

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BURSA TARİHİ KENT MERKEZİ
VE YAKIN ÇEVRESİNİ OLUŞTURAN
MİA ALT BÖLGESİ
(HANLAR BÖLGESİ-REYHAN-KAYHAN)
İŞLEVSEL, MEKANSAL VE MİMARİ ANALİZİ

85067

Mimar Meral OĞUZ

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Işık AYDEMİR

Doç. Dr. Alper Ünlü

Doç. Dr. Brilant Taran

85061

İSTANBUL, 1999

ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖNSÖZ.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. BURSA KENTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	3
2.1 Yazılı Tarih Öncesi.....	4
2.2 Yazılı Tarih Dönemine Geçiş.....	4
2.3 Pers Egemenliği.....	5
2.4 Bithynia Krallığı.....	5
2.5 Roma Bizans Dönemi.....	6
2.6 Osmanlı Dönemi.....	8
2.7 Cumhuriyet Dönemi	11
3. BURSA KENT KİMLİĞİ VE KENTSEL YAPIYI OLUŞTURAN ETMENLER.....	13
3.1 Coğrafi Konum Ve Topografya.....	13
3.2 Fiziki Yapı.....	15
3.3 Doğal Yapı.....	15
3.4 Mekansal Yapı.....	16
3.5 Demografik Yapı.....	20
3.6 Ekonomik Yapı.....	22
3.7 Sosyo-Kültürel Yapı.....	22
3.8 Morfolojik Yapı.....	24
4. BURSA KENTİNİN FİZİKSEL OLUŞUM SÜRECİ	26
4.1 Bursa Kentinin Organik Gelişimi	26
4.2 Şehirleşme Süreci İçindeki Durumu.....	27
4.3 Bursa Tarihi Kent Dokusu.....	28
4.3.1 Bithynia Krallığı	28
4.3.2 Roma.....	28
4.3.3 Bizans	28
4.3.4 Osmanlı.....	29
4.4 Mimari Ve Kentsel Doku Özellikleri	34

5.	BURSA’NIN PLANLI GELİŞME DÖNEMİ.....	39
5.1	1970 Öncesi Dönem	40
5.1.1	1837 Niebuhr Planı.....	40
5.1.2	1862 Suphi Bey Planı	41
5.1.3	Prost Planı.....	46
5.1.4	Piccinato Planı	48
5.1.5	Diğer planlar	50
5.2	1970 Sonrası Dönem	52
5.2.1	1976 Bursa nazım imar planı.....	52
5.2.2	1980-1984 Revizyon imar planı	55
5.2.3	1987 Belediye sınırlarının belirlendiği revizyon imar planı.....	56
5.2.4	1990 Nazım plan revizyon imar planı	57
5.3	1989 Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma İmar Planı Ve Raporu.....	58
6.	ÇALIŞMA ALANININ TANIMI, YAPISI	70
6.1	Bursa Kent Merkezindeki Geleneksel- Tarihsel Fonksiyonlar.....	76
6.2	Geleneksel Merkezin Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi, Değişimi Ve Sorunları..	85
6.3	Genel Anlamda Mia (Merkezi İş Alanı) Kavramının Tanımlanması.....	105
6.3.1	Merkez alanlarını düzenleme ilkeleri	109
6.4	Bursa'da Mia (Merkezi İş Alanı)	112
6.5	Bursa Tarihi Kent Merkezi Ve Yakın Çevresini Oluşturan M.İ.A. Alt Bölgeleri	116
6.5.1	Hanlar Bölgesi	118
6.5.2	Reyhan mahallesi.....	123
6.5.3	Kayhan mahallesi	123
7.	MERKEZİ İŞ ALANINDA YAPILMIŞ PROJELERİN VE ÖNEMLİ BİNALARIN TANITILMASI VE DEĞERLENDİRMESİ.....	125
7.1	Kentsel Tasarım Ölçeğinde.....	125
7.1.1	Ulu Cami meydanı düzenlenmesi (Mimarları: Şaziment & Neşet Arolat).....	125
7.1.2	Reyhan - Kayhan-Hanlar Bölgesi koruma amaçlı imar planında I nolu kamu proje alanı düzenlenmesi kapsamında Tuzhan, Nilüfer Çarşısı, Çiçekçiler Ve Belediye arkası meydan düzenlemesi (Mimarları: Hakan Dölgen & Yavuz Selim Sepin)	132
7.1.3	Zafer Plaza (Mimarları : Faruk Eşim & Hayri Anamurluoğlu).....	150
7.2	Tek Bina Ölçeğinde	156
7.2.1	Reyhan Çarşısı (Mimarı: Doruk Pamir)	156
7.3	1900 Sonrası Önemli Yapılar	166
7.3.1	Tayyare Kültür Merkezi (Mimarı: Arif Hikmet Koyunluoğlu).....	166
7.3.2	Yapı Kredi Binası (Mimarı: Emin Onat).....	173
7.3.3	Belediye Binası.....	177
7.3.4	Bursa Hal Ve Çarşı Binaları	186
7.3.5	Koza Han restorasyonu.....	191
8.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	202

KAYNAKLAR.....	206
EKLER	209
Ek 1 Ertuğrul Menteşe'nin Hazırladığı Tarihi Eserler Haritası.....	28
Ek 2 1862 Suphi Bey Planı.....	39
Ek 3 1960 Piccinato Planı.....	48
Ek 4 1976 Planı	50
Ek 5 1984 Planı	54
Ek 6 Bursa Merkez Koruma Planı.....	64
Ek 7 Bursa Dönemsel Gelişim Analiz Tablosu.....	64
Ek 8 Bursa MİA Fonksiyon analizi	80
Ek 9 9.yy Merkez Gelişimi.....	86
Ek 10 1960-1975 Merkez Gelişimi	86
Ek 11 1975-1980 Merkez Gelişimi	86
Ek 12 1980-1998 Merkez Gelişimi	86
Ek 13 Bursa Merkez Yapısı Ticaret Dağılımı	101
ÖZGEÇMİŞ	210

ŞEKİL VE RESİM LİSTESİ

Şekil 2.1	Bursa'nın tarihsel gelişim haritası. Kaynak: Nordwestanatolian 1970.....	2
Şekil 2.2	Bizanslılar zamanında Bursa kenti ve merkezin durumu. Kaynak: ÜNAL, Figen, "Geleneksel kent dokularında mekansal değişim dönüşüm imaj envanteri ile incelenmesi, Bursa örneği", M.S.Ü, İstanbul, s:105.	6
Şekil 2.3	1359 yılında Bursa kenti ve merkezin durumu. Kaynak: ÜNAL, Figen, a.g.e. s:112.	6
Şekil 2.4	1453 yılında Bursa kenti ve merkezin durumu. Kaynak: Ünal, Figen, a.g.e. s:112.	7
Şekil 3.1	Bursa il haritası. Kaynak: Ana Britannica.	12
Şekil 3.2	Bursa şehir planı. Kaynak: ÜNAL, Figen, a.g.e. s:103.	15
Şekil 3.3	Konut dokusunun tarihsel gelişimi. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve bölge planlama G.I.S işliği, 1999.....	17
Şekil 3.4	Bursa konut dokusu yoğunluk değerleri. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve bölge planlama bölümü G.I.S. işliği, 1999.	18
Şekil 3.5	Bursa'nın 1990-1997 yıllarına göre Türkiye genelindeki Nüfus sayımı sonuçları. Ve yıllık nüfus artışı. Kaynak: DİE, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.....	20
Şekil 3.6	Büyükşehir Belediye sınırları içindeki nüfus. Kaynak: DİE, 1997 Genel nüfus tespiti.	20
Şekil 3.7	Sayım yıllarına göre yıllık nüfus artış hızları. Kaynak: Bursa'da sanayileşme ve çağdaş kentleşme sempozyumu bildiriler kitabı.	20
Şekil 3.8	Ulus esasına göre mahallelerin dağılışı. Kaynak: ÜNAL, Figen, a.g.e. s:121..	22
Şekil 4.1	Bursa'nın tarihi çarşı bölgesi. Kaynak: CEZAR, Mustafa, Tipik yapılarıyla Osmanlı şehirciliğinde çarşı ve klasik dönem imar sistemi, s:58.	32

Şekil 5.1	Bursa 1776. Kaynak: G.NIEBUHR, 1837, Harita XII, s: 142-145.	39
Şekil 5.2	Suphi Bey Planı. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi arşivi.	40
Şekil 5.3	1862’de Bursa çarşısı. Kaynak: CEZAR, Mustafa, a.g.e. s:59.	42
Şekil 5.4	1895’te hazırlanmış bir plan. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	43
Şekil 5.5	1907 tarihli bir plan. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	44
Şekil 5.6	Prost Planı. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi, nazım plan bürosu arşivi.....	45
Şekil 5.7	1960 Piccinato planı. Kaynak: Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	46
Şekil 5.8	Bursa nazım plan sınırları. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü G.I.S. işliği, 1999.	65
Şekil 5.9	Bursa plan sınırları. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve bölge planlama bölümü G.I.S. işliği, 1999.	66
Şekil 6.1	Bursa’da koruma amaçlı imar planları. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	67
Şekil 6.2	Yaya akışı ve kurgu.	71
Resim 6.1	Uzun Çarşı kullanım halinde.	73
Resim 6.2	Uzun Çarşı.	74
Resim 6.3	Tuz Pazarı Camii.	75
Resim 6.4	Balık Pazarı.	76
Resim 6.5	Orhan Camii.....	77
Resim 6.6	Şerafettin Camii.	78

Şekil 6.3	Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 19.yy. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.	79
Şekil 6.4	Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 1967. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.	80
Şekil 6.5	Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 1995. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.....	81
Resim 6.7	Hanlar bölgesini çevreleyen silüet.	84
Resim 6.8	Hanlar Bölgesinde silüeti delip geçen bir bina.	85
Resim 6.9	Hanlar Bölgesinin hemen arkasında dokuyla uyumu tartışılan restorasyon örnekleri.	87
Resim 6.10	Yeni yapılmış bina ve karşısındaki bina ile oluşturduğu manzaradaki çelişki.	88
Resim 6.11	MİA'da herhangi bir karakteri olmayan sokaklar.	89
Resim 6.12	Sadece ön cephesi korunup kişilik değiştirmiş bir bina.	93
Resim 6.13	Fonksiyonu ve mimarisi değişmiş bir yapı.	94
Şekil 6.6	Bursa şehrinde geleneksel ticaret bölgesinin kent içindeki yeri. Kaynak: Cezar, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi.	113
Resim 6.14	Bursa Kapalı Çarşı ve çevresine Ulu Cami minaresinden tepeden bakış. Önde: Emir Hanı, sağda: Bey Hamamı, Üstte Solda: Geyve Han. Kaynak: Cezar, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi.	114
Şekil 6.5	Hanlar Bölgesi çarşı aksı.	116
Şekil 6.6	Ulu camii ve hanlar. Kaynak: YALMAN, Bedri, "Bursa", İstanbul 1977. ...	117
Şekil 7.1	Orhan Cami, Koza Han, Ulucami arasındaki alanın Arolat'ların tasarımından önceki durumu.	121
Şekil 7.2	Şaziment ve Neşet Arolat'ın meydan için önerileri.	123

Resim 7.1	Meydan kullanım halinde.	126
Resim 7.2	Meydanın üstten görünüşü.	127
Şekil 7.3	Ulaşım ana arterleri.	130
Resim 7.3	Belediye Binasının arkasındaki anfi kullanım halinde.	133
Şekil 7.4	Belediye binası önündeki meydan ve yakın çevresi.	135
Şekil 7.5	Meydan perspektifi.	136
Şekil 7.6	Meydan cephesi ve çarşıdan kesit.	137
Şekil 7.7	Kültür meydanından kesitler.	138
Şekil 7.8	Siluet.	139
Resim 7.4	Tarihi Kent Merkezinde proje kapsamında uygulanan çiçekçiler ünitesi modern ve uyumlu.....	139
Resim 7.5	Çiçekçiler ünitesinin bağladığı sokaktan görünüşü, karşıda kızılây binası. ..	140
Resim 7.6	Çiçekçiler ünitesinin şeffaf üst örtüsünden Orhan Camiinin minaresi de görülebiliyor.	141
Şekil 7.9	Zafer Plaza Kesiti, Cemal Nadir Caddesi, Cumhuriyet Caddesi Görünüşü. .	147
Şekil 7.10	Zafer Plaza Zemin Kat, 1. Kat Planı.	148
Şekil 7.11	Zafer Plaza 1. ve 2. Bodrum Kat Planları.	149
Şekil 7.12	Zafer Plaza 5. ve 6. Bodrum Kat Planı.	150
Şekil 7.13	Reyhan Çarşısı Vaziyet Planı.	153
Şekil 7.14	Reyhan Çarşısı Boyutsal Analiz Şeması.	154
Şekil 7.15	Reyhan Çarşısı Vaziyet Planı Kesiti.	155
Şekil 7.16	Reyhan Çarşısı Doğu Görünüşü.....	157
Şekil 7.17	Reyhan Çarşısı Kuzey Görünüşü.....	158

Şekil 7.18	Reyhan Çarşısı Kesiti.....	159
Şekil 7.19	Tayyare Kültür Merkezi zemin kat planı. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999, sayı: 2.	162
Şekil 7.20	Tayyare Kültür Merkezi Birinci kat planı. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999, sayı: 2.	163
Şekil 7.21	Tayyare Kültür Merkezi yan cephe. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999, sayı: 2.	164
Şekil 7.22	Tayyare Kültür Merkezi ön cephe. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi, Yıl: 1999, sayı: 2.	164
Resim 7.7	Çeşitli Dönemlerde Tayyare Kültür Merkezi. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi, Yıl: 1999. Sayı: 2.	165
Resim 7.8	Şu anki kullanımıyla Tayyare Kültür Merkezi'nin çeşitli mekanlarından bakışlar. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi mart 1999 yıl: 1 sayı: 2.	166
Resim 7.9	1950'li Yılların Yapı Kredi Şubesi Binası. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.	167
Resim 7.10	Yapı Kredi Gişelerin Görünüşü. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.	168
Resim 7.11	Yapı Kredi Müşteri Holü. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.	169
Şekil 7.23	Bursa Yapı Kredi Bankası Şubesi Kat Planları. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.	170
Resim 7.12	Belediye Binası yan cepheden görünüş.	171
Şekil 7.13	Belediye binasına meydandan bir bakış. Kaynak: Bursa anıtlar yüksek kurulu arşivi.	172
Şekil 7.24	Belediye Binası Vaziyet Planı. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	173
Resim 7.14	Belediye Binasından bir detay.	174

Şekil 7.25	Belediye Binası Zemin Kat Planı. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	175
Şekil 7.26	Belediye Binası Üst Kat Planı Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	176
Şekil 7.27	Belediye Binası Ön Cephe Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.	177
Resim 7.15	Belediye Başkanlık Binası üst kat salonundan görüşler.	177
Resim 7.16	Belediye Başkanlık Binası üst kat salonu ve alt kat salon girişinden görüşler.	178
Resim 7.17	Belediye Binası Yerel Gündem 21 toplantı salonu.	179
Resim 7.18	Hal Binasının Hanlar Bölgesi içindeki yeri.	180
Şekil 7.28	Hal Binası vaziyet planı. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	81
Şekil 7.29	Hal Binası zemin kat planı. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	181
Şekil 7.30	Hal Binası 2.kat planı. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	182
Şekil 7.31	Hal Binası görünüş. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	182
Şekil 7.32	Hal Binası kesiti. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	183
Resim 7.19	Halin bir dış görünüşü. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	184
Resim 7.20	Halin içinden bir görünüş. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.	185
Şekil 7.33	Koza Han Mescit plan ve kesiti.	186
Resim 7.21	Koza Hanı Tak Kapısı.	187
Resim 7.22	Bursa Koza Hanı İç avludan perspektif.	188
Resim 7.23	Bursa Koza Han iç avlusu.	189
Resim 7.24	Koza han girişinden perspektifler.	189
Şekil 7.34	Bursa Koza Hanı alt kat planı.	191
Şekil 7.35	Bursa Koza Hanı üst kat planı.	192
Şekil 7.36	Koza Han'dan bir kesit.	193

ÖNSÖZ

Seçmiş olduğum tez konusu ile esas olarak Merkezi İş Alanının oluşumu ve bu kapsam içinde konuyu "Tarihi kent mekanları ile bütünleşmiş bir merkez" niteliği taşıyan "Bursa" örneğinde irdelemek istedim. Bunu yaparken öncelikle Bursa kentinin metodolojik bir tarihçesini, ardından kent kimliğini ve kentsel yapıyı oluşturan etmenleri, fiziksel oluşum süreçlerini ortaya koydum. Tüm bunların sindirilmesinden sonra ortaya çıkan değerler ışığında MİA (Merkezi İş Alanı) tanımını da koyduktan sonra Bursa için MİA'nın ne demek olduğunu, niteliğinin ve nasıl olması gerektiğini açmaya çalıştım. Bu süreci yaşarken kendi adıma çok şey öğrendim. Akademik ve bilimsel çalışma yapma disiplininin öğrenim hayatıma katkılarının yanında, bu disiplin; hayata, olaylara ve mesleki çalışmalarına bakışımı geliştirdi.

Bu çalışma sırasında bir çok kişinin de çok değerli katkıları ve desteği oldu. Bu sebeple ve öncelikle başından beri çalışmalarına yön veren saygıdeğer tez yürütücüm Prof. Işık Aydemir'e ve mimari tasarım lisans üstü programı kapsamında ders veren bütün hocalarıma, jüri üyelerim Doç. Dr. Bülent Tarım ve Doç Dr. Alper Ünlü'ye, çok keyif alarak çalıştığım tez konumu seçmemde bana fikir veren ve destek olan arkadaşım Y. mimar Hakan Dölgen'e, Bursa Büyükşehir Belediyesinin değerli çalışanlarına ve özellikle mimar Zübeyde Kocabay ve Y. mimar Esin Şebin'e, Bursa Anıtlar Kurulu çalışanlarına, Uludağ Üniversitesindeki değerli hocalarıma, çalışmalarından yararlandığım ve ismini sayamadığım daha nice kişilere teşekkürü bir borç biliyorum.

Benim için fedakarlıklarını hiçbir zaman esirgemeyen aileme...

ÖZET

Bu tezin amacı Bursa kenti bütünü içinde Merkezi İş Alanını oluşturan Reyhan Kayhan ve Hanlar bölgesini işlevsel mekansal ve mimari yönden analiz etmektir.

Tezin birinci bölümünde Bursa kentinin yazılı tarih öncesi dönemden başlayarak, Cumhuriyet dönemine oradan da günümüze kadar olan süreci içine alan tarihsel gelişimi incelenmiş ve özellikle kent bütünü içinde merkezin bu dönemlerdeki durumuna değinilmiştir. Burada görülmüştür ki Bursa kenti gelişimini tarihteki ilk yerleşmesinin başladığı ve günümüzde MİA (Merkezi İş Alanı) olarak tanımlanan merkezden dışa doğru sürdürmüştür.

İkinci bölümde Bursa kent kimliğini ve kentsel yapısını oluşturan etmenlere; coğrafi konum ve topoğrafya, fiziki yapı, demografik yapı, ekonomik yapı, sosyo-kültürel yapı ve morfolojik yapı olmak üzere sekiz ayrı başlık altında değinilmiştir. Buradan kent kimliği ve kentsel yapının yukarıda sayılan başlıklar açısından zengin ve çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Üçüncü bölümde kentin fiziksel oluşum süreci yine tarihsel süreç içinde incelenmiş kentin sahip olduğu mimari değerler kronolojik bir sıra ile verilmiş, buradan kentin mimari ve kentsel doku özellikleri ortaya koyulmuştur.

Dördüncü bölümde planlı gelişme dönemi 1970 öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılarak kentsel gelişimi oluşturan planlar adım adım ve zaman zaman birbirleri ile çakıştırılmak suretiyle verilmiştir. Bursa'nın kentsel gelişiminde sanayinin gelişmesi ve buna paralel olarak nüfus artışının önemli rol oynadığı tespit edilmiş ve yapılan planların kentin sorunlarını çözmek adına yeterli olmadığı sonucuna varılmış, kent merkezinin plansız bir şekilde yıpranma, köhneleşme ve yığınlaşma ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Beşinci bölümde tezin başlığını oluşturan çalışma alanı (MİA: Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi) tanımlanmış ve Bursa'nın Osmanlı topraklarına katıldığı günden bu yana geçirdiği üç büyük dönüşümle birlikte nasıl bir yapıya sahip olduğu anlatılmıştır. Geleneksel merkezdeki tarihsel fonksiyonlardan başlayarak Bursa'nın tarihsel süreç içindeki gelişimi, değişimi ve sorunları çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bursa ile ilgili bütün bu verilerden sonra tezin anahtar kelimesi olan MİA (Merkezi İş Alanı) kavramı genel anlamda incelenmiş, tanımı yapılmış ve merkez alanlarını düzenleme ilkeleri koyulmuştur. Buradan hareketle konu; Bursa'da MİA (merkezi İş Alanı) başlığına indirgenmiş MİA'nın Bursa için anlamı açıklanmış ve Bursa'da MİA kendini oluşturan alt bölgeler ölçeğinde incelenmiştir.

Altıncı bölümde Merkezi İş Alanında yapılmış projeler ve önemli binalar yine tarihsel sıra ile kentsel tasarım ve tek bina ölçeğinde işlevsel mekansal ve mimari yönden tanıtılıp değerlendirilmiştir.

Tezin sonuç bölümünde ise 21. yüzyılda Bursa'nın ülke metropolleri arasındaki yeri, işlevi ve öneminin yeni bir kent yönetim anlayışı çerçevesinde geliştirilen yeni kentsel politikaların ve planlamanın başarısına bağlı olacağı vurgulanarak önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to bring the Reyhan, Kayhan and Hans Region out which constitutes the Central Bussiness area in the integrity of the city Bursa, from a functional, spacial and architectural point of view.

In the first part of the thesis, it is passed through the historical growth which includes the period starting before the history to the Republic and then today and especially; the situation of the centre in the integrity of the city is mentioned. In this manner, it is seen that Bursa has improved its growth outermostly of the centre which is known as MİA [Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)] today and the first settlement of the city in the past.

In the second part, the items which constitute the urbanal identity and structure of Bursa are mentioned under eight tittles. Those are; geographical position and topography, physical structure, demographical structure, economical structure, sociocultural structure and morphological structure. Thus, the conclusion drawn is that city identity and urbanal structure are rich and have a varifying structure due to the tittles mentioned above.

In the third part, physical constitution period of the city is passed through again in a historical period, architectural values of the city are given in a chronoligical order thus, architectural and urbanal texture properties are brought out.

In the fourth part, by seperating the orginized development period as before and after 1970, plans forming urbanal growth are given step by step and time to time as coinciding. It is determined that, in the urbanal development of Bursa, growth of industry and parallel to this, population played a part. It is seen that the city centre is face to face with wear and tear, ramshackle and mass without a plan.

In the fifth part, (MİA[Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)]: Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi) which forms the tittle of this thesis is defined and what kind of structure Bursa has and three important transformation untill the day the city joined to the Ottaman land are told. Starting from the historical functions in the traditional centre development, variation and problems of Bursa are passed through under various tittles. After these data, the keyword concept MİA[Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)] of this thesis is passed through in general, defined and principles to arrange central areas are laid down. Being backed by above work, subject is reduced to the tittle MİA [Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)]in Bursa, the meaning of MİA[Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)] for Bursa is explained and in Bursa MİA [Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)] is passed through on inferior regions scale constructing itself.

In the sixth part, projects and buildings produced in MİA [Merkezi İş Alanı (Central Bussiness Area)]are shown and summed up on the urbanal sheme and single building scale, functionally, spacially and architecturally.

In the conclusion part of the thesis, some suggessions are made by emphasizing that the place, function and importance of Bursa among the metropolises of the country is up to the success of arrangement and new urbanal politics, improved by a new mentality of city government.

1. GİRİŞ

21.Yüzyılın eşiğinde, Rio Deklerasyonu ve Habitat II etkinliklerinin su yüzüne çıkardığı Kent Merkezi ve yeni yaşama çevreleri konularında ülke düzeyinde karşılaşılan toplumsal, mekansal ve çevresel sorunlar evrensel ulusal ve yerel ölçekte tartışılmaya devam ediyor.

Son yıllarda kent yaşamında tarihi ve fiziksel özellikleri itibariyle çekiciliği olan değerlerin korunması gerektiği; çeşitli kentlerimizde, yaşadığı kente karşı sorumluluk duygusu içinde olan kentliler tarafından "Yerel Gündem 21" adı ile oluşturulan platformlar vasıtasıyla ifade edilmeye başlandı.

Bursa'da "Yerelden Evrensele Bursa 21" etkinlikleri kapsamında, açılmış olan "tarihi kentte gelecek için yaşama çevreleri" konulu mimari proje yarışmaları da bu oluşumun bir yansıması olarak görülmelidir.

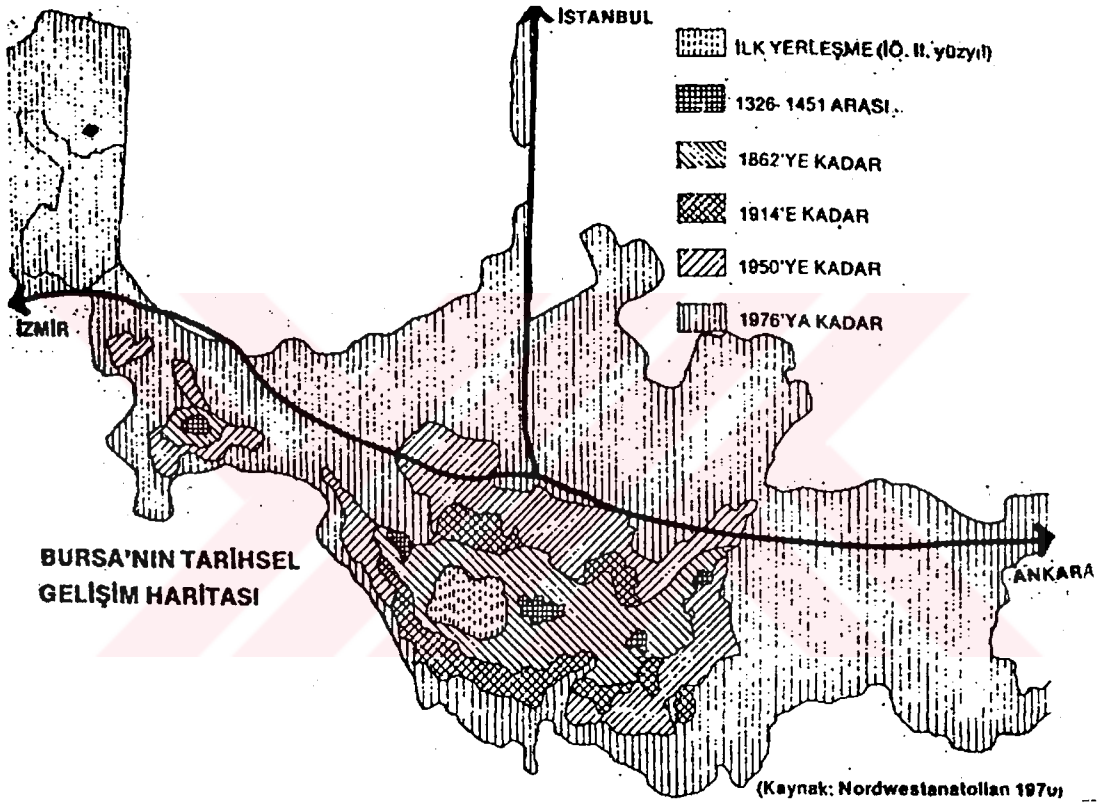
Bu yarışmalar ile gerek "Tarihi Kentsel Çevrede İşlevsel Mekansal Yenileşme", gerekse, "Yeni Yerleşme Çevrelerinde Yeni Yapılaşma" konularında, güncel koşullarla uyumlu ve sürdürülebilir nitelikli önerilerin üretilmesi, değerlendirilmesi ve bunların sorumlu yerel yönetim birimlerince uygulanabilirliğinin artırılması amaçlanmaktaydı. Bunun sonucu olarak benim de içinde rol aldığım bir ekibin emeği ile ortaya çıkarılan ve ödül alan bir proje 1997 yılında belediyenin bu proje ile ilgili girişimleriyle kısmen de olsa uygulama olanağı buldu. Bu vesile ile ben de tez çalışmamı yarışmanın konusu olan Bursa tarihi Kent merkezi üzerinde yapmaya karar verdim. Amacım konuyu Bursa kenti bütünü içindeki yeri ile birlikte ortaya koymak, yapılanları ve yapılamayanları tartışmak.

Bursa kent merkezi tarih boyunca taşıdığı önemli rolü nedeni ile günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Kent merkezinin değişen ve artan ihtiyaçların paralelinde çeperlere doğru büyümeye başlaması kentsel rant konusunda geleneksel merkezi baskı altına almıştır. Yoğun ticari baskı, alanı işlevsel ve mekansal değişime zorlamıştır. Bu sebeple alana genel olarak yaklaşımda ticari faaliyetlerin mekanda yorumlanması ve gelecek kestirimlerin ne yönde olacağını belirlenmesi, alanı korunabilir ve yaşatabilir kılmada önem taşımaktadır.

Bursa'nın odak noktası konumunda olan M.İ.A.(Merkezi İş Alanı)'nın kent bütününe hizmet verebilmesi hedeflenmektedir. Geleneksel olan işyeri ve yaşama mekanlarını günümüz konfor koşulları ile zenginleştirerek tarihi değerlerin varlığını, zenginleştirilmiş fiziksel çevre ile desteklenmiş bir kent merkezi odağı yaratılmaya çalışılmaktadır.

2. BURSA KENTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bursa, benzerine az rastlanır yoğunlukta bir tarih ve kültür mirasını, zaman içindeki gelişimine taşıyan bir kenttir. Çarpıcı güzellikte ve alabildiğine cömert bir doğa parçasına yerleşmiş olması nedeniyle, ilk çağdan bu yana bölgede yaşayan kavim ve ulusların ilgisini çekmiş, yörenin başlıca yerleşmelerinden biri olmuş, ancak asıl önemini Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra ilk Osmanlı başkenti olarak kazanmıştır.

Şekil 2. 1 Bursa'nın tarihsel gelişim haritası. Kaynak: Nordwestanatolian 1970

Bugün Bursa değişimler içindedir. Canlı ve dinamik ekonomik yapısının belki de kaçınılmaz bir sonucu olarak son yılların hızlı sanayileşmesinden oldukça etkilenmiş, her yönde hızla gelişmeye başlamıştır. Bu hızlı ve denetimsiz gelişme sonucunda tarih, kültür ve doğa eserlerinin yok olması tehlikesiyle karşı karşıya gelinmiş ve kapsamlı koruma tedbirlerinin uygulanmaya başlandığı 70'li, 80'li yıllara dek Bursa, tarihsel ve kültürel miras açısından oldukça büyük zararlara uğratılmıştır.

Ne kadar değişirse değişsin, Bursa bitmez tükenmez bir tarih ve doğa hazinesidir; eşsiz büyüsunü yüzyıllar boyu taşıyacak, gelecek kuşaklar için bir geçmiş tanığı, bir zaman anıtı olarak yaşamını sürdürecektir.*

2.1 Yazılı Tarih Öncesi

Bursa çevresinin tarih öncesi dönemleri konusunda oldukça az bilgi vardır. Yörede yapılan yüzey araştırmalarında kimi höyük ve yerleşme yerleri saptanmış, özellikle İznik Gölü çevresinde (Tepecik, Öyücek, Mekece, Sölüz, vb.) Katolik, geç Katolik, Erken Tunç Çağı dönemlerinden yüzey buluntularına rastlanmış, ancak sistemli kazılara henüz başlanmamıştır. Bu yüzey buluntularının ve çevre yerleşmelerinin, Bursa yöresindeki en eski yerleşmelerin incelenmesinden sonra, Bursa yöresindeki en eski yerleşmelerin Katolik döneme uzandığı, Erken Tunç Çağı yerleşmelerininse, bu dönemim yakın ve önemli kültür odaklarından olan Yortan ve Troya'dan etkilendiği anlaşılmaktadır.**

2.2 Yazılı Tarih Dönemine Geçiş

Bursa çevresinin yazılı tarihi Küçük Asya'nın geçmişindeki en önemli olaylardan biri olan Ege göçleri ile başlar. M.Ö. 2000 ortalarından sonra Trakya'dan Anadolu'ya göçen kimi kavimler önce Marmara Denizi'nin güneyine yayıldılar, daha sonra da doğuya ve Anadolu'nun içlerine doğru ilerlediler. Yerli halkın bir bölümünü süren, bir bölümüyle kaynaşan bu kavimlerden Mysiler Balıkesir ve Çanakkale'nin doğusunda kalan bu bölgede, Bithyni ve Thyniler de Bursa'da İzmit Bilecik yöresinde yerleşerek adlarını buralara verdiler ve bu bölgeler ilkçağdan başlayarak Mysia ve Bithynia adlarıyla anıldılar Daha sonra Bithynia, batı Anadolu'da gelişen ve M.Ö. VII.yy'da güçlenen Lidia Krallığı'nın egemenliğinde kaldı.***

* Bursa çevre durum raporu, Aralık 1998

** Mine Yavaş, "metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 13

*** Mine Yavaş, "Metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 13,14

2.3 Pers Egemenliği

İ.Ö. VI.yy'da İnan'da önemli bir güç oluşturan Pers Krallığı Akamenes'in soyundan gelen kralların önderliğinde Önyasya'ya doğru yayılmaya başladı. Pers Kralı Büyük Kuruş, Lydia Kralı Kroisos'u İ.Ö. 546'da yenerek Lydia Devleti'ni ortadan kaldırdı ve ardından Batı Anadolu kent devletlerini bir bir ele geçirdi. Bithynia bu dönemde Pers egemenliğine girdi. Persler, Batı Anadolu'da merkezleri Sardeis ve Daskileidon (Bursa yakınında Ergili) olan iki satraplık kurdular. Ve Bithynia, İona ayaklanması sırasındaki kaçak bir özgürlük dönemi dışında, Büyük İskender'in küçük Asya'yı ele geçirdiği İ.Ö. 334 yılına dek Pers egemenliğinde yaşadı.

2.4 Bithynia Krallığı

Büyük İskender'in Küçük Asya seferi sırasında izlediği yol Bithynia'nın güneyinden geçmişti. O güne dek Daskileidon'da satraplığa bağlı kalarak yönetilen bölgede Bas adlı bir kral, çekilen Pers ordularına baskınlar düzenleyerek İskender'in yanını tuttu ve İskender'in yaşamı boyunca özerkliğini korudu. Bu kraldan sonra yerine geçen oğlu Zipoites (İ.Ö. 326-279), İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında çıkan çatışmadan yaralanarak krallığı güçlendirdi. Kalkhedon'a (Kadıköy)dek uzanan bir bölgeye yayıldı. Krallığı ele geçirmek için direnen Lysimakos'a başarıyla karşı koydu ve büyük olasılıkla, sonradan I. Pruisas'ın adını vereceği Bursa'da ilk yerleşmenin temellerini attı.

Bithynia Krallığı, Helenistik Krallıklar Dönemi'nin çekişme ve çalkantıları arasında, Roma yönetimine gireceği İ.Ö. 74 yılına dek yaklaşık 250 yıl yaşadı. Bu dönemde, krallığın kapıları Helenistik kültürüne açılarak çevreye ayak uydurdu. Nikomedes III (İ.Ö. 92-74) döneminde Roma ile ilişkiler yoğunlaştı. İ.Ö. 88 yılında Pontus Kralı Mithridates, Bithynia, Paflagonia bölgesinin egemenliği Roma'ya geçmiş oldu.*

* Mine Yavaş, "metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 14

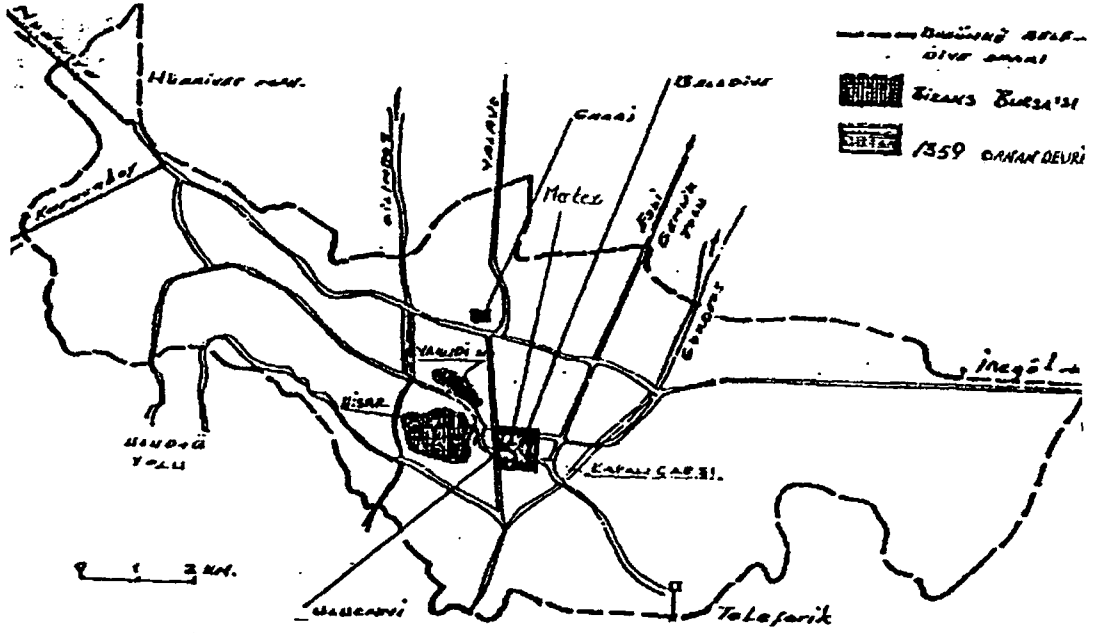
2.5 Roma Bizans Dönemi

Bithynia Roma egemenliğine girdikten sonra bir eyalet valisi eliyle yönetilen bir Asya devleti durumuna geldi. İmparator Traianus döneminde (İ.S. 97-117) vali olarak görevlendirilen ünlü yazar ve devlet adamı genç Plinius bölgede çeşitli gelişmelere yol açtı. Prusa'da büyük yapılar, hamamlar, bir gymnasium ve bir forum yaptırdı. Tüm Bithynia'da yaşamı düzene soktu, kentsel gelişmeyi hızlandırdı, eğitimi ve kültürel faaliyetleri canlandırdı. Bölge Hadrianus döneminde de gelişti. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından kısa bir süre önce kuzeyden Balkanlara inen Gotlar'ın ve Sakalar'ın bir bölümü Prusa ve çevresinde yerleştiler (376).

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye bölünmesinden sonra Prusa Bizans yönetimine kaldı. Bu dönemde gelişti, kaplıca ve şifalı sularıyla büyük ün yaptı. İmparator Justinianos döneminde (527-565) kent yenilendi, kaplıcaları onarıldı, yenileri yapıldı; çeşitli bayındırlık yapılarıyla, saraylarla donatıldı. VII.yy'da Bizans egemenliği gücünü yitirmeye başladı. Araplar 668'de Kalkhedon'a geldiler ve Konstantinapolis'i kuşattılar. XI.yy'da ilk Türk akıncıları Bithynia'ya ulaştılar. 1075 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah İznik'i aldı ve bölge bir süre Selçukluların elinde kaldı. 1097 yılında İznik Haçlı orduları tarafından kuşatıldı. Selçuklu orduları geri çekildiler ve Bithynia orduları yeniden Bizans yönetiminin altına girdiler. Dördüncü Haçlı Seferi'nde İstanbul Latinler tarafından ele geçirilince (1204), Bizans yönetimi İznik'e taşındı ve Bursa dönemi İznik-Bizans yönetimine bağlı olarak geçirdi. 1261 yılında İstanbul'un Haçlılardan kurtarılması ve imparatorluk merkezinin İstanbul'a taşınması ile yeniden İstanbul'a bağlandı ve Osmanlı devletinin yönetimine gireceği 1326 yılına kadar Bizans yönetiminde bir beylik olarak yaşadı.*

* Mine Yavaş, "metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 15,16

2.6 Osmanlı Dönemi

Şekil 2.4 1453 yılında Bursa kenti ve merkezin durumu. Kaynak: Ünal, Figen, a.g.e. s: 112

Osmanlı İmparatorluğu 16.yy'da en parlak dönemine ulaşmış, Merkezi-Feodal bir imparatorluk idi. Batıda sanayi devrimini yaratan koşullara karşı duyarsız kalması sonucu, uyum sağlayamamış ve 18.yy'dan sonra parçalanmıştır.

16.yy'da Osmanlı toplumu feodal düzeni içinde ve feodal teknolojinin sınırları içinde bütünleşmiş, oldukça dengeli bir yerleşme organizasyonu vardı. Bu dengeli yerleşme organizasyonu içerisinde üretimde coğrafik bir ihtisaslaşma görülmektedir. Bu ihtisaslaşma Bursa ve Bilecik yöresi için, ipek üretimi ve dokuma konusunda idi. Bursa 40 000 (16.yy) nüfusuyla yalnız ipek pazarı değil aynı zamanda Batı Anadolu'nun pamuklu ürününü İstanbul, Rumeli, Güney Rusya'ya Ankara ve Kastamonu'nun saflarını Avrupa'ya sevk eden bir antrepo vazifesi görmekte idi. Bu durumda kuzey, güney ve doğu-batı ticaret akıslarının kesişim noktasında İstanbul'dan sonra ikinci önemli bölgesel merkez Bursa idi. Çevre köylerde şehri besleyen tarım ürünlerinin yanı sıra dokuma, ipekçilik, dut, gül yağı vs. faaliyetleri de cereyan etmekte.

Bursa 16.asırda Osmanlı düzeninin feodal yapısının teknolojisi içinde oldukça bütünleşmiş bir imparatorluğun oldukça bütünleşmiş bir bölge merkezi idi. Konumu gereği ticaret faaliyetlerinde ve bazı üretim dallarında ihtisaslaşmıştı.

1576 yılından sonra duraklama, gerileme ve yıkılma devrelerinin kümülatif etkilerinin Bursa'ya neler getirdiğini incelemek istersek Anadolu'nun batısının aynı tür ilişkilerin olduğu bir alt bölge olarak almak yerinde olur. Batı Anadolu ve liman özelliği taşıyan diğer kentler, çözümlerin ve diğer kolonyal sistemin mekansal özelliklerini en çarpıcı bir şekilde yansıtan örnekler oldular.

Osmanlı İmparatorluğundaki çözülme kendisini mekan yapısında da gösterdiği, Endüstrileşme gerçekleştirilmediği için, endüstrileşmiş bir toplum yapısının gereği olan bütünleşmiş mekan organizasyonu yapısına geçilemedi. Sistem içindeki dengenin iç ve dış dinamikler sonucu bozulması içeride bir takım patlamalara sebep oldu. İşsizlik artışı, vergi yükünün ağırlaşması, giderek merkezi otoritenin zayıflaması sonucu halk isyan etti.; celali isyanları ile başlayan göç Doğu Anadolu'nun mekansal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir.

19.yy sonlarında merkezi otoritenin kontrolünde olan kentlerin sayısı ikiye inmiştir. Diğer tarafta mahalli otonomiler detaylı olarak yönetici durumundaydılar. Bozulan yapı reyanın kırdan kopmasına yol açtı, halk şehirlere ve İstanbul'a göç etmeye başladı. Mahalli otoritenin arttığı bölgelerde daha çok kapital birikiyor, bu da şehirlerin büyümesine olanak sağlıyordu, başkentin beslenmesinde ise krizler doğuyordu. Devletin gelir gider dengesinin değişmesi, dışarı ile bütünleşmesini arttırıcı etki yaptı. Bunun sonucu Batı ile ticaretin sefaretler kanalıyla, çeşitli kapitülâsyonlar ve organizasyonu kanunlaştı.

18.yy'da Bursa'da Fransız, İngiliz, Hollanda ve Venedik'in ikinci kalite kumaşları satılırdı; Batı tüccarları ise daha çok ham madde alımıyla ilgiliydiler ve Bursa'nın ipeği ise Bursa, İstanbul ve Halep'in dokuma ihtiyacını karşılamaktan başka ihraç ediliyordu.

Önemli nokta olarak, devletin otoritesinin zayıflaması vergi denetiminin iyi yapılamaması sonucunu getirdiğini belirtmek gerekir.

Bu durumda Bursa'da diğer Anadolu kentleri gibi, feodal dönemin üretim fonksiyonu ve coğrafik ihtisaslaşmasını kaydederek yalnızca dağıtma ve toplama fonksiyonu olan bir kent haline geldi.

Açık Pazar haline gelme durumu yeni bir ulaşım ağı şeması ortaya çıkardı. Bursa-Mudanya demiryolunun yapılması (1993), tamamen bu durumun sonucudur. Artık değerın dışa transferini sağlayacak olan batının yeni teknolojisi (demiryolu) Anadolu'nun geri teknolojisi ile (deve kervanları, at, kağrı vs.) maksimum taşımayı sağlayacak şekilde örgütlenmişti. Tarım konusu da bu yeni yapıya uyduruldu. İngiltere pamuk ekimini organize etmeye çalıştı. Türkiye'de bazı kıyı kentlerinin ve bazı ulaşım merkezlerinin gelişmesi, bölgeler arası dengesizliğin ilk çıkış noktası olmuştur.

Genel olarak da alırsak 18.yy ile beraber ulaşım, ticaret, haberleşme ve nüfus konularında önemli değişimler oldu. Ulaşım konusunda, Bursa yöresinin İstanbul'a en yakın ilişkisini sağlayan Mudanya önem kazandı. Ticaret konusunda ise Bursa ticaret odasının 1889 yılında kurulduğunu görüyoruz. Etnik azınlıkların hakim olduğu oda, ticaretin organizasyonunu sağlıyor, ayrıca Osmanlı bankası ve bazı emanetçiler (nakliye+sigortacılar) faaliyette bulunuyor.

Posta ile haberleşme de, en yaygın biçimde azınlıklar tarafından kullanılıyordu. Postane 1895 yıllarında kurulmuştu.

Ticaret konusu olan mallar ise başlıca koza, meyve ve bakliyat.

Nüfus reayanın topraktan ayrılmak istediği zamandan beri artmakta devam ediyor. azınlıklar oldukça önemli yer tutuyor. 1905 yılında yapılan nüfus sayımında azınlıklar %9.84 Rum, %6.6 Ermeni, olmak üzere diğerleriyle beraber %18'e ulaşıyor. 60-65 yıl önce tüm önemli meslek kollarında da azınlık çoğunluğu görüyoruz.

Özetlersek, Bursa; yarı kolonyal devreden önce, yerleşme yeri kademelenmesi, tedricen büyüyen mal insan haber akımlarının sağladığı içe dönük, yerleşme kademelenmesine ve üretim teknolojisine uygun, artık ürün kontrolünün ekonomik ve siyasal yönlerinin birbiri üzerine çakıştığı tutarlı bir bölge bütünleşmesi içerisindedir ve bir cins üretimde ihtisaslaşmıştır.

19.yy'da ise Bursa için yeni bir devre başlamaktadır, tarımsal ürünün kontrol mekanizmasının değişmesi, tarım dışı üretim de genel olarak değişmeyen eski sistem ikili bir yerleşme yapısı ortaya çıkarmıştır. Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir konu: Kozacılık, ipekçilik ve dokumacılık faaliyetlerinde koza ve ipek elde edilmesi tarımsal bir

olaydır ve buna bağlı olan dokumacılık tarım dışı bir olaydır, fakat dokumadaki üretimin gerilmesi, ortaya çıkan ikili yapıyı güçlendirecek şekilde olmuştur.*

2.7 Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde Bursa hızlı gelişen kentlerimizden biri oldu. 1924'de Karacabey Harası kuruldu. 1934'de Gemlik Suni İpek Fabrikası'nın temeli Atatürk tarafından işletmeye açıldı ve 1949'da Bursa verem hastanesi hizmete girdi. Birbiri arkasından hizmete giren tarım ve endüstri kuruluşlarıyla Cumhuriyetin ilk altmış yılı arkada bırakıldığında, Bursa Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamında en önde gelen kentlerden biri durumuna yükseldi.**

Cumhuriyet devrinin mekan organizasyonu ve sosyo-ekonomik politikaları, savaş öncesi dönemin politikalarına tepki olarak doğmuştur gözıyla bakılabilir. Tepki olarak nitelendirilmesiyle beraber günümüze kadar 4 farklı uygulama izleyebiliriz.

1923-1929 Liberal (özel sektör+iç kaynaklar)

1930-1946 Devletçilik

1946-1960 Liberal ekonomi (özel sektör+yabancı sermaye)

Planlı kalkınma

Bütün dönemlerde genellikle bir karma ekonomi uygulaması görüyoruz. 1923'den beri 1946'ya kadar reaksiyoner politikanın devamı olarak batılılaşma emperyalist etkilerin minimuma indirilmesi milli endüstrinin korunması Anadolu'nun geliştirilmesi benimsenmiştir.

* Leila Erder, Özcan Esmer, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Stüdyo çalışması, 1974

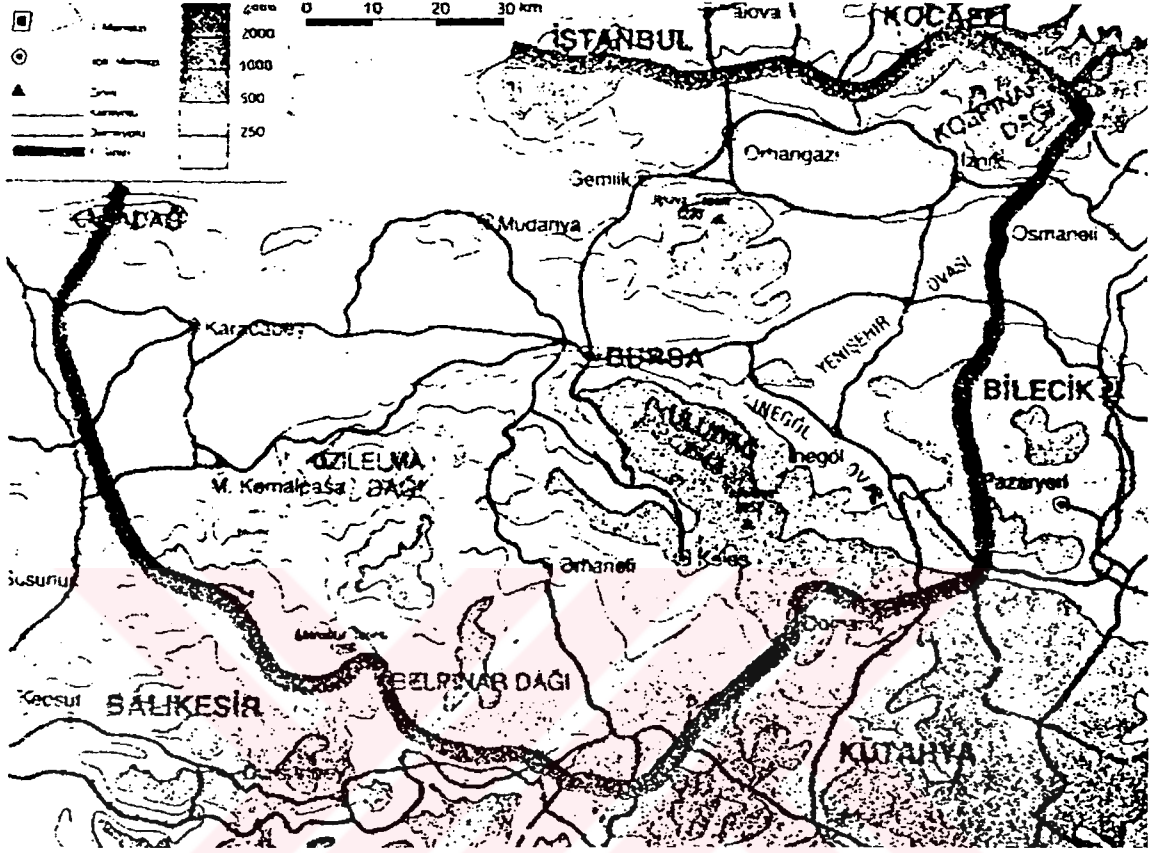
** Mine Yavaş, "age", 1994, s: 24

Bursa'da 1890'larda kurulan ticaret odası, o zamandan beri kentin ticarete olan eğilimi hakkında fikir verecektir. Bu durum Bursa'da araştırma yaparken geleneksel ticari yapının gözden uzak tutulmaması gerektiğini açıklıyor.

3. BURSA KENT KİMLİĞİ VE KENTSEL YAPIYI OLUŞTURAN ETMENLER

3.1 Coğrafi Konum Ve Topografya

Şekil 3. 1 Bursa il haritası. Kaynak: Ana Britannica.

Bursa Türkiye'nin kuzey batısında, Marmara Bölgesinde yer alan 11.043 km² yüzölçümü ile Uludağ'ın kuzey eteklerinin meydana getirdiği engebeli bir arazide ve kendi adını taşıyan ovanın güney kısımlarında kurulan bir kenttir; aynı zamanda Marmara Bölgesinin kara ve denizyolu ulaşım ağının odak noktasını oluşturmaktadır.

Bursa kuzeyde Marmara Denizi, İstanbul'un Yalova ilçesi ve Kocaeli topraklarıyla, doğuda Bilecik, güneydoğuda Kütahya, Güneybatı ve Batıda Balıkesir illeriyle çevrilmiştir.

Kentlerin oluşumunda, form kazanmasında önemli rol oynayan topografyanın Bursa kentinin oluşumunda çok önemli olduğu görülmektedir. Çünkü ilin arazi yapısını: birbirinden eşiklerle ayrılan çöküntü alanları, yüksek olmayan dağlar, yükseklikleri zaman zaman 1000 metreye ulaşan ovalar oluşturur.

Kent toprakları, tüm Marmara Bölgesinde rastlandığı gibi doğu batı doğrultusunda birbirini izleyen bir çok çukurluktan meydana gelir. Kuzey bölgesindeki Gemlik körfezi ile İznik arasındaki çukurluk bunların arasında en önemlisi olarak göze çarpar. Ulubat Gölü, Bursa Ovası Yenişehir Ovası İnegöl Ovası, ise diğer çukurlukları oluşturur. Bu alanlar, yükseklikleri çok olmayan eşiklerle (dağlar ve tepelerle) bir birinden ayrılırlar. Samanlı Dağı, Gemiş Dağı (1287 m) Kuzey bölgesi, Katırlı Dağı, (1295 m), Uludağ (2543 m) Güney bölgesi olarak belirlediğimiz bu eşiklerin önemli olanları, kentin yerleşiminde gerek sınırlayıcı form, gerekse belirleyici olarak rol oynamıştır.

Bursa ovası, Marmara bölgesinin Güneydoğu parçasında Uludağ masifi ile Gemlik körfezinin Güney ve Güneydoğusundaki kıyı dağları arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan bir ovadır. Batı kenarından Bursa Güneydoğu köyü şosesinin geçtiği Nojen tepeleriyle Doğuda Gölbaşı arasında uzanan Bursa ovası, Güneyde Uludağ eteklerinden kuzeyde Demirtaş tepeleri ile Dişkaya kütlesi arasında bulunan sahaya kadar yayılmaktadır. Bu suretle sınırlanan ova elips şeklinde olup büyük eksenini Biladı Yunus köyünden Gölbaşına kadar ortalama 30 km'dir. Ovanın genişliği; Bursa ile Demirtaş arasında 7 km Değirmenlikızık ile İsmetiye arasında ortalama 8 km kadardır. Ova doğuya doğru gidildikçe genişliğinden kaybetmektedir.

Demirtaş tepelerinden Gölbaşına kadar ovanın kuzey kenarı, suların akıtılması için kanal tesisatı yapılmadan evvel, bataklıktı. Burası Bursa ovasının en alçak yeri olup dolmanın henüz tamamlanmadığı kısımdır.

Deniz seviyesinden 250 m yükseklikte bulunan kent, gerek Marmara denizi ve Gemlik körfezi ile çevrili olmasından; gerekse bölgeden geçen akarsu, dere ve çaylardan dolayı yerleşimde "su ögesinin" getirdiği sınırlamalardan etkilenmektedir. Batıdan geçen Nilüfer çayı, kuzeydoğudan geçen Deliçay ile dağlardan inen Karagöz, Cilimboz ve Gökdere kentin yerleşim bölgelerini belirleyen, kenti bölgelere ayıran önemli su ögeleridir.

Kentin coğrafi yapısına göre en uygun yerleşim olarak dağların eteklerindeki ovalar olarak görülmektedir. Samanlı, Katırlı, İlidağ, Asarak ve Sincan dağları doğudan batıya uzayıp yükselerek giderken, bunların arasında geniş veya dar düzlükler en uygun yerleşim alanları olarak görülmektedir.

3.2 Fiziki Yapı

Bursa kentinin fiziki yapısı; Osmanlı döneminde, doğası ile uyum içerisinde şekillenmiş ve Osmanlı Mimarisi'nin anıtsal dinsel ve sivil mimari yapıları kent strüktürünü oluşturmuştur. Kentteki özgün mimari elemanların ifade gücü ve bütünsel yapısı, kentin toplumsal yaşantısının mekana yansımalarıdır. Bu işlevsel ve dokusal bütünlük, kentin iktisadi faaliyet eğilimleriyle beraber değişim ve bozulma sürecine girmiştir. Osmanlı döneminde Bursa üslubu olarak özel adlandırılan mimari özelliklerin kaybedilmesi yakın zamanda olmuştur.

Mimari yapıdaki bozulma süreci 1950'den sonra başlamıştır. Sanayileşme kentleşmenin hızlanması, kültürel-mimari değerlerden çok ekonomik değerlerin öncelik kazanması, son zamanlarda kentleri kalıplaştıran kentsel rant kavramı, yasal mekanizmaların yetersizliği ve eksikliği, Bursa'daki mimari-doğal yapı bütünlüğündeki değerlerin tümünde yozlaşmaya sebep olmuştur. Kentin iki boyutta yayılımı kontrol edilememiş, üçüncü boyutta yapılaşması ve bozulması engellenememiştir. Bu gün Bursa'da yapıların maalesef % 70'i kaçaktır. Bursa'nın mimari yapısı, karmaşık kent dokusu içerisinde ayırıcı özellikleriyle kent merkezinde korunmaya çalışılmış ve bu bölgede sıkışmıştır.*

3.3 Doğal Yapı

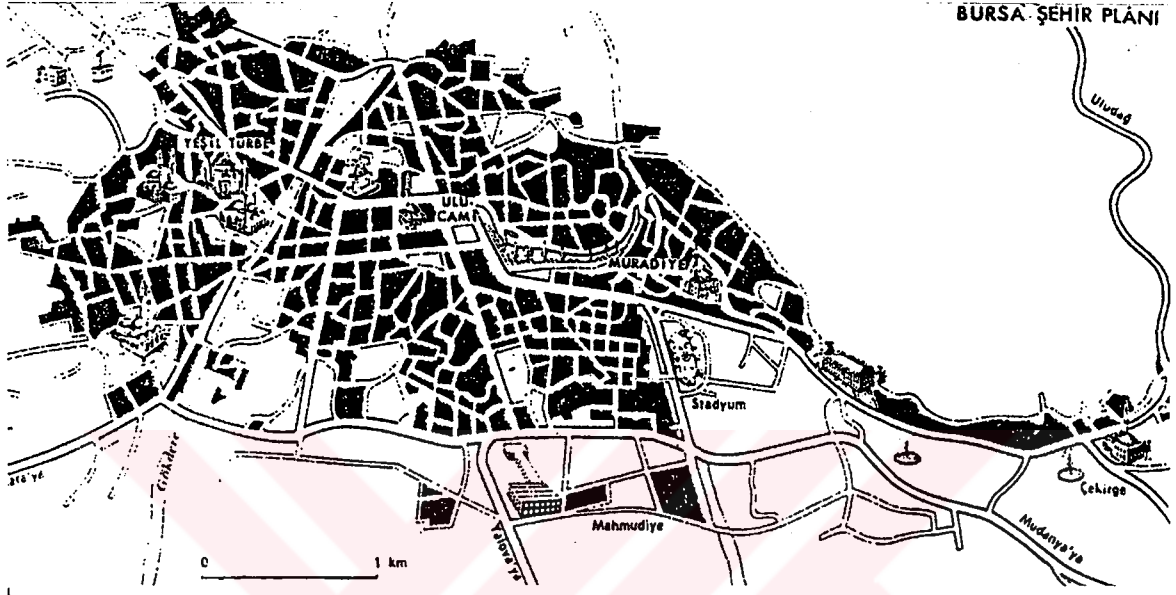
Bursa kenti doğal yapısı karakteristik bir özelliğe sahiptir Kentin en sınırlayıcı özelliği güneyde Uludağ ve kuzeyde Bursa Ovası tarım toprağı olması nedeniyle gelişmeyi engelleyici niteliktedir. Bursa'da 1950'den sonra sanayileşmenin başlamasıyla istihdamın oluşması, kentin çekiciliğini arttırmış ve göçe sebep olmuştur. Kentsel mekandaki aşırı talep Uludağ yamaçlarına ve Bursa ovasına doğru yayılmıştır. Ova kaçak yapılaşma ve

* Matem Gülbaş, "Bursa'nın kentsel Fiziki Strüktürü ve Kent Morfolojisi Değişimi",1995, s: 22

sanayileşme ile bozulmuştur.

Kentin tanımlayıcı ve ayırıcı özelliklerini oluşturan doğal yapı elemanları kentin işlev kazanması ile yok olma noktasına gelmiştir.

3.4 Mekansal Yapı

Şekil 3. 2 Bursa şehir planı. Kaynak: ÜNAL, Figen, a.g.e. s: 103.

Bursa'nın çekirdeğini, Uludağ'ın yamaçlarında ovaya doğru üzeri düz bir çıkıntı yapan Hisar Mahallesi oluşturur. Bir traverten parçası olan ve dik yamaçlarla çevrilen bu yüksek kesim (250 m), savunmaya elverişli olduğundan ilk kent buraya kurulmuştur. Bu taraçıyı Bursa'nın eski iç kalesi kuşatır. Osmangazi, Orhangazi Türbeleri, saat kulesi gibi anıtlar bu kesimdedir. Hisar mahallesinin çevresinde, Bursa'nın eski mahalleleri yer alır. Karmaşık planlarıyla dikkati çeken bu kesimler, Hisar mahallesinin hemen batısında ve ondan Cilimboz deresiyle ayrılan Muradiye semtiyle, Hisar mahallesinin doğusunda ve kuzey-doğusunda yer alan ve kentin iş merkezini oluşturan semtlerdir. Ulucami, kapalı çarşı, hanlar, Hükümet Konağı, Belediye, Atatürk anıtı gibi yapıların bulunduğu bu semtleri doğuda derin Gökdere vadisi sınırlar. Onun doğusunda da Yeşil Türbe ve Yıldırım Beyazıt Camisi gibi yapıların bulunduğu öteki eski mahalleler yer alır.

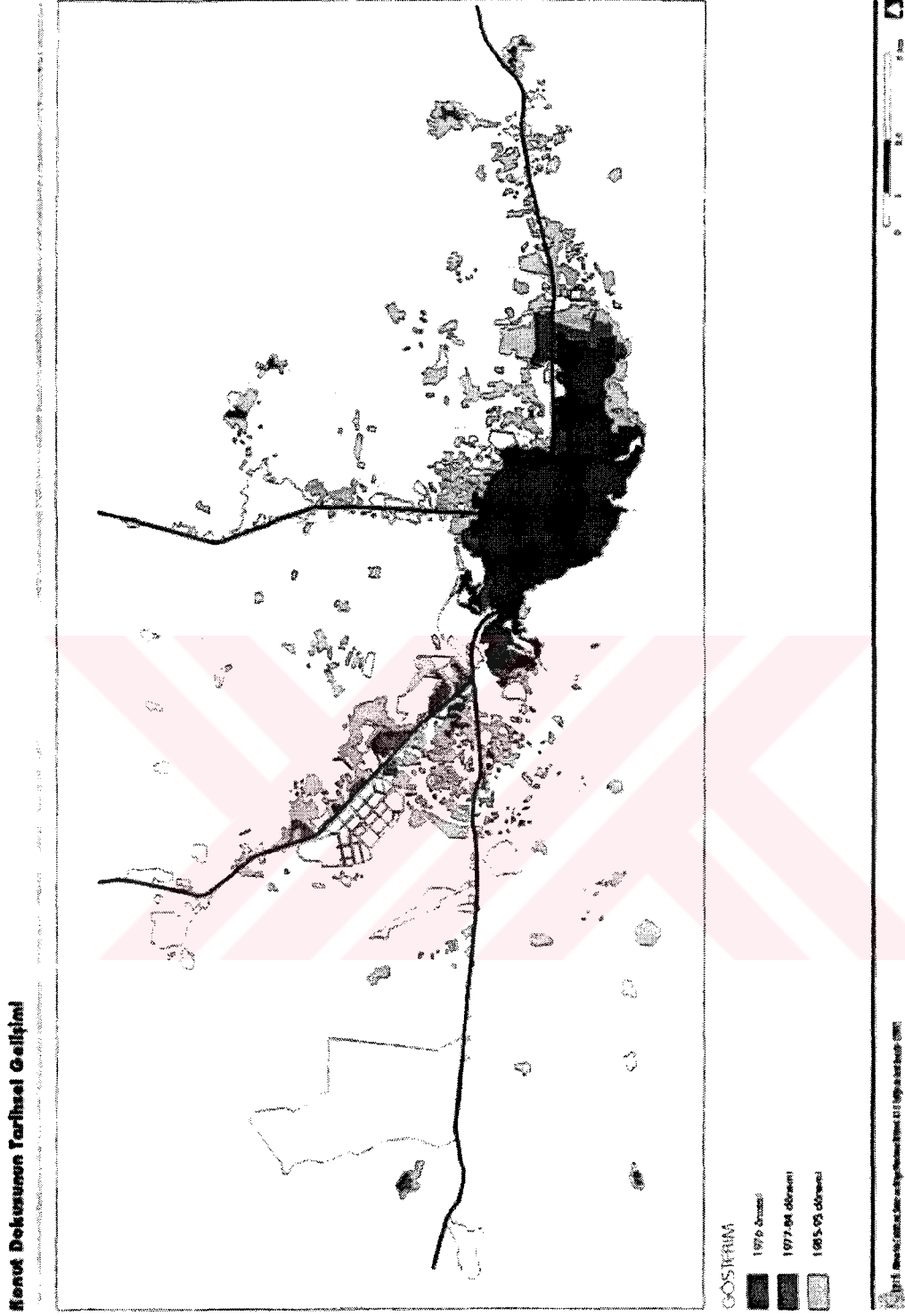
Birbirlerine köprülerle bağlanmış olan bu eski mahalleler, kentin Bizanslılardan alınmasından sonra, özellikle Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak büyük bayındırlık çalışmalarına sahne olduğu XVI. ve XV. yüzyıllarda kurulmuştur. Bu dönemde Çekirge asıl kentten ayrı yerleşme durumundaydı. Uzun süre bu görünümünü koruyan Bursa, özellikle 1940'lardan sonra, daha çok ovaya doğru olmak üzere genişledi.

1938'de faaliyete geçen merinos fabrikası, 1946'da açılan Kültürpark, bugünkü modern mahallelerin ve sanayi kuruluşlarının bulunduğu kesimler, Bursa'nın XIX.yy'daki bağ ve bahçeleri üzerine kurulmuş, günümüzde kent sınırları içinde kalmıştır.

Bursa aynı zamanda Batıya doğru genişleyerek Çekirge ile birleşmiş, doğuya doğru Ankara kara yolu boyunca uzanmıştır. Birinci derecede deprem kuşağı üzerinde yer alan kent, 1855 ve 1905 depremlerinden büyük zarar görmüştür. Ayrıca büyük yangınlar geçirmiş ve Yunan işgali sırasında da yıkıma uğramıştır* .

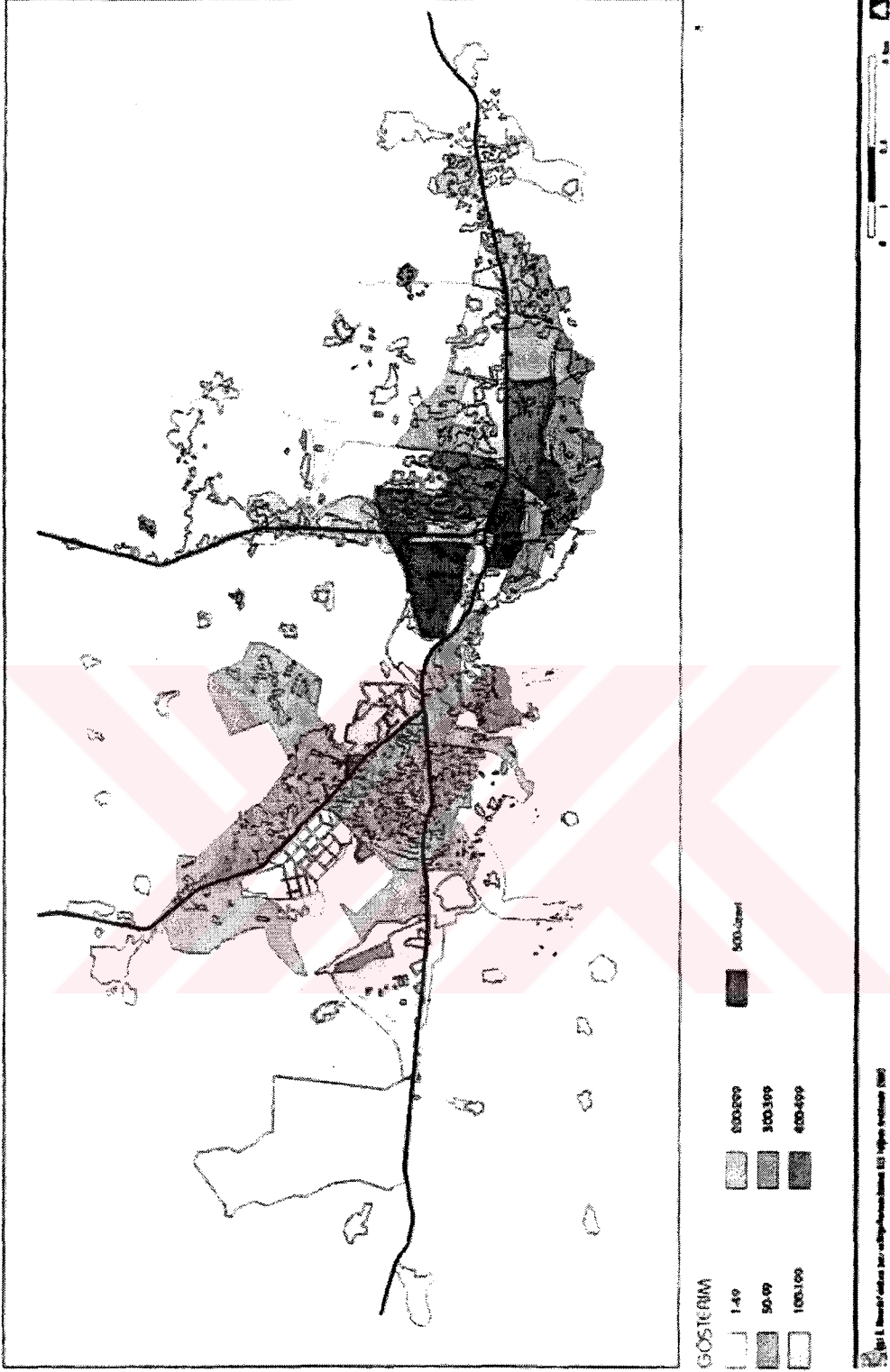

* Mine Yavaş, "Metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 13

Şekil 3. 3 Konut dokusunun tarihsel gelişimi. Kaynak: O.D.T.Ü. şehir ve bölge planlama G.I.S. işliğı,1999.

BURSA - Konut Dokusu Yoğunluk Değerleri (kişi/ha)

Şekil 3. 4 Bursa konut dokusu yoğunluk değerleri. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve bölge planlama bölümü G.İ.S. işliği, 1999.

3.5 Demografik Yapı

Bursa Osmanlı Devletinin başkenti olduktan sonra hızla gelişmiş, Ortadoğu ülkelerinden Anadolu'yu aşarak gelen yollar bu yeni merkeze yönelmiş, bunun sonucunda kent XV.yy'da dünyanın başlıca sanayi, ticaret ve kültür merkezlerinden biri durumuna gelmiştir. Kimi kaynaklara göre nüfusu o dönemde 100.000'i geçiyordu. Bunun doğruluk derecesini saptamak güç olmakla birlikte, Bursa'nın XVIII.yy'da ve XIX.yy'ın ortalarına değin büyük kent niteliğini koruduğu bilinmektedir.

Ancak bundan sonra kent, değişen ekonomik koşullara bağlı olarak sönükleşmeye başlamış, XIX.yy sonunda nüfusu 76.000'e düşmüştür .Bu durum Kurtuluş Savaşı sırasında da sürmüştür; nüfusu daha da azalan Bursa (1927'de 62.000), daha çok yöresel ölçüde önemli olan, anayolların sapağında, sakin bir orta kent haline gelmiştir.

Bir süre sonra özellikle son elli yıl içinde artan sanayi ve ticaret etkinliğine bağlı olarak kentin nüfusu hızla artmaya başlamış, 1965'te 200.000'i geçmiş, 1975'te 350.000'e yaklaşmış 1990'da ise 900.000'i aşmıştır.

Bu hızlı nüfus artışının ve kentin alan bakımından aşırı büyümesinin sonucu olarak 18 Haziran 1987'de kabul edilen ve 27 Haziran 1987 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 3391 sayılı yasayla Bursa "Büyükşehir" statüsüne geçmiştir. Aynı yasayla "Bursa Büyükşehir Belediyesi" sınırları içinde Nilüfer, Osmangazi ve yıldırım adlı üç ilçe kurulmuştur. Ovadaki bazı köyler de köy statüsünden çıkarılıp mahalle olarak ilçelere bağlanmıştır* .

1997 Genel Nüfus Tespiti Sonuçlarına göre İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa illerinin, il merkez belediye nüfusları bir milyonun üzerindedir.

Marmara Bölgesi, 15.974.637'lik nüfusuyla Türkiye Nüfusunun %28.33'ünü oluşturmaktadır. Bursa ili ise bölge içinde 1.928.529'luk nüfusu kapsamaktadır.

* Mine Yavaş, "Metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 9-10

	1990 Genel Nüfus Sayımı Sonucu	1997 Genel Nüfus Sayımı Sonucu	Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-1997)
BURSA	1.596.161	1.958.529	% ₀ 28.78
Türkiye Toplamı	56.473.035	62.865.574	% ₀ 15.08

Kaynak : DİE, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998

Şekil 3.5 Bursa'nın 1990-1997 yıllarına göre Türkiye genelindeki Nüfus sayımı sonuçları. Ve yıllık nüfus artışı. Kaynak: DİE, 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos 1998.

Büyükşehir Belediye Sınırları İçindeki Nüfus

Büyükşehir Sıra No	İl Merkez Belediyesi	1997	1990	Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-97) %
1	İstanbul	8.566.823	6.629.431	36.06
2	Ankara	3.085.078	2.584.594	24.90
3	İzmir	2.117.811	1.757.414	26.24
4	Adana	1.185.049	916.150	36.20
5	Bursa	1.160.395	834.576	46.36

Şekil 3.6 Büyükşehir Belediye sınırları içindeki nüfus. Kaynak: DİE, 1997 Genel nüfus tespiti.

Sayım Yıllarına Göre Yıllık Nüfus Artış Hızları

Yıllar	Bursa (%0)	Türkiye (%0)
1927		
1935	12.71	21.10
1940	8.35	19.59
1945	12.69	10.59
1950	20.84	21.73
1955	18.52	27.75
1960	29.45	28.53
1965	17.01	24.62
1970	23.07	25.19
1975	25.18	25.00
1980	35.51	20.65
1985	28.44	24.88
1990	38.26	21.71
1997	28.78	15.08

Şekil 3.7 Sayım yıllarına göre yıllık nüfus artış hızları. Kaynak: Bursa'da sanayileşme ve çağdaş kentleşme sempozyumu bildiriler kitabı.

3.6 Ekonomik Yapı

Ekonominin konusu, servetin üretimi, bölüşümü ve tüketimidir. Kentler bu faaliyetlerin geliştiği en önemli mekanlar olarak ekonomik yapı içerisinde önemli bir işleve sahiptirler. Bir kentin ekonomik yapısının dayandığı temeller, kenti ve kentliyi besleyen iktisadi faaliyetler, kent kimliğinin temel öğelerinden olmaktadır. Bazen kente hakim olan iktisadi faaliyetler, kentle beraber anılmaktadır.

Günümüzde kentlerin ekonomik yapıları, kentler üzerinde sosyo-kültürel ve morfolojik yapılar açısından önemli yönlendirmelere ve değişimlere sebep olmaktadır. Özellikle 1950'lerden sonra hızlanan sanayileşme süreci ve beraberinde getirdiği işgücü, kentleşmeyi hızlandırarak kentlerin kontrol edilemeyen genişlemelerini sağlamıştır. Bu hızlanan süreç içerisinde, tarih içinde oluşmuş kentin kimlik değerleri etkilenmekte ve değişmektedir. Kentlerin sahip olduğu potansiyel değerlerin dışındaki iktisadi faaliyetler bu değişimi hızlandırmaktadırlar. Sürdürülebilir kalkınma ve kent kimlik değerlerinin bu yapı içerisinde önceliklerini yitirmeleri, kentleri ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı ve çeşitlendiği monoton kentsel ve bölgesel merkezler konumuna getirmektedir. Bu sebeple kent kimliği kavramı içerisinde ekonomik yapının yönlendirici etkisi sosyo-kültürel yapı ve morfolojik yapı arasındaki ilişkileri etkileyici konumu, önemle ele alınmalıdır*.

3.7 Sosyo-Kültürel Yapı

Kent kimliği sadece doğal çevre ve mimari değerler ile tanımlanamaz. Bu özellikler kentin sosyo-kültürel yapısıyla bütünlük içinde kimliği oluşturabilir. Sosyo-kültürel yapının öğeleri olarak, kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal birikimler, inançlar, görüşler, tutumlar gelenekler ve yaşam tarzı göz önüne alınmalıdır. Tüm bunların oluşumu ve gelişimi tarihi bir süreç gerektirir. Süreç içindeki oluşum ve kabulleri gelenek olarak adlandırmak ve geleneklerin bu yapı içerisindeki kente ve kent toplumuna etkilerini ortaya koymak, sosyo kültürel yapının belirlenmesinde önemli bir aşamadır. Kentte var olan her türlü kişisel, toplumsal ilişkiler, kültürel faaliyetler ve değişimler, toplumlar arası etkileşimler, kentin kimliği içinde tanımlanabilir olmalıdır. Bütün bu öğelerin bir araya gelmesi, toplumsal

* T. Kaan Alpsoykan, "Bursa Kent Kimliği Değişim Süreçleri ve planlama ilişkileri, 1994, s: 4,5

kimliği içinde tanımlanabilir olmalıdır. Bütün bu öğelerin bir araya gelmesi, toplumsal davranışın oluşmasını sağlaması ve davranışın kent toplumu içinde kalıplaşması, sosyo-

kültürel yapıdaki verilerin ve tanımların kentin kimlik ögesi olmasını sağlar.

Şekil 3. 8 Ulus esasına göre mahallelerin dağılışı. Kaynak: ÜNAL, Figen, a.g.e. s: 121.

Bursa kenti için sosyo-ekonomik yapı hareketli ve çalkantılı günler yaşamıştır. Kentin Osmanlı dönemindeki gelenekçi toplum yapısı Cumhuriyet dönemi ile modern toplum yapısına dönüşmeye başlamıştır. Gelenekçi toplum yapısında ticaret ve geleneksel el sanatları (havluculuk, bıçakçılık, dokumacılık vb.) hakimken, modern toplum yapısında sanayinin hakim olduğunu görüyoruz. Bu geçiş döneminden sonra Bursa'lı kendi işinin patronu iken, fabrikalarda işçi konumuna gelmiştir*.

Bölgede sanayinin ekonomik yapıda ağırlık kazanması işgücü gereksinimi ile birlikte dışarıdan kente göçe neden olmuştur. Farklı kültürlerden olan bu insanlar fiziki mekânda da farklılıklar göstermişler. Örneğin; ilk gecekondulaşma bu döneme rastlar ve bu dönemde ovaya doğru kaçak yapılaşma artmıştır. Ayrıca Bulgaristan'dan göç eden yurttaşlarında kente gelmesiyle yeni mahalleler oluşmuştur.

* T. Kaan Alpsyokan, "Bursa Kent Kimliği Değişim Süreçleri ve planlama ilişkileri, 1994, s: 3,4

Kısaca Bursa'da sanayi sektörü, sosyo-ekonomik yapının temel belirleyicisi olarak karşımıza çıkmış ve kent morfolojisi üzerinde etkili olmuştur*.

3.8 Morfolojik Yapı

Kentlerde varolan veya oluşturulan bütün iktisadi, sosyal, kültürel, toplumsal ilişki ve faaliyetler etkileşiminin üzerinde olduğu fiziksel mekan özellikleri, morfolojik yapıyı ortaya çıkarır.

Doğal yapıya ilişkin her türlü oluşum, arazi formu, topografya, doğal çevre özellikleri, kentsel yerleşimin olduğu doğasına ait veriler, kentsel topoloji adı altında toplanabilir. Kentin topolojisi kentin doğası ile gelişiminin çevre ile ilişkilerinin tanımlanmasında, doğal sınırların doğal olanak ve çekici unsurların yerleşim yapısına etkilerinin değerlendirilmesinde ele alınmalıdır.

Doğal çevre üzerinde insan etkisi ve ilişkileri sonucu oluşan biçimlenme ve form kentsel tipoloji olarak incelenir. Kentsel tipoloji de, kentsel alanlarda arazi kullanımı ve kentte oluşturulan yapay strüktürler ele alınır. Kentsel tipoloji kentsel forumun karakterize edilme duygusu olarak bilinir ve kentin fiziksel yapılanmasının, biçiminin ve ilişkilenişinin nedenlerini belirleme ve sınıflandırma çalışmasıdır.

Doğal yapının ve üzerinde oluşturulan yapay strüktürün değerlendirilmesi ve tanımlanması, günümüzde karmaşıklaşan kentsel formun okunabilirliği, kentin mekansal ayırıcı ve tanımlayıcı özelliklerinin ortaya konması güçleşmiştir. Bütün bu karmaşık mekansal yapının kendini ve kenti ifade esebilmesi amacıyla kentin okunabilirliği kavramı Kavin Lynch tarafından, kent imajı adı altında geliştirilmiştir. Kent imajı kavramında kenti tamamlayan 5 öge ele alınmıştır.

1. Kentteki yol kademelenmesi
2. Doğal sınırlayıcılar
3. İşlevsel ya da dokusal bütünlük gösteren bölgeler

* Matem Gülbaş, "Bursa'nın kentsel Fiziki Strüktürü ve Kent Morfolojisi Değişimi",1995, s: 21

4. İlişkilerin yoğunlaştığı odaklar
5. Üçüncü boyutta algılanan, yön gösteren strüktürler

Bu konular kentin doğal ve yapay strüktürünün toplumsal ilişkiler ile şekillenmesinin ve kentliler tarafından kavranmasının ele alınmasıdır.

Kent kimliği açısından morfolojik yapı, kentin doğal yapısı ve ekonomik, sosyal ilişkileriyle oluşan mimari yapısı olarak tanımlanmaktadır. Kent morfolojisi bir şekilde kent yaşamının, kent doğasına yansımalarıdır. Kent imajı ile tanımlanabilir olan kentin ayırıcı özellikleri, okunabilirliğini ve mekansal yapıdaki kimlik özelliklerini ortaya koyar. Bu sebeple günümüzün karmaşık kent yapısı içerisinde, mekansal ve toplumsal yapı bütünüyle etkileşim içerisinde değerlendirilmeli, kent kimliği öğeleri arasında öncelikle ele alınmalıdır*.

* T. Kaan Alpsoykan, "Bursa Kent Kimliği Değişim Süreçleri ve planlama ilişkileri, 1994, s: 3,4

4. BURSA KENTİNİN FİZİKSEL OLUŞUM SÜRECİ

4.1 Bursa Kentinin Organik Gelişimi

Bursa Strabon'a göre M.Ö. 6.yy'da Prusa adıyla kuruldu. Bazı kaynaklar Britinya kralı 11. Prusyas zamanında Aribal'ın önerisi ile kurulduğunu da söyler. (M.Ö. 3.yy) Roma devrinde vali Plin şehri imar etti. Sarayı ve iç surları yaptırdı Bizans zamanında imparator Jüstinyen Çekirge'deki kaplıcaları onarttı. 1326 yılında Orhan Bey son Bizans tekfurunu ile anlaşarak şehri ele geçirdi ve Osmanlıları "zaferin kendilerine ilk gülüşü" saydıkları bu şehrin yarım asır içinde camileri, medreseleri, hanları ile bir Türk ve İslam şehri haline getirdiler. Böylece yeni bir yaşam ve örgütlenme biçimi arayışı her alanda olduğu gibi mimari alanda da özgün tanımlarla gelişti ve şehir surların dışına taşı. Önce Orhan Bey Gökdere dibinde cami, medrese, imaret ve hamamdan oluşan külliye yapıtırdı ve Emir Han'la tamamladı. Hüdavendigâr Çekirge'de cami ve imaret ile şehrin bir hayli dışına çıktı. Yıldırım önce Orhan külliyesine Ulucami'yi ekleyerek Bedesten ile birlikte yeni merkezi tamamladı, sonra şehrin bir başka yönünü kendi külliyesi ile canlandırdı.

II. Murat zamanında Bursa önemini yitirmeye başladı. Muradiye'de başlayan külliye diğer padişahlarında yaptırdığı eklemelerle tamamlandı. Diğer yandan şehri dört yandan kuşatan tekke ve zaviyelerde tarikat ehli kendi etrafında küçük merkezler oluşturuyordu. Bunların arasında gelişen sivil yerleşmelerle Bursa'nın organik dokusu kısa bir zamanda tamamlandı. Salgın hastalıklar, yangınlar, depremler bu değerlerin bir kısmının günümüze dek gelmesini engelledi. En önemli tahribat 1854 depremi ve onu takip eden yangın sırasında meydana geldi. Bu depremde Sultan Orhan türbeleri, Yıldırım ve II. Murat camii minareleri, Ulucami kubbe ve minareleri, Orhan Camii ve çarşı denilen Demirkapı bütün hanları ve hamamlarıyla yıkıldı. Daha sonra çıkan yangında tüm eşraf ve ayan konakları yok oldu.

Tanzimat döneminde Bursa'da önemli bir imar, onarım hareketi gözleniyor. Osman ve Orhangazi türbeleri, Orhan Camii, Şehadet camii onarımları ve Emir Sultan Camii inşası hep bu dönemin eserleridir. Batıdan etkilenen yeni yorumlarla sivil mimaride eski uyumlu bir tarihi doku içindedir.

Ve 1960 yılına gelindiğinde 163.000 nüfusu ile Bursa hala "kuruluş devrinin bütün şiiirini ve füsunu" saklayan şehirdir. Ancak 60'lı yılların sonlarında hızını arttıran sanayileşme ve plansız gelişme çok kısa bir süre önce ovayı ve giderek şehrin tarihi dokusunu tahrir etti. Bu bozulma Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 1978 yılında aldığı koruma kararı ile bir ölçüde dondurulabilmiş, tarihi gelişimi kısaca aktarılan bölgeler özelliklerine göre Tarihi, Doğal, Arkeolojik Sit Alanları olarak ilan edilmiştir. Bunu takip eden 10888 sayılı kara ile koruma planlarına da ışık tutacak "geçiş dönemi planı hükümleri" geliştirmiştir* .

4.2 Şehirleşme Süreci İçindeki Durumu

Cumhuriyet döneminde kentte yapılan fiziksel değişiklikler bugünkü makroform üzerinde etkili olmuşlardır.

Bursa Ahmet Vefik Paşa zamanında yapılan kara yolları ile üç önemli noktadan kuzeye doğru yayılma eğilimine sahipti.

1930-1946 döneminde kentin ovaya doğru büyüme yayılma politikasının Merinos ve İpek-iş fabrikalarının yapımı ile daha belirginlik kazandığı kuvvetli bir olasılıktır. 1950'den sonra bu eğilim daha da artmıştır. Bu tarihten sonra yapılan "Merinos Evleri" bu iki fabrikanın yer aldıkları kuzeydeki alan gerek benzeri sanayi kuruluşlar ve gerekse sanayi-konut-servis ilişkilerine göre bir çekim noktası olmuştur.

Bursa 1930-1946 döneminde Çekirge yönünde yeni açılan Altıparmak Caddesi üzerinde bir gelişme göstermiştir. Zaten Çekirge 14.yy'dan bu yana rekreasyon açısından önemli bir yer tutmaktadır. Yüksek gelir grubu için bir çekim alanı oluşturmaktadır. 1938 ve 1944'de Çelik Palas ve Park Otelleri ile beraber sonradan kurulan 10 otel, merkezdeki 5 otel ve yine aynı dönemdeki hizmet sektöründeki artış Bursa'nın turistik açıdan önem kazandığını göstermektedir. Kent bu dönemde ufak lekeler halinde Çekirge'ye doğru ve Bursa-Mudanya Yolu'nun Cilimboz Deresi'nin doğusunda kalan kesimine doğru büyümüştür** .

* Tarihi Kentte Gelecek İçin Yaşama Çevreleri Mimari Proje Yarışmaları şartnamesi.

** Mine Yavaş, "metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 34

4.3 Bursa Tarihi Kent Dokusu

Bursa tarih boyunca türlü medeniyetlere sahne olmuştur. Bu medeniyetlere ait eserlerin büyük bir kısmı yangın ve depremlerle tahrip olmasına rağmen, günümüze gelebilenler bile Bursa'nın açık bir müze olmasına yeterlidir.

Yazılı tarih öncesine dair çok az bilgi olmasına rağmen yörede yapılan yüzey araştırmalarında İznik Gölü çevresinde kimi höyük ve yerleşme yerlerine rastlanmıştır.

Ek 1 Ertuğrul Menteşe'nin Hazırladığı Tarihi Eserler Haritası

4.3.1 Bithynia Krallığı

Bithynialılara ait olduğu sanılan büyük bir galeri vardır. Eski Memleket Hastanesi'nin kuzey bahçesinin altını tamamen kaplayan bu galerinin bölmeleri Bizanslılar tarafından kemerli hale getirilmiştir. Şehir içindeki diğer dehlizlerle de bağlantılıdır. Anibal'in çeşmelerinden biri Hisar içinde, Kırkodalar mahallesi başında bir evde bulunmaktadır. Hisar içini çevreleyen surlar da bu döneme aittir.

4.3.2 Roma

Roma ve Bizans dönemlerinde gelişen ve onarılan bu kentte, bu dönemlerden günümüze ulaşan yapı bulunmamaktadır. Roma imparatoru Traianus'un valisi olan genç Plinius'un bildirdiğine göre Bursa'nın bir meydan, hamam, kitaplık ve Traianus'un heykeli vardı. Tabakhane önündeki Batık hamamı Roma Dönemi'nde Plinius tarafından yaptırıldı.

4.3.3 Bizans

İlk olarak Bithynialılar tarafından yapılan eski Bursa denilen Hisariçi'ni çevreleyen surlar bu dönemde onarımlar ve eklemeler görmüştür. Çekirge semtindeki çok yıkık durumda olan eski kaplıca bu dönemdedir. Yerkapı'da ise, bir saraya ait oldukları sanılan taban mozaikleri bulunmuştur. Orhangazi Türbesi zeminindeki manastır mozaik parçaları da Bizans eserleridir. Bizans dönemindeki dört sur kapısından biri olan sadece Hisarkapı günümüze gelebilmiştir, bu da çok yıkık bir haldedir. Biri Bizans'tan olmak üzere üç havra vardır.

4.3.4 Osmanlı

- Kuruluş Dönemi (1326-1453)

I. Bedesten ve Hanlar

Emir Hanı (Eski Bedesten), Yıldırım Bedesteni, Kapak Hanı, Vezir Hanı, İpek Hanı, Geyve Hanı, İvaz Paşa Hanı, Yoğurt Hanı, Çukur Han, Katır Hanı, Hasan Paşa Hanı, Karacabey Hanı.

II. Çarşılar

Sahaflar Çarşısı, Kazzazhane Çarşısı, Hacı İvaz Paşa Çarşısı, Gelincik Çarşısı, Neccarlar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Kavaflar Çarşısı, Uzun Çarşı.

III. Cami ve Mescitler

Kavaklı Camii, Alaeddin Camii, Yaniçoğlu Camii, Orhan Mescidi, Çukur Camii, Orhan Camii, Çobanbey Mescidi, Helvacıoğlu Mescidi, Alaca Hırka Mescidi, Tesvir Han Mescidi, Geyikli Baba Camii, Koca Naib Camii, Darphane Mescidi, Şehadet Camii, Hüdavendigâr Camii, Darülhadis Camii, Hayreddin Paşa Camii, Gazi Timurtaş Paşa Mescidi, Yıldırım Camii, Ulucamii, Ebu İshak Camii, Ebu Şahme Camii, Ali Paşa Camii, Hıdırlık Camii, Pınarbaşı Camii, Doğanbey Mescidi, Nalbantoğlu Camii, Şeker Hoca Camii, Yeşil Camii, Çatal Mescit, Güngörmez Camii, İshak Şah Mescidi, Taya Kadın Camii, Oruçbey Camii, Tatarlar Camii, Timurtaş Camii, Molla Ferari camii, İbni Bezzaz Camii, Başçı İbrahim Camii, Muradiye (II. Murat) Camii, Çırağ Bey camii, Hacı İvaz Paşa Camii, Nakkaş Ali mescidi, Emir Sultan Camii, Feyzullah Paşa Mescidi, Umurbey Camii, Şeyh Paşa Camii, Hoca Ali Zade Camii, Bedreddin Camii, Abdal Camii, Şhreküstü Camii, Yiğit Köhne Camii, Zeyniler Camii, Selçuk Hatun Camii, Bahadır Ağa Camii, Hacı Seyfeddin Camii, Hacı Sevinç Mescidi, Şeyh Hamit Camii, İsabey Camii, Kara Şeyh Camii, Kız Yakup Mescidi, Reyhanlar Mescidi, Reyhan Camii, Okçular Camii, Veziri Camii, Hacı Yakut Mescidi.

IV. Eğitim Yapıları

Çobanbey Medresesi, Hüdavendigâr medresesi, Vaizziye (mahkeme) Medresesi,

Nalbantoğlu Muallimhanesi, Şeker Hoca Muallimhanesi, Lala Őahin Paşa Medresesi, Glecek Hatun Medresesi, Ferhadiye Medresesi, Yıldırım Medresesi, Ali Paşa Medresesi, Kapamalı Medresesi, Esendiye Medresesi, Beyazıt Paşa Medresesi, Molla Fenari Medresesi, Başçı İbrahim Medresesi, Muradiye Medresesi, Hacı İvaz Paşa Medresesi, Feyzullah Paşa Medresesi, Hasan Paşa Medresesi, Nimetullah Medresesi, Zeyniler Muallimhanesi, Hoca İlyas Muallimhanesi, Kamberler Muallimhanesi İsabey Medresesi, Kara Ali medresesi, Darül Hadis Medresesi, Sarrafiye Medresesi, Karşı Duran Medresesi, Molla Yegan Medresesi, Molla Hüsrev Medresesi.

V. Hamamlar

Teodora Hamamı (1129), ekirge Hamamı (1326), Alaeddin Hamamı, Eski Hamam, Orhan Hamamı, Geyikli Baba Hamamı, Kükürtlü Kaplıcası, Armutlu Kaplıcası, Nalıncılar Hamamı, Gırık Hamamı, Yıldırım Hamamı, Ali Paşa Hamamı, rdeki Hamamı, İnebey Hamamı, Şengül (Ulucami) Hamamı, Pınarbaşı Hamamı, PerŐembe Hamamı, Demirtaş Hamamı, Başçı İbrahim bey Hamamı, Orubey Hamamı, Mahkeme Hamamı, Tavuk Pazarı Hamamı, Emir Sultan Hamamı, Umur Bey Hamamı, Mehmet Ağa Hamamı, Bekarlar Hamamı.

VI. Köprüler,

Nilüfer Hatun Köprüsü, Babacan Köprüsü, Karınca Dere Köprüsü, Demir Oluk Köprüsü, Setbaşı Köprüsü, Boyacı Kuluğu Köprüsü, Irgandı Köprüsü.

VII. İmaret Siteleri

Orhan kllyesi, Hüdavendigar İmaretı, Yıldırım Kllyesi, Ali Paşa İmaretı, Yeşil İmaretı, Beyazıt Paşa İmaretı, Timurtaş İmaretı, Oruç bey İmaretı, Başçı İbrahim İmaretı, İbrahim Paşa İmaretı, Muradiye İmaretı, Hacı İvaz Paşa İmaretı.

- Klasik Devir (1453-1720)

I. Bedesten ve Hanlar

Doğan gözü Hanı, Tuz Hanı, Fidan Hanı, Eski- Yeni Han, Koza Hanı, acem Hanı, Bali bey Hanı, Pirinç Hanı, Davut Paşa Hanı, Eski Tahıl Hanı, Kamberler Hanı, Kepezler Hanı,

Kuşbazlar Hanı, Sandıkçılar Hanı.

II. Çarşılar

Saraçlar Çarşısı, Kebapçılar Çarşısı.

III. Camii ve Mescitler

Balık Pazarı Camii, Omurbey Camii, Azeb bey Camii, Kamberler Camii, Hamza bey Camii, Aynak Camii, Zağfranlık Mescidi, Hacılar Camii, Beşikçiler Camii, Veli Şemseddin Camii, Veledi Habib Camii, Elmalık Mescidi, Elvanbey Camii, Duheri Şeref, Camii, Sevindik Mescidi, İsabey Fenari Camii, Kara kadı Mescidi, Sinan bey Camii, Mantıcı Mescidi, Meydancık Camii, Veledi Harir Camii, Pir Emir Camii, Davud Paşa Mescidi, Ahmet Paşa Fenari Camii, Simkaş Camii, Kara Mezak Mescidi, Aran Mehmed Camii, Hoca Taşkun Camii, Tabaklar Mescidi, Hoca Yunus Mescidi, Satı Fakih Mescidi, Kayhan Camii, Veledi, Enbiya Camii, Hacı İskender Camii, Mecelidü Camii, Arap Camii, Bineva Camii, Veledi Saray Mescidi, Araplar Camii, Üç kurnak Camii, Mecnun Dede Camii, Davut Kadi Camii, Lamii Çelebi Camii, Havlucu Mesut Camii, Molla Arabi Camii, Turgut Camii, Abdal Musa Camii, Gazi Akdemir Camii, Konevi Camii, Yerkapı Camii, Bahrih baba Mescidi, Sülüklü Camii, Mürekkepçi Camii, Hoca Hasan Camii, Üftade Camii, Hacı Mentuş Camii, Güranlı Mescidi, Hañerli Camii, Hüsameddin Camii, Misrı Mescidi, Üç Kuzular Camii, Narlı Tekke, Yeni Kaplıca Mescidi, İsmail Hakkı Mescidi.

IV. Eğitim Yapıları

Emir Sultan Medresesi, Hamdi Hatun Medresesi, Kara Mustafa Paşa Medresesi, Darulkurra, Geyikli Medresesi, Ahmet Paşa Fenari Medrese, okul ve muallimhanesi, Kamgani Okulu, Leyaiyye Medresesi, Pir Ahmet Muallimhanesi, Hanzerli Medresesi, Hañerliye Medresesi, Küçük İnebey Medresesi, Sinan Muallimhanesi, Hacı Budak Muallimhanesi, Demirli Mektep, Hamzabey Medresesi, Çendik Medresesi, İnebey Medresesi, Süleyman Çelebi Okulu.

V. Hamamlar

Nasuh Paşa Hamamı, Reyhan Hamamı, Keçeli Hamamı, Servinaz Hamamı, Çakır Ağa Hamamı, Yeşil Hamam, Davut Paşa Hamamı, İbrahim Paşa Hamamı, Kara Mustafa

Hamamı, Alboyacılar Hamamı, Çömlekçiler Hamamı, İncirli Hamamı, Haydarhane Hamamı, Hançerli Sultan Hanzade Hamamı, Kiremitçi Hamamı, Yeni Kaplıca, Yahudiler Hamamı, Sürmeli Hamam, Boya Güzel Hamamı, Tahtakale Hamamı, Vani Hamam, Kaynarca Hamamı.

VI. Köprüler

Büyük Abdal Köprüsü, Cilimboz Köprüsü, Mihraplı Köprü, Meydancık Köprüsü, Tatarlar Köprüsü, Yeşil Köprü, Maksem Köprüsü, Acemler Köprüsü.

VII. İmaret Siteleri

Emir Sultan İmaretı, Zeyniler Külliyesi, Umur Bey İmaretı, Reyhan İmaretı, Hamzabey İmaretı, Davut Paşa İmaretı, İnebey İmaretı, Üftade İmaretı.

• Gerileme Ve Yıkılış Devri

I. Hanlar

Yeni Tahıl Hanı, Zeytin Hanları.

II. Çarşılar

Bakırcılar Çarşısı, Haydarpaşa Çarşısı.

III. Camii ve Mescitler

Numaniye Mescidi, Kuygulu Mescidi, Eşrefliler Camii, Hayriye Mescidi, Rusçuk Mahallesi Mescidi, Selimiye Camii, Bülbülce Mescidi, Yeni Mahalle Camii, Babadağ Mescidi, Mecidiye Camii, Paşa Camii, Şeyh Sabit Mescidi, Vefikiyye Camii, Tatarlar Camii, Şükraniye Camii.

IV. Eğitim Yapıları

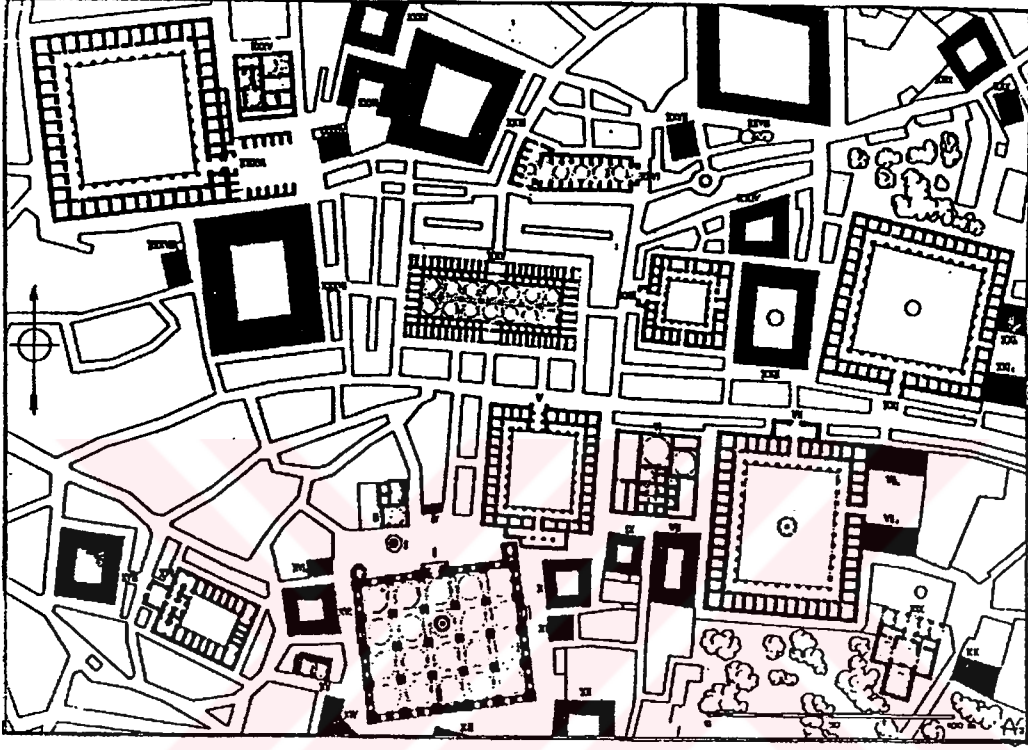
Fazıl Abdulrahman Medresesi, Mecnun Dede Medresesi, Molla-yı Cedid Medresesi, Askeri İdadi, Muallimhane, Erkek Rüştıyesi, Mülki İdadi, Hamidiye Medresesi.

V. Hamamlar

Haydarhane Hamamı.

VI. Köprüler

Soğucak Köprüsü, Demirtaş Köprüsü.

I – Ulu Cami	XX – İmaret Ambarı
II – Şadırvan	XXI – Fidan Hanı
III – Şengül hamamı	XXII – Yeni İpek Hanı
IV – Muvakkithane	XXIII – Gevye Hanı
V – Emir Hanı	XXIV – Sandıkçılar Hanı
VI – Orhan hamamı	XXV – Bedesten
VII – Koza Hanı	XXVI – Sipahi Çarşısı
VIII – Zeytin Hanı	XXVII – Ertuğrul Camii
IX – Küçük Zeytin Hanı	XXVIII – Eski Yeni Han
X – Medrese	XXIX – Medrese
XI – Mektep	XXX – Yiğit Cedid Camii
XII – Medrese *	XXXI – Karaca Bey Hanı
XIII – Mısri tekkesi *	XXXII – Kuşbazlar Hanı
XIV – Mısri mezarlığı *	XXXIII – İvaz Paşa medresesi
XV – Helâ	XXXIV – İvaz Paşa Camii
XVI – Vaiziye medresesi	XXXV – Meyhaneli hamamı
XVII – Müftülük	XXXVI – Piriç Hanı
XVIII – Doğan gözü Hanı	XXXVII – Eski İpek hanı (Arabacılar Hanı)
XIX – Orhan Camii	XXXVIII – Sağırıcı Sungur Camii

Bursa'nın tarihi çarşı bölgesi (harap ya da ortadan kalkan binalar koyu taramalarla gösterilmiştir).

* Yol genişletilirken ortadan kaldırılmıştır.

Şekil 4. 1 Bursa'nın tarihi çarşı bölgesi. Kaynak: CEZAR, Mustafa, Tipik yapılarıyla Osmanlı şehirciliğinde çarşı ve klasik dönem imar sistemi, s: 58.

4.4 Mimari Ve Kentsel Doku Özellikleri

Bursa, tarihi gelişim sürecinden de anlaşıldığı gibi ilkçağlardan itibaren sürekli bir yerleşim bölgesi olmuştur. Ancak Osmanlı dönemi öncesi dönemlerden günümüze kentsel ve mimari yansıma kayda değer ölçüde gelememiştir.

Çeşitli dönemlerdeki kent planları incelendiğinde kent düzeninin klasik Osmanlı şehircilik anlayışıyla gerçekleştiği açıkça görülür.

XIV.yy'da Osmanlı başkenti olmadan önce Bursa'da başlıca yerleşme yeri, Hisar'daki yerleşme olan surlar içinde kalıyordu. Hisar dışında ise yalnızca bir iki mahalle ve Çekirge'deki kaplıcalar çevresinde oluşmuş bir başka yerleşme bulunuyordu. Osmanlı öncesi Bursa'nın yapılarından bugün yalnızca surlar ayakta kalmıştır. Diğer yapılar çoğunlukla malzemelerinden yararlanıldığı, büyük bir bölümü de yangın ve depremlerle tahrip oldukları için günümüze kadar ulaşamamışlardır. Ancak sözü edilen alanda yapılan temel ya da araştırma kazılarında bu dönemlerin kalıntılarına sık sık rastlanmakta ve bunlar mahzen, su yolu, temel duvarı gibi yapı parçalarından oluşmaktadır. Ayrıca Osmanlı dönemi yapılarının çoğunun da, önceki dönem yapılarından alınarak kullanılmış öğelere bol miktarda rastlanmıştır.

XIV. ve XV.yy'larda ticaret merkezinin surlar dışında gelişmesiyle birlikte Bursa'nın ünlü külliyesi de bir bir kurulmuş ve bu külliye çevresinde yeni yerleşmeler oluşmaya başlamıştır. Ovaya bakan yükseltiler üzerine kurulu Yıldırım, Emir Sultan, Yeşil ve Muradiye Külliyesi kentin gelişme ve yayılma şemasında belirleyici odak noktaları olarak yer almışlardır. Bunun yanı sıra dağdan ovaya, kentin içinden geçerek akan dereler ve bu derelerin çevresinde oluşan endüstri (ipekçilik) ve mesken gruplaşmaları bu gelişme ve yayılmaya başka bir doğrultular dizisini eklemiştir. Kentin genellikle ahşap yapılardan oluşan bu özgün dokusu, ne yazık ki XIX.yy'ın büyük yangın ve depremlerinde büyük ölçüde tahrip olmuş, ancak kentin kuruluş ve gelişme çizgileri, sokak ve yol ağı fazla bir değişime uğramadan bugüne dek korunmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, devletin tekstil endüstrisine sağladığı desteğin etkisiyle kent ovaya doğru gelişmeye başlamıştır. Bursa'nın ilk yönlendirici planı, 1941 yılında ünlü şehirci Prost tarafından yapılmış ve bugün kullanılan ulaşım yolları ağı, büyük ölçüde bu plandan esinlenmiştir. 1960'larda Piccinato tarafından gerçekleştirilen ikinci bir planla

kentin batıya doru gelişmesini öngören ve tarihsel dokuyu korumaya yönelik bir dizi uygulama gündeme getirilmiştir.

Ayrıntılı ve tam anlamıyla uygulanabilir bir kent planının gerçekleştirilememiş olması, sanayileşme ve buna bağlı kentleşmenin denetlenememesi Bursa'nın gelişmesini olumsuz yönde etkilemiş, ovaya yayılma durdurulamamış ve tarihsel kent dokusu 50'li yıllardan başlayarak yerini hızla yeni, niteliksiz ve sağlıksız bir kent dokusuna bırakmıştır. Ancak son yıllarda bu alanda yeni bazı önlemler uygulanmaya başlanmış ve elde kalan tarihsel doku büyük ölçüde koruma altına alınmıştır.

Bursa yüzyıllar boyunca yaşadığı çeşitli felaketlere, deprem, yangın ve yıkımlara karşın bugüne ulaştığı sivil mimarlık örneklerinin çeşitliliği ve yoğunluğuyla en önde gelen kentlerimizden biridir. Geleneksel ve özgün dokunun büyük bölümü bir kaç kez yitirilmiş özellikle son otuz yılın çarpık ve denetimsiz kentleşme olgusu sonucunda, yüzyıllar boyunca oluşa gelen benzersiz güzelliğinden uzaklaşmıştır. Ama yinede birçok kesiminde, birçok mahallesinde, sokağında geleneksel Türk konut mimarlığının en ilginç ve güzel örneklerini korumakta ve yaşatmaktadır.

Anadolu ve Rumeli'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı tüm topraklarda, belirgin ve özgün bir konut mimarlığının Türk evinin sayısız örneklerine rastlamak olasıdır. Bu evler ana çizgileriyle üç gruba ayrılırlar: Anadolu Evleri, Edirne Evleri, İstanbul Evleri.

Bursa Evleri yine ana çizgileriyle bu grup içinde yer alırlar ve özgün bir tür oluştururlar.

Bursa Uludağ'ın kuzey eteklerinde, oldukça eğimli bir bölgede, ilkçağın korunma ölçütleriyle seçilmiş bir savunma noktasının, bir kalenin içine ve çevresine yayılmış bir kenttir. Osmanlı Devletinin başkenti olduktan sonra yakınlarındaki yükseltiler üstünde kurulan külliyelerin çevresine doğru çekilmiştir. Öte yandan yamaçlar ve dere yatakları boyunca şekillenen yerel endüstrilerin, özellikle de ipekçiliğin gereklerine göre belirgin doğrultular kazanmıştır. Bu özellikle, Bursa'da son derece ilginç, hareketli ve değişken bir kent yapısının oluşmasına neden olmuştur. Bursa özellikle XIX.yy kentlerinden biridir ve bunu anıtlarına olduğu kadar kent dokusuna, yeşil örtüyle sarmaş dolaş meydanlarına, sokaklarına ve evlerine de borçludur.

Bursa evleri çoğunlukla iki katlı, zemin katları kagir, üst katları ahşap iskelet içine dolma

teknîğiyle kurulmuş yapıtlardır. Bölgenin eğiminden yararlanılarak çoğuna birer kat eklenmiştir. Üst katlar çıkmalarla sokağın üzerine taşarlar. Doğal eğimleri izleyen sokakların dik açılı kesimler elverişli olmamaları nedeniyle bu çıkmalar genellikle üçgen planlıdır ve ard arda sıralandıkça çok ilginç sokak perspektifleri oluştururlar.

Evlerin oturdukları arsalar çoğunlukla büyük arsalar ve ev arsanın yaklaşık % 50'si kadar bir alana kuruludur. Arsanın geri kalanı insan boyundan yüksek duvarlarla çevrilidir ve bahçeyi oluşturur. Bahçelerde genellikle birkaç meyve ağacı, havuzlar, çeşmeler bulunur. Gerek bahçenin gerekse ev zemin katının duvarlarında pencere açılmaz. Bu nedenle yaşama mekanları çoğunlukla üst kattadır.

Geleneksel Bursa yerleşmesinde her aile ayrı evde oturur. Ev içleri haremlik ve selamlık işlevini gören iki ana bölümden oluşurlar. Büyük ev ve konakların da bu iki işlev iki ayrı yapı içinde çözülür. Küçük evlerde iç bölünmelere gidilir, çoğu zaman ayrı girişler, ayrı merdivenler, ayrı taşlıklar düzenlenir.

Ev içlerinde süslemeye çok önem verilir; tavanlar, dolaplar, yüklükler kalem işleriyle bezenir; döşeme ve sedirler halılarla, işlemeli örtü ve yastıklarla kaplanır. Evlerin dış duvarlarında kuşluklar yapılır; evlerde oturanlar günün her saatinde kuşların sesini dinlerler.

Evlerde odalar işlevlere göre ayrılmazlar. Her oda hem oturma, hem yatak, hem yemek odası olarak kullanılmak üzere yapılmıştır. Odalar bahçeden veya taşlıktan bir merdivenle çıkılan, bir yanı açık bırakılmış bir yarı açık mekanın, bir sofanın çevresine yerleştirilirler. Yaz günlerinde evdekilerin yaşamı bu bahçeye, ağaçlara, havuza, gökyüzüne bakan bu serin sofada geçer.

Canlı renklerle boyanan dış duvarlar, hareketli çıkmalar, cumbalar, onları taşıyan ustaca biçimlendirilmiş destekler, ince işçilikli ahşap saçaklar, kafesler, taş döşeli sokaklar boyunca uzayıp giden tadına doyumaz görünümeler oluştururlar.

Bu sokak örgüsü, anıtsal taş yapıların, ulu çınarların, yaşamın yakınlarına dek sokulan gizemli mezarlıkların, çeşmelerin çevirdiği küçüklü büyüklü açıklıkları, meydanları birbirine bağlar.

Bu kentte her şey akılcı, doğal, işlevsel ve insan ölçeğindedir. Ve her şey, kimi yerde seyrekleşen kimi yerde yoğunlaşan, ama her yerde kendini duyuran bir yeşil örtünün, "Yeşil Bursa" adını doğrulayan bir yeşil taşkınlığın içine gömülmüş gibidir*.

* Mine Yavaş, "metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", 1994, s: 24,45,46,47,51

5. BURSA'NIN PLANLI GELİŞME DÖNEMİ

Bizans Dönemine kadar, Bursa, bir kale görünümünde iken, sıcak su kaynaklarından dolayı çevresinin sayfiye kenti, doğu-batı ticareti ve savaş yolları üzerinde olması, Osmanlılarda da, ticaret, tarım, yönetim merkezi gibi farklı kentsel işlevler almıştır. Ne var ki, tarımsal işlevi Ova'nın verimli topraklarından dolayı her zaman öncelikli sıradaydı.

Osmanlı İmparatorluğunun I. Dünya Savaşı sonunda yıkılışının ardından, Cumhuriyetin kuruluş coşkusuyla yaşayan ulusumuz 1950'lerle birlikte garip bir hırsın içerisine itilivermiştir. "Bireysel Zenginlik" ulusal heyecanların önüne geçmiştir.

Bu yıllarda başlayan sanayi yatırımları, kalkınma hamleleri plansız sanayileşmenin planlanmasıyla günümüze kadar gelmiştir.

Kalkınma Planı başlama tarihi olan 1963 yılından beri türlü nedenlerle uygulanmamış olan kalkınma planları, ekonomiden sorumlu yöneticilerin kendilerini ve dönemlerini akladıkları birer hedef tahtası durumuna getirilmiştir.

1963-1968 yıllarını kapsayan I. Kalkınma Planı'nda Bursa Kenti'nin Bölgesel Planlama İlkelerinde tarımsal sanayi hedef gösterilirken Fransız sermayesiyle otomotiv sanayinin merkezi durumuna nasıl gelmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki "coşku" nasıl "hırsla" dönüştüyse, Bursa'nın tarımsal toprakları da fabrikalara, beton ve çelik havuzlara dönüşmüştür. Üretimin temel faktörleri olan iş gücü, sermaye, teknoloji ve malzemenin en kolay sağlanacağı yerlerde sanayi yatırımlarının yapılması, herkesçe kabul edilir gerçeklerdendir. Planlama biliminin 50 yıldır göz ardı edilen çevresel, toplumsal, kültürel faktörler sanayileşmiş "büyük" kentlerde etkilerini göstermeye başlamıştır.

Kırsal alanlardan kentlere göçün yanlış yönlendirilmesi, ülkenin doğusu ile batısı arasındaki, öteden beri var olan, ekonomik ve kültürel farklılaşmayı körüklemiştir. Olağan durumlar göz önüne alınarak hazırlanan bölgesel ve kentsel planlar, aşırı göçle yoğunlaşan kentlerin olağan üstü durumuna uyum sağlayamamış, uygulanamaz planlara dönüşmüşlerdir.

Çarpık kentleşme ve uygulanamaz planlar yerini dünyada benzeri olmayan, plansızlığın planlanması; İmar Aflarını gündeme getirmiştir.

Günümüzde İslah Planları, Plan Tadilatları birbiri ardınca yerel yönetimlerin ana çalışma konusu haline gelmiştir. İmar affı adını verdiğimiz bu olay Planlamaya ve Serbest Piyasa Ekonomisine son derece zararlı olmakta, hayat damarlarını tıkamakta, Rant Ekonomisini güçlendirmektedir Eskiden gecekondu adını verdiğimiz, çok zayıf, her an ıslah edilebilir yapılar yerine, betonarme, yolu, elektriği, kanalizasyonu bulunan çok katlı yapılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Böyle olunca da, ıslah edilip sağlıklaştırma yerine, mevcudu koruyup yapanın yanına kar kalırcasına “affedilmeler”, haksız affedilmeler ise haksız rantları ve yasa dışı kentleri ortaya çıkarmaktadır.

Kaçak yapılaşma, yalnızca Arazi Mafyasının organize ettiği, Hileli Hisseli parsellerde yapılmış binalarla karşımıza çıkmaktadır; inşaat ruhsatlı yapıların imar planı koşulları ve mimari projelerine aykırı inşa edilmeleri, kullanma izinli yapıların sonradan ilave bölümleri, ruhsatlı gibi görünse de İmar Kanunu’na göre kaçak yapılardır.

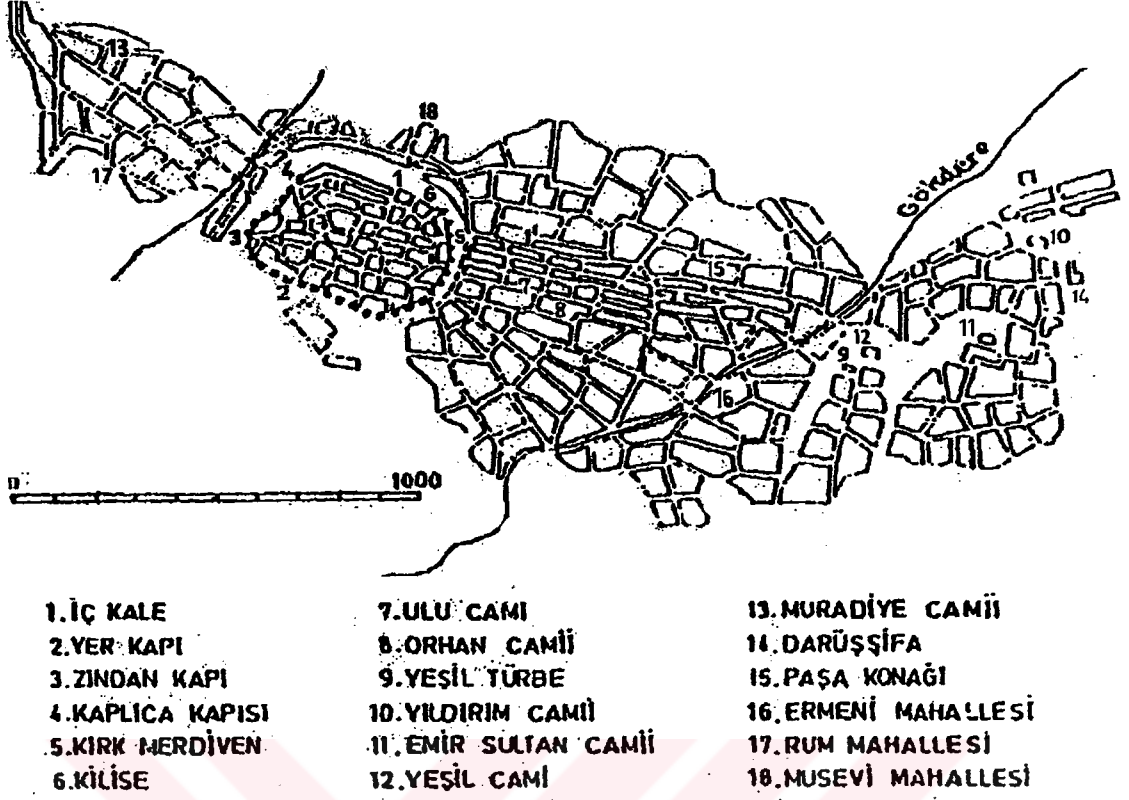
Bir de son yıllarda İstanbul gibi Bursa’da da sıkça karşımıza çıkan, ayrıcalıklı kişi ve kuruluşların Ayrıcalıklı İmar Tadilatları vardır ki, kent merkezini rant yağmasına tutan, tarihi, doğal ve kültürel çevreyi geri dönüşü olmayacak biçimde tahrip etmektedir. Bu uygulama tüm ruhsat işlemlerine uygun gibi görünse de, Nazım Planda belirtilmeyen bir yoğunlukta, İmar Planlarına yalnızca o arsa için, çevresinde başka yapı, parsel yokmuş gibi işlenen, çok katlı yapılaşma koşulları getirilerek inşaat izni alınmaktadır.

Nazım Plan yalnızca arazi kullanım kararları olan bir plan değildir. Kent bütünüünün sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını belirleyecek hedefler koyan, kent halkının uzlaştığı, kent kimliğini belirleyen KENTSEL ANAYASA’dır.

5.1 1970 Öncesi Dönem

5.1.1 1837 Niebuhr Planı

Bursa şehrinin bilinen en eski planı Niebuhr tarafından 1776 yılındaki yazarların tasvir ve tariflerine göre 1837’de çizilmiş basit bir plandır.

Şekil 5. 1 Bursa 1776. Kaynak: G. NIEBUHR, 1837, Harita XII, s: 142-145.

5.1.2 1862 Suphi Bey Planı

Kentin en geniş kadastral haritası niteliğindedir. Defteri Hakani Emni Suphi Bey başkanlığında bir heyet hazırlamıştır. Bu heyet; sonradan Plevne kahramanı olarak ün yapmış Gazi Osman Paşa, Ali Saaib Paşa, Macarlı Mehmet Ali Paşa, Tevfik Paşa'dan oluşmaktadır. 1274'de yapılmaya başlanmış, 1278 (1862) yılında basılmıştır.

Ek 2 1862 Suphi Bey Planı

Harita yaklaşık 2.5 x 1.5 metre büyüklüğünde, paftalar birleştirilerek tek şekle konulmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehircilik Bölümü tarafından ele alınmış olan bu harita isimler kaldırılarak kopya edilmiş ve küçültülerek fotoğrafı çekilmiştir.

Planın özelliği;

Büyük depremden (1854) üç sene sonra, kentin harabe olduğu sıralarda, her yer ölçülerek çalışılmış ve ince ayrıntıları ile kent çizilmiştir. Planda evler bahçeleri ile (bahçeler ağaç fidanı olarak gösterilmiş), resmi binalar, mabetler, kutsal yerler, büyük küçük binalar isimleri ile, ipek ve flatür fabrikaları teker teker yerlerinde “fabrika” isimleriyle gösterilmiştir. Fabrika Gökdere ve Cilimboz dereleri civarındadır. Ayrıca birkaç fabrikanın kentin kuzey tarafında, Arabayatağı mahallelerinde tarımsal yerlere yakın bölgelerde kurulmuş olduğu ve işçi mahalleleri semti oluştuğu görülmektedir. Buralarda 800 işçinin çalıştığı ve % 90'ı kadarının kadın olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 5. 2 Suphi Bey Planı. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi arşivi.

Planda kentin içinde ve dışında sahişların dut ve sebze sahiplerinin isimleri ile, bütün mezarlar isimlendirilerek gösterilmiştir. Ana caddeler olarak, şimdiki Atatürk Caddesi yerinde Setbaşı'na kadar eğri büğrü Saray Caddesi, Hükümet Konağı saray olarak,

Çatalfırın'dan Muradiye'ye kadar Muradiye Caddesi, Hisar etrafındaki surlar ve ortasında Ortapazar Caddesi, Yıldız Kahve'den Alaüddin Camii'nden Zindan Kapı ve Kale Boyu Kaplıca Caddeleri gösterilmiştir. Rusçuk ve Hoca Hasan mahalleleri yoktur.

Orduevi çevresinde tophane ve cephane, etrafı iç kale ile çevrili, Belediye yerinde, Orhan Camii'nden Oba İşhanına kadar Beylik Bahçe, Şehbender apartmanından yukarısı yine Beylik Bahçe olarak gösterilmiştir.

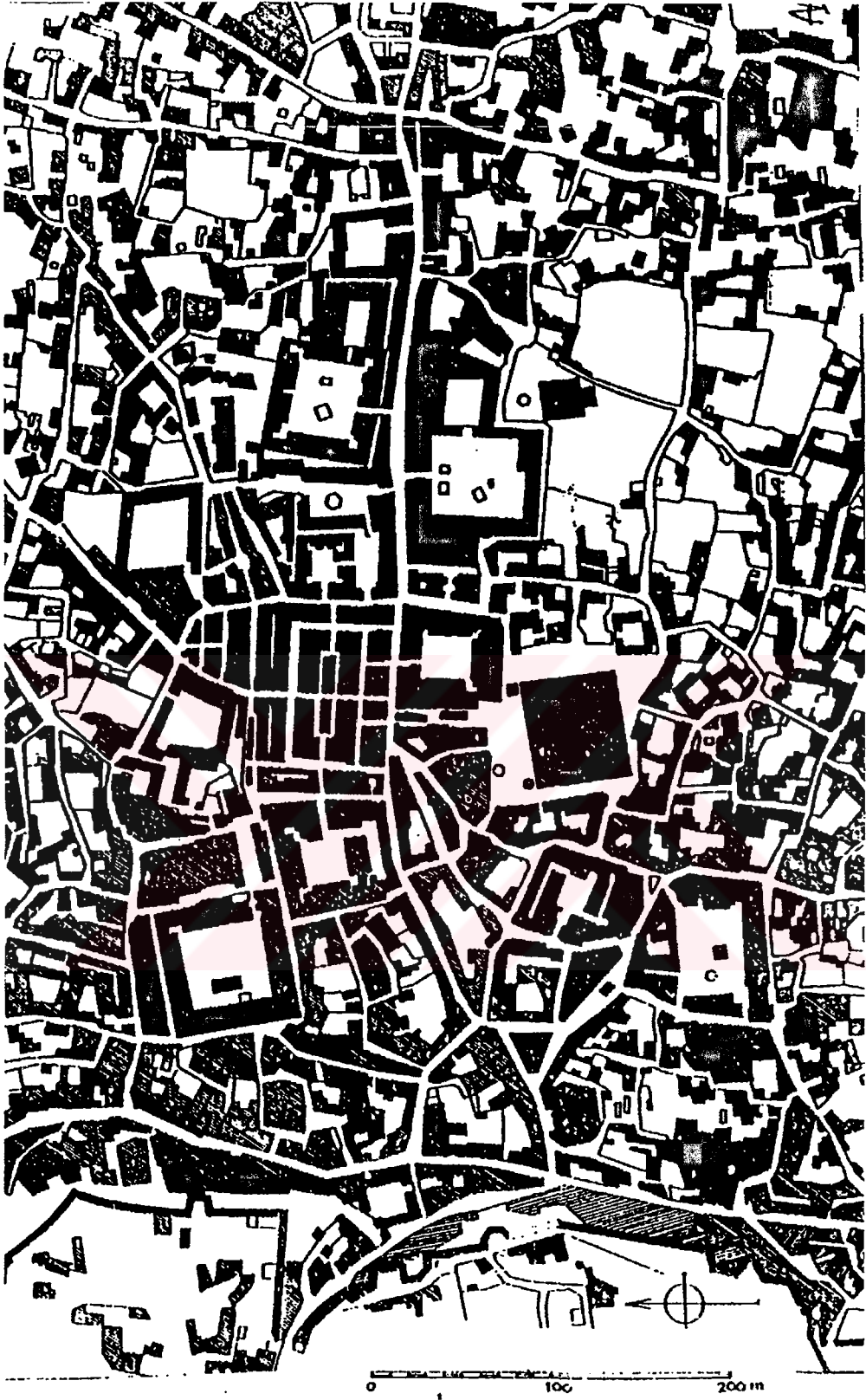
Bedesten, etrafında kavaflar, kuyumcular, Gelincik, Sipahi, Terziler çarşıları ile güzel bir çarşı planıdır.

Her yer rakamlı olarak ebadı ile gösterilmiştir.

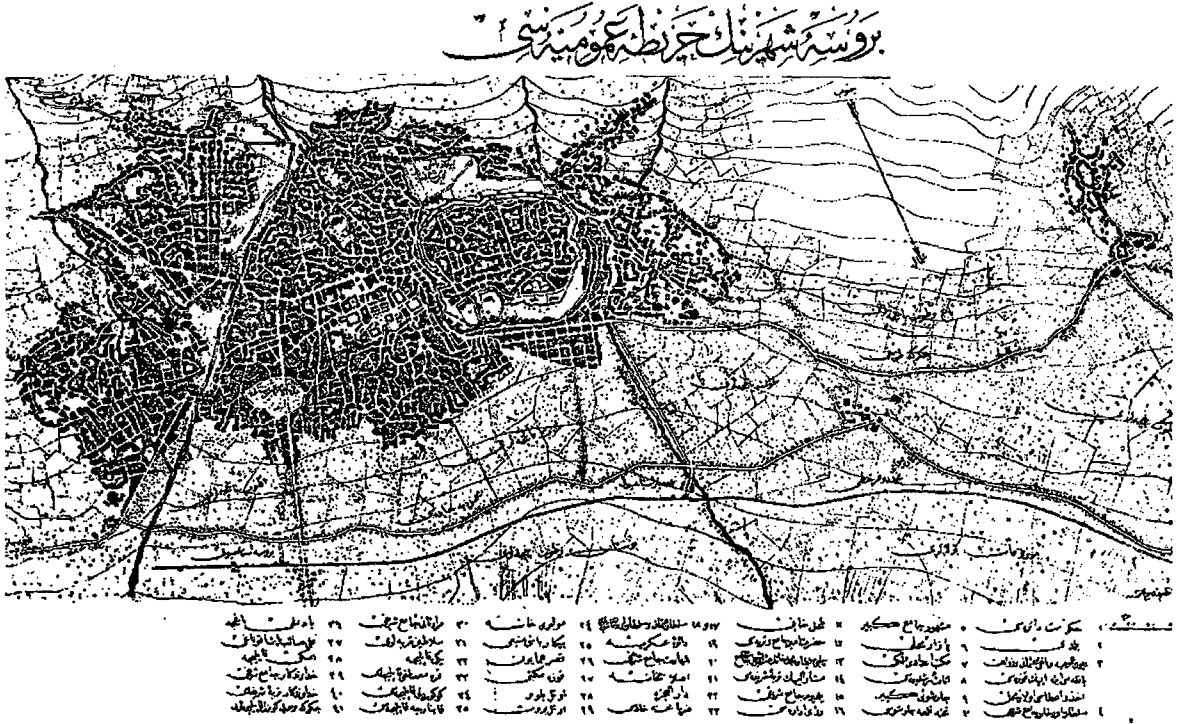
1948 yılına kadar kent bu plan çerçevesinde gelişmiştir. Bu dönemde Ahmet Vefik Paşa'nın vali olarak bulunması, kentin gelişiminde planlara uyulmasını sağlamıştır.

Ahmet Vefik Paşa, 1879'da vali olarak Bursa'ya gelmiştir. 1883 tarihine kadar kentin imarına çok hizmet etmiştir. İlk olarak hastaneyi yaptırmış, yangında yanan iş yerlerini düzenlemiştir. Yıldız Kahve'den Muradiye'ye kadar olan dar yolun genişletilmesi, şimdiki hükümet civarı, Mahkeme Caddesi yollarının yapılması ve geliştirilmesini sağlamıştır. Hastaneye gelir olarak da Kozahan, Tuz ve Mahmut Paşa hanlarının hancılık gelirlerinin tahsis etmiştir. Hoca Hasan, Rusçuk, İntizam, Çırpan mahallelerini düzgün yolları ile kurdurup göçmenleri buraya yerleştirmiş, okullar açmış, şehir içi yolları düzenlemiş, tiyatroyu yaptırmıştır.

1883-1885 tarihleri arasında valilik yapan Nazif Paşa, şehir içinden çok dış yollara önem vermiş, Uludağ ve Mudanya yolu, bugünkü genişliği ile kalmış ve Geçit Köprüsünü yaptırmıştır.

Şekil 5.3 1862'de Bursa çarşısı. Kaynak: CEZAR, Mustafa, a.g.e. s:59.

Şekil 5. 4 1895'te hazırlanmış bir plan. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.

1889-1891 tarihlerinde valilik yapan Mahmud Celalüddin Paşa, Karacabey'e giden büyük yolu yaptırmıştır. Şehir içi yolları düzenlemiş, 1854 depreminden sonra yıkılmış büyük anıtların çoğunu onartmıştır.

1891-1897'de vali olan Ahmed Münir Paşa, Maksem Caddesini, Hükümet, Ulucami civarında, Ahmet Vefik Paşa'nın eksik bıraktığı yolların açılmasını sağlamış, Ulucami avlusuna süslü bir şadırvan ve çeşme yaptırmıştır.

1903-1906 yılları arasında valilik yapan Reşid Mümtaz Paşa, Fevzi Çakmak Caddesini Garaj Santrale kadar ulaştırmış, Cumhuriyet Caddesini açmış, Çakırhamam'dan Stadyuma doğru altıparmak Caddesi'ni açmıştır. İlk kez terkos su şebekesini meydana getirmiş, bugünkü su deposunu da o yaptırmıştır* .

* Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s: 64,66

Şekil 5. 5 1907 tarihli bir plan. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.

5.1.3 Prost Planı

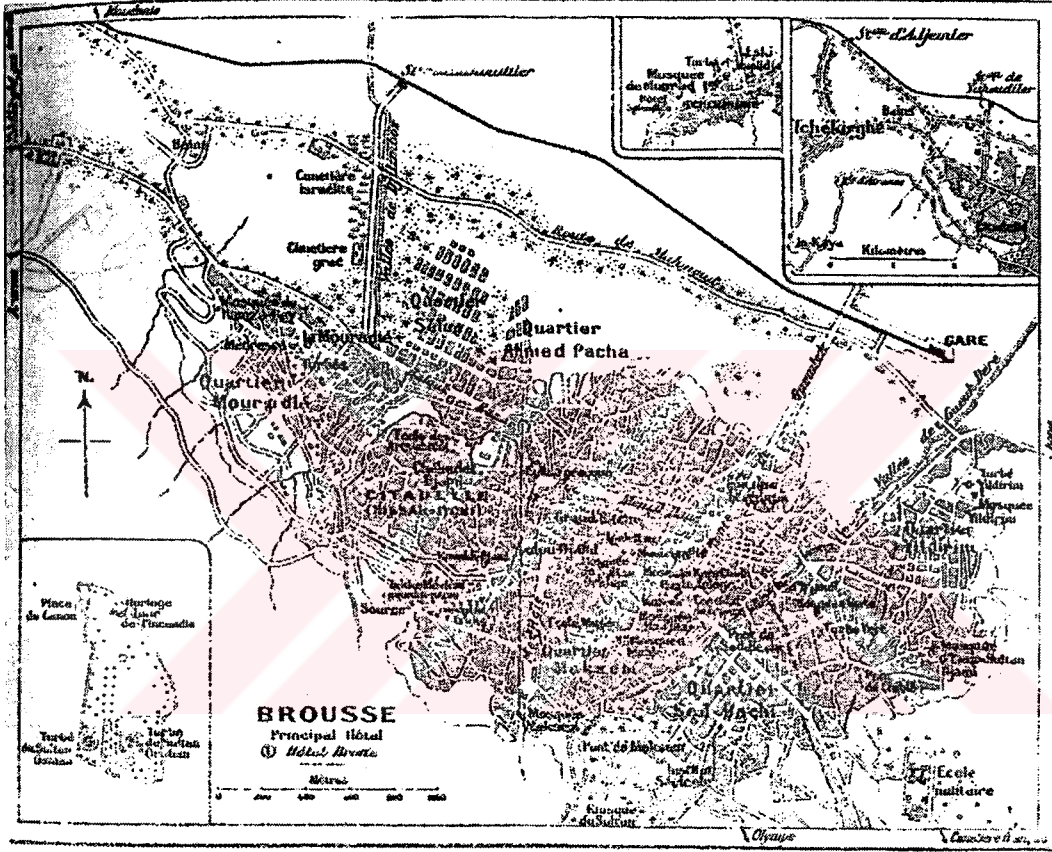
1941 yılında Henry Prost tarafından şehrin ilk planı devlet denetiminde hazırlanmıştır.

Prost planının ana hedeflerinden biri yolların genişletilmesidir. Ovanın verimsiz bölümlerinin yerleşime açılması, eski konut alanlarının (tarihi dokunun) daha sağlıklı hale getirilmesi planın diğer önemli kararlarıdır. Ayrıca Gemlik yolu üzerinde bir sanayi bölgesi kurulması düşünülmüştür.

Prost planında o günkü Bursa'nın (nüfus, 78.000) kaplıca, kendi kendine yeterli bir kent olarak gelişmesini öngörmüştür. Fakat Gemlik yolu üzerinde sanayi ve ovanın verimsiz

bölgelerinde de konut alanları önermiş olması, Prost'un kentin ovaya doğru genişlemesini destekleyen bir tavır içinde olduğunu göstermektedir.

Sonuçta Prost'un planının daha sonra hazırlanacak Piccinato planının kararlarını etkileyecek ya da o plana veri olabilecek şekilde hiçbir kararı uygulanmamıştır.1960' a kadar kent makroformunda gerçekleşen gelişmeler Piccinato'nun planlarına yaklaşımları etkilemiş olabilir*.

Şekil 5. 6 Prost Planı. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi, nazım plan bürosu arşivi.

* Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:60

Piccinota'nun planı 4 önemli noktayı savunmaktadır.

1. Tarihi dokunun korunması,
2. Doğal yapının (yeşil ve kaplıcalar) korunması,
3. Kentin ovaya genişlemesinin önlenmesi,
4. Kentin doğu-batı doğrultusunda geliştirilmesi.

Ayrıca kentin Ankara-Bursa-Mudanya yolunun güneyinde doğrusal bir biçimde geliştirilmesi önerilmiştir. İş alanlarını, kentsel servisleri tanımlamak ve organizmayı bağlayan işlevsel ve rasyonel bir ulaşım ağı, planın önemli kararlarındanıdır.

1959 yılında hazırlanan 1/4000 ölçekli Bursa Nazım Planı'nın en batısında Üniversite kampüsü bulunmaktadır. Ayrıca yine Piccinato'nun hazırladığı Bursa imar planında ise Mudanya yolu üzerinde "Ziraat okulu" ve bugünkü yerinde "Organize Sanayi Bölgesi" (O.S.B.) gösterilmiştir.

1960'da ülkemizde sanayi bölgeleri kurulması yolunda oluşan istekler üzerine, 1961 yılında, bir Amerikan danışmanlık firması ülkemizde sanayi bölgeleri kurma konusunda bir araştırma yapmış ve ilk O.S.B. uygulaması için en uygun kentin Bursa olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca İstanbul gibi bir sermaye kaynağı ve tüketim pazarının da yakınındadır. Bölgesel ve bölgeler arası karayolu bağlantılarının geçtiği bir konumda yerleşmiştir. Mudanya limanı yakındadır. Kent ve çevresinde sanayinin kullanımına yeterli su mevcuttur. Bursa'da O.S.B. kurulması kararı 1961'de verilmiştir. O.S.B. Piccinato planına sonradan katılan makro ölçekte verilmiş bir karar olmuştur ve uygulanan tek unsurdur.

Nüfus artışının en yüksek olduğu 1960'lı yıllarda bu plan büyük ölçüde uygulanamamıştır. Ancak Organize Sanayi bölgesi gibi birkaç uygulama ile sınırlı kalmıştır. Bu devirde vali olan Haşim İşcan, Stadyumu yaptırmış, içme suyu şebekesini yenilemiş, Uludağ'daki kaynakların birçoğunu toplatıp kente getirmiştir. Altıparmak'taki kaymakamlığı ilkokul binası olarak yaptırmıştır. Kenti güzelleştirme derneğini kurmuş bu yolla elde edilen paraları belediye hizmetlerine, hastane ve içme suyuna harcamıştır.

Cahid Ortaç, valiliği sırasında Hürriyet Mahallesinin kurulmasına öncü olmuş, kentin o

yöne gelişmesine çalışmıştır. 1960'da kurulan Eski Eserler Sevenler Kurumu'na pek çok yardımları olmuş, bu konuda da öncülük yapmıştır.

İhsan Sabri Çağlayangil de Kapalı Çarşı'yı yenilemiş ve planlamış ve Kapalı Çarşı bugünkü şeklini almıştır.

Planda, Haşim İşcan Caddesi boyunca, caddenin iki yanı "yeni merkez" olarak gösterilmiştir. Ayrıca Fevzi Çakmak Caddesinden garaja kadar ticaret, doğudaki yeni yerleşimin girişinde de "Sanayi Çarşısı" önerilmiştir.

Konut alanları olarak, doğuda Yıldırım Mahallesi bitiminden başlayarak, Ankara yolu boyunca güneydeki yerleşme elverişsiz alanlara kadar, düşük yoğunluklu konut alanları planlanmıştır. Bu konut alanları içinde "sosyal konut" alanları da vardır. Batıda gelişme potansiyelini çekecek cazip öneriler getirilmiştir. Çekirge kaplıca ve turizm alanı olarak geliştirilmiştir.

Ek 3 1960 Piccinato Planı

Planda gösterilen yeni merkez alanlarından Fevzi Çakmak Caddesindeki gelişme kısmen de olsa gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet caddesine paralel düşünülen akış tamamıyla gerçekleşmemiştir.

Bugünkü yol sistemi, öneriye tam uymasa da benzemektedir. Fakat kentin yatay ve düşey yayılımı ile Piccinato Planı arasında bağlantı yoktur. Çünkü uygulama planları hazırlanmamıştır. Plana yön veren ve günün şartlarına uyduran bir mekanizmanın olmaması nedeniyle kentin büyümesi Piccinato Planının gösterdiği yönlerde olmamıştır. Daha önemli nedeni de planın uygulanması için bir girişimde bulunulmamasıdır.

5.1.5 Diğer planlar

1. 1879 yılında renkli olarak basılmış bir haritadır. Ahmet Vefik Paşa'nın kurduğu yeni mahalleleri gösterir.
2. 1893 yılında renkli olarak basılmıştır. Hüdavendigâr Vilayeti Nafia Kondüktörü Rıza Efendi tarafından hazırlanmıştır. Planda kentin sınırları şöyledir: Atana, Rusçuk, Yahudiler, Muradiye, Alacahırka, Seyyid Nasır, Tatarlar, Mollaarab, Namazgah, Hazreti Emir, Yıldırım, Atpazarı, Deveciler'dir.
3. 1905 yıllığındaki haritada bir öncekinin hemen hemen aynıdır, ufak tefek değişiklikler

görülmektedir.

4. Reşid Paşa'nın Terkos suyunu yaptırırken hazırlattığı plandır. Bursa kılavuzu adlı plandan planın Subhi Bey planına göre yapıldığını öğrenmekteyiz, fakat yanlışlıkların yapıldığı bir plandır.
5. 1921 yılında yapılmış bir plandır. Üzerinde iki ölçek yazılıdır; 1/8000 ve 1/2000. Yunanlıların Bursa'yı işgal ettiği sırada yapılmış bir plandır.
6. Belediye Fen işlerinde bir fotokopisi bulunan plan, tamamen hayali bir denemedir. 1924 yılında Löcher tarafından yapılmıştır. Kenti kendi hayaline göre silip, büyük dairesel merkezler halinde yeniden kurma çabasıyla, ne anıtları ne de konutları göz önüne almadan hazırlanmış bir plandır.
7. 1940'da Prost tarafından Fransız Aksyel Planının ilkelerine uyularak hazırlanmış bir plandır. Belirli ölçüde uygulanabilmiştir.

Çelik Palas ve Park otellerinin yapılması ve Atatürk Caddelerinin açılmasıyla kent batıya doğru yönlendirilmiştir. Çekirge'de ve merkezde turistik alanlar belirlenmiştir.

Küçük sanatlar merkezde görülmektedir. Depolar anayol üzerine yerleştirilmiştir. Ticaret fonksiyonları Cumhuriyet-Atatürk, İsmet Paşa-Fevzi Paşa caddeleri arasında konumlandırılmıştır.

Kentte hakim sektör tarım iken sanayi olması düşünülmüştür. Alt ticari merkezler oluşturulmuştur. Setbaşı, Garajlar, Altıparmak ve Çekirge'de yan sanayi kolları gelişimi önerilmiştir*.

5.2 1970 Sonrası Dönem

5.2.1 1976 Bursa nazım imar planı

1/25 000 "Bursa Kent Bütünü ve yakın çevresi İmar Planı" olarak yapılmıştır.

1960'larda Luigi Piccinato tarafından hazırlanan 1/4000 ölçekli plana dayalı olarak

* Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s: 64,66

uygulama planlarına daha sonraki yıllarda geçilememiş olması büyük bir eksiklik ve belediyenin, ancak lüzumlu gördüğü zamanlarda mevzi planlar hazırlayarak Bakanlığa gönderilip, onama suretiyle, sorunlar çözülmeye çalışılmış, bu ise yeterli olmamış ve farklı yoğunlukta birbirleriyle tutarsız konut alanları doğmasına neden olmuştur. Kent daha çok merkezi alanda yoğunlaşma eğilimi göstermiş, artan nüfusa göre yeterli konut alanları açılmamış, kamusal kuruluşlar kent içinde kendine yer bulamaz olmuş, küçük sanayi kuruluşları ya kent içinde geleneksel yerlerinde sıkışıp kalmış veya kent dışında yeni alanlar aramaya başlamıştır.

Merkezi yoğunlaşma talepleri sonucu sosyal altyapı ve teknik altyapı sıkışıklığı belirgin bir düzeye ulaşmıştır. Tarihi yapılar ve çevreler zedelenmeye, korunması gereken yeşil alanlara yerleşmeye, ova tarım potansiyeli elden gitmeye, Bursa'nın tarihi ve turistik karakteri yitirmeye başlamıştır. Bu göstergeler kentin bir doyum noktasına geldiğini ve tedbirlerinin alınmasını gerekli kılmıştır. Bakanlıkça 1976 yılında yapılan bu plan bu amaçla ortaya çıkmıştır.

Ek 4 1976 Planı

Planda öncelikle "Metropolitan Alan Sınırı" tayin edilerek planlama alanı tespiti yapılmıştır.

Bakanlıkça yapılan "Marmara Bölgesi" çalışmasında Bursa "Metropol Bütününde Bir Gelişme Merkezi" olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıca İstanbul Nazım Planı çalışmalarında İstanbul'un desantralizasyonu ilkesi ile, sanayinin Marmara güneyindeki bir aks üzerinde kümelenmesi ve bunun alt yapı olanakları ile desteklenmesi önerilmiştir.

Bursa Metropolitan Alan Sınırını tayin ederken iki ayırım söz konusu olmuştur. Bunların biri yoğun yerleşme ve iş merkezinin bulunduğu bir şehir bütünü, diğeri de bu bütünün etkisinde kalan komşu şehirselsel ve kırsal alanlardır.

Çeşitli kriterlerin kullanılması ile test edilen birkaç alternatif makroform arasında kent ihtiyaçlarına uyacak "Lineer Form" adını verdiğimiz Nazım Plan elde edilmiştir.

Bu form içinde kent doğu-batı yönünde anayollar boyunca geliştirilmekte ve ulaşım bir yaylı sistemle desteklenmelidir ki; bu yaylı sistem Bandırma'dan, İstanbul'a giden anayol raylı sistem olarak tarif edilmiştir. Onun bir parçası olarak kent içinde kullanılmaya açılması önerilmektedir

Bu planın ana ilkelerini şöyle özetleyebiliriz:

- Tarihsel dokunun, özel sit koruma planlaması kararları ile sit değerlerinin varlığının belirlenmesi ve bunların korunması,
- Buna bağlı olarak sit bölgelerinde yoğunluk artış ve yapı düzeni değişimi önerilerinin önlenmesi,
- Kent mekanlarının yaşanabilir yoğunluk düzeninde tutulması için teknik ve sosyal altyapı donanımları ile yeterli düzeye eriştirilmesi,
- Kentsel Metropoliten Merkezin eğilimlere göre fonksiyonel olarak büyütülmesi ve farklılaşmanın desteklenmesi,
- Varolan iş ve endüstrinin desteklenmesi ve makroformun oluşumunu yönlendirici yeni iş alanları önerilerinin iş-konut ilişkilerini iyi sağlayacak biçimde getirilmesi,
- Kentsel yeşil düzenlemelerin, meteorolojik olanakları iyi sağlayacak ve kent yeşil karakterini sürdürecektir nitelikte dağ ile ova arasında dağdan ovaya açılım veren "Lineer Formu" enine parçalayan koridorlar biçiminde gerçekleşmesi,
- Kent yerleşme alanlarının hemen bitimindeki dağ yamaçlarının koruma planlama önlemleri ile korunması,
- Ovanın özellikle potansiyeli yüksek ve sulu tarım yapılan yörelerinin özel koruma planlama kararları ile ve yasal dayanaklar sağlanarak korunması,
- Kentsel Metropoliten ve Bölgesel ölçekte Doğu Marmara Alt Bölge Merkezi özelliğinin gerektirdiği sosyo-kültürel donanım ve büyük kamu yatırım projelerinin kent makroformunu destekler yönde kullanılması,

- Kent makroformunu oluşturan farklı fonksiyonlarda ki bölgeler arasında içsel ve dışsal ulaşım yolları ile toplu-ucuz, sık ve yeterli bir sistemle (demiryolu-karayolu olarak) desteklenmesi önerilmiştir.

Doğal eşiklerin tanımlandığı forma en uygun, doğu-batı yönündeki iş yaratma potansiyeli olan yakın odaklar ile, ana ulaşım bağlantılarının tanımlandığı, orta yoğunluklu yerleşmeler dizisi ile oluşan, rasyonel iş konut ilişkilerini içeren, optimal kentleşme maliyeti gösteren, eğilimlere ve yerleşme isteklerine en uygun kent formu olarak belirlenen "Alternatif Plan" seçilen planın ana karakteristikleri olarak planlanmıştır* [M23].

Merkez: 1975 yılında yaklaşık 80 ha. ve tarihi merkez tarafından yoğunluklu olan merkezi ve ticaret alanlarının dönemi içinde 230 ha. olacağı kabul edilerek yeni merkez, tarihi merkez uzantısı garaj ve çevresinde, ayrıca Ankara-Bursa-İzmir yolu ile Yalova yolu kavşağı çevresinde bir alana önerilmiştir.

Böylece yoğun bir merkezin ortasında, tarihi dokunun korunması gerekli Reyhan Mahallesi kalmaktadır. Planda burası için bir karar getirilmemiştir.

Hisar ve çevresi, Kayhan Bölgesi ve Çekirge'nin bazı bölümleri sit alanı olarak belirlenmiştir. Yoğunluğu ve yapı düzeni korunacak, özel planlaması yapılacak bölge diye tanımlanmıştır.

Ovanın korunması ana kararlardan olmasına rağmen, tarıma dönük yapı yapılmasına izin verilmiştir. Kesin bir korumanın sağlanamayacağı esnek kararlar getirmişlerdir. Demirtaş'ta çok geniş bir alan sanayi için ayrılmıştır.

Doğu-batı yönündeki gelişme istenilen derecede olmasa da kısmen gerçekleşmiştir. Ovanın korunmasında etkin bir plan değildir. Ve kentin kuzeye gelişmesi 1976'dan sonra da önlenememiştir. Sonuçta getirdiği esnek koruma kararıyla bu plan, kentin kuzeye doğru gelişmesini engellemeyen hatta destekleyen bir tavidir**.

* Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s: 76-79

** Gözde Dönbekçioğlu, 1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:67,68

5.2.2 1980-1984 Revizyon imar planı

1976 Nazım İmar Planı, uygulama safhasında zorluklarla karşılaşılması nedeniyle revize edilmiştir. Çevre düzeni niteliğinde olan bu planda, plan kararları açık ve belirgin olarak gösterilmediğinden sorunlara çözüm olarak yaklaşmamış ve yeterli görülmemiştir.

Planda genelde, çok kısıtlı ve belirgin kararların verilmediği alanlarda belediyeler imar durumu vermekte ve özellikle şehrin gelişmesinde rol alabilmekte güçlük çektiklerinden revizyona gidilmiştir.

Plan bütününde 14.597 hektarlık bir kısım revize edilmiştir. Bakanlıkça onandıktan sonra yürürlüğe girmiştir. Planın revize edilmiş kısmı, özellikle yapılaşmanın plana uygun olarak gelişmediği ve planın yetersiz kaldığı alanlardır* .

Merkez: Geleneksel merkezi de içine alacak şekilde Atatürk Caddesinden başlayarak kuzeye doğru Bahar ve Selamet Mahalleleri sınıra kadar olan şekilde tanımlanmıştır.

Tarihi doku ve geleneksel merkezin korunması amacıyla merkezde yapılaşma ve yükseklik kontrolü uygulanmıştır. 1980'den sonra tekstil ile ilgili sanayi geleneksel hanlardan, yeni iş hanlarına geçmiştir.

Merkez yık-yap süreci içinde çok yoğun yapılaşmaya uğramış, düzensiz trafik ve yığılma artmıştır. Bu yık-yap sürecinde tarihi doku da büyük zarar görmüş ve hızlı yapılaşma 1978'deki sit kararlarına kadar sürmüştür.

Reyhan Mahallesi'nin bulunduğu konut bölgesi, tarih dokusu, önemi ve özelliği düşünülmeden merkezi ve ticari fonksiyonlar için gelişme alanı olarak gösterilmiştir. Merkezden ana arterler boyunca ışınal olarak konut bölgelerine ilerleyen ticaret alanları önerilmiştir. Bu durum, bugün varolan eğilimdir.

Kentin güneyini kapsayan yeşil alanlar doğal sit alanı ilan edilmiş, bundan başka yeşil alan önerisi getirilmemiştir** .

* Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s: 79-80

** Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:68,71

Ek 5 1984 Planı

5.2.3 1987 Belediye sınırlarının belirlendiği revizyon imar planı

1987 yılında çıkarılan 3391 sayılı kanunla Bursa Metropolitan Alan sınırları 25.358 hektara çıkarılmış ve şehir merkezi Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer olmak üzere üç ilçeye ayrılarak Büyükşehir statüsüne kavuşmuştur.

1980-1984 yılları arasında yapılan çalışmalarda, ve 1987 yılında Metropolitan sınırlarının genişletilmesinde Nilüfer ilçesi nüfusu hızla artan Bursa'nın gelişme alanı olarak tespit edilmiş, yeni Bursa'nın bu alanda kurulması kararlaştırılmıştır.

Yeni Nazım Plan kararları gereği Nilüfer ilçesi içinde 1/1000 ölçekli uygulama planları yapılarak Fethiye, İhsaniye, Beşevler ve Ataevler bölgelerinde toplu konut inşaatlarına başlanmıştır.

Ayrıca yine Nazım Plan ve buna bağlı olarak hazırlanan uygulama planları gereği, Beşevler Küçük Sanayi Sitesi ile Uludağ Üniversitesi kampüsü ve Tıp Fakültesi inşaatları tamamlanmıştır* .

5.2.4 1990 Nazım plan revizyon imar planı

1989 Mart ayında yapılan yerel seçimler ile iş başına gelen belediye yönetimi en son 1984'te onaylanmış bulunan Nazım Planın şehrin hızlı gelişimine yeterince cevap veremediği ve gelişme alanlarında yeni arazi kullanım kararları getirilmesi gereğinden hareketle 1990'da plan revizyonu gerçekleştirilmiştir.

1990 Nazım İmar Planı Revizyonunda, 1976 plan kararlarıyla mevcut durumun farklılıkları sonucu belirlenen sorunların nedenleri;

1. Plan kararlarıyla artan nüfusun taleplerinin uyuşmaması sonucu plansız gelişen alanların oluşması,

* Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s: 80

2. Planın, uygulama stratejilerinin belirlenmemesi sonucu, planların uygulanmasının çok uzun sürmesi ve bu süre içinde de plan kararlarında değişiklikler oluşması,
3. Ülke düzeyinde sanayi alanlarıyla ilgili makro kararlar bulunmadığından sanayi yer seçimi bazı bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bursa'da bu bölgelerden biridir.
4. Korunmaya çalışılan Bursa Ovası'nda, tarım topraklarından elde edilen kar giderek düşmekte olduğundan bu alanın kent toprağı olması daha cazip duruma gelmiştir.

Nazım Plan revizyonundaki temel amaçta uygulamaya ve taleplere dönük planlar yatmaktadır. Bu amaçla konut alanlarında talebin yüksek olduğu küçük parsellere dönük planlama ana karar olarak belirlenmiştir* .

Ancak bütün bu planlama çalışmaları ve getirilen yeni statü, nüfusu hızla artan Bursa'nın plansız gelişmesini önlemeye yetmemiştir.

Bu revizyon plan çalışmaları 1976 yılı 1/25.000 ölçekli nazım planında yer alan Ertuğrul Havaalanı'nın Nilüfer ilçesinin eski ve yeni yerleşim alanlarının içersinde kaldığı, bu nedenle yerinin değiştirilmesi gerektiği tespit edilmiş ancak nazım plandan havaalanının çıkarılması halinde bu verimli tarım arazilerinin korunmasının zorlaşacağı gerekçesiyle yeni Bursa havaalanına daha uygun yeni bir yer bulana kadar kağıt üzerinde de olsa havaalanının bırakılması kararlaştırılmıştır.

Ayrıca Büyükşehir Belediye Meclisinin 15.11 1990 tarihli kararı ile havaalanının şehir dışına çıkarılması ve yerinin belirlenmesi konusunu araştırmak üzere yedi kişilik komisyon kurulmasına karar verilmiştir.

Komisyonun yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, havaalanına bu alanın uygun olmadığı sonucuna varılmış yeni yer olarak Yenişehir belirlenmiştir** .

* Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:72

** Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s:81

5.3 1989 Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesi Koruma İmar Planı Ve Raporu

1988 yılında O.D.T.Ü. tarafından hazırlanan Bursa Merkez Koruma Geliştirme Projesinin makro planlama politikası "Tarihi Çevrenin Korunması" ve "Merkez İşlevlerinin Ekonomik Olarak Gelişmesinin Optimizasyonu" dur. Bundan amaçlanan, Bursa kentinde asırlardır hizmet vermiş, modern ve geleneksel işlevlerin yer aldığı kent merkezi mekanlarının, tarihi değerler korunarak, bütünlüğü sağlanarak, yaşam standartlarının yükseltilmesidir. *

Planlama alanı kentin geleneksel merkezi olan Merkezi İş Alanı (M.İ.A)'nı kapsamaktadır. Sahip olduğu tarihi binaların, sosyal ve kültürel değerlerin, özellikle de tarihi süreç içinde Asya ve Avrupa'ya yönelik ticari alış-verişin, ipek yolunun ve ipek tüccarlarının burada olması sebebiyle Bursa'nın kimliğini anlatan M.İ.A.'dır. **.

Planın kapsadığı toplam alan 46,3 ha. olup, tarihi Hanlar Bölgesi, kuzeyde Reyhan Mahallesi, Doğuda Kayhan Mahallesi'nden oluşmaktadır. Proje alanını çevreleyen yollar batıda Cemal Nadir Caddesi, güneyde Atatürk Caddesi, kuzeyde Haşim İşcan Caddesi ve doğuda Gökdere doğal eşiğidir.

Hanlar Bölgesi önemli bir Osmanlı kentinin gelişmiş merkezi, Kayhan bu merkezle uyumlu bir kentsel imaja sahip bir mahalle, Reyhan'daki konut dokusu ise, ticari merkezin hemen yanında olmasına rağmen, yarı kırsal özellikleri taşıyan kasaba görünümünde bir mahalle niteliğindedir.

Proje alanlarının ortak sorunları sağlıklaştırma, koruma ve yenileme, farklı sorunları ise, ulaşım, servis, yeşil ve açık alan ve yapılaşmadır. *** (Bakınız Ek: 6- Bursa Merkez Koruma Planı)

* Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:73.

** Hatice Piliçer, 1995, "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimin Etkileri", s:85

*** Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:73-74

Proje bütününde planın makro politika ve amaçları şunlardır:

1. Hanlar Bölgesi, Reyhan ve Kayhan Mahallelerinin stürüktürel bütünlüğünün sağlanması,
2. Proje alanında oturan, yaşayan ve çalışan nüfusun koruma ve yenileme sonucunda dışlanması önlenmesi, projenin sosyal planlama eşliğinde ele alınması,
3. Plan uygulamasının Belediyeye yükleyeceği külfet, kişi ve ailelere getireceği kısıtlamalara karşın yeni ve etkin potansiyellerin yaratılması,

Planlama Hedefleri:

1. Ticari odak noktası özelliğindeki, merkez bölgesi ekonomik işlevlerini ve canlılığını korumalıdır.
2. Merkez bölgesindeki, koruma, iyileştirme, yenileme ve geliştirme alt hedefleri ile merkezin işlevsel yapısının geliştirilmesi tutarlılık içinde olmalıdır.
3. Araç trafiğinin yoğunlaşmasından kaynaklanan tıkanıklık, kargaşa ve gürültü elimine edilmeli, düzenlenmelidir.
4. Fiziki dokusu eskimiş ve çöküntü alanı haline dönüşmeye başlamış Reyhan Konut Bölgesi, Merkezi yaşama alanı olarak sağlıklılaştırılmalı, kısmen yenilenmeli, altyapı ve sosyal hizmetleri sağlanmalı, orta ve alt-orta gelirli sosyal kesimlerin bu yörede barınması sağlanmalıdır.
5. Merkezdeki aktivite ve kullanımlar büyük ölçüde yerlerini korur iken, merkezden çıkması yönünde kendi istekleri eğilimleri artmakta olan bazı imalat, depolama, toptan ticaret gibi kullanımların merkez dışına yeni konumlara taşınması için planlı yer gösterilmelidir.
6. Bursa'nın tarihi kimliğini vurgulayan Hanlar Bölgesindeki yapılar ve açık çevreler, alışveriş aksları, korunmalı, restorasyon ve bakımları sağlanmalı, işlevsiz kalmış yapılar yeni işlevler verilerek canlandırılmalı ve ekonomik yönden korunmalarına olanak yaratılmalıdır.

7. Merkez koruma-geliştirme ve yenileme alanlarındaki eski ve yeni yapıların en üst düzey mimari standartta olması teşvik edilmelidir.
8. Bursa kent merkezinde ulaşılabilirlik, servis düzeni, mevcut yol ağını en etkin kullanabilecek bir trafik işletmesi ile sağlanmalı, fakat temel ilke olarak Merkez yapısının yaya ağırlıklı olması yönünde düzenlemeler yapılmalıdır.

Hanlar Bölgesi Koruma Geliştirme Planlaması Tasarım İlkelerinde Verilerin Saptanması:

1. Hanlar Bölgesi tasarım ilkelerini saptayacak veriler şöyle özetlenebilir:
2. Proje alanının doğu parçasında kuzey doğu ve güneyden gelen yollar boyunca çok katlı yapılaşma oluşmuştur. Yer yer içeriye doğru sızıntı da başlamıştır.
3. Tuz pazarı ve "okçular" boyunca Hanlar ve çarşı birimlerinden oluşan geleneksel dokunun bugünkü durumu tanımsızdır.
4. Proje alanının doğu ucunda İnönü Caddesi yüzünde mevcut dokuyu güçlendirmek gerekmektedir.
5. Güney doğuda genişçe bir ada üzerinde iş yeri + ticaret ve konut olarak çok katlı düzen oluşmuştur.
6. Yeşil alan yoktur
7. Yol deseni erişirlik için yeterlidir, ancak otopark gereğine rağmen, olanak mevcut değildir.

Hanlar Bölgesi 20 ha.dır. içinde yaşayan nüfus gece ve gündüz olmak üzere 1500 kişi olarak kestirilmiştir.

Arazi kullanımında ticaret ağır basmaktadır. Bugün konut olarak kullanılan birim sayısı çok kısıtlı olup onlar da ticarete dönüşüm baskısı altındadır.

Stratejilerin Saptanması

1. Hanlar Bölgesi batı kısmı çeperlerindeki mevcut yapılaşma aynen korunacak, iç taraflara doğru başlayan sızıntı ise denetlenecektir.

2. Kütahya Hanı, Nilüfer Çarşısı ve Tuzhan bugünkü tanımsız durumdan çıkartılarak çarşı olayına katkıları (iki özel proje alanı olarak belirlenip) sağlanacaktır.
3. İnönü Caddesi yüzünden iki yer iç avlulu "ticaret alt merkezi" biçiminde oluşturulacaktır.
4. Güney doğudaki yapılaşmış ada oluşumu korunacak, yeni düzenlemelerde de genelde mevcut yapı yüksekliğine uyulacaktır.
5. Yeni düzenleme de mevcut yeşil alan yaratmak için parsellerden yararlanmak ya fa kamulaştırmak olanaksız olduğundan, bunun yerine iç avlu biçiminde ortak açık kullanım alanları sağlanacak ve bunlar tüm yakın çevreye hizmet verebilecektir.
6. Erişirlik hali hazır durumda yeterli olduğundan, mevcut yol sistemi korunacaktır. (Bu yol sisteminin etkin hizmet verebilmesi için "traffic management" tedbirleri alınmalıdır.

Sonuç olarak; Hanlar Bölgesinde yerel yönetim müdahalesi en aza indirgenmiştir. Ne parsel değişimleri, ne de büyük ölçüde kamulaştırma gerekmemektedir* .

Reyhan Mahallesi Koruma Geliştirme Planlaması Tasarım İlkelerinde Verilerin Saptanması:

Reyhan'da aşırı yıpranma ve eskime yapı niteliğini düşürmüş ve arazi rantlarının çok yüksek olduğu merkezde, görel olarak düşük kiralı ve düşük satış değerleri ile orta ve düşük gelir grubuna hitap eden bir mahalle kalmıştır.

1. Birincil tasarım ilkesi bu mahalleyi çevre standartları yüksek tarihi değerleri korunmuş yapılaşması sağlıklı, gerekli donatısı sağlanmış bir konut mahallesine dönüştürmektir.
2. Bu mahallenin planlanmasındaki kısıtlayıcı veri Fevzi Çakmak, Cumhuriyet ve İnönü Bulvarları boyunca oluşmuş çok katlı ticaret ve iş yeri yapılaşmasıdır. Bu tür yapılar özellikle güney batıda içlere doğru sızmaya da başlamıştır.

* Tarihi kentte gelecek için yaşama çevreleri, mimari proje yarışması raporu. / Yerelden Evrensele Bursa 21

3. Reyhan'da yeşil alan yok gibidir. Buna karşı bazı konut alanlarında kullanılmayan geniş arka bahçeler vardır.
4. Reyhan yol düzeni Osmanlı öğelerini taşıyıp hiyerarşi göstermeyen, hizmet götürme ve erişirlik düzeyi düşük bir yol ağıdır. Reyhan'da otopark gereksinimi varsa da bir düzenleme yoktur.
5. Reyhan mahallesindeki anıtsal yapılar küçük ölçekte ama tarihsel değerleri etkileyici yapılar olup, bugünkü durumları ile doku arasında kaybolmuş biçimdedir.
6. Kuzey sınırını oluşturan Haşim İşcan Caddesine Reyhan Mahallesi adeta ters dönmüş gibidir. Bu sınır, tanımsız bir sınırdır.
7. Reyhan Bölgesinin durağan fiziksel ve sosyal dokusu aşılması gerekli bir planlama verisidir.

Öneri planlamada doğu ve batı köşelerinde ve güney kısmında özel proje alanları öngörülmüştür. Reyhan 15.5 ha. dır. İçinde bugün yaşayan nüfus gündüz ve gece olmak üzere 2.800 kişi olarak kestirilmiştir. Arazi kullanımında konut ağır basmaktadır. Konutların çok azı günümüzde boş bulunmakta ve içinde oturanların sahiplilik oranı ise % 50'ye yaklaşmaktadır. Bu tür kentsel sitlerde hele Reyhan örneğindeki gibi yapısal durumun çok kötü olduğu, konforun sifıra yaklaştığı kentsel sitlerde hala evini terk etmemiş ev sahibi oranının yüksek olması, o çevrenin dinamizmini, canlılığını koruduğunun bir göstergesidir ki bu da korunabilirlik potansiyeli anlamına gelir. Tarihsel olmayan yapılarda da, yapısal durum kötü, sağlık durumu düşüktür. Bu nedenle de yaygın koruma gerekecektir. Bu işleri yaparken çok küçük parseller, dar cepheler imar düzenine sokulacaktır. Bu ise yer yer iki ya da üçlü tevhit gerektirecektir. Ayrıca yeni yol ve meydan düzenlemesi, ada içi otopark açık alan ve yer yer otopark oluşturulması gibi girişimler de kaçınılmazdır.

Stratejilerin Saptanması

1. Tescilli yapı sayısını gerçekçi limitler içinde tutup yeni yapılaşmada parsel düzenlemeleri yaparak eski dokuya ölçek uyumu ve katkısı güçlendirilecektir.

Kayhan Mahallesi Koruma Geliştirme Planlaması Tasarım İlkelerinde Verilerin Saptanması:

Kayhan Mahallesi ticaret kullanımının yaygınlığı ve anıtsal yapıların çok sayıllığı ile tarihsel merkezin bir devamı niteliğindedir. Ancak tarihsel süreç içinde, bu nitelik zayıflamış ve özellikle son dönemde geniş caddelerin açılması ve bu caddeler boyunca çok katlı yapılaşmanın yoğunlaşması ile bir kopukluk doğmuştur. Buna göre:

Kayhan'ı Hanlar Bölgesi ile birleştirmek birincil tasarım ilkesi ağırlığını kazanmaktadır.

Reyhan'ın doğu kenarı halen tanımsızdır. Halbuki bu yönde iki tane çok belirgin çevre elemanı etkindir. Bunlardan birincisi Gökdere olup, Bursa için adeta simgesel bir şehir içi su elemanıdır. Kuşkusuz bu su elemanının tasarımı yönlendirici bir potansiyeli vardır. Doğuda Reyhan'ı sınırlayan diğer bir girdi de Bursa'nın yeni ulaşım planının öngördüğü Gökdere doğu yakasındaki yol bağlantısıdır.

Bir başka tasarım yönlendirici oluşumu 10.000 m²'lik alanı kapsayan ızgara ticaret bölgeciğinde görüyoruz. Bu bölgecik tasarımda sadece gözetilecek bir değer taşımayıp, ayrıca optimize edilmesi gereken bir değerdir.

Birbirine yakın ve uzak konumlarda yer alan büyük ve önemli tarihsel yapılar vardır.

Proje alanının kuzey ve batı çeperlerinde halen oluşmuş çok katlı yapılaşma vardır.

Sayısı az, ancak kalitesi yüksek tescilli yapıların (ki bunlar küçük ve büyük konut birimleridir) özenle korunması ve çevresel değerlerin maksimize edilmesi gerekmektedir.

Genelde kullanılabilir düzeydeki yol sisteminin erişirlik için yeterli olacaktır ancak otopark hizmetinin sağlanması gerekmektedir.

Stratejilerin Saptanması

1. Kayhan'ın Hanlar Bölgesi ile sürekliliğini sağlamak amacı ile öneri ızgara ticaret bölgeciği tasarımda vurgulanarak düzenlenecek, şöyle ki uzun Çarşı Kayhan'ın içine doğru daha da uzayacaktır.

2. Kayhan'ın doğu sınırını belirleyen Gökdere boyunca üç bölümden oluşan ve tüm şehre hizmet verecek nitelikte bir rekreasyon alanı öngörülecektir.
3. Yaklaşık 450 metre uzunluğundaki, kısmen bugünkü yapıların bahçelerini de içerecek ve böylece kazanılacak geniş yeşil alan belediyenin sorumluluğunda aktif bir rekreasyon alanı olarak düzenlenecektir. Dere boyunun orta kısmında yer alan dar şerit, daha çok gezi ve dinlenme işlevlerini karşılayacak ve bu yöndeki yapıların arka bahçelerinin de, önceleri görsel bütünlük, daha sonra organik bütünlük sağlayacak biçimde kullanılmasına özen gösterilecektir. Dere boyunca kuzey uçta ise, tarihsel yapıları da içeren bir kültür park ve rekreasyon alanı öngörülecektir.
4. Izgara ticaret bölgeciğı (10.000 m²) geniş yüzeyli, hem tarihsel bir çevre olarak vurgulanacak ve böylece Kayhan'ın kentsel dokusunun strüktrünü güçlendiren odak noktalarından birini oluşturacak, hem de merkez bölgesi ile bütünleşmeyi sağlayacaktır.
5. Kayhan Mahallesi'ni bezeyen anıtsal yapıların da kentsel dokuyu güçlendirici referans noktası etkileri gösterilerek yakın çevreleri, sokak ve meydanlarla ilişkileri netleştirilecektir.
6. Mevcut çok katlı yapılaşma, tasarımda konstant veri olarak kabuk edilecektir. Örneğin: Atatürk Bulvarı boyunca yerleşik yapı düzenine aynen uyulacaktır.
7. Bursa tarihsel merkezinin belki en değerli eski konut yapıları Kayhan'da yer almaktadır. Bunlar gerek koruma ilke ve teknikleri açısından, gerekse yeni işlevlerdeki seçim açısından özenle değerlendirilecektir. Bu yapılar Kayhan'da yaşayan ve çalışanların toplumsal kişiliklerinin geliştirilmesine destek sağlayan sosyo-fiziksel verilerdir.
8. Genellikle kullanılabilir olarak yorumlanan yol sistemi ufak düzeltmelerle korunacaktır. Bunun yanı sıra Gökdere boyunca bir yaya eksenini geliştirilecek ayrıca alan içinde iki ayrı konumda "iki yaya bölgesi" öngörülecektir. Proje alanında hiç var olmayan proje olanakları ise, iki tane açık otopark alanı, bir tane de güney-batı köşesinde çok katlı ve kapsamlı bir katlı otopark yardımıyla sağlanacaktır.

Kayhan 10.8 ha. dır. İçinde yaşayan nüfus gece olmak üzere 3.500 kişi olarak kestirilmiştir. Arazi kullanımında ticaret ve işyeri ağır basmaktadır. Korunacak tarihsel stok sınırlı olup tarihsel olmayan stoktaki yetersiz yapısal durum nedeniyle yenileme yaygındır. Bu işleri yaparken doğudaki mevcut mülkiyet tablosu müdahale gerektirmekte buna karşın batı yarısında yer yer müdahaleli yeni düzenleme gerekmektedir. Planlamada ileriye yönelik geliştirilmesi gereken dört tane özel proje alanı da saptanmıştır.

Sonuç olarak Kayhan planı çok büyük parsel değişikliği, strüktürel değişim gerektirmeden ve uygulamada Belediyeye büyük parasal, (yada örgütsel ve yönetsel) zorluklar yüklemekten gerçekteşebilecek bir plandır.

Kentsel Gelişim Ve Planların Değerlendirilmesi

1930'lardan itibaren sanayinin kente gelmesi ve yer seçimleri kentin gelişmesini yönlendirici ve belirleyici rol oynamıştır. Nüfus hızla artmıştır. Merkez, geleneksel merkezle birlikte büyük bir yığınlaşma ve yıpranma süreci yaşamış, boş alanlar dolmuştur.

1941'den itibaren başlayan planlama çalışmaları sonuç vermemiş ve kentin gelişimi hiçbir zaman planlar doğrultusunda olmamıştır.

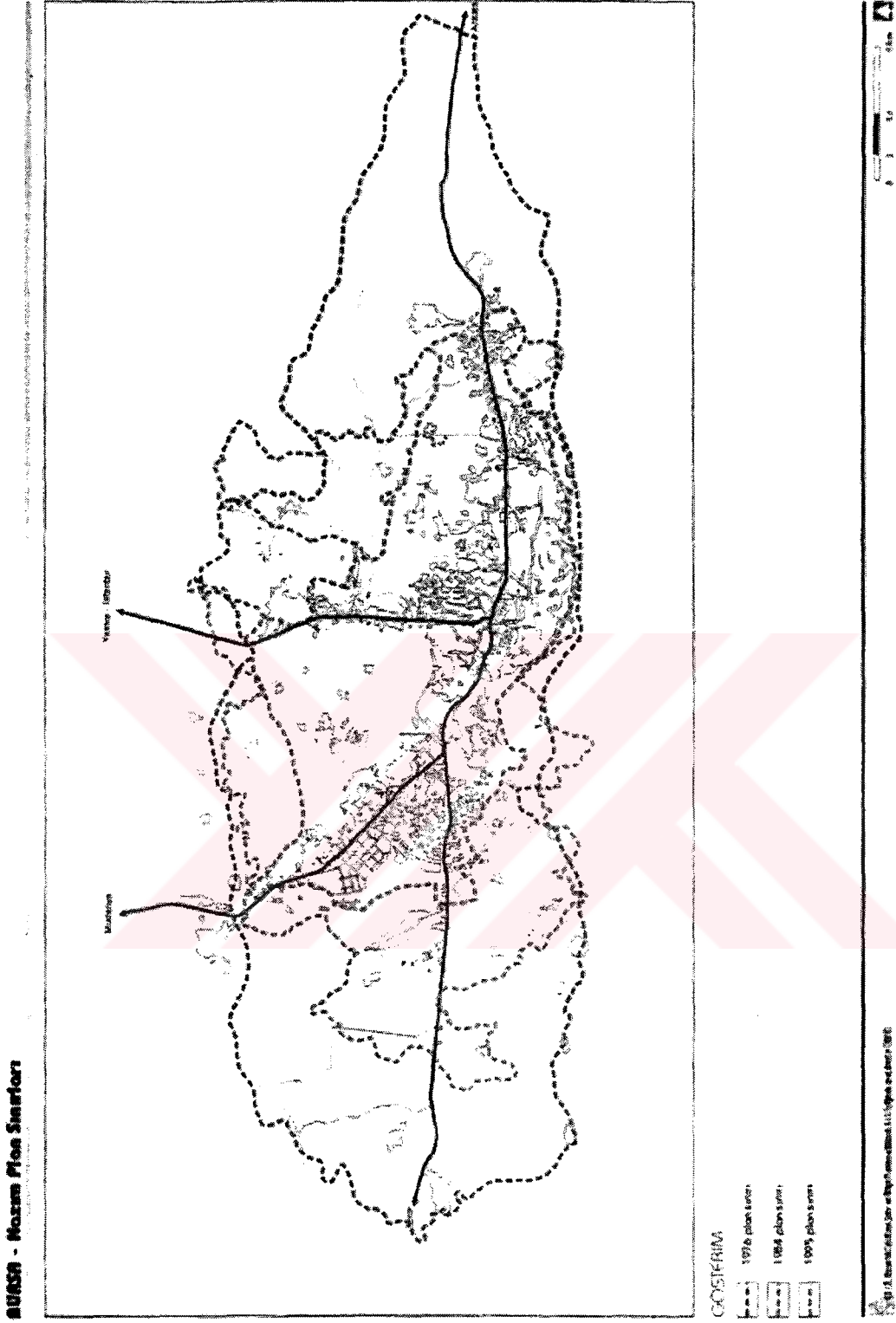
Prost ve Piccinato planlarının uygulama planları bile yapılmamış, kent sanayi ve göçlerin etkisiyle, kontrolsüz bir biçimde büyümeyi ve değişmeyi sürdürmüştür. 1976 ve 1984 yıllarında hazırlanan planda gelişmeyi denetlemek yerine gelişimler ve eğilimler plan kararlarını yönlendirmiştir.

1990 revizyon planı da kent üstünde etkili olmamıştır. Kentin tüm sorunları tüm planlara rağmen çözülememiş kent merkezi plansız bir şekilde, yıpranma, köhneleşme ve yığınlaşma sürecini yaşamış, özellikleri önemsenmemiş ve hiçbir tedbir uygulanamamıştır*.

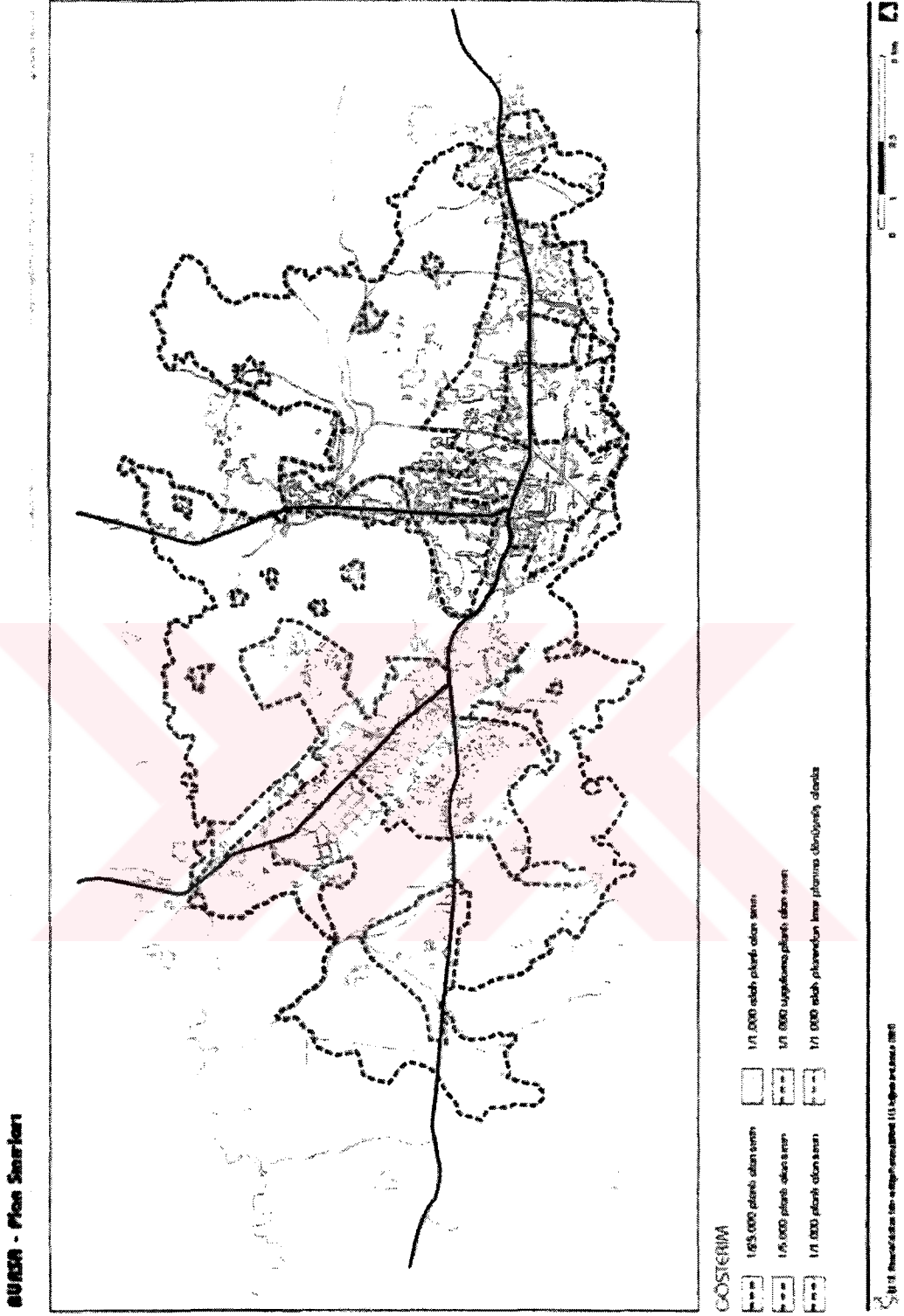
Ek 6 Bursa merkez koruma planı

Ek 7 Bursa dönemsel gelişim analiz tablosu

* Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:72,72

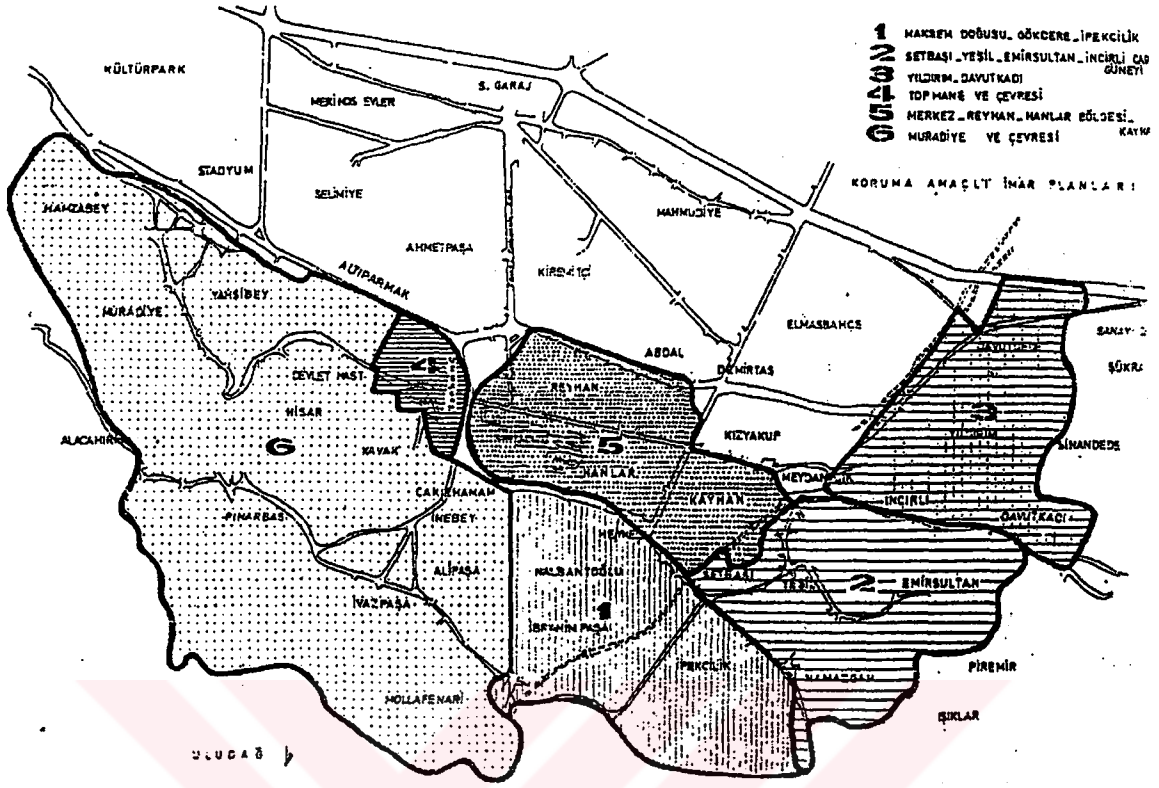

Şekil 5. 8 Bursa nazım plan sınırları. Kaynak: O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü G.I.S. işliği, 1999.

Şekil 5. 9 Bursa plan sınırları. Kaynak: O.D.T.Ü. şehir ve bölge planlama bölümü G.I.S. işliği, 1999.

6. ÇALIŞMA ALANININ TANIMI, YAPISI

Şekil 6. 1 Bursa'da koruma amaçlı imar planları. Kaynak: Bursa büyükşehir belediyesi nazım plan bürosu arşivi.

Bursa Osmanlı topraklarına katıldığı günden bu yana üç büyük dönüşüm dönemi yaşamıştır. Osmanlı öncesi kenti üç ögesiyle betimlemek olanaklıdır. Bunlar iç kale, kale ve kale altıdır.

Osmanlıların kenti almasından sonra özellikle 14. Yüzyılın ikinci yarısında kent birinci büyük dönüşümünü yaşamıştır. Osmanlı devletinin Anadolu'da ve Rumeli'de yayılımına paralel olarak, İstanbul'un fethinin gecikmesi dolayısıyla, uzun mesafe ticareti Bursa merkezli hale gelmiştir. Bu da 14. Yüzyılın ikinci yarısında kale dışında bedesten merkezli bir çarşı sisteminin oluşmasını ve kentin gelişme dinamiğini ve kimliğini belirleyen güçlü bir odak haline gelmesini sağlamıştır.

İkinci büyük dönüşüm Avrupa'nın Atlantik kıyılarında doğan modernite projesinin tüm dünyayı dönüştürürken Osmanlı İmparatorluğunda da ortaya çıkardığı değişimlerle yakından ilişkilidir. Dönemin dış ticaret ilişkileri Bursa ekonomisini çevreselleştirmiş, daha çok dış pazarlar için ipek üreticisi haline dönüştürmüştür. Öte yandan imparatorluk yönetiminin geçirdiği reformlar kent için yeni yapı programları ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler sonucunda kentin fiziksel dokusunda önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Çıkamaz sokaklı bir yayalar mekanı olan kent dokusu araba trafiğine olanak veren bir hale dönüşmüştür. Bu geçiş; kentin ana yollarını açan operasyonlar, kentte çıkan büyük yangınlar sonrasında mevzii planlarla yapılan yenilemeler ve kente gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için mevzii planlara uygun olarak kurulan yeni mahalleler yoluyla yarı planlı bir biçimde sağlanmıştır.

Üçüncü dönüşüm ise Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı kentleşme sonucu Bursa nüfusunun hızla artması ve özellikle 1970'li yıllar sonrasında İstanbul sanayiinin desantralizasyonundan Bursa'nın önemli bir pay alması sonucu çok önemli bir sanayi merkezi haline gelmesi ve kent formunun metropoliten ölçekte yeniden biçimlenmesi olarak tanımlanabilir. Desantralizasyon planlama modeli ile tarihi mekanlar korunabilmekte, kentin aşırı yüklenmesinin önüne geçilebilmektedir.

Bursa'nın son yedi yüzyıllık tarihi içinde kentin kaderinin belli bazı konumsal özelliklere ve temel işlevlere bağlı kaldığı hemen görülmektedir. Bu boyutlar: Bursa'nın verimli bir ova ve genişçe bir tarımsal hinterlant içinde merkezi yer olması, İstanbul gibi bir dünya kentinin çok yakınında olması ve onunla özel ilişkiler içinde bulunması, uzun mesafe (uluslararası) ticarete önemli bir ticari merkez olma niteliği, özellikle ipek ve ipekli dokuma başta olmak üzere bir sanayi merkezi olma işlevinin varlığı, kaplıcaları dolayısıyla bir dinlenme ve tedavi merkezi işlevi görmesidir.

Kentin çok uzun bir dönemdeki köklü dönüşümleri incelendiğinde kentin gelişmesinin bir mekansal çerçeveden diğer bir mekansal çerçeveye geçme olarak kavramsallaştırılması yararlı olacaktır. Kavram olarak bir kentin mekansal çerçevesi a) kentin mekansal yayılım çapı, b) kente eklenecek yapıların, ya da marjinal eklentilerin konumunu belirleyen yol kanavasının özellikleri, c) kentin dokusal özellikleri olarak tanımlanabilir. Bursa'nın her üç dönüşümünde de kentin bu özelliklerinin değiştiğini gözlemledik. Bursa örneği bize bir kentin mekansal çevresinin dönüşümünün 30-40 yıllık dönemlerde gerçekleştiğini ortaya

koydu, bu dönüşüm dönemlerinin dışında ise o dönemin mekansal çevresi içinde hapsolmaktadır.

Kentin değişmesinin bir mekansal çerçeveden diğer bir mekansal çerçeveye sıçrama biçiminde olacağı kabul edilince karşımıza çıkan soru her dönemin mekansal çerçevesini hangi faktörlerin belirlediği olmaktadır. Bu faktörler, kentin dış ekonomik ilişkilerinin biçimi, üretim teknolojisi, kent içi ulaşım teknolojisi, yapı sunum biçimleri vb. olarak sıralanabilir. Bu faktörlere kentsel gelişmenin düzenleme (regulation) biçimlerini eklemek gerekecektir*.

Orhan Gazi'nin temelini attığı ticaret merkezi Hisar'ın hemen dışında yer alıp yüzyıllar boyunca önemini korumuştur. Daha sonra Murad Hüdavendigâr döneminde Çekirge merkez alınarak yeni bir oluşuma gidilmiş, bunu Yıldırım Beyazıt Döneminde Yıldırım, Çelebi döneminde Yeşil ve en son II. Murat döneminde de Muradiye Merkezlerinin kuruluşu izlemiştir. Ne var ki kentsel alanın bu yaygınlığına karşın ekonomik etkinliklerin tek merkezde kümelenmesi olayı süre gelmiştir.

1862'de Suphi Bey haritasında o dönemde Bursa'da iki sanayi bölgesiyle bunların dışında tek merkezli bir ticaret merkezinin oluşmuş olduğu anlaşılmaktadır. Çağın teknolojisi gereği buharlı iplik çekme fabrikalarının bol su gereksinimleri olduğundan, kenti doğudan ve batıdan kesen iki akarsu (Gökdere ve Cilimboz) boyunca sıralanmışlardır. Dönemin sanayi kuruluşlarının iki eksen boyunca sıralanmış olmalarına karşın ticaret merkezi kent çekirdeğinde toplanmıştır. Bu merkezdeki Hanlar da yollarla Bedestene bağlanarak merkez bütünlüğünü sağlamışlardır. Şu anda Kapalı Çarşının ana caddesinin kapladığı alan, o yıllardaki en önemli cadde idi. Ve bütün faaliyetler bu caddenin etrafında yoğunlaşmıştır.

Bursa bu yıllarda diğer Anadolu kentlerinden farklı bir merkeze sahipti. Bu merkezde aynı zamanda geleneksel işlevleri olan, ipekçilik, dokumacılık ve bıçakçılık da yer seçmişti.

* İlhan Tekeli "Bursa'nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi", Mimarlar Odası Bursa Şubesi XI. Yapı Ve Yaşam Sempozyumu Bildirisi Mayıs 1999.

1920'den önce açılan Atatürk, İnönü, Cemal Nadir ve Cumhuriyet Caddeleri merkeze yeni bir yön vermiş ve şu andaki trapezoid formunu kazanmasını sağlamıştır. Bu caddeler devamlarında Bursa'daki ana ulaşım arterleri ve çevredeki sanayi bölgelerine bağlandığı için merkezin yeri ve önemi daha da pekişmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda kentin ana eksenini Atatürk caddesine kaymış, Atatürk anıtı ve hükümet binaları başta olmak üzere kamu yönetimleri bu eksen üzerinde kümelenmiştir.

Kent merkezi Ulucami, Koza Han ve diğer önemli hanları, çevrelemekte altıparmak Caddesi ve Setbaşı Köprüsüne uzanan akslar hissedilmektedir.

1960'lardan sonra Bursa giderek hızlanan bir sanayi sürecine girmiştir. Organize Sanayi Bölgesinin açılması ve bu yıllarda Gemlik-Yalova aksında otomotiv endüstrisinin kurulması önemli gelişmelerdir. Ticaret ve ekonomik faaliyet alanı hektar olarak bir katından fazla genişlemiş, merkez çapı 1 km.den 2 km.ye ulaşmıştır. Bu durum bina yüksekliklerinin artması yeni binaların yapılması ve trafik artışıyla da görülebilir. Bu dönemde merkezdeki yoğunluk artışları problem yaratmaya başlamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda 1976 yılında yeni bir plana ihtiyaç duyulmuştur. Kentin merkezde yoğunlaşması sonucu sosyal ve teknik alt yapı yetersiz kalmış, tarihi ve doğal yapısı korunamamış, kamu kuruluşları kent içinde yer bulamaz olmuştur. Bu tarihte yaklaşık 80 hektar ve tarihi merkez etrafında yoğunlaşmış olan merkezi ve ticari alanların, yeni plan dönemi içinde 280 hektar olacağı kabul edilerek, yeni merkez tarihi merkez uzantısı olarak garaj çevresinde yeni bir alanda önerilmiştir. Yoğun bir fonksiyonu taşıyan merkezin ortasındaki tarihi dokunun korunması gereklidir. Reyhan Mahallesi ve onun kuzeyindeki konut alanları kalmakta ve bu kısım için bir koruma kararı getirilmemektedir. Bu plan doğrultusunda garajlar bölgesinde bazı hareketlenmeler görüldü, ama bunlar küçük sanayi birimleriyle sınırlı kaldı. Yönetici merkez ve birçok tarihi aktivite merkezde kalmaya devam etti. Gazcılar ve Haşim İşcan caddeleri boyunca da gelişme beklenenden yoğun ve hızlı bir şekilde devam etti.

1980'den sonra merkez yık-yap süreci içinde yoğun yapılaşmaya uğramış, düzensiz trafik akımları ve yığılma artmıştır. Bu yık-yap sürecinde tarihi doku da büyük ölçüde zarar görmüş ve hızlı yapılaşma 1988'deki sit kararlarına değin sürmüştür.

gözenmektedir.

Özellikle Atatürk Caddesi oldukça yoğun araç trafiğine sahip bir yoldur, bunun nedeni de yolun iki yanında da merkezi faaliyetlerin oldukça yoğun yer seçmiş olmasıdır.

1960'ların sonundan itibaren (sanayinin gelişi ile) merkezden dışa açılan yollar boyunca merkezin iş faaliyetleri uzantıları olmuştur. Geleneksel merkeze, çevreden gelen yayalar, araç trafiğinin yoğunluğu nedeniyle alt ve üst geçitlerden geçmektedir.

Tüm bu tarihi süreç içinde, Osmanlı şehirlerindeki tarihi dokuyu yansıtan en iyi örneklerden biri olan geleneksel merkezin üzerine yerleşen sanayi şehri Bursa'nın bürolar, bankalar, ticari aktivitelerle yüklü merkezi iş alanı ekonomik ve işlevsel çıkarlar ve sosyo-kültürel çeşitlilikle gelen bilinçsizlikle, baskın çıkmış, Geleneksel Merkezi de yıpratmış, işlev değişikliğine uğratmış ve tarihi dokuyu yozlaştırmıştır*.

6.1 Bursa Kent Merkezindeki Geleneksel- Tarihsel Fonksiyonlar

Osmanlıların ilk başkenti olma özelliğini taşıyan Bursa gerek kent yerleşme disiplinleri, gerekse doğa insan ilişkileri açısından son yıllara kadar büyük ölçüde kendini koruyabilmiş örnek bir kent olarak varlığını sürdürmüştür.

Bursa tek merkezli bir kenttir ve kompakt bir yapıya sahiptir. Geleneksel merkez özelliklerini hala koruyan Bursa'da İstanbul-İzmit-Bursa sanayi aksının oluşması, buna bağlı olarak plansız göç ve kaçak yapılaşmalar sonucu ve 1960 sonrasında sanayinin ağırlık kazanmasıyla kentte çeşitli tüketim gruplarının taleplerine, ihtiyaçlarına cevap veren farklı fonksiyon birimleri ortaya çıkmıştır. Hızla artan sanayi yatırımları kentteki fiziksel değişimle beraber toplum yapısına da yansımıştır. Bu tarihe kadar, geleneksel bir yaşama sahip, ticaretin, tarımın ve el sanatlarının (örmecilik, havluculuk, bıçakçılık, bakırcılık, dokumacılık) hakimiyetindeki toplumsal yaşantı sanayileşme süreciyle değişmiştir. Geleneksel ticaret yerlerinin bir kısmı ağırlığını korumuş, bir kısmı ise değişen

* Gözde Dönbekçioğlu,1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:29,30-34

sosyo-ekonomik yapıya uyum sağlamış, farklılaşma ve büyüme göstermiştir*. Bu tarihe kadar dışarıya göç veren kentte, iç göç oranı 3 kat artmış, Bursa'lı olmayanların sayısı hızla çoğalmıştır. Kentleşme ile kır-kent nüfus dengesindeki değişimde çarpıcıdır**.

1958 yangınına kadar merkezdeki geleneksel işlevlerin fiziki ve ekonomik yapısı önemli bir değişime uğramıştır. Bu tarihe kadar kapalı çarşı daha çok ipekçi, kumaşçı ve tekstilcilerin çoğunlukta olduğu, kuyumcu ayakkabıcı, aktariye ve hırdavatçıların bulunduğu bir alışveriş aksıdır. Kapalı çarşının yan kollarında sahaflar, kuyumcular, çeyizlik ve hediyelik eşya, havlucular, hazır ev eşyası ve mobilyacılar, Ulucami tarafında saraçlar, bakırcılar, takunyacıların ve az sayıda bakkaliye ve gıda maddeleri satan iş yerlerinin bulunduğu bir çeşitlilik gösteriyordu. Yangın merkezi büyük ölçüde tahrip etmiş ekonomik canlılık kaybolmuş, gelişmeler geleneksel merkez dışına sıçramıştır.

Resim 6. 1 Uzun Çarşı kullanım halinde.

* Gözde Dönbekçioğlu, 1994 "Geleneksel Dokularına İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı ve Bursa Örneği" s:29

** T. Kaan Alpsoykan, "Bursa Kent Kimliği Değişim Süreçleri ve planlama ilişkileri, 1994, s:14

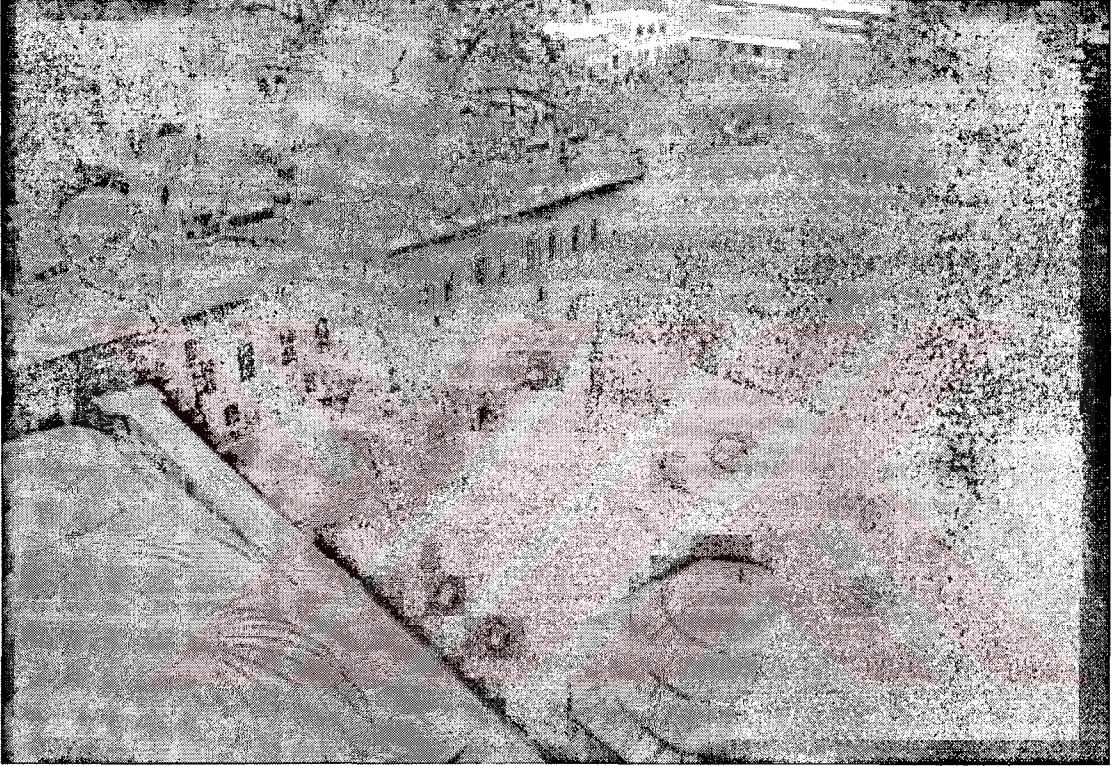
Resim 6. 2 Uzun Çarşı.

Resim 6. 3 Tuz Pazarı Camii.

Resim 6. 4 Balık Pazarı.

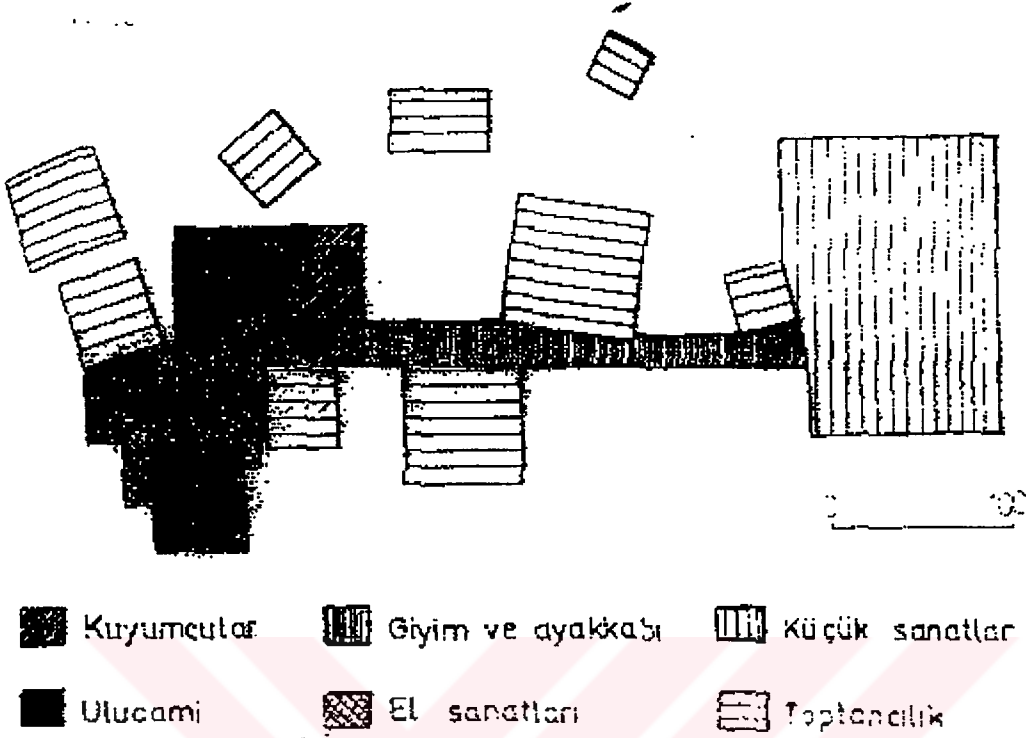

Resim 6. 5 Orhan Camii.

Resim 6. 6 Şerafettin Camii.

BURSA GELENEKSEL MERKEZ FONKSİYON ANALİZİ 19.YY.

Şekil 6.3 Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 19.yy Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.

Geleneksel bazı işlevler (sahaf, saraçlar, bakırcılar, takunyacılar, vb.) ve küçük el imalatı yapanların kayboldukları veya daha uzak yerlere taşındıkları, yer değiştirdikleri görülmektedir. Nitekim ayakkabı imalatçıların Pirinç Han arkasına, sahafın zafer meydanı altına, bakırcıların doğuda İnönü Caddesi-Gazcılar arasında bir yere ve daha sonra da Dua Çınarı doğusuna, küçük sanatlar bölgesine taşındıkları bilinmektedir.*

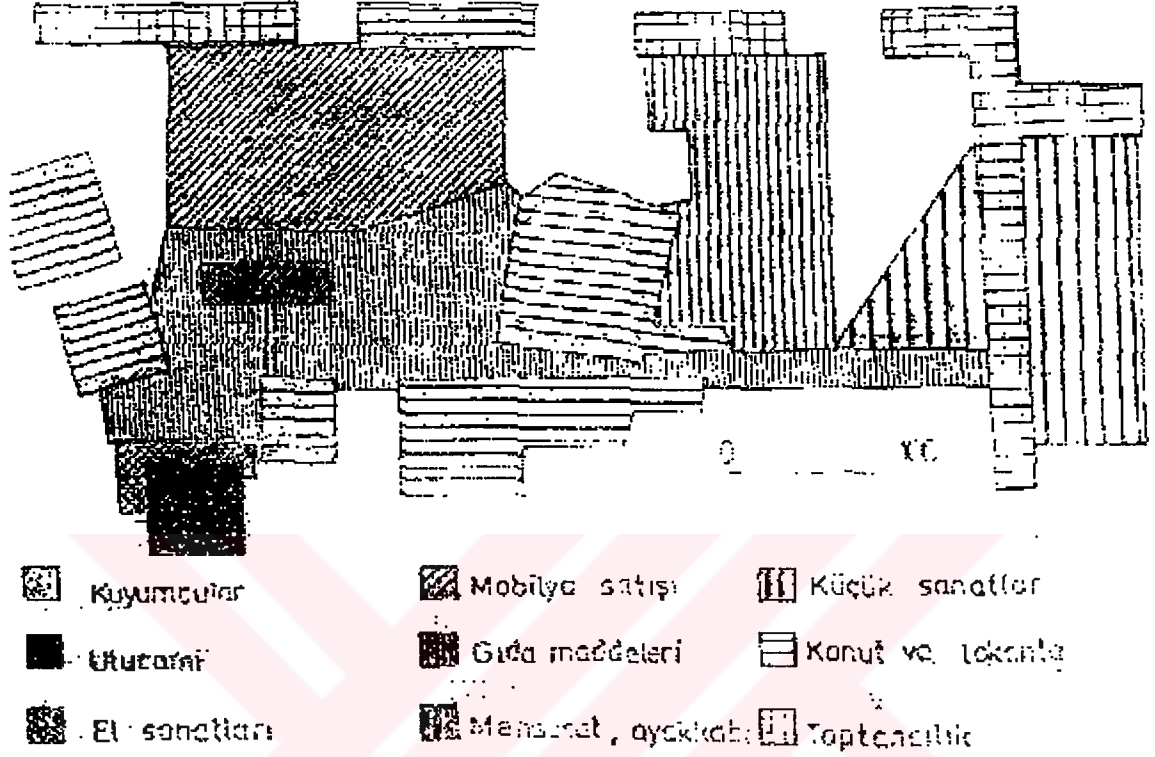
Günümüzde Bursa toplum yapısı, sanayileşme ile değişim ve belirsizlik süreci yaşamaktadır. Bu da kent kimliğini etkilemektedir. Bu ortam, Bursa kentinin en büyük özelliği olan gelenekçiliğinin kaybolması, kimliğin sıradanlığı ve sanayi toplumu

* Bursa Kent Bütününde Sit Alanlarının Kentsel Gelişmeye Etkisi Üzerine Bir Araştırma" Haziran 1994 Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi.

kültürünün kökleşmesine neden olmaktadır.*

Ek 8 Bursa MİA Fonksiyon analizi

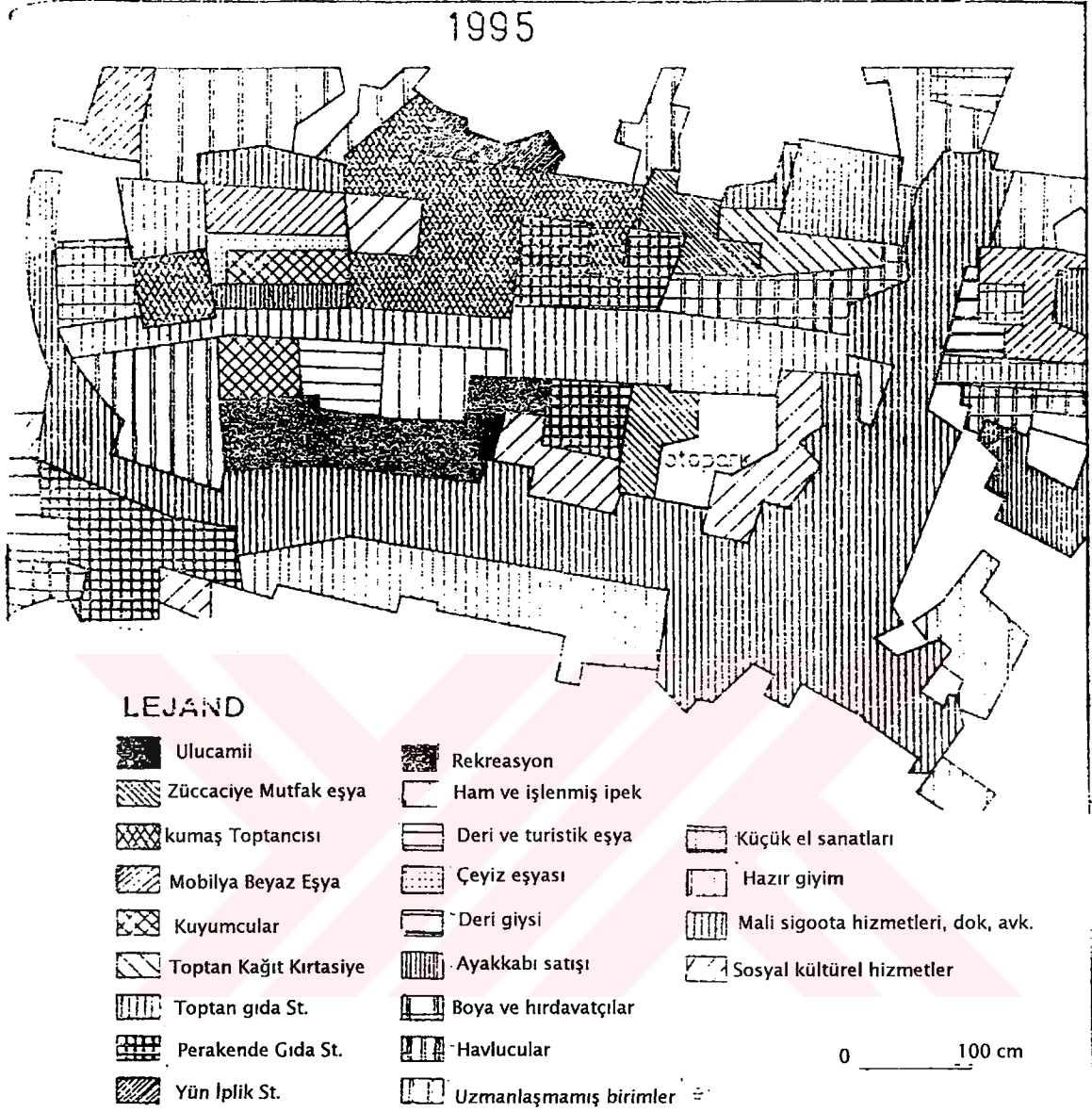
BURSA GELENEKSEL MERKEZ FONKSİYON ANALİZİ 1967

Şekil 6.4 Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 1967. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.

* T. Kaan Alpsoykan, "Bursa Kent Kimliği Değişim Süreçleri ve planlama ilişkileri", 1994, s: 5-6.

BURSA GELENEKSEL MERKEZ FONKSİYON ANALİZİ

Şekil 6.5 Bursa geleneksel merkez, fonksiyon analizi, 1995. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Nazım plan bürosu arşivi.

6.2 Geleneksel Merkezin Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi, Değişimi Ve Sorunları

Bursa sanayileşme süreci içinde hızla gelişen büyük kentlerimizden biridir. Dolayısıyla bu gelişim ve değişim sorunları da beraberinde getirmektedir. Tarihi alanlarla kent arasındaki

bağlar eski ile yeni düzen arasındaki bağların bir sonucudur.

Kentler karar alma merkezleri olarak değişimin odak noktalarıdır. Bu değişimden en çok payını alan mekanlar genelde tarihi olmak üzere kent merkezleridir. Çünkü kentsel donatılar, kullanımı yoğun işlevler; konumu, ulaşım kolaylığı gibi nedenlerle burada yoğunlaşmıştır. Alt ve üst yapı sistemleri en çok merkezde yapılanmaktadır. Tüm bunların bir arada bulunuşunun yarattığı imkanlarla kent merkezleri mekansal değişim için en elverişli alanlardır. Kentsel işlevin değişmesiyle (örneğin tarıma dayalı az yoğunluklu bir kentin, sanayi kenti olup çok yoğunluğa sahip olması) merkezdeki işlev değişikliği sonucunda, yeni işlev eski işlevin başka bir yere gitmesine neden olurken genelde yeni işlev ekonomik çıkarları gözetecek şekillerde değişimlere neden olur. Eski tarihi binaların yıkılarak yerine çok katlı binaların yapılması ve bundan ekonomik faydalar sağlamak gibi. İhtiyaç sadece yapı ölçeğinde kalmıyor, kentsel gelişme adı altındaki işlevsel değişme diğer tüm kentsel donatım ilkelerini de etkiliyor. (yol, otopark gibi) Ayrıca oluşan iş yerleri kendisine hizmet ve mal verecek diğer birimleri de beraberinde çeker. Sonucunda mekanda yer ve hacim yetmezliği sorunu da beraberinde gelmekte.

Türkiye'de tüm az gelişmiş ülkeler gibi savaşlardan sonra ekonomik yönden gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatabilmek için hızlı bir kalkınma çabası ve yatırım politikası içine girmiştir. Ancak bu çabalar yalnızca ekonomik sonuçları hedeflemiş ve kültürel çevre ile tarihsel zenginliklerin korunması düşünülmemiştir. Yasanın hızlı kentleşme ile birlikte özellikle büyük kentlerde eski tarihsel çevrelerin oluşturduğu zengin mirasın nasıl korunacağı, insanlığın geleceğini kültürsüzlüğe iten kalkınma politikaları ve plansızlığı en önemli sorun olmaktadır. Sanayi ticaret ve turizm yatırımlarının doğal ve kültürel çevreyi yok sayan bir anlayışla ele alındığı ve bir anlamda bu değerlerin korunmasının ekonomik kalkınmanın önünde birer engel oluşturduğu düşüncesi egemen olmuş ve kültürel değerlerin korunmasının öncelikli kalkınma hedefi olması gerektiği anlaşılamamıştır.

Büyük kentlere gelip özellikle ticaret yoluyla zenginleşen kesim, konut ihtiyacı ile birlikte yıkım sürecini başlattı., doğal ve kültürel çevrenin tahribatı da başlamış oldu.

Kentsel alanlarda, Pazar ekonomisinin mantığı ve çerçevesi içinde gelişen yerleşme yarışı, çeşitli büyüklükteki yerleşmelerde yer alan tarihsel çevre alanlarına yönelik yeni yerleşme talepleri ve buna bağlı spekülatif baskıların yoğunluğu, tarihsel çevrenin içinde yer aldığı

kentin büyüklüğü, ülke içindeki konumu ve önemi, gelişmişlik aşaması, tarihsel çevrenin kent bütünü içindeki konumu, bütünle ilişkileri ve ölçeği, tarihsel çevrenin karakteri ve özellikleri ile bağlantılıdır.

Belli büyüklüğün üzerindeki kentlerde, tarihsel çevreler üzerindeki yenilenme baskıları ve bunların önlenemeyen sonuçları çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Merkezi iş alanlarının kent içinde, kent ekonomisini oluşturan en dinamik işlevlerin yerleşmek istedikleri ve de yerleşme yarışının en yoğun olduğu bu bölgelerde, tarihsel çevrelerin olması, koruma girişimlerinin getirmek istediği kısıtlamalarla yer seçme sürecinde tıkanıklıklar meydana gelmektedir. Buna bağlı olarak tarihsel çevre korunmasında büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. *

"Yeni kentsel gelişmenin fonksiyonları ve talep ettiği yaşam biçimi bu bölgelerin (tarihi kent dokusu ile çalışan kent merkezleri) geleneksel yapısına aykırı düşmekte, bu günün taleplerini değerlendirmede güncel sorunlarını çözme kaygısı içinde bulunan yerel yönetim idarecileri, trafik sorunları, otopark kaygısı içinde olup; bunların temini için istisnâlar, yol genişletme için kamulaştırmalar yapmakta ve yükselen arsa değeri karşısında inşaatçılar; geleneksel konutları ortadan kaldırarak yerine günümüz koşullarındaki yaşam tarzına uygun varsaydıkları, taleplere göre değerlendirdikleri, yeni yapıları inşa etmeye çalışmaktadırlar. Yöre halkı genellikle yer değiştirmeye zorlanmakta veya mülk sahipleri günün ekonomik kaygılarından hareket ederek yeni yapılaşma ve yenilenme tırmanışını büyük bir istekle desteklemektedirler. **

Dolayısıyla kentsel gelişme adı altında meydana gelen değişim sonucunda, merkezi iş alanları haline gelen kentsel merkezdeki tarihi kent dokusu, kendi sit alanı işlevi ve iş alanı işlevi arasında sıkışmakta ve önceden hazırlanmış koruma ve geliştirme planı öngörülerini yoksa, gerekli tedbirler alınmışsa, tarihi elemanlar ve dokular yozlaşmalarla birlikte yok olurlar yada köhneleşirler.

* SÖKMEN, Polat, "Tarihsel Çevre Korumasının Kent Planlaması İçindeki Yeri", 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyum Bildirisi.

** Prof. Dr. Mehmet Çubuk - Prof. Dr. Sefa Erkün - Dr. Akın Yoldaş - Türkiye'de Tarihi Kent Dokusuna İmar Müdahalesi Ve Tarihi Kentlere Kamu Müdahalesi - Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu 1987 Sf 70-71

Bursa'nın 1960'lı yıllara kadar korunan yayılma alanları, hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kırsal kesimden başlayan göçler nedeniyle yeni konut alanlarının oluşmasına ve daha yoğunluklu yapılanmalara neden olmuştur.

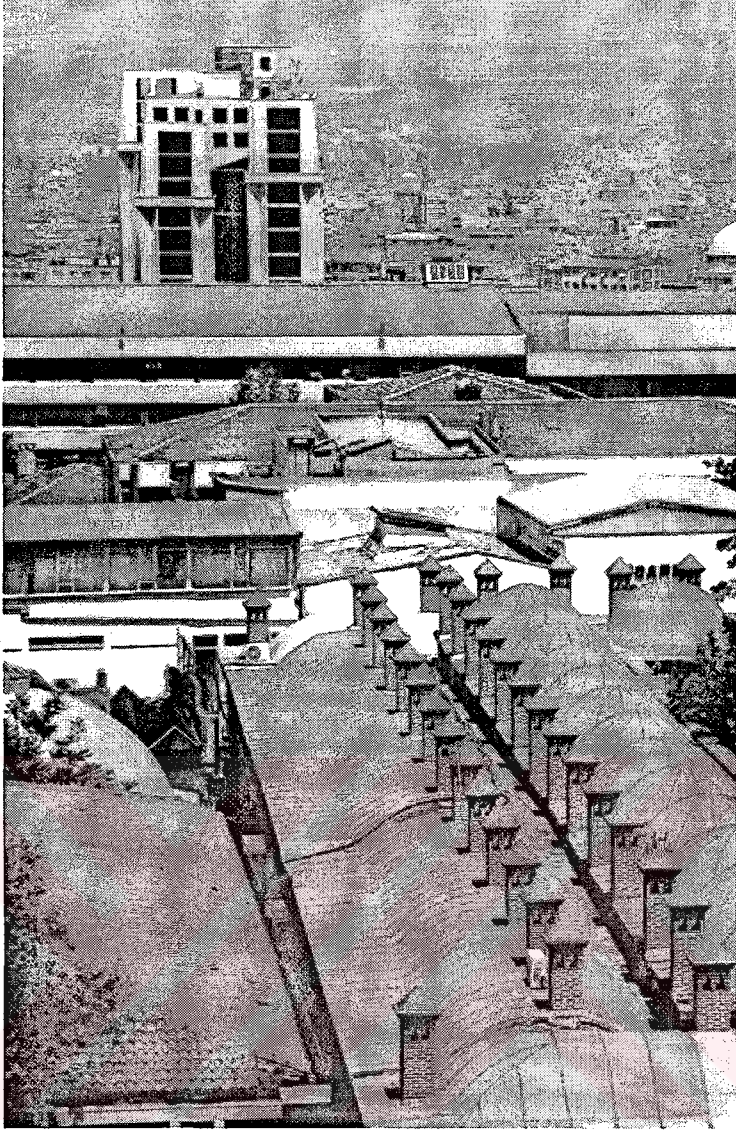
Kent görünümüne hakim olan anıtsal yapıların çevresi betondan yüksek yapılarla kuşatılmıştır.

Resim 6.7 Hanlar bölgesini çevreleyen silüet.

Kent silüeti, doğa güzellikleri, yol özelliği, yerleşim yoğunluğu nedense ya düşünülmemiş ya da inşaat bittikten sonra düşünülmüştür. Sonunda kaybolan silüetler, yetmeyen caddeler, kaldırımlar, su, elektrik, telefon, kanalizasyon şebekeleri, park sorunları, çevre ve hava kirliliğine neden olan, hayati tehlike belirtileri gösteren bir yaşama ortamı oluşmuştur.

Bursa'nın güzel eski evleri, köşkları yıkılarak yerlerine apartmanlar dikilmeye başlandı. Yoğunlaşan yeni sermayenin konut ihtiyacına yetmeyen ve daha önce yapılan, yeni olan 3-5 katlı apartmanlar da yıkılıyor yerlerine 5-7 katlıları yapıyordu.

Resim 6.8 Hanlar Bölgesinde silüeti delip geçen bir bina.

Gelecek planlanılmadığı için mevcut alt yapıya yüklenmeler, alt yapı yetersizliğini doğurmuştur. Yollar kazılıyor, sürekli toz ve çamur ortaya çıkıyor. Plansız kentleşme ve yoğunlaşma yalnızca geçmişi yeşil olan Bursa'da bile hava ve çevre kirliliğini yaratıyor. 3000 yıllık Bursa'nın kendisi ile uyumlu dar sokaklarına yüklenen apartmanların yarattığı kültürle birlikte otomobil tutkusu, felç olmak üzere olan trafik sorununu ve tehlikeli boyutta gürültü kirliliğini yarattı.

Sanayileşme ve kentleşmedeki plansızlık, en kolay kar için mevcut alt yapıyı kullanan, kentlerin doğal ve kültürel değerlerine en ucuza el koyan anlayış, çevre ve kent sorunlarının yaratıcısıdır.

"Kentın hızla gelişmesi tarihsel çevre alanlarının yer aldığı M.İ.A bölgesine dönük işlev değişikliklerini de beraberinde getirmekte ve tarihsel çevre dokusunun yeni kentsel işlevlerin mekan gereksinmelerine, yerleşme düzeni, yoğunluğu v.b. gibi açılardan cevap vermemesine bağlı olarak, bu çevreler üzerinde giderek artan, yenilenme ve değişme baskılarının artmasında önemli bir neden olmaktadır." *

Bugün tarihi kent dokusu bir çok kentimizde kent merkezinde kalmaktadır. Değişen yaşam koşulları, kentlerde oturma alanlarının (iskan alanlarının) yerini değiştirdiğinden, ticaret bölgesi veya konaklama bölgesi "sit sınırları" ile çakışmaktadır.

Ek 9 19.yy Merkez Gelişimi

Ek 10 1960-1975 Merkez Gelişimi

Ek 11 1975-1980 Merkez Gelişimi

Ek 12 1980-1998 Merkez Gelişimi

Problemlerin çözümlenebilmesi için öncelikle problemlerin net olarak belirlenmesi ve nedenlerinin anlaşılması gerekir. Bu bağlamda problemleri iki ana gruba ayırabiliriz;

Tarihi alanlarla kent arsası ilişkilerinden doğan problemler.

Tarihi alanlar ve yakın çevreleri arası ilişkilerden doğan problemler.

Tarihi Alanlarla Kent Arası İlişkilerinden Doğan Problemler.

Tarihi kentsel alanlar, sanayileşme aşamasına gelinceye dek, geleneksel gereksinimlere uygun bir biçimde gelişmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak da bir kentsel doku oluşmuştur. Geleneksel kent dokusu her ögesi ile (komşuluk ilişkileri, geleneksel aile biriminin yaşam tarzı, doğa ile yakınlık, zamanın inşaat teknolojisi düzeyi, ulaşım v.b.) zamanın ihtiyaç ve

* Polat Sökmen - Tarihsel Çevre Korunmasının Kent Planlaması İçindeki Yeri - Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu. 1987. Sf: 62.

işlevlerine koşut bir tarzda gelişim gösterir. Ancak sanayileşme ile hızlı bir ivme kazanan gelişmeler, geleneksel süreçte henüz var olmayan çok farklı koşulları da içerir. Bu nedenle sanayileşmenin getirdiği koşulları ve kentsel mekan düzenleme ilkelerinin, geleneksel dokunun üzerine uyarlanması büyük sorunlar yaratır.

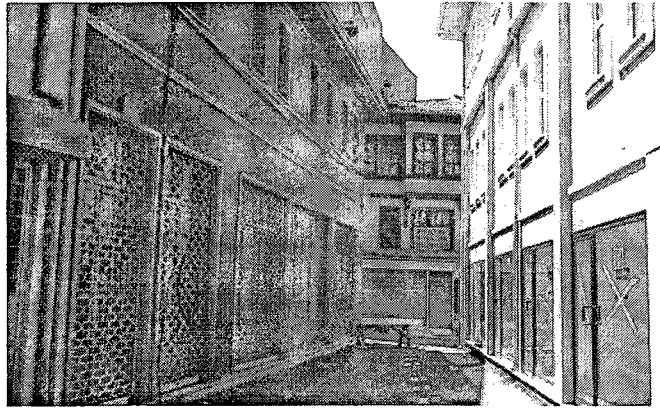
Konut Talebi

Bursa'daki kent merkezindeki tarihi dokunun en büyük sorunlarından biri de, kentin sanayi kenti olmasından sonra göçle birlikte artan nüfusun konut talebini karşılamak üzere ortaya çıkan yeni konut alanlarıdır.

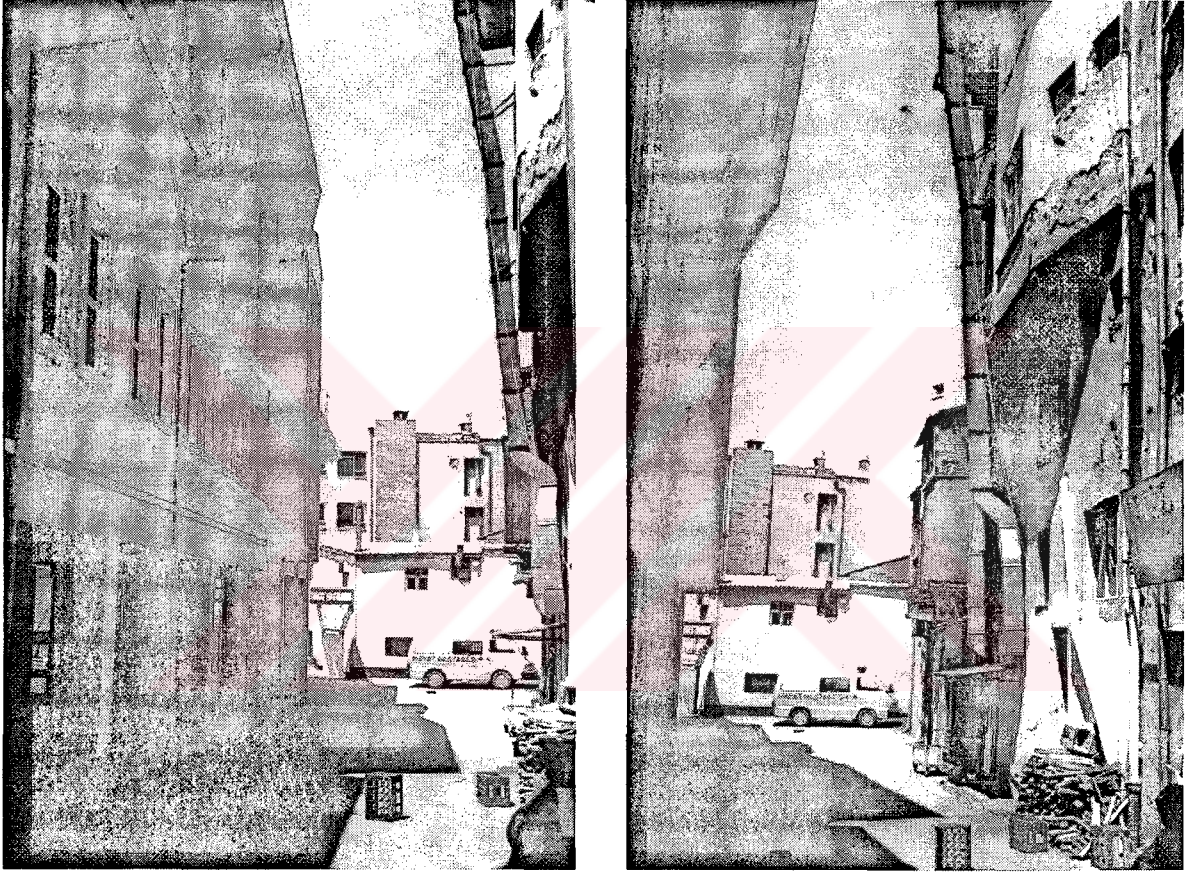
Merkezin nüfusu her zaman tüm ilçelerden fazla olmasına rağmen sayım yıllarındaki nüfus farkları normal olmakla beraber 1950'lerden sonra bu fark büyümüştür.

Sanayileşmeden sonra gelen nüfus merkezde yoğunlaşmıştır. Çünkü talebin olduğu tüm işlevler burada toplanmıştır ve en uygun alt yapı ve sosyal yapı hizmetleri mevcuttur. 1950'lerden sonra nüfus artış hızı en fazla olan ilçe, merkezdir. Sonuçta, bu kadar hızla artan nüfusun konut talebini mevcutla karşılamak imkansızdır.

Bu yeni konut alanlarının konut taleplerinden dolayı oluşmasıyla birlikte tarihi dokunun değişmesindeki en önemli neden olduğu bilinmektedir. Bursa kenti, tarihi anıtsal yapı ve külliyelerin varlığı ile belirlenmiş, oldukça eski bir tarihi konut dokusuna sahiptir. Ancak, tarihi merkezdeki her boşluğu plansız bir şekilde dolduran yeni yapılaşmalar eski dokuya kesinlikle uyum göstermemiş, bağdaşamamıştır.

Resim 6.9 Hanlar Bölgesinin hemen arkasında dokuyla uyumu tartışılan restorasyon örnekleri.

Resim 6.10 Yeni yapılmış bina ve karşısındaki bina ile oluşturduğu manzaradaki çelişki

Resim 6.11 MIA 'da herhangi bir karakteri olmayan sokaklar.

Kentin herhangi bir yerinde özellikle de tarihi dokuda konut gelişimi olacağı zaman öncelikle orada mevcut olan eski dokunun incelenmesi, kaynak alınması, o dokuya uyum sağlayacak ve de devamlılığı sağlayacak şekilde yeni yapılaşmanın getirilmesi gerekir. Bu şekilde iki doku birlikte varolabilecektir. Eğer bu kıstaslara göre hareket edilmezse, yeni doku, eski dokunun ortadan kalkmasına eden olur.

Bunun örnekleri Bursa'daki tarihi dokunun yer aldığı bölgelerde tespitlerle görülmektedir. Hanlar bölgesinde "bugün konut olarak kullanılabilen birim sayısı çok kısıtlı olup onlar da ticarete dönüşüm baskısı altındadır. Alanın doğu parçasında, kuzey, doğu ve güneyden geçen yollar boyunca çok katlı yapılaşma oluşmuş, içeriye doğru sızıntı da başlamıştır". Reyhan mahallesinde ise "anıtsal yapılar küçük ölçekte ama tarihsel değerleri etkileyici yapılar olup, bugünkü durumları ile doku arasında kaybolmuş biçimdedir". "Kayhan mahallesi de anıtsal yapıların çok sayıllığı ile tarihsel merkezin bir devamı niteliğindedir.

Ancak tarihsel süreç içinde, bu nitelik zayıflamış ve özellikle son dönemde geniş caddelerin açılması ve bu caddeler boyunca çok katlı yapılaşmanın yoğunlaşması ile bir kopukluk doğmuştur. *

Görüldüğü gibi tarihi merkez, yeni merkezin yani merkezi iş alanı (M.İ.A)'nın gelmesi ve nüfus artışı ile, tehlike altına girmiştir. Tarihi ögeler yeni doku arasında kaybolmakta ya da yapıların sahiplerinin el değiştirmesi ile tahrip edilmekte, ya yeni kat çıkılmakta ya etrafları yüksek katlı beton binalarla çevrilmekte ya da işlev değişikliğine uğratılmaktadır. Bursa'nın tarihi merkezi bambaşka bir duruma gelmektedir.

Sosyo-kültürel yapıdaki değişiklikten kaynaklanan yaklaşım ve kullanım farkı, Bursa tarihi merkezinin en büyük sorunlarından birini teşkil etmektedir. Tarihi dokunun kent merkezinde olması ve buranın normal olarak kentteki en çok talep alan bölge olması, toplumun değişmesi, yönetimlerin bilinçsizliği, yaklaşım yanlışlığı ve tedbirsizlikleri bugünkü problemlerin nedenlerinden bazılarıdır.

"Bir yanda umutsuzca eskiyi koruma çabaları, diğer yanda rasyonel bir "yeni" yaratma savaşı ve ne yazık ki 1987'lerin sonlarına değin hazırlanamayan nazım plan ve ardından gecikmeli olarak yürürlüğe giren uygulama planları, kenti "kaçak istilasından koruyamadı. Bir başka çarpıklık ise yerleşim, talebinin çok yüksek olduğu ana arter çevresinde yaşanıyor. Altıparmak'ın cumbalı konakları, aynı bitişik nizamda, ancak sekizer, onar katlı apartmanlara bıraktılar yerlerini".**

Taşınmaz Mal Sahiplerinin Ekonomik Çıkarları

Tarihi merkeze koruma amacıyla yaklaşıldığında ortaya çıkan önemli bir sorun grubu da taşınmaz mal sahiplerinin imar haklarının kısıtlanmasıdır. Bu problem iki açıdan zorluk içermektedir. Bunlardan biri; eğer tarihi doku özelliğini taşıyan taşınmaz malların mülk sahibiyle anlaşmak ya da toprağı istimlak etmek istesek bile bu çok büyük bir finans gerektirir. Yönetimlerde ise buna ayıracak yeterli bir kaynak söz konusu bile değildir. Birinci zorluğun artması ikinci zorluktan da kaynaklanmaktadır. M.İ.A'da taşınmaz

* O.D.T.Ü. Hanlar Bölgesi Reyhan Kayhan Koruma Geliştirme Projesi Raporu. 1988 Sf:10,12,15

** ARZU YILMAZ "Bir Kent Kaybettim ...Adı Bursa İdi" Şehir Dergisi Bursa Özel Sayısı Eylül 1988 Sf:48

değerlere sahip olan taşınmaz mal sahiplerinin ekonomik çıkarlarını kısıtlayıcı şekilde ortaya konan imar hakları kısıtlaması karşısındaki kayıplarına, çok büyük ve kaçınılmaz tepkiler gelecektir. Sonuçta bu kayıplar karşılanmazsa, iyi bir çalışma yapmayı amaçlarken, ortaya çıkan ekonomik kayıp taşınmaz sahiplerine yüklenmiş olur.

"Ülkemizde bugüne kadar ne yazık ki böyle yasaklanmaya dayanan pasif ve kısır bir koruma yaklaşımı izlenmiştir. Bunun sonucunda korumanın getirdiği ekonomik kayıpların tümü omuzlarına yıkılan tarihsel çevreler içindeki taşınmaz mal sahipleri uğramış oldukları bu ekonomik adaletsizlik nedeniyle yaşadıkları tarihsel çevreye düşman kesilmişler ve ondan kurtulmak için türlü yollar aramışlardır. Koruma bilincinin zaten yeterince gelişmemiş olduğu bir toplumda korunması amaçlanan taşınmaz mal sahiplerini ekonomik açıdan cezalandırıcı kararlarla daha başlangıçta karşısına alan bir koruma yaklaşımı bu amaca ulaşabilme şansını daha da azaltmış olmaktadır".*

Sorun büyük ölçüde, Bursa'daki nüfus ve işlev alanlarındaki, farklı boyutlardaki kullanma alanlarından elde edilen farklı rantlardan kaynaklanmaktadır. Yeni gelişen işlev alanları, eski alanlardaki ekonomi faktöründen farklıdır. Bu nedenlerle eski merkez oluşumu ile yeni merkez oluşumu çatışma halindedir.

İşlev Farklılaşması

Geleneksel merkezde, yoğun ticari talepten doğan problemler vardır. Yoğun talep sonucunda, merkezi fonksiyonların çok yoğun olarak yüklenmesi ve geleneksel ticaret alanlarının, tarihsel merkezin değişen iş tarzı ve kent koşullarına cevap vermekte yetersiz kalması sonucunda farklı kullanımlara dönüşmeye başlaması tarihi merkezin dinamiğini önemli ölçüde tehdit edici unsurlardır. Tuz pazarı ve okçular boyunca Hanlar ve çarşı birimlerinden oluşan geleneksel dokunun bu günkü durumu, tanımsızlığı, mekansal standartlarda eksikliğe, trafik problemlerine tarihi dokuyla çok katlı ve büyük parselli yapıların bir arada bulunması gibi problemlere neden olmaktadır.

Bursa kentinin hızla gelişimi ve değişimi, M.İ.A.'da yer alan tarihsel çevredeki işlev değişiklikleri ihtiyacını getirmiştir. Yeni kentsel işlevlerin mekan gereksinimleri

* Polat Sökmen A.G.E (29) Sf: 64

sonucunda tarihi çevre baskı altına girmektedir. Bugün özellikle Hanlar Bölgesi olmak üzere Bursa tarihi çevrede konut olarak kullanılan yapıların sayısı çok azdır. Ve bunlar da ticarete dönüşüm baskısı altındadır. Sonuçta tarihi doku kolaylıkla yok olmaktadır.

Ulaşım Sistemi

Kent daima bir değişim ve büyüme içindedir. Bu büyüme içinde ulaşım ağları ağırlıklı olarak merkeze bağlanır. Tabii, dolayısıyla bu yollar boyunca da spekülasyon aktiviteleri yerleşir. Bursa'da tarihi alan merkezde yer aldığı için, bu durum tarihi doku için bir sorun teşkil etmektedir. Sanayi bölgeleri ile de bağlanan yeni ulaşım yolları ile merkez mekanın elverdiği ölçülerde genişlemekte ve daha fazla, kaldıramayacağı bir yükü de çekmektedir.

"Taşıt trafiğinin veya yükünün artmasıyla, ticari kullanımın değişmesiyle veya şehirsiz yol mekanlarında yapılan düzenlemelerin giderek toplumsal ihtiyaçlara yönelik yapılmasıyla yol mekanının eski kullanım strüktüründe meydana gelen esaslı değişikliklere uymaması şaşırtıcı değildir".*

Bunun yanında kent içindeki, tarihi parçaları birleştiren ve sürekliliğini sağlayan yollar da, yeni ulaşım sistemi ile bozulmamalı, üzerindeki yük başka yönlere aktarılmalıdır.

Tarihi Alanlar Ve Yakın Çevreleri Arası İlişkilerden Doğan Problemler

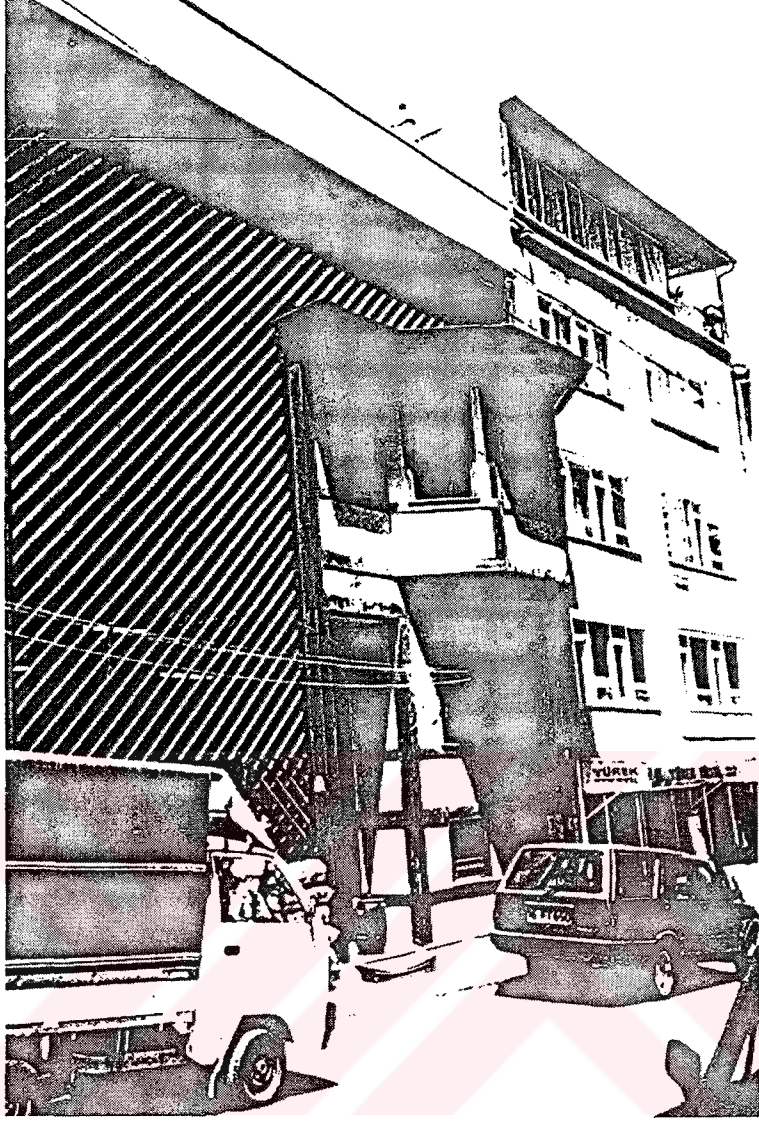
Eski İle Yeni Yapı Arasındaki Çelişki

Artan nüfus yoğunluğuna cevap vermek amacıyla ortaya çıkan yeni yapılarla, tarihi alandaki yapıların arasındaki uyumsuzluk çok rahat görülebilmektedir.

İlk açıdan bakıldığında, yeni binalar eski binaların yerine, yani organik nitelikte parseller üzerine inşa edilmekte ve uyumsuz bir durum yaratmaktadır. Eski yapılar için ayrılmış parsellere yerleşen yüksek katlı binalar yan yana dizilip sadece dar bir sokakla ayrılabilmiştir.

Başka bir açıdan; 2-3 katlı olan eski yapıların yanında inşa edilen yeni yapılar 5 katın üzerinde olup, çok uyumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır.

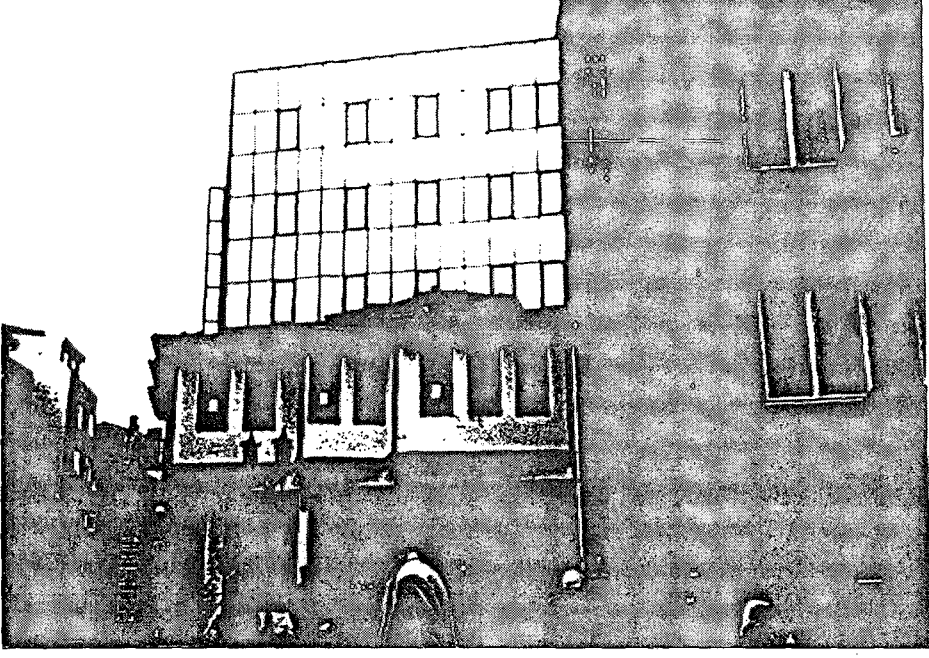
* Yrd. Doç. Dr. Seniha Çelikhan - Tarihi Şehirlerde Şehiriçi Ana Trafik Yollarının Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Çözüm Önerileri - Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu 1987, Sf: 155

Resim 6.12 Sadece ön cephesi korunup kişilik değiştirmiş bir bina

Mevcut tarihi yapıların yanlarına gelecek olan yeni yapılaşmaların 2-3 katlı olarak planlanması gerekir.

Ayrıca, tarihi yapıyı koruyormuş gibi gözüküp, komik durumların ortaya çıkması da söz konusudur. Tarihi binanın ön cephesi bırakılıp, arkasından yüksek beton binalar yükselmekte. Bu şekilde tarihi yapının hiçbir özelliği yaşamamakla birlikte, görüntüsü yanlış amaçla kullanılmaktadır.

Resim 6.13 Fonksiyonu ve mimarisi değişmiş bir yapı

Bir başka konuda, yeni yapıların oluşturduğu çevrelerin, eski yapıların bulunduğu çevrelerden daha bakımlı ve hareketli olmalıdır. Spekülatif aktivitelerin yeni yapı çevrelerinde olması sonucu yoğunluğun burada toplanması, tarihi çevrenin öneminin ve bakım gerekliliğinin fark edilmemesi nedenleriyle bu yanlış durum söz konusudur.

Tarihi yapılar ve çevreler, yeni gelişimin baskısı altındadır. Gerek yeni yapılar arasında oluşan ve kaybolan eski yapılar, gerekse geleneksel dokuya ait konutların yenileşme etkisiyle işlev değişikliğine zorlanması, varlığını devam ettiremeyecek duruma gelmesi gibi durumlar tarihi dokuyu tehlikeye sokmaktadır. Örneğin "Hanlar Bölgesinde bugün konut olarak kullanılan birim sayısı çok kısıtlı olup, onlar da ticarete dönüşüm baskısı altındadır"*"Reyhan mahallesindeki anıtsal yapılar küçük ölçekte ama tarihsel değerleri açısından etkileyici yapılar olup, bugünkü durumları ile doku arasında kaybolmuş biçimdedir".**

* O.D.T.Ü. a.g.e (31) sf: 10

** a.g.e (31) sf: 12

Bu örneklerde de görüldüğü gibi Bursa geleneksel merkezinde eski yapılar ile yeni yapılar ve eski yapı çevreleri ile yeni yapı çevreleri arasında çelişki ve bunlara bağlı olarak da eski yapıyı yıpratıcı bir baskı vardır.

Gelişme İle Uyumsuzluk Ve Yıpranma

Tarihsel alanlar, ulaşılabilirlik, yönelim, yakın çevresindeki doğal ve suni elemanlarla orantılı ve mekansal uyumu düşünülerek inşa edilmişlerdir. Bu ilişkiler bozulursa bu alanlar ve çevreleri tarihi niteliklerini kaybederler.

Günümüzde, Bursa tarihi alanı çevresindeki gelişimi, bu uyumu önemli ölçülerde bozmuştur. Gelişen yeni alanları ile eski alanlar arasında hiçbir uyum kalmamıştır. Bu durum çok rahat gözlenmektedir.

Başka bir açıdan, tarihi süreç içinde tarihi alanlar, tarihsel ve mimari açıdan yıpranmışlardır. Bu yıpranmalardan biri doğal yıpranma çeşididir. Bunlar; rüzgar, deprem, erozyon, iklim koşulları gibi doğal etkenlerdir. Ayrıca yapılan restorasyon, yenileme ve koruma çalışmaları eğer eski dokunun korunmasına yönelik değilse, tarihi değerler kolayca kaybolabilir.

Bursa tarihi merkezindeki bir diğer yıpranma da tarihi alanların haddinden fazla kullanımı ile birlikte, bakımının ihmali, ve yanlış ve bilinçsiz kullanımın neden olduğu yapay yıpranmadır.

Tarihi alanların korunması bir fiziki planlama sorunu olsa da bu sistemin de kendi içinde problemleri vardır.

Dışsal Nedenlere Dayanan Sorunlar

Koruma yaklaşımının fiziksel planlamada yer alması söz konusu olduğunda, tüm tarihi alanlarda olduğu gibi Bursa geleneksel merkezinde de, hızlı kentleşme, kent toprağındaki özel mülkiyet, kent toprağındaki spekülasyon, yetersiz bilgi ve politik etki gibi dışsal etkilerle oluşan problemlerle karşılaşmaktadır.

Teknik Nedenlere Dayanan Sorunlar

Teknik sorunlar planlamaya önemli engeller getirmektedir. Bunlar, planlama standartlarında eksiklik, modern tekniklerin yetersiz kullanımı, plan önerileri ile hükümet incelemeleri arasındaki ilişki arasındaki iletişim eksikliği gibi konulardır.

Organizasyon Düzeyindeki Sorunlar

Bu sorunlar birbiriyle bağlantılı olması gereken çalışmalar, işlemler ve kurumlar arası kopukluktan ileri gelmektedir. Bunlar; araştırma ve planlama arası bağlantı farkı, planlama ve uygulama arası ilişki eksikliği ve yönetimler arası örgütlenme eksikliğidir.

Mülkiyet Dokusu Ve Ekonomik Eskime

Bursa geleneksel merkezindeki konutlarda çoğunlukta kiracılar oturmaktadır. Çünkü konut sahipleri merkezdeki sıkışıklık ve bozulma gibi nedenlerle kent dışına yönelmekte ve evlerini çözümlerden biri olarak kiraya vermektedirler. Bununla birlikte kiracıların çoğunluğu orta ve düşük gelir gruplarıdır. Bu nedenle evlerin bakımını gerçekleştirmek için gerekli paraları yoktur. Bu durum tarihi evlerin bakımsızlık içinde köhneleşmesine neden olmaktadır.

Ayrıca "tarihsel alanların (bireysel ya da grup) korunması ya da turizm acentası gibi ekonomik kazancı tercih eden acentalar şekilde halk ya da hükümet kullanımları için tekrar yapılması gibi ekstern durumlarda bu alanlar radikal değişimlerle karşılaşabilmekte, tarihsel görünümleri kolayca yıkılabilmekte ve çevrelerinden kopabilmektedirler. Bu yüzden bir daha asla tarihe ait olmamakta 20.yy.'ın bünyesine girmektedirler".*

Ekonomik yetersizlik ya da ekonomik çıkarlar, tarihi yapıların ve dokuların ya eskiyip köhneleşmesine ya da özelliğini yitirip 20.yy. yapısına dönüşmesine neden olmaktadır.

* O.D.T.Ü. " Bursa Yüksek Lisans Tezi ", O.D.T.Ü. Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü 1991 , sf: 43

Tarihi Bütünlüğün Bölünmesi, Bozulması

Tarihi alanlar bir arada yarattıkları bütün ile algılanırlar. Geleneksel merkeze yeni merkezin eklenmesi yeni bir binanın, yeni bir yolun ya da uygun olmayan bir fonksiyonun gelmesi ile tarihi çevrenin tarih boyunca algılanan bütünlüğü, kimliği bozulmuş olur.

Geleneksel Sokaklarda Yığılaşma

Tarihi alanların dar sokaklarla birbirlerinden ayrılmaları eski organik yapıyı yansıtmaktadır. Nüfus artışı ve yeni merkezin gelişi nedeniyle yol sisteminde de yoğunlaşma olmuş, yeterli servis vermeyip bu günkü talebi karşılayamaz olmuştur. "M.İ.A.'nın yer aldığı trapezoid formlu bölge çok yoğun bir yapılaşmaya uğramış, araç ve yaya akımlarında düzensizlik ve yığılaşma artmıştır. Bu alan içinde araçlı geçişler hemen hemen imkansız hale gelmiş ve planlanmamış bir yaya bölgesi haline dönüşmüştür. Yani, M.İ.A.' da trafik sorunları otopark yokluğu, yükleme boşaltma ve servis zorlukları vardır".*

Ayrıca sokakların darlığı ve bina fazlalıklarıyla sıkışıklıkları önemli tehlikeleri getirmektedir. Sokakların darlığı rahat bir trafik akışına izin vermemekte yangın ve sağlık servisleri bölgeye zamanında ve yeterli ulaşamamaktadır. Ayrıca binaların yoğunluğu da yangın gibi tehlikelerin ihtimalini arttırmaktadır. Daha önce 1958 ve 1974'de büyük yangınlar olmuş ve bunlar tarihi dokuda da oldukça tahribata neden olmuşlardır. Bu yangınların sebeplerinden biri de sokakların erişebilirlik düzeylerinin düşük olmasıdır. Ve günümüzde bu tehlike hala geçerlidir.

Sokakları genişletmek çözüm gibi gözükse de bu tarihi dokuda kayıplara neden olacaktır. Ayrıca büyük harcamalar gerektiren bu durum çözüm olmamaktadır.

Alan Yetersizliği

Merkezde açık alan çok az olup, böyle alanlarda park için uygun alan bulmak oldukça güçtür. Bu sorun gün geçtikçe büyümektedir. Ayrıca park yeri bulamayanlar arabaların sokak aralarına park edip, dar sokak sorununu daha da büyütmektedir. Ayrıca açık alandaki yetersizlikler yeşil alan zorluklarını getirmektedir.

Bugün mevcut geleneksel evler yıkılamayacağına göre, açık alan oluşturmada güç durumdadır. Ayrıca merkezdeki rantı yüksek toprak parçalarının yeşil alan için ayırmak ve özel mülkün toprağını istimlak etmek çok güçtür.

Günümüzde, merkezi iş bölgesi kenti doğu-batı yönünde geçen İzmir-Ankara karayolu ile kuzeyden gelen Yalova yolunun kavşak noktasından başlayarak yol boyunca güneye uzamaktadır. Bursa kent merkezi gelişimi özellikle 1990-1995 yılları arasında büyük gelişim göstermiştir. Cumhuriyet, Atatürk, İnönü ve Cemal Nadir caddeleri ile belirlenen dörtgen alanda yoğunlaşmıştır. Bu görüntüsü ile merkez kompakt bir yapıdadır. Ayrıca batıda Altıparmak caddesi boyunca ve doğuda setbaşı'na doğru oluşan uzantılar yoğunlaşma göstermiştir. Bu alan, kent içinde merkezi iş alanı konumundaki tek alan durumundadır. Yeni MİA planı geleneksel merkezin devamı niteliğinde bir alan olmasından dolayı geleneksel merkezle gelecekte bütünleşik bir yapı sergileyeceği açıktır. Bu konumu ile kent alt gelişme merkezlerinin lineer bir formda oluştuğu MİA'nın güçlü etkisi altında gelişme gösteren bir görünüm arz etmektedir. Bu yapı kent bütününde birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Geleneksel merkezin kuzeyinde planlanan MİA'nın daha çok merkez bütünde bir kontrol noktası özelliği taşıyacak bir notaya gelmesi hedeflenmektedir. Çok katlı yapılaşmanın önerildiği bu alan, merkezin kilitlenmiş olan alanı içinde önerilmesi ve MİA içinde bulunması gerekli sosyo-kültürel yapılar, yapı, yaya ilişkileri, otopark ve trafik düzenlemelerinin yetersizlikleri ileride bu alanın sorunlarla karşılaşılacağı gerçeğini gündeme getirmektedir. Bu alanda yer alan büro faaliyetleri ve kent bütünü içindeki büro fazlalığı da ileride bu alanların kullanılmadan eskimesi sorununu yada mevcut büroların bu alana geçmesi ile diğer alanların boş kalması sorunu ortaya çıkabilir. Bu Bursa'nın ekonomik dinamiklerinin İstanbul, Ankara, İzmir gibi alanlardan daha çok kendi içinde bir hizmet alanı taşımasından kaynaklanmaktadır. Bugün kent içinde bulunan sanayi kuruluşlarının idari merkezleri ya İstanbul'da yada firma içinde çözülmüş durumdadır. Firmaların İstanbul bağlantısı Bursa'yı fason çalışan ve İstanbul kontrolünde bir merkez yapmış durumdadır. Bu yapının değişmesi çevre ile tekil ilişkilerin çözülmesi, sanayi kuruluşlarının merkezlerini buraya taşıyarak MİA alanı içinde organize çok katlı büro

* O.D.T.Ü. a.g.e. (31) sf: 4

birimlerinin gelişmesi ile mümkündür. Bu süreç, merkez alanın güçlenmesini sağladığı gibi vergilerin Bursa kentine aktarımı ile kent ekonomisine büyük bir kazanç sağlanmış olacaktır.

Tarihi merkez üzerinde, çeşitli baskılardan ve yoğun ticari talepten doğan problemler vardır. Bunlarda, merkezin tarihi dokuda olması, çevresinde Hisar, Muradiye, Reyhan, Kayhan tarihi mahallelerinin bulunmasının etkisi çok büyüktür. Organik sokak dokusunun korunması gerekliliğinin ortaya çıkardığı sonuçla bölge, ciddi trafik problemleriyle yaya ve araç akımlarında düzensizlik yığılmayla, otopark, yükleme boşaltma ve servis zorluklarıyla karşılaşmaktadır. Bu sebeple birimler ile toptan ticaret ağırlıklı çalışan birimler kent dışında yeni alanlar tercih etmeye başlamışlardır. Bu birimler büro hizmetleri, mali kurum hizmetler çevrelerine çekebilmekte yada iletişim olanakları ile bu merkezinin rantabil yer seçimi alanı olmasını yitirmeye başlaması kent merkezinin daha çok küçük birimlerden oluşan perakende ticaret büro hizmetleri ile mali kurumlar bir merkez haline dönüşmesine neden olmaktadır. Tarihi doku ile iç içe olması ve bu dokunun yenilenmesi sürecinin ağır işlemesi ve bölge içindeki sosyal hizmetlerin yetersizliği kent içi dejenerasyonu hızlandırmaktadır. Merkez alanındaki büyük rant değeri ticari birimleri daha düşük rant değeri olan alanlara kaydırmaktadır. Merkezdeki rantın büyük oluşu bu alanlardaki yenileme sürecini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu rantı ödeyerek alanın yenilenme maliyetini de karşılayacak kişilerin bu büyük değeri bu alanda kullanmak yerine daha düşük alanlarda yer seçmeyi tercih etmektedirler. Bu süreç merkez dışında alanları güçlendirirken merkez dışında da ticari cironun yüksek olduğu yeni alanların oluşmasına neden olmaktadır.

Bir diğer problem ise doğal eşiklerdir. Batıda Tophane, Hisar, doğuda Setbaşı Deresi, güneyde topografya merkezin gelişme yönünü kısıtlamış ancak kuzeye yönelebilmştir. Bu eşikler merkezin dar bir alan içinde sınırlanmasına neden olmaktadır. Kent merkezi gelişim modelinin ve merkez yığılmasını arttırması ve merkez çevresinde yer alan mahallelerin planlama kararlarında ana arterler boyunca ticaret önerilmesi hizmetler sektörünün bütüncül bir planlama modeli olmamasından kaynaklanmaktadır. 1/5000 planda yer almayan akslar üzerinde 1/1000 kararlarla yoğun ticaret aksları önerilmektedir. "Büyükşehir imar uygulama yönetmeliğinde her binanın altında ticaret gözükmese bile ticaret ruhsatı alması veya ruhsat olmadan ticari birim açması mümkün olduğundan ticaret

merkezde yoğunlaşmaktadır." *

Yeni merkez planı olarak 1990 yılında onaylanan Gazcılar, Haşim İşcan, Fevzi Çakmak caddesi arasında kalan alanın yakın gelecekte ortaya çıkaracağı problemler vardır. Bu alandaki gelişme eğilimi geleneksel merkez ile MİA arasındaki alandaki Reyhan bölgesinin iki bölgenin yaratacağı baskı nedeniyle tamamen ticarete dönüşmesine ve kimliğini kaybetmesine sebep olacaktır. Bu Bursa'nın kompakt yapısını sürdürmesine ve mevcut problemlerin çözülmeden artmasına neden olacaktır. Yeni MİA alanındaki küçük mülkiyet yapısı planın uygulanma sürecini geciktirmektedir. Sadece ana artere cepheli parsellerde başlayan yapılanma sürecinin planın arka kesiminde uygulanmasının daha da uzun bir süreç alacağı ilgili belediyesinde alanın arka kesimlerindeki uygulamada üst katların konut kullanımına dönüşmesi için talepler olduğu ve ana arterlerin arkasında kalan kesim zemin ticaret üst kat konut ruhsatı almaktadır. Yeni merkez planının yapılaşma koşulları sonucu ortaya çıkacak olan sorunlar genel olarak tabanın tümüyle kullanıldığı planda, yaya için yeterli dolaşım alanı bulunmamaktadır. 7-5 m.lik yaya yolları kat sınırlaması olmayan bu bölge için son derece yetersiz görülmektedir. Ana arterlerin arka cephelerindeki alanlarda rantın azalması parçalı mülkiyete sahip alanların dönüşümü zorlaştırmaktadır. Dönüşüm gösteren alanlarda ise üst katlara da ticari fonksiyon yerine konut fonksiyonunun talebi olması merkezin hedefine ulaşması sonucunu doğurmaktadır. Kat yükseklikleri şehir estetiğini tehdit edecektir ve açık alanların yetersiz oluşu hava sirkülasyonunu olumsuz yönde etkileyecektir. Yeni merkez planında yukarıdaki bölümlerde verilen arazi kullanım değerlerine göre açık alanların idari tesis alanları için çok az bir alan ayrılması bu alana modern merkez özelliği kazandırmaktan uzak değerlere sahiptir. Toplumsal yaşamın değişim göstermesi, nüfus yapısındaki değişimler fonksiyonların niteliklerini de değişimine neden olmaktadır. Bursa'nın uluslar arası pazara entegrasyonun bir sonucu olarak yabancı ortaklı firmaların kentsel alan içinde yer alışı her geçen gün artmaktadır. Gıda sektöründe giderek market, süper market, shopping center'a doğru daha modern bir anlayışa doğru değişimler gözlenmektedir. Bu tüketim kültürünün değişmesi ile bağlantılıdır.

* Bursa Büyükşehir Belediyesi, Büyükşehir İmar Yönetmeliği, Bölüm 5 B Maddesinin 2. Bendi Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını 1997 Sf: 5

Bursa'nın tekstile dayanan eski karakteri Bursa merkezindeki kumaş satıcıları Cumhuriyet Caddesi üzerinde ve çevresinde konumlanmıştır. Eskiden merkez çeperi gibi gözükken bu alanlar ticaretin gelişmesine paralel olarak merkez gelişiminin odağında kalmışlardır. Bu alanlar trafik yoğunluğunun ve merkez etrafındaki gelişmelerinin de etkisi ile kullanım fonksiyonlarını değiştirmişlerdir. 1995'te ise Yalova yolu üzerinde yapılan tekstil ticaret merkezi (BUTTİM) merkez içinde yer alan tekstilcilerin bu alanda organize olmaları hedefi ile yapılmıştır. Bu şekilde, gıda toptancıları gibi tekstil toptan satışının da ana ulaşım aksları üzerinde yer alan birimlere transferi ile merkez fonksiyonu olmayan birimlerin kent dışına çıkartılması da mümkün olmaktadır.

Merkez gelişimi tümüyle plan kararları dışında arz talep dengesi çerçevesinde oluşmaktadır. Ana ulaşım arterleri de hazır altyapı olanağı sunması ile cazip hale gelmektedir.

Bu sorunların doğuran ana etkenler de, politik süreç ve değişken imar politikaları ile istikrarsız ve kararsız planlama anlayışıdır.

Bu tutarsızlık sonucu ülkesel boyutta yanlış sektörel dağılım böylelikle bölgeler arası farklılaşma ve demografik kaymalar meydana gelmektedir.

Sanayi ile birlikte doğan tüm bu sorunlar Bursa'nın da kent kültürünü yavaş yavaş yok etmeye başlamıştır.

Ek 13 Bursa Merkez Yapısı Ticaret Dağılımı

6.3 Genel Anlamda Mia (Merkezi İş Alanı) Kavramının Tanımlanması

MİA kentin varlık nedeni olarak kontrol faaliyetlerinin toplandığı, ulaşım ve iletişimin yoğun olduğu, metropoliten alan, metropoliten bölge, ülke ve uluslar arası boyutta yönetim, kontrol, koordinasyon fonksiyonları, finans kuruluşları, özelleşmiş, ihtisaslaşmış hizmet ve ticaret fonksiyonlarının bulunduğu bölgedir. Bu alanda yer alan fonksiyonlar kentin, daha üst kademedeki sistemler ile kendi etkisi altında bulunan alanların ilişkisini kurmaktadır ve kenti kent yapan tüm bölgesel faaliyetlerin odak noktasıdır. İş firmalarının en güvenli ve tutucu olanlarının yanı sıra, yenilikçi en girişimci olanları da bu alanda yer almaktadır.

Kent Merkezi literatüründe özellikle ABD'de, Merkezi İş Alanı olarak anılmaktadır. Büroların ve ticaret yapılarının en yoğun biçimde bulunduğu, arazi değerlerinin en fazla olduğu, kentin en yüksek yapılarının yer aldığı, konut ve endüstriden arınma yolundaki bölge olarak tanımlanan bu alan Merkezi İş Alanından MİA şeklinde türetilerek kullanılmıştır. MİA çeşitli türde işyerlerinin karışım ve en yüksek yoğunluk kazandığı yer ve aynı zamanda kentin başka yörelerinde genellikle bulunmayan faaliyetlerin yoğunluğuyla da karakteristik bir bölgedir. MİA'daki bir çok faaliyete, kentin başka yörelerinde de rastlanır, ancak MİA içinde kullanım yoğunlukları yüksektir.

Bir metropoliten MİA'sı, tüm metropoliten alanın beyni durumundadır. Toplumun kudreti burada toplanmıştır. Bu bölgede kentin etki alanının ve hatta ülkenin geleceğini etkileyecek kararlar alınmaktadır. Bu bakımdan, bu alan karar verme, koordinasyon ve denetim fonksiyonlarını da üstlenir. Burası tüm karmaşık iş örgütleri ve mali kurumların yanında çoğu zaman kendi sınırlarını da aşan bir kültür yaratma ve yayma mekanıdır.* MİA endüstriden daha çok istihdam yaratan büro binaları ve buralarda çalışan uzmanlaşmış beyaz yakalı yoğunluğunun gittikçe daha çok yığıldığı bir mekan olarak tanımlanabilir.** Bugünün modern kentlerinde MİA, kente gerçek kimliğini veren bölgedir. Bu alanın etrafında işyerleri ve konutların karışık olarak bulunduğu bir geçiş alanı, dışa doğru ucuz konut yerleşimleri, orta sınıf konut alanları ve en dışarıda da ağır endüstri ve zengin konut alanları bulunur.

Kent büyümesi ve mekanda yayılması geleneksel merkeze erişebilirliğin giderek azalmasına bağlı olarak, merkezden belli uzaklıktaki alışveriş merkezlerinin kullanılmaya başlamasına neden olmuştur. Küçük imalat firmalarından bazıları, merkezden ayrılma cesaretini gösterecek de, daha düşük gelirli tüketicilere hizmet veren küçük firmalar buradaki fonksiyonlarını sürdürmektedirler. Kent merkezi sürekli iç ve dış etkenlerce form ve fonksiyon değişikliğine maruz kalmıştır. 19. yy sonunda kentlerde, üretimdeki değişimle nüfusun artış göstermesiyle merkez alanında ortaya çıkan yığılma merkez taşıyamaz duruma gelmiştir. Bu yığılma öncelikle üretimin ve depolamanın kent dışına taşmasını sağlamıştır. İş alanları ve nüfusun desantralizasyonu sonucu merkezde oluşan boşalma,

* ODTÜ Şehir Bölge Planlama Öğrencileri, Bursa Çalışma Raporu, Ankara 1991

** Mübeccel Kıray, İstanbul Metropolitan Kent, Mimarlık Dergisi 84/1, ss: 28-33

çöküntü alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmekte olan ülke MİA'sının tipik bir yönüdür ve yeni kurulan firmalar ise genellikle böyle bir çerçevede yerleşmeyi tercih etmektedir. Bu şartlar altında, daha zayıf ilişkilere sahip firmalar önceleri merkezde kalmayı tercih etmelerine rağmen, bürolarını kentnin diğer bölgelerine taşımaktadırlar. Ancak banka merkez büroları, emlak ve seyahat acenteleri merkez alanı içinde yerleşmeyi sürdürmektedir.

Telekomünikasyon sistemlerindeki teknik gelişmeler ile birlikte, geleneksel merkez dışında oluşan yeni alt merkezler yeni firmaların yer seçimi için cazip hale gelmiştir. Dolayısıyla konut alanlarının gelişmelerine paralel olarak geleneksel tek merkez yerine büyük kentlerin çok merkezli gelişmesi mümkün olabilmektedir.

MİA en yoğun arazi kullanımına sahip ve kent içi toplu taşımın odak noktası olmasıyla kente erişebilirliğin en yüksek olduğu bölgedir. Yaya araç trafiğinin yığıldığı alandır. "Önemli bir özelliği de oldukça yoğun olan gündüz nüfusu ile bölgenin gece nüfusu arasındaki fark çok büyüktür. Yatay yapılaşma sınırlıdır."*

Arazi kullanışta çeşitli fonksiyonların MİA içinde bulunmasına karşın gerçek MİA kullanışı olarak değerlendirilemez. Toptan ticaret bunun bir örneğidir. Aynı şekilde endüstri ve konutlar MİA içinde bulunmalarına rağmen karakteristik elemanlar değildir. Özellikle MİA içinden gitme eğiliminin hemen her şekilde gözlemlendiği büyük yönetim binaları, ilişkili oldukları bankalar, hukuk büroları, lokantalar gibi kuruluşlar, MİA işlevlerine bağımlılıkları nedeniyle MİA içindedirler. Kamu yönetim binaları, parklar, dini tesisler, kamusal ve kar amacı gütmeyen eğitim kurumları ve örgütsel kurumlar, zorunlu işlevlerini yerine getirirken yoğunluğu arttırırlar, ancak alana temel karakterlerini veren işlev olarak değerlendirilmezler. Ticaretin bazı şekilleri de karakter itibarıyla MİA karakteri içinde sayılmaz. Benzin istasyonu, otomobil satış galerileri ender olarak MİA içinde görülür. Çoğu zaman geçiş bölgesini belirten kuruluşlar olarak nitelenirler. Fabrika ve imalathaneler bu alan içinde yer almakla beraber, imalat içinde yer alan gazete matbaaları bir istisnadır. Ancak özel olarak merkezi ve yerel yönetim binaları, büroları, bankaların şubeleri ile dükkan ve mağazalarla beraber tiyatro sinema gibi metropoliten

* ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Öğrencileri. a.g.r.

kente hizmet eden yerler MİA içinde yer alabilirler. Buna göre toptan satışlar, imalat sanayi, atölyeler de MİA içine alınmamalıdır. Böylece MİA, Merkezi faaliyetler adını alan, genellikle er yerde bulunmayan merkezi büro, banka, perakende ticaret, tiyatro gibi tüm metropoliten alana hitaben hizmet faaliyetlerinin yoğunlaşması ile tanımlanır. Bir başka tanımlamaya göre MİA'nın başlıca işlevi, bürolar kamu binaları ve perakende satış dükkanları ile MİA'nın kenarlarına göre doğru görünen belki de önceki kullanım türlerinin izleri olan endüstri, konut ve depolardır. MİA içinde bulunan her arazi kullanımı gerçek MİA kullanımı olmayabilir. Toptan ticaret, konutlar, endüstri MİA için karakteristik kullanımlar değildir. Bir kentin gelişmesi, büyümesi, MİA'nın gelişmesiyle gözlenir. Burada yer seçmiş her türlü kullanım özellikle perakende ticaret genişler, büyür, ihtisaslaşır ve çoğalır. Bu durumda MİA işlevi olarak düşünülmeyen fonksiyonlar; sürekli konutlar, merkezi ve yerel yönetim yapıları, örgütsel kuruluşlar, sanayi tesisleri, toptan ticaret, boş bina ve dükkanlar, boş arsalar, ticaret depoları, demiryolu hatları ile kentler arası ana ulaşım akslarıdır. MİA içindeki kuruluşlar ise perakende ticaret kullanımı, mali hizmetler ve büro hizmetleri, merkez bürolar, genel bürolar, ulaşım otopark alanları, kısa süreli konaklama sayılabilir. MİA kullanımlarının fonksiyonel olarak sınıflandırılması konusunda aşağıdaki kullanımlar sıralanabilirler. Bu sınıflandırma ile gerçek MİA fonksiyonlarının analizinin yapılması mümkün olabilir.

- Perakende satış tipi kullanımlar,
- Büro tipi kullanımlar,
- Otopark tipi kullanımlar,
- Kamu kullanımları,
- Depolu toptan satış tipi kullanımlar,
- Endüstri tipi kullanımlar,
- İskan tipi kullanımlar.

6.3.1 Merkez alanlarını düzenleme ilkeleri

Bir toplulukta günlük gerekli ve olağan üstü ihtiyaçların karşılanması planlanırken bu eylemlerin geçeceği, sürdürüleceği bölgenin yoğun, hareketli ve canlı bir bölge olacağı

kabul edilmelidir*. Mevcut veya yeni bir ticaret alanı planlaması, birbirinden farklı beklentilere, farklı çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Bunun için sorunların belirlenmesi ve gelecek için kestirimlerin yapılması düzenlemeyi direkt olarak etkilemektedir.

Merkez alanı düzenlemelerinde ve yeni oluşturulacak merkez alanların belirlenmesinde önemli kriterler bulunmaktadır. Yerleşmedeki toplam nüfusun yapısı, hizmet edeceği nüfus miktarları, nüfus yoğunlukları, nüfus artış hızlarının ve göç oranlarının bilinmesi gereklidir. Nüfusun dokusu ile ilgili olarak, yaş piramidi, evdeki alışkanlıklar, çalışan nüfus durumunun tespiti ve değişim değerlerinin ortaya konulması gereklidir**.

Ekonomik yapıyla ilgili olarak, kişi başına gelir durumu, bölgenin ekonomik karakteri, kişilerin tüketim miktarları, otomobil sahiplik oranı, konut sahipliği değerleri tespit edilmeli ve hitap edilen kesimin satın alma güçleri belirlenmelidir.

Kişilerin yaşam alışkanlıkları ile ilgili olarak, hayat standartları, boş zamanlarını değerlendirme olanakları ve şekilleri, çalışma zamanları, alış-veriş periyotları, alışveriş için göze alınan yol uzunluğu, kullanılan taşıt şekli, alış-veriş için ayrılan süre ve alışveriş mekanlarından kişilerin beklentilerinin (teşhir, imaj) neler olduğu tespit edilmelidir.

Alt yapı faktörleri ile ilgili olarak, kamu ve özel işyerlerinin durumları, alanın merkezilik derecesi, okul yönetim, kültürel donatımlar bakımından önemi belirlenmelidir. Dükkanların açık bulunduğu sürelerin tespit edilmesi gereklidir. İklimsel koşulların tespit edilmesi gereklidir.

Yeni merkezlere olan talep eski kent merkezlerinin giderek terk edilmesine neden olmaktadır. Terk edilmeye başlayan eski kentsel mekanların giderek çöküntü alanı haline gelme ve boşalma sorunu ile karşı karşıya kalacağı açıktır. Bu nedenle eski kent mekanlarının düzenlenmesi güçlendirilmesi gerekmektedir.

Geleneksel merkezin devamlılığının sağlanabilmesi için, merkezin sıhhileştirilmesinin sağlanması ve çekirdek alanda ve çevresinde konut yoğunluğunun azalmasının

* ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Öğrencileri. a.g.r.

** Orhan Göçer,(1984), Şehirlerde ticaret alanları, İTÜ Yayınları, İstanbul, ss:6-15

daha modern bir anlayışa doğru değişimler gözlenmektedir. Bu tüketim kültürünün değişmesi ile bağlantılıdır.

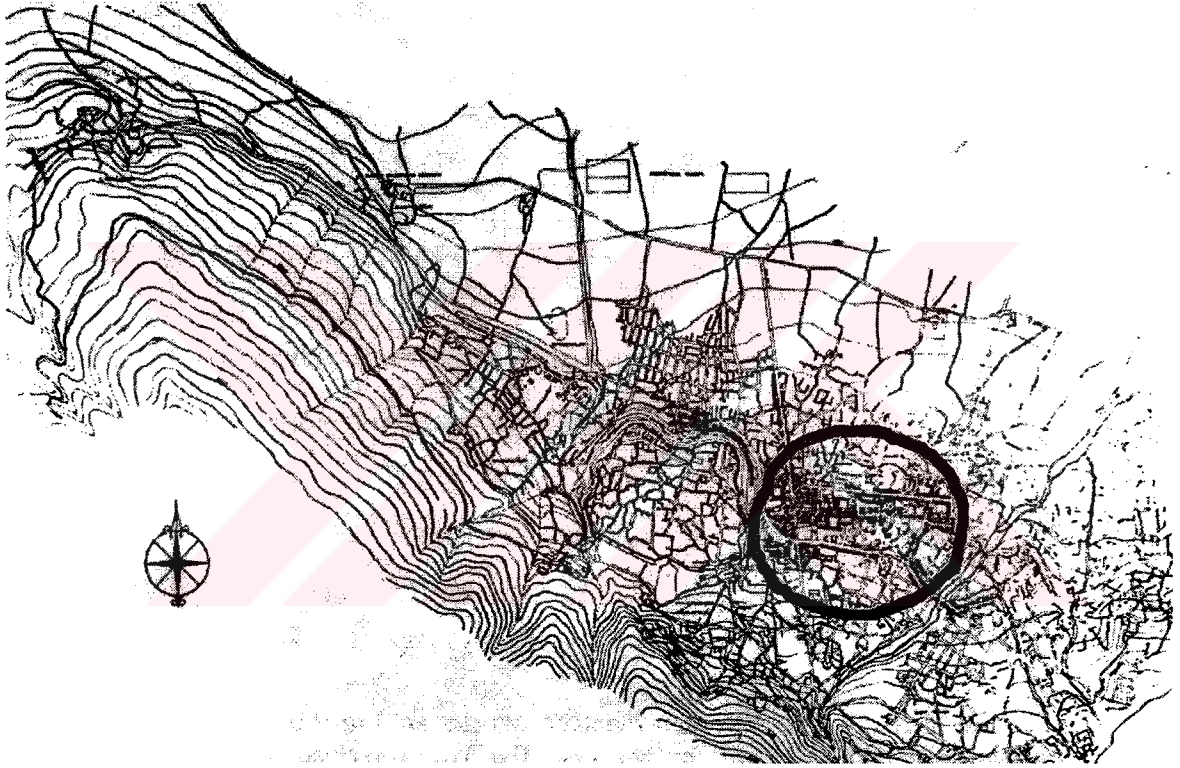
Bursa'nın tekstile dayanan eski karakteri Bursa merkezindeki kumaş satıcıları Cumhuriyet Caddesi üzerinde ve çevresinde konumlanmıştır. Eskiden merkez çeperi gibi gözükten bu alanlar ticaretin gelişmesine paralel olarak merkez gelişiminin odağında kalmışlardır. Bu alanlar trafik yoğunluğunun ve merkez etrafındaki gelişmelerinin de etkisi ile kullanım fonksiyonlarını değiştirmişlerdir. 1995'te ise Yalova yolu üzerinde yapılan tekstil ticaret merkezi (BUTTİM) merkez içinde yer alan tekstilcilerin bu alanda organize olmaları hedefi ile yapılmıştır. Bu şekilde, gıda toptancıları gibi tekstil toptan satışının da ana ulaşım aksları üzerinde yer alan birimlere transferi ile merkez fonksiyonu olmayan birimlerin kent dışına çıkartılması da mümkün olmaktadır.

Merkez gelişimi tümüyle plan kararları dışında arz talep dengesi çerçevesinde oluşmaktadır. Ana ulaşım arterleri de hazır altyapı olanağı sunması ile cazip hale gelmektedir.

6.5 Bursa Tarihi Kent Merkezi Ve Yakın Çevresini Oluşturan M.İ.A. Alt Bölgeleri

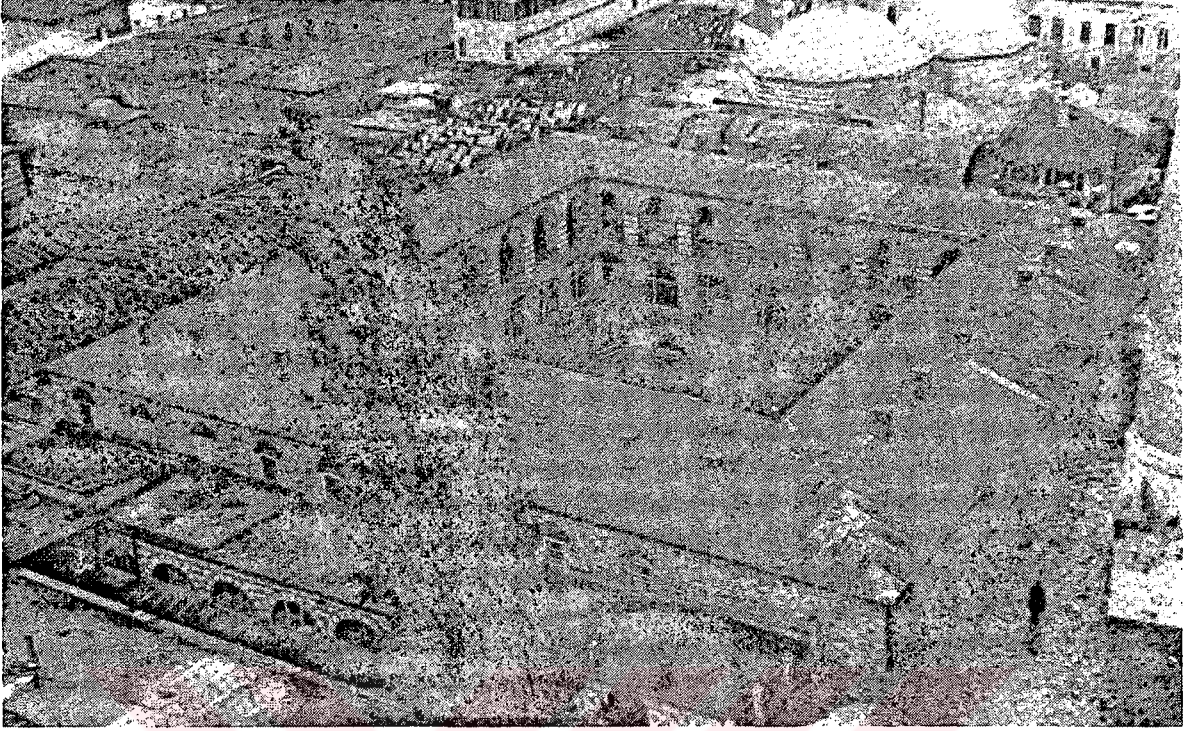
Alanın bütününe bakıldığında, Hanlar Bölgesinin önemli bir Osmanlı kentinin gelişmiş merkezi olduğu Kayhan'ın bu merkezle uyumlu bir kentsel imaja sahip bir mahalle olduğu, Reyhan'da ki konut dokusu ise, tarihi öğeleri taşıyan kasaba görünümünde bir mahalle niteliği taşıdığı görülmektedir*.

* "Bursa Kent Bütününde Sit Alanlarının Kentsel Gelişmeye Etkisi Üzerine Bir Araştırma" Haziran 1994 Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi.

Şekil 6.6 Bursa şehrinde geleneksel ticaret bölgesinin kent içindeki yeri. Kaynak: Cezar, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şhirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi.

6.5.1 Hanlar Bölgesi

Resim 6.14 Bursa Kapalı Çarşı ve çevresine Ulu Cami minaresinden tepeden bakış. Önde: Emir Hanı, sağda: Bey Hamamı, Üstte Solda: Geyve Han. Kaynak: Cezar, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi.

Bursa'nın tarihsel ticaret merkezi olan ve eş zamanda tüm Osmanlı şehirleri arasında en etkileyici anıtsal yapılar kümesini içeren Hanlar Bölgesi gerçekte iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölgenin Batı yarısı anıtsal yapıların çoğunlukta olduğu, gelişmesi ayakkabıcılar çarşısı dışında, doymuş olan kısımdır. Bu kısımda özenli restorasyon, cephe düzenlemeleri, çevre standartlarının daha da yükselmesi, giderek, uyumlu ve yaratıcı kentsel mobilya çözümleri söz konusudur. Asıl planlanması gerekli olan Hanlar Bölgesinin doğu yarısıdır.

Hanlar Bölgesinde tescilli konut sayısı çok azdır. Bu yapılar gerek ölçüleri, gerek alanlarının ticaret vurgusu sebebiyle ancak işlevlerini değiştirerek korunabileceklerdir.

Hanlar Bölgesinin bir çarpıcı özelliği anıtsal tarihi yapılar ise, diğer bir özelliği ise günümüze ilişkin büyük iş hanları ile (Cumhuriyet Caddesi ile ilişkili) bölgenin batı yarısında serpiştirilmiş büyük kamu yapılarıdır ve yapılanma genelde tamamlandığı için

mülkiyet tablosunda değişiklik gerekmeyecektir. Yol sisteminin yeterliliği müdahaleyi kısıtlı kılmakta ve sadece ada içi avlu ve meydan düzenlemesi için müdahale gerekmektedir. Uygulama da vurgu parsel değişikliği, kat değişikliği değil de özellikle hanların olduğu kısımda detay ölçeğinde gösterilmesi gereken özendir.

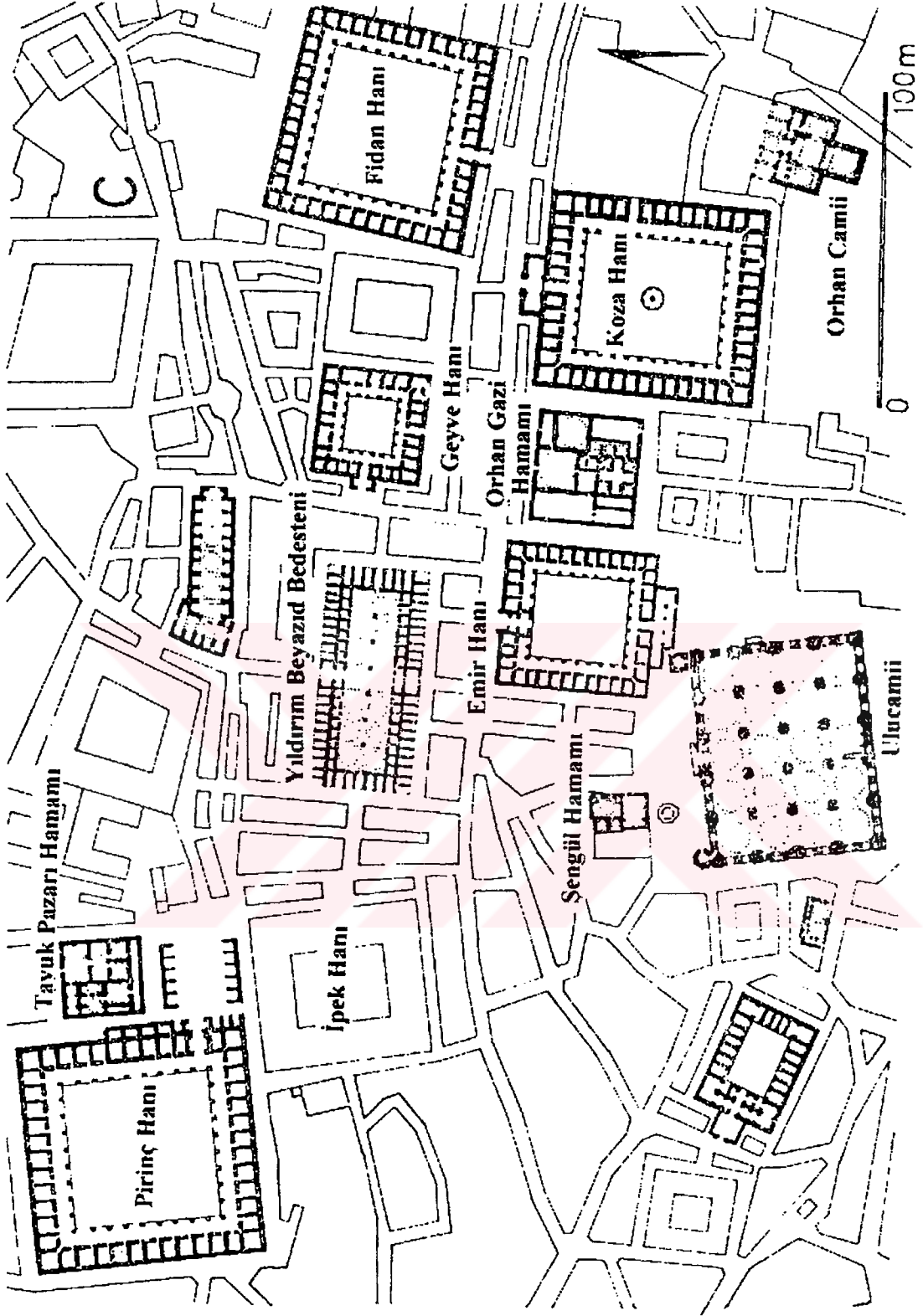
Sonuç olarak Hanlar Bölgesinde ne parsel değişimleri, ne de büyük ölçüde kamulaştırma gerekmemektedir, aynı zamanda yerel yönetim müdahalesi en aza indirgenmiştir* .

* "Bursa Kent Bütününde Sit Alanlarının Kentsel Gelişmeye Etkisi Üzerine Bir Araştırma" Haziran 1994 Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi.

Şekil 6. 5 Hanlar Bölgesi çarşı aksı.

Şekil 6. 6 Ulu camii ve hanlar. Kaynak: YALMAN, Bedri, "Bursa", İstanbul 1977.

6.5.2 Reyhan mahallesi

Reyhan, tarihsel merkezin konut ağırlıklı ve günümüzdeki geleneksel Osmanlı kentsel doku özelliklerini korumuş olan kısmıdır. Yıllar boyu değişim sadece yol boylarında oluşmuştur.

Reyhan yol düzeni Osmanlı öğelerini taşıyıp hiyerarşi göstermeyen, hizmet götürme ve erişirlik düzeyi düşük bir yol ağıdır. Halen Osmanlı kent dokusunu yansıtarak kentin tarihi imliğini korumaktadır. Mahalledeki anıtsal yapılar küçük ölçekte ama tarihsel değerleri etkileyici yapılardır. Kentsel dokunun odak noktaları özelliğinde olup tarihsel dokuya strüktür kazandırabilecek potansiyelindedirler.

Konut adalarında kullanılmayan yeşil alan kullanımına ayrılabilir geniş arka bahçeler vardır.

Reyhan'da yapısal durum çok kötüdür. Konforu sıfıra yaklaşmasına rağmen hala evini terk etmemiş ev sahibi oranı oldukça yüksektir. Bu çevrenin dinamizmini, canlılığını koruduğunun bir göstergesidir.

Sonuç olarak Reyhan M.İ.A. bölgesi içinde en önemli açık alan düzenlemelerini getiren ticaret kullanımlarının görece olarak az, konut kullanımının yaygın olduğu alanlardır.

6.5.3 Kayhan mahallesi

Kayhan Mahallesi ticari kullanımının yaygınlığı, anıtsal yapılarının çok sayınlığı, ile tarihsel merkezin bir devamı niteliğindedir. Ancak tarihsel süreç içinde bu nitelik zayıflamış ve özellikle son dönemde geniş caddelerin açılması ve bu caddeler boyunca çok katlı yapılaşmanın yoğunlaşması ile bir kopukluk doğmuştur. Bu açıdan bakılınca Kayhan'ı Hanlar Bölgesi ile birleştirmek birincil bir tasarım ilkesi ağırlığını kazanmaktadır. Kayhan'ın doğu kenarında iki tane çok belirgin çevre elemanı etkendir. Bunlardan birincisi Gökdere olup, Bursa için adeta simgesel bir şehir içi su elemanıdır. Kuşkusuz bu su elemanının tasarımının, yönlendirici bir potansiyeli olmalıdır. Doğuda Kayhan'ı sınırlayan diğer bir girdi de Bursa'nın yeni ulaşım planının öngördüğü Gökdere doğu yakasındaki yol bağlantısıdır.

Bursa tarihsel merkezinin belki en değerli eski konut yapıları Kayhan'da yer almaktadır. Bu yapılar Kayhan'da yaşıayan ve çalışanların toplumsal kişiliklerinin geliştirilmesine destek sağlayan sosyo-fiziksel verilerdir.

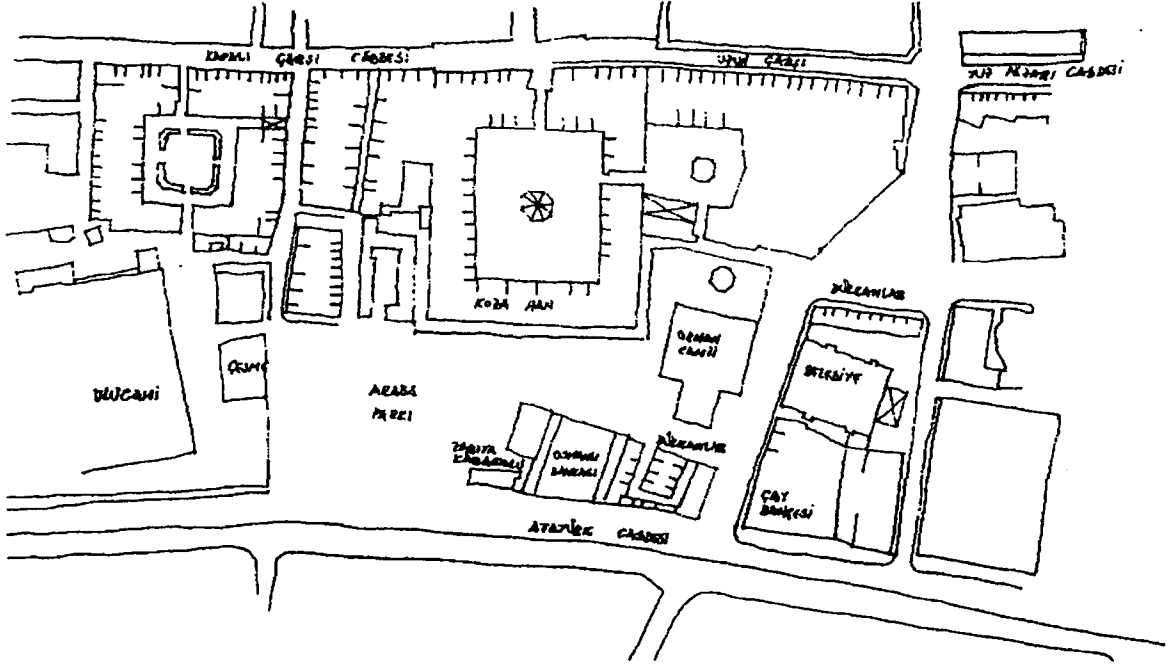

7. MERKEZİ İŞ ALANINDA YAPILMIŞ PROJELERİN VE ÖNEMLİ BİNALARIN TANITILMASI VE DEĞERLENDİRMESİ

7.1 Kentsel Tasarım Ölçeğinde

7.1.1 Ulu Cami meydanı düzenlenmesi (Mimarları: Şaziment & Neşet Arolat)

On beşinci yüzyılın ünlü mimarı Alberti'nin "kent küçük bir eve benzer, evde küçük bir kenti anımsatır" cümlesinin bir yorumu da, kentlerin konutlar gibi hem onları tasarlayanların, hem de kullanıcılar tasarlayanlardan farklıysa kullanıcıların izlerini taşımasıdır. Bir kentin fiziksel formu, bir konutta olduğu gibi, zaman içindeki farklı sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelere ve beğenilere bağlı olarak değişime uğrar, farklı anlamlar kazanır. Kent merkezi ise bu değişimi en belirgin biçimde yansıttığından toplumsal süreçleri yorumlamak için uygun bir seçimdir. Bursa'da bugün Orhangazi meydanı olarak adlandırılan merkez konumdaki bir alanın tarihsel gelişim süreci içinde anlamlı bir yeri vardır: Bithynia Kralı I. Prusias tarafından M.Ö. 185'de kurulan Bursa kentindeki bu alan, değişik dönemlerde, mekansal karakterini biçimlendiren yöneticilerin ideolojilerini ve egemen zevkleri sergilemiştir. Alanın tümüyle ilgili öneri geliştirme sorumluluğunun bir mimara verilmesi için 1980'li yılları beklemek gerekmiştir. 1980'lerin başında kent merkezini rahatlatmak isteyen yöneticilerin alana yeni bir form verme amacıyla girişimlerde bulunmaları sonucunda tasarımı üstlenen Arolat'lar çoğunlukla sentezci bir yaklaşım benimsemişler, kolektif belleği yorumlayarak mekanın anlamını kullanıcılar için değiştirmişlerdir.

Şekil 7. 1 Orhan Cami, Koza Han, Ulucami arasındaki alanın Arolat'ların tasarımından önceki durumu.

1960'lardan Sonra Merkezdeki Açık Alanların Bir Meydana Dönüşümü

Cumhuriyetin 1923'te ilanından bir yıl sonra başlayan ve günümüze kadar pek çok planlama çalışması yapılan Bursa için özellikle 1960'da İtalyan Luigi Piccinato danışmanlığında yapılan 1/4000 ölçekli Nazım Plan önemlidir. Bursa'nın Ankara Bursa Mudanya doğrultusunda lineer bir şekilde gelişmesi önerilen bu planda, tarihi dokunun ve tarımsal alanların korunması ve yeni bir sanayi bölgesinin oluşturulması ön görülmüştür.

1962 yılında Türkiye'de ilk Organize Sanayi Bölgesinin Bursa'da kurulmasından sonra başta otomotiv olmak üzere pek çok endüstri kolunun gelişmesi ve Türk ekonomik yapısının Batıyla entegrasyonu sonucunda, Bursa kenti iç ve dış göçlerin çekim merkezi olmuştur. Olağan durumlar göz önüne alınarak hazırlanan bölge ve kent planları, gerek otomotiv ve tekstil sanayi tarafından gereksinim duyulan işgücü talebi nedeniyle gerçekleşen iç göçler, gerekse 1910'larda itibaren Balkan'lardan ve Kafkaslar'dan, 1950'li yıllarda ise Osmanlı'ların ilk başkenti olan Bursa bugün yapılaşmasının %75'i kaçak olan plansız, alt yapısız sağlıklı bir kente dönüşmüştür. Plansız gelişmeyi planlamak için ilan edilen imar afları ve yapılan islah planları bu sağlıksızlığı pekiştirmektedir. 1995 yılında

Bursa ili sınırları içinde nüfusun bir milyon olacağı hesaplanmışken, 1987'de Büyükşehir statüsüne geçen Bursa'da bugün yalnız Büyükşehir sınırları içinde bir buçuk milyon kişi yaşamaktadır. Bu durumda, Büyükşehir sınırları içindeki üç Belediyeye ait üç kentsel merkez olması gerekirken, Osmanlı döneminde oluşturulan merkez tek başına kente hizmet vermeye devam etmektedir.

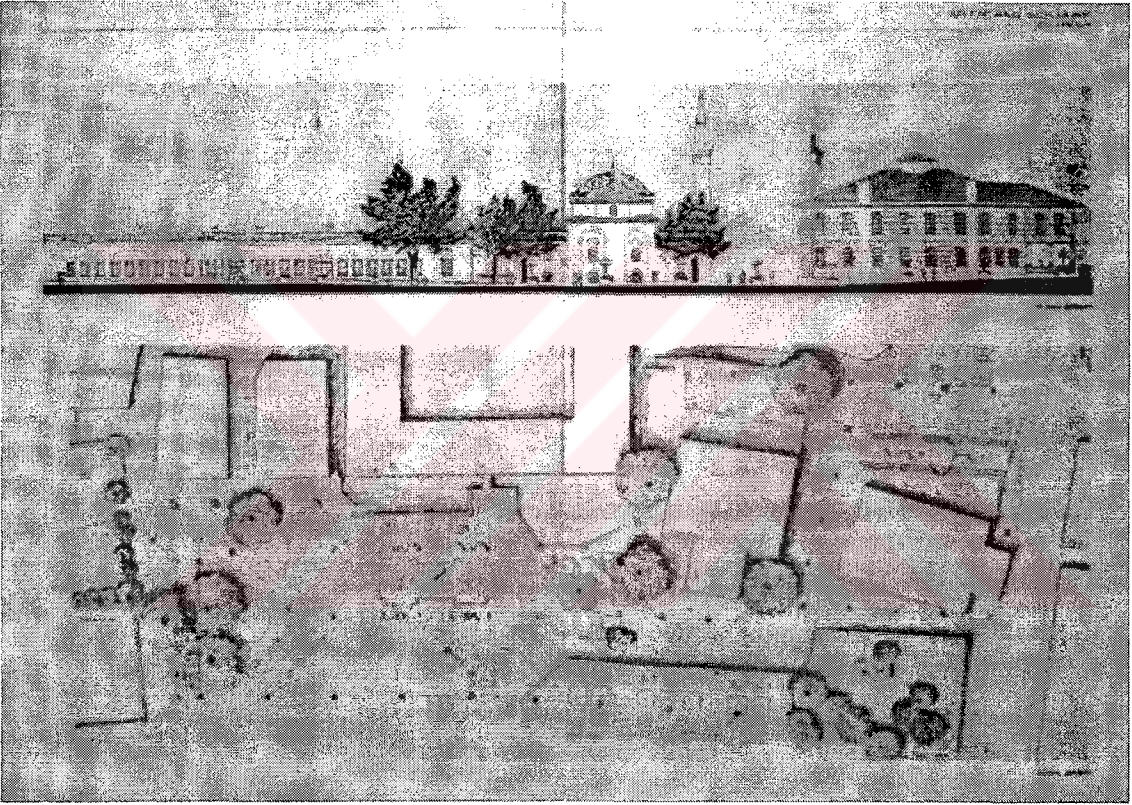
1980'lere kadar yukarıdaki bölümde belirtilen binalarla kaplı olan merkezin aşırı yaya ve taşıt yoğunluğu nedeniyle sıkışmasına çözüm olarak 1960'lardan itibaren çeşitli düşünceler geliştirilmiştir. Ulu Camii ve Orhan Camii arasında kalan bu alanla ilgili olarak ilk kez 1963-1973 yılları arasında Bursa'da Belediye Başkanlığı yapan Kemal Bengü döneminde bazı fikirler ortaya atılmıştır. Bengü bu yıllarda Ulu cami-Koza hanı-Orhan cami-Atatürk caddesi arasında bodrum katta otopark yapmayı düşünmüş, ancak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun karşı çıkması nedeniyle bu tasarımı gerçekleştirememiştir. *1973'te Belediye Başkanı seçilen İsmet Tavgaç'ta bu alanda bir yer altı otoparkı yapmak istemiş, ancak görev süresi bu projeyi hayata geçirmek için yeterli olmamıştır. 1977'de Belediye Başkanı seçilen Mustafa Eroğlu bu alandaki bütün mevcut binaları temizleyerek bir rekreasyon alanı haline getirmeyi düşünmüş, ancak 1980'deki askeri darbe ve bunu takip eden siyasi bunalım nedeniyle proje askıya alınmıştır.

1980'de Mustafa Atak'ın belediye Başkanlığı döneminde başlayıp, 1982'de atanan Ekrem Barışık döneminde devam eden bir süreç içinde Şaziment ve Neşet Arolatlar'ın bu bölgeyi bir yaya meydanı olarak düzenlemeleri söz konusu olduğunda, ** alanda yukarıda belirtildiği gibi pek çok farklı işlevler iç içe yer almaktaydı. 1983'te tasarıma başlanırken, tarihi eserlerin vurgulanması, Atatürk Caddesi altındaki yaya alt geçidin oluşturulacak meydanla bağlantısı, bölgede mevcut çınar ağaçlarının korunması ve bunların çevrelerinin yeşil alanla zenginleştirilmesi, Belediye Binasının kuzeyindeki alanın meydana katılması,

* Söz konusu alanın Orhangazi Meydanı'na dönüşme sürecini gösteren belgeler Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun arşivinde mevcuttur.

** 1984 Yılı Belediye Başkanlığı Çalışma Raporunda Belediye Başkanı Ekrem Barışık, Atatürk Caddesinde yaya ve araç trafiğini rahatlatmak ve belediyeye gelir kaynağı oluşturmak üzere Heykel alt geçit ve çarşısı yapılması konusunda proje çalışmalarının başlatıldığı belirtilmektedir. 1985 Belediye Başkanlığı Çalışma Raporu'nda Ulucami-Orhan Cami arasındaki meydan düzenleme işinin 11.12.1984'de ihale edildiği, düzenleme çalışmalarına 1985 yılında başlamış olduğu 171.228.905,74 TL harcama yapıldığı ifade edilmektedir.

kültürel aktiviteler için açık ve kapalı alanların düzenlenmesi gibi sorunların çözümü hedeflenmiştir. * Arolatlar tarafından kentin önemli bir eksikliği olarak görülen otopark sorununu da çözümlenmek üzere altta iki katlı bir otopark öngören alternatif proje ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından, derin kazılarla çevrede yoğun olarak bulunan eski eserlerin temelini zedelenebileceği, hatta alanda bulunabilecek eski dönemlere ait başka arkeolojik kalıntıların etkilenebileceği, alandaki ulu çınarların köklerinin zedelenebileceği ve motorlu araçların daha yoğun olarak bu bölgeye yönelmesinin getireceği sakıncalar nedeniyle kabul edilmemiş, böylece

tasarım, zemin üzerinde bir düzenleme olarak sınırlandırılmıştır.

Şekil 7. 2 Şaziment ve Neşet Arolat'ın meydan için önerileri.

* 1984 Yılı Belediye Başkanlığı Çalışma Raporunda Belediye Başkanı Ekrem Barışık, Atatürk Caddesinde yaya ve araç trafiğini rahatlatmak ve belediyeye gelir kaynağı oluşturmak üzere Heykel alt geçit ve çarşısı yapılması konusunda proje çalışmalarının başlatıldığı belirtilmektedir. 1985 Belediye Başkanlığı Çalışma Raporu'nda Ulucami-Orhan Cami arasındaki meydan düzenleme işinin 11.12.1984'de ihale edildiği, düzenleme çalışmalarına 1985 yılında başlamış olduğu 171.228.905,74 TL harcama yapıldığı ifade edilmektedir.

1983-1985 yılları arasında tasarlanarak inşa edilen bu meydanın özelliklerine geçmeden önce Şaziment ve Neşet Arolat'ın Türkiye'deki mimarlık eğilimleri yelpazesindeki konumlarını incelemekte yarar olacaktır. 1959 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'ni bitirdikten sonra pek çok mesleki çalışmalar yapan ve mimari proje yarışmalarında ödüller kazanan Arolatlar'ın, Abdi Güzer'in hazırlamış olduğu 1980 sonrasına ait Türkiye Mimarları Haritası'nda da belirttiği gibi kimi projelerinde çoğulcu, kimilerinde ise gelenekselci yaklaşımı benimsediği söylenebilir.* Çoğulcu anlayışa göre gelenek, tarih, kültür gibi kavramlara yönelik çalışmalar uluslararası bir anlayışın bir parçası olarak yapılır, geleneksel yaklaşım ise binanın yer aldığı bölgenin tasarım üzerindeki belirleyiciliği üzerinde durur.** Bursa'da son yıllarda yapılan pek çok binaya imza atan Arolatlar'ın Orhangazi Meydanı'nı çoğulcu yaklaşım çerçevesinde sentezci olarak ele aldıklarını söyleyebiliriz. Batıda 1960'ların sonundan itibaren pek çok mimarın desteklediği gelenek, kültür, tarih gibi çerçevelere referans verme eğilimini benimseyen Arolat'ların seçtikleri imajlar Bursa'nın yerel dokusuyla ilgilidir ve kolektif belleğin yorumundan kaynaklanmıştır.

Sultan Orhan döneminde külliye binalarıyla çevrelenen bir açık alan niteliğinde olup, 19.yy'ın ortalarından 1980'lere kadar benzin istasyonlarından karakol binasına kadar çeşitlenen farklı işlevli yapılarla doldurularak açık alan olma niteliğini bile kaybeden bu bölge, 1985'de Arolat'ların projesine göre tamamlandıktan sonra günde yaklaşık iki bin kişinin ziyaret ettiği, Bursa'nın nefes aldığı sosyal buluşma, dinlenme, toplanma işlevini gören bir bina haline gelmiştir. Alandaki çınarlar korunmuştur. Meydan çevresindeki binalar, çevreyle uyum içindedir Ulucami ile Koza han arasında, eski Altan Oteli olarak bilinen bina "2. Sınıf tarihi eser yenilemesi" ilkesiyle ve çarşı-büro işlevi verilerek Arolat'lar tarafından tasarlanmıştır. Bu binanın yanındaki boş parselde ise çevredeki dokuyla bütünleşen bir şekilde yine Arolat'lar tarafından bir çarşı büro binası ele alınmıştır. Gerek bu binanın cephelerinde kullanılan seramik dizileri, gerekse meydanın Atatürk caddesine bakan tarafındaki kafelerin altındaki yol ile meydan arasındaki kot farkından faydalanılarak inşa edilen Belediye Sergi salonunun ve dükkanların cephelerinde

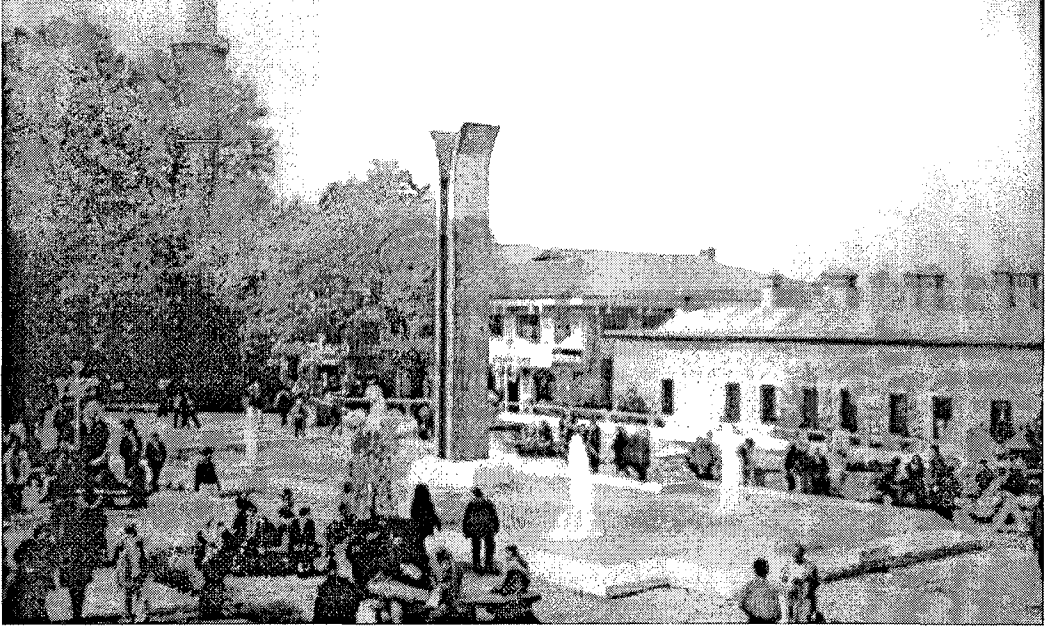
* GÜZER, C. Abdi, "Türkiye Mimarları Haritası", Mimarlık, No: 272, Kasım 1996, s: 48-53

** İdip, S:50-51

kullanılan seramik sıralarıyla bölünmüş traverten doku, Koza Han ve Orhan Camii'nin kesme taş-tuğla örgüsü ile bir bütünlük sağlamakta; dükkanların önünde kemerlerle oluşturulan portik ile Koza Han ve Orhan Camii'ndeki benzer bir tipolojik öge yorumlanarak tasarıma katılmış olmaktadır.

Anadolu'da kervan yolları üzerinde inşa edilen kervansaraylar gibi kentlerdeki hanlar da tüccarların konaklaması için düşünülmüş, hanların alt katları malların depolanması amacıyla kullanılırken, üst katları tüccarların konaklamasına ayrılmış ve odalarda ocaklar düşünülmüştür. Orhangazi Meydanı'nın Atatürk Caddesi tarafında üst kattaki kafelerin korkuluklarında kullanılan dikmeler Koza Han'ın çatısında görülen ocaklara ait bacaların bir yorumu olarak meydanı çevrelemektedir. Kısacası, tarihi bir çevrede çağdaş gereksinimleri içerecek şekilde yapılan söz konusu tasarımda kolektif belleğin yorumlandığı gözlenebilir.

Meydanın kuzeyinde Koza Han'a yakın cephede kot farkından yararlanılarak zemin altında tasarlanan tuvaletlerin havalandırma bacası gereksinimi ise meydanın ortasındaki havuzdaki strüktüre gizlenerek çözümlenmiştir. Meydanda kullanılan bu havuz, Osmanlı sultanları tarafından yaptırılan hanların avlularında görülen havuz ögesini çağdaş bir biçimde yorumlamaktadır. Uygulamayla ilgili olarak bazı eleştiriler de yapmak mümkündür. Meydanın kotunun yanlış ayarlanması sonucunda, özellikle tuvaletlerin bulunduğu kısım gereğinden yüksekte kalmış ve Koza Han'ın cephesinin tüm olarak algılanmasını engellemiştir. Ancak bu tür eleştiriler meydanın kullanıcılar da yarattığı beğeni duygusunu engellememektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk heykelinin önünde hatıra fotoğrafı çekmek üzere bekleyen fotoğrafçılar artık Orhangazi Meydanı'nın havuz çevresinde dolaşmaktadırlar. Kış aylarında bile yoğun biçimde farklı gruplar tarafından kullanılan bu alan çağdaş bir kent meydanı anlamını taşımaktadır.

Resim 7. 1 Meydan kullanım halinde.

Bursa'da merkez fonksiyonlarını Sultan Orhan Döneminden beri taşıyan bir açık alan olan bu alan, fiziksel çevrenin tarih içindeki farklı sosyal ekonomik ve teknolojik sistemlerle arasındaki karmaşık ilişkileri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çevrede alanın anlamı, mimarların yaklaşımı ve kullanıcıların beğenisi irdelenmiştir. Söz konusu alan 'merkez' anlamını tarih içinde değişen koşullara rağmen kaybetmemiş, ancak merkezin fiziksel dokusu 1980'lere kadar yöneticilerin ideolojileri ve egemen zevkler doğrultusunda farklılıklar göstermiştir. Kullanıcının beğenisinin ve kolektif belleğin 1980'li yıllarda tasarımı üstlenen Arolat'lar tarafından fiziksel çevrenin şekillenmesine katılması süreci, alanın bir meydan haline gelmesiyle paralel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 7. 2 Meydanın üstten görünüşü.

7.1.2 Reyhan - Kayhan-Hanlar Bölgesi koruma amaçlı imar planında I nolu kamu proje alanı düzenlenmesi kapsamında Tuzhan, Nilüfer Çarşısı, Çiçekçiler Ve Belediye arkası meydan düzenlemesi (Mimarları: Hakan Dölgen & Yavuz Selim Sepin)

Çekül Vakfı ve Bursa Orhangazi Belediyesi'nin ortaklaşa açtığı, Reyhan-Kayhan Bölgesindeki seçili pilot proje alanlarının düzenlenmesiyle ilgili öğrenci ve mimarlar

kategorisindeki ulusal mimari proje yarışmasında, mimar kategorisinde ödül alan bu proje, gün geçtikçe metropoliten alan sorunlarını bünyesinde yaşayan Bursa'nın bütün özelliklerini koruyan Hanlar Bölgesi doğu bölümü tasarım sorunsalı, buradaki hanların restorasyonu ve etrafının açılması, seçili pilot bölgeleri arasındaki ilişki ve hanlara ulaşım üzerinde odaklanmıştır.

Tarihsel yapıların yoğunluğu, yerleşik ticaret gruplaşmalarının oluşu ve Osmanlı sokak karakterinin morfolojik olarak korunuyor olması, yapısal oluşumlara olanak vermediğinden tamamen küçük boyutta hafif örtülü sistemler önerilmiş ve sıhhileştirme yoluyla tasarım tamamlanmıştır.

Kayhan'ı hanlar bölgesine birleştiren küçük çarşı ünitelerinden oluşan kapalı çarşıdan batıya uzanan batı yolu etrafındaki uydu ögeler sıhhileştirilerek bütünlük güçlendirilmiştir. Bu aks Gökdere'ye kadar devam ettirilip stürüktürel bütünleşmenin olabileceği düşünülmüştür. Izgara plan sistemindeki Bat Pazarı ile Davut Paşa Hanı'na ile yeni düzenleme getirilmesi, Reyhan-Kayhan bütünleşmesinde önemli rol oynayacaktır. Tüm bu genel ilkeleri yarışma jürisi şu şekilde açıklamaktadır: "Yarışmanın üç odak şeklinde ele alındığı düzenleme önerileri odaklar arası sirkülasyonu başarı ile sağlamıştır. Genelde kamusal yararın artırılması, gelir getirici yeni kullanımlar önermiştir. Bu bölge için beklenen ve istenen sağlıklılaştırma, koruma yenileme çerçevesinde hem koruma hem gelişme olgusunun gerçekleştirilmesi için iyi bir araç niteliğini ortaya koymuştur. Proje başarılı olacak üç odak ve bunların bağlantısını sağlayan ara düzenlemeleri, tarihi kimliği ortaya çıkararak, yüksek bir çevre standardı (yaşam kalitesi) getirecek kararlar dizisini tasarımıyla birleştirmeyi başarmıştır. Böyle bir yaklaşımın sonuçta zenginleşmiş bir tarihi kent merkezi hedefine ve beklentisine yanıt vereceği, kentsel rönesansı yaratmaya yardımcı olacağı kabul edilmiştir..."

Mevcut Durum

Bursa kentinin makroformu eski otogarda kesişen üç büyük şehirler arası yol tarafından biçimlendirilmiştir. Yeni otogarın devreye girmesiyle bu odaktaki yoğunluk bir miktar dağıtılmıştır.

Reyhan-Kayhan bölgesinde seçili pilot bölgeler olan, Tuzhan ve çevresi, Kütahya Hanı ve çevresi, yeni-eski Tahıl Hanları, Davut Paşa Hamamı ve çevresi, Setbaşı Deresi çevresi rekreatif alanı birbirleriyle çok yakın temas halinde olmasa da koruma ağırlıklı bir kentsel tasarım projesinde birlikte ele alınmayı gerektirecek önemdedirler. Aralarındaki yegane ilişkiyi tarifleyen ve ağırlıklı olarak Doğu-Batı aksında gelişmiş Yaya-Taşıt aksları ve belki de ait olması gereken kültürel bağlamından oldukça kopmuş olan kentsel morfoloji, üst ölçekteki yaklaşımı tariflemektedir.

Atatürk caddesi ile Haşim İşcan Caddesi arasında sıkışmış 46.3 hektar alana sahip Bursa merkez koruma alanı taşıt aksları, güneyden geçen ve tüm kentin belki de bel kemiğini oluşturan Atatürk Caddesi, orta alandan geçen Cumhuriyet Caddesi kuzeyden geçen Haşim İşcan Caddesidir. Yamuk(Traapezoid) formdaki bu alan aynı zamanda Bursa'nın Merkezi İş Alanıdır (MİA).

Bunlardan Atatürk Caddesi tüm metropoliten alan sorunlarının başında gelen kent merkezine ulaşmanın çözümü konusundaki “Uzlaşmaz Çelişkileri” içinde barındırır (Antogonistik). Tarihi kent merkezleri için bu çaresizlik daha da trajiktir. Atatürk Caddesi tek taraflı Perspektifi ile İstanbul'da Tarlabası Caddesine benzetilebilir. Burası yeni açılan yol cephesiyle caddeye bakan yapılar arasındaki gerilim noktasıdır. Atatürk caddesinin bu gerilimi aşabilmesindeki en büyük avantajı; güneydeki ortalama 7 katlı yapılara sunduğu kısmi “Tarihsel Manzara” ve eğimin bu etkiyi daha da arttırmasıdır.

1906 yılında açılmış olan Cumhuriyet Caddesi, Haussmann'ın, Paris'te yapılan yıkımlar, uğrunda yaratılan omurgaya (Opera Caddesi) değer miydi sorusunu tekrar sorduracak, “Vandalist” bir tanıdır. Bu caddenin tek yönlü olması ve ilerde hafif metroya tahsis edilecek olması “İç Rahatlatıcı” olsa da, olası bir politik tavır alış sonunda genişlemesi tehlikesine karşı tüm önlemler alınmalıdır.

40 metre genişliğindeki Haşim İşcan Caddesinin, koruma ağırlıklı imar planının içinden geçen değil de, “sınırı” durumunda olması, varlık nedeninin, belki de, “Anadolu Uygarlıklarının Kent Bütünlüğü Ölçeğinde”, ender örneği bilinciyle ele alınmasından ileri geliyor. Bu caddenin Piccinato tarafından 1960'da açıldığında, daha ilerki yıllarda iki yönlü yüksek bloklarla sarılacağı bu ünlü şehirci tarafından tahmin edileceğine inanmak zor. O yıllarda bu caddenin kuzeyindeki sivil mimarlık örnekleri, çıkmaz sokakları, dar

şekilde planlanmıştır. İnönü Caddesi alt geçitlerle zenginleştirilmeli, fakat Atatürk Caddesi alt geçit-pasaj olgunluğunu yakalayacak mimari önlemler alınmalıdır. Bu günkü ticari merkez olan Hanlar Bölgesi-Tuzyolu-Irgandı Köprüsü-Yeşil aksında yaratılan yaya yolu, Irgandı Köprüsü'nde dükkanlardan oluşan bölümde sıhileştirilmeli ve bu yaya aksı Bursa tarihi kentsel sit bölgesi içinde Ticari-Kültürel ilişki kuracak bir omurga niteliğinde geliştirilmelidir. Bu aynı zamanda Reyhan Kayhan strüktürel bütünleşmesini de sağlayacaktır. Bu nedenle Bursa'nın üstte duran makro planlama politikası "Tarihi Çevrenin Korunması" ile "Merkez İşlevlerinin gelişmesinin optimizasyonudur".

Bursa kent merkezi makro açılımından sonra proje konusu I no'lu pilot koruma alanı Büyükşehir Belediyesi arka meydanı, Nilüfer çarşısı ve yakın çevresi alt ölçeğinde, mevcut durum ile ilgili şunlar söylenebilir:

Öncelikle yaya aksları bütün engellerinden kurtarılmalı gereksiz yere taşıt girişleri yasaklanmalıdır. Şimdiki kullanımıyla alanı tahrip eden Gümüşçeken Caddesinde kuzeye doğru olan taşıt akışı, buradaki belediyeye ait otoparkla kesilmelidir. Kuzeye doğru olan taşıt gidişi kaldırılarak, tek yönlü olan Atatürk Caddesinden Otoparka giren araçlar, otoparkın arka çıkışından sonra tekrar Atatürk Caddesine çıkararak, burada bir ring sağlanmalıdır. Bu çözümlerle hem akış güçlendirilecek hem de tarihsel merkeze taşıt girişi büyük oranda kesilmiş olacaktır.

Meydanda yer alan çiçekçiler, hemen arkasında yer alan oturma bölümünün ve meydan alt kotlarından belediyeye bakışı kesmektedir. Her ne kadar fonksiyonel açıdan bir engel noktası oluşturmasa da Perspektif açılarını tıkadığı için çiçekçilerin buradan kalkması gerekmektedir.

Hanlardan, Halden, Nilüfer Çarşısından ve Ulu Cami yönünden gelen yaya akslarının kesiştiği, sessizliğiyle ayrıcalıklaştıran ve prestij yapısı belediyenin baktığı yegane kentsel dış boşluk olan meydan, çevresinden bağımsız ele alınamaz. Nilüfer Çarşısı ve Tuzhan yenilenmiş halini alamadan bu meydana yapılacak her müdahale, öncelikle de alt yapım teknik gereklilikleri açısından eksik kalacaktır. Bu eksikliğe peyzaj ve kentsel tasarımda katılabilir.

Meydanın yaya akışı tarihselliğine uygun olarak devam etmesi yörenin otantik ifadesinin aranmasında önemli bir şans. Bunun anlamı; 1950’li yıllardaki bu alan haritalarına baktığımızda, (Gündüz Özdeş Türk Çarşıları) belediye binası önünde bir yapı adası görürüz. Ana yaya akışı Orhan Cami kenarından köylü pazarına (daha önceki yıllarda şu an bu pazarın altında bulunan sinemaya) doğru devam eder. Şimdi de meydana ağırlıklı akış bu yöndedir (Belediye Caddesi). Uçan sokak yönünden geliş ise daha tali kalmaktadır. Alanın alt kotlarından Belediye Caddesi yönüne doğru ilerleyişte 1339 yapılış tarihli Orhan Cami, bilgisine sahip olduğunda alanın belki de en önemli yapısıdır. “Hacivat-Karagöz’ün” bu yapı inşaatı sırasındaki kavgaları ve cami inşaatını geciktirileri, Adnan Özyalçiner’in anıtların öyküleri kitabında anlatılmaktadır.

Meydan tarihsel önemi doğrultusunda gereksiz tabelalardan kurtarılmalıdır.

Çiçek ızgara iki, yanında yer alan yapıların mimari kaliteleri çatı malzemeleri ile birlikte ele alınarak sıhhileştirilmelidir.

Alana zabıta araçlarının girişi engellenmeli, servis araçları için sabah erken ve akşam geç saat uygulamasına uyulmalıdır.

Nilüfer çarşısı çatı biçimlenmesinin derme çatmalığından kurtarılmalı, dükkanlar belli bir misyona uydurularak mimari ifadeye kavuşturulmalıdır. Bu çarşının kente açıldığı noktalar rahatlatılmalı özellikle çeyizciler bölümüne açılan kapı, bir küçük kentsel boşluğa çıkışın mimari ifadesine kavuşturulmalıdır.

1854 depreminde önemli hasar görmüş sonraki yangınlarda da doğu bölümü tamamen yok olmuş olan Tuzhan tarihsel kimliğine yaraşır hüviyetine büründürülmeli, hemen yakınındaki Hanlar Bölgesi Kozahan örneğini yakalayabilmelidir.

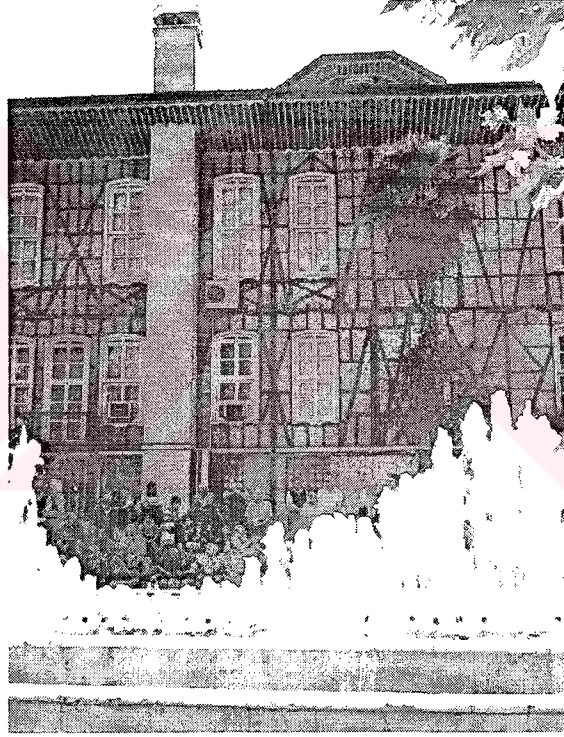
Tuzhan’ın güneyindeki 19.yy geç dönemi sivil mimarlık örnekleri yenilenecek, buradaki ticari aktivitenin gece de sürdürülebileceği ele alınmalı, bölgenin gece nüfusunun artışına katkıda bulunulmalıdır.

Bu alanların da içinde yer aldığı Bursa Merkezi İş Alanının (MİA) 1958 yılında geçirdiği büyük yangın önemli tahribata neden olmuş ve merkez daha sonra bu alanın dışına doğru taşmaya başlamıştır. İç içe geçmiş mekansal örgüdeki Hanlar Bölgesi’nin yangın tehlikesiyle hala karşı karşıya olduğu unutulmamalıdır.

Tüm bu tespiti yapılan sorunlar doğrultusunda Bursa Büyükşehir Belediyesi Reyhan-Kayhan 1 Nolu pilot bölge düzenlemesi ön projesinde alınan kararlar aşağıdaki şekildedir.

Meydan :

Mevcut çiçekçi birimleri yeni bir düzenleme ile İmaret Sokağı'na taşınarak tarihi belediye binasının anıtsallığı meydana tekrar kazandırılmıştır. Mevcut kademelenmeler en üst kot sabit tutularak anfi durumuna getirilmiş. Hemen önünde yer alan platform yeşil ya da dairesel bir su elemanı ile sınırlandırılarak, kamusal spontene etkinliklere olanak veren bir sahne olarak düzenlenerek, kentsel aktivitelerin odak noktası şekline getirilmiştir. En üst kot, meydana açılan mevcut ağaçlar korunarak anfi tiyatroyu ve meydanı besleyen oturma grupları olarak düzenlenmiştir.

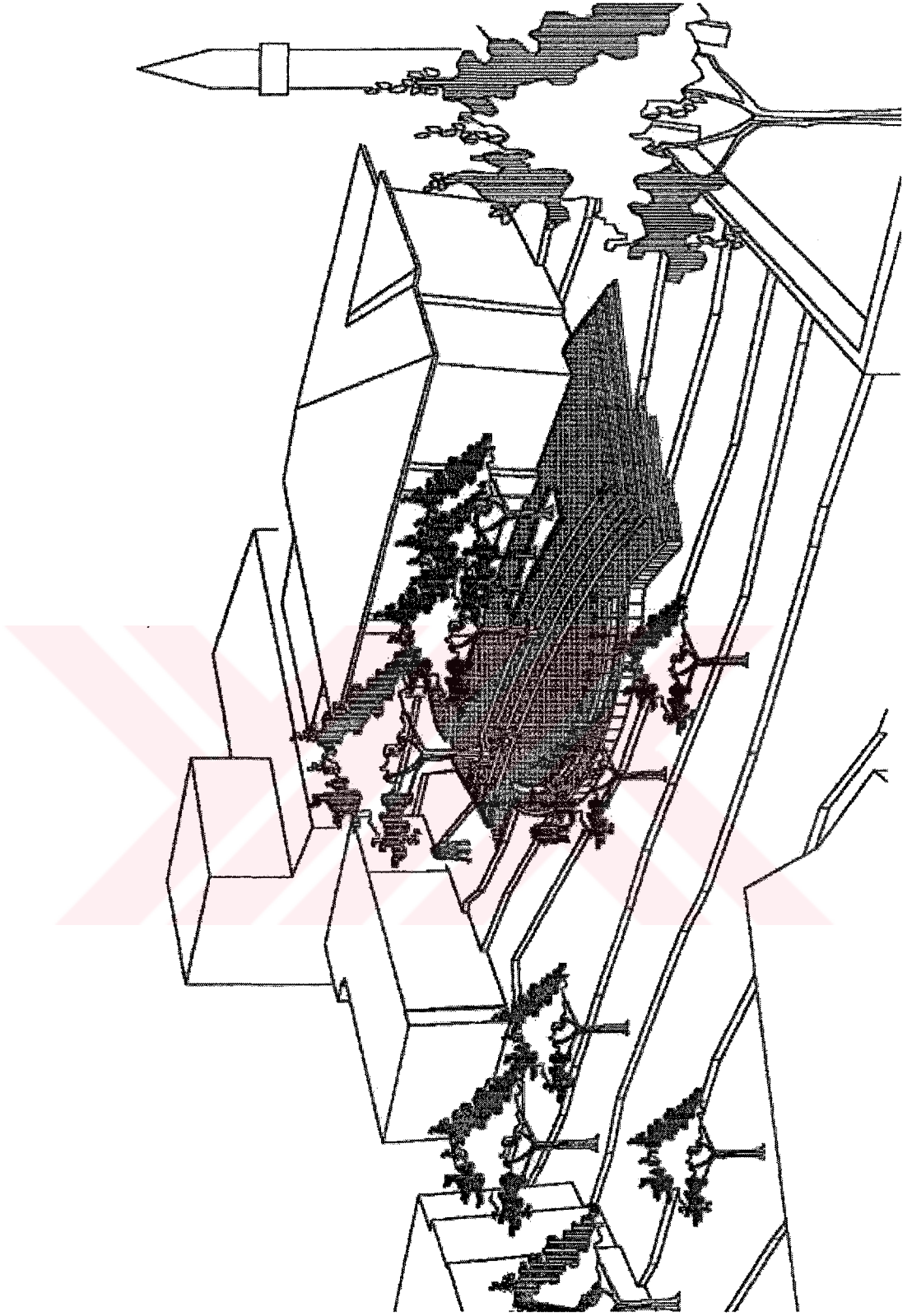

Resim 7.3 Belediye Binasının arkasındaki anfi kullanım halinde

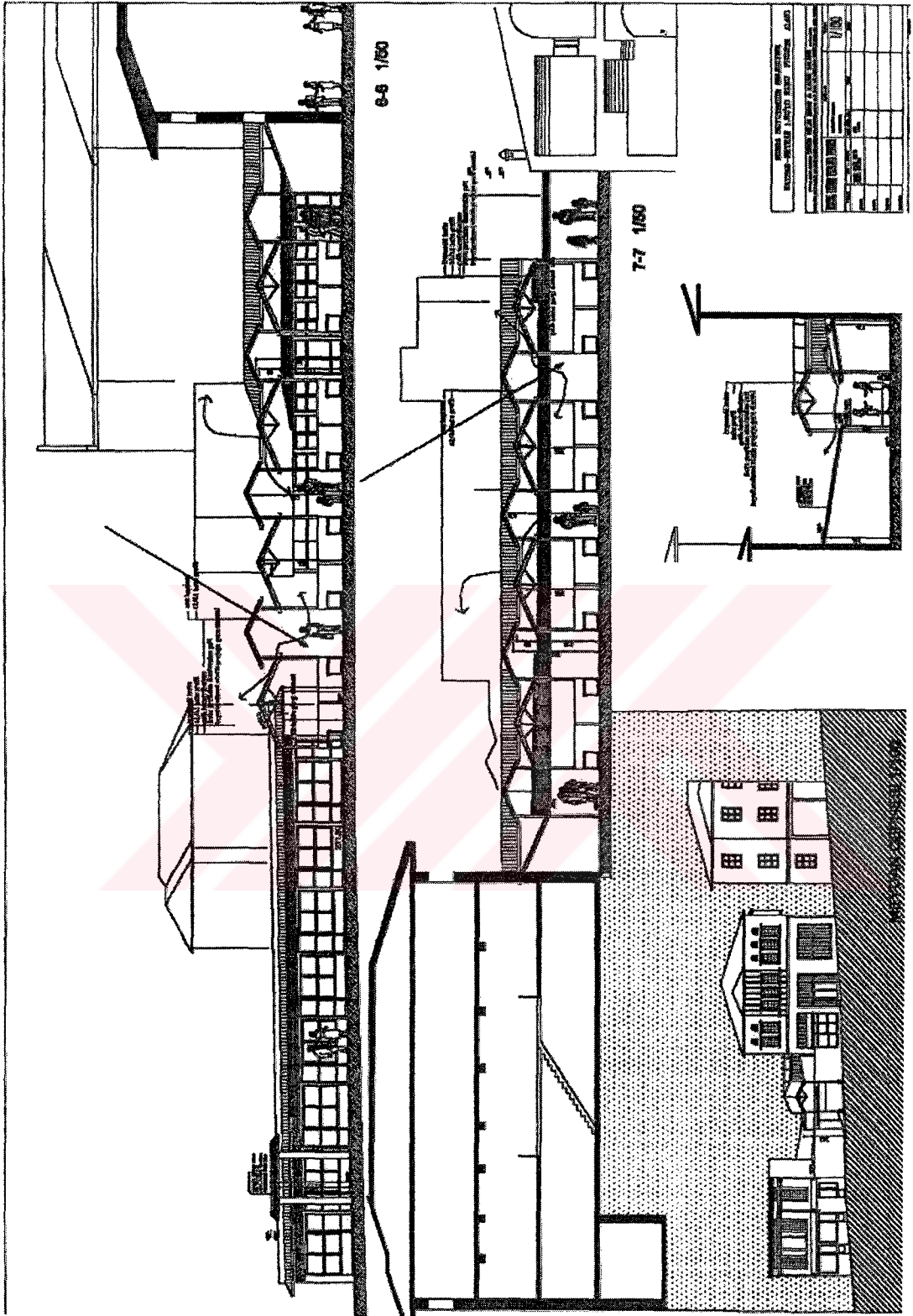
Mevcut olan meydan döşeme malzemesi, çeşme, çınar ağaçları aynen korunmuştur. Alandaki elektrik direkleri yer altına alınarak ve meydan aydınlatma elemanları yeniden düzenlenerek, diğer kent mobilyaları ile beraber daha alt ölçeklerde detaylı bir şekilde tasarlanacaktır. Meydan çeper duvarları gereksiz tabelalardan temizlenerek oluşturulacak

bir “**Yönetmelik**” doğrultusunda uygulama sonrasında da buralarda yapılabilecek tüm müdahaleler kontrol altına alınacaktır. Burada amaç meydana en az müdahale ile gerekli sıhhiyeleştirmeleri yapmak ve ticaret bölgelerinde gece oluşan sessizliği, bir kamusal çekim noktası oluşturarak kırmaktır.

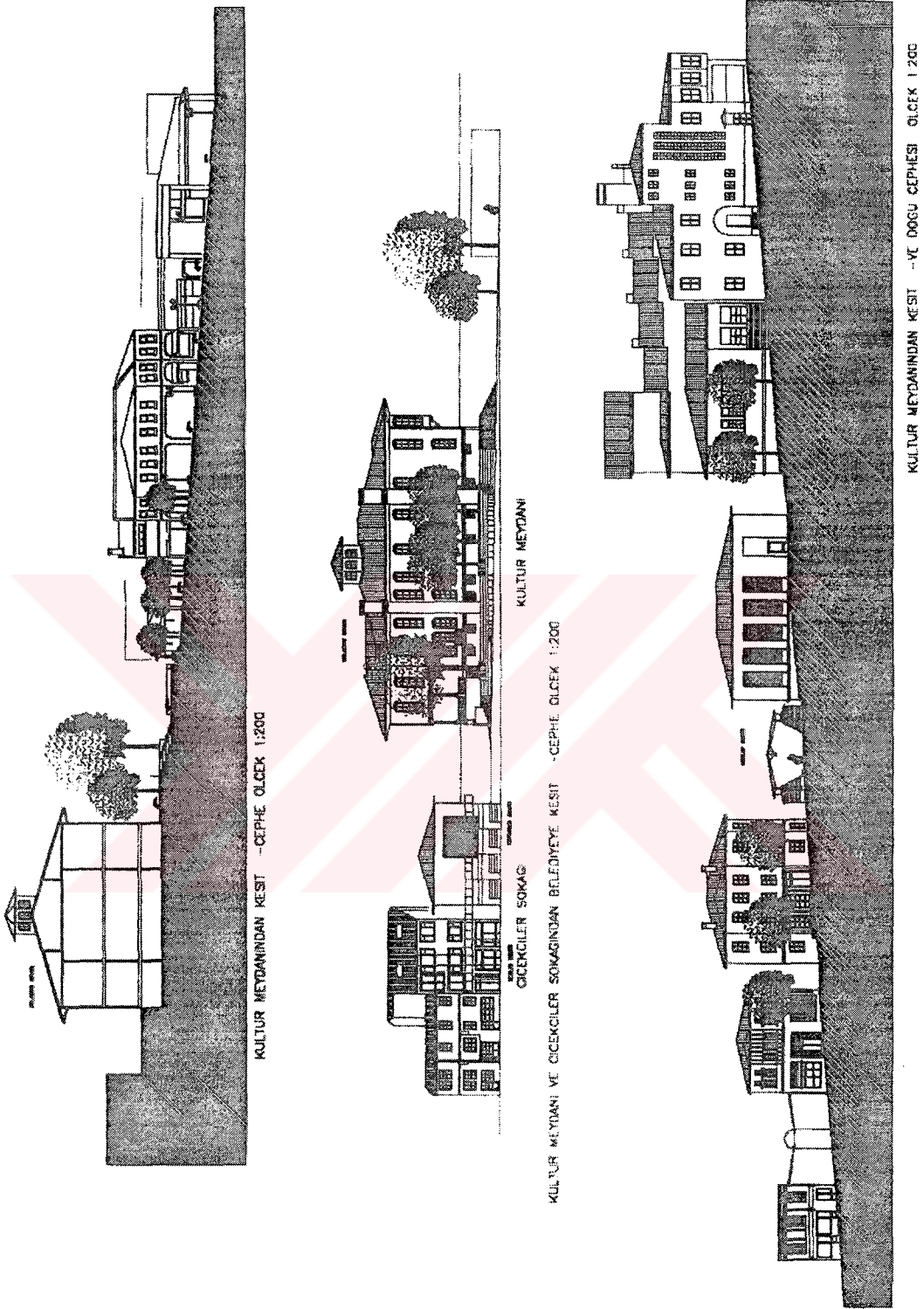

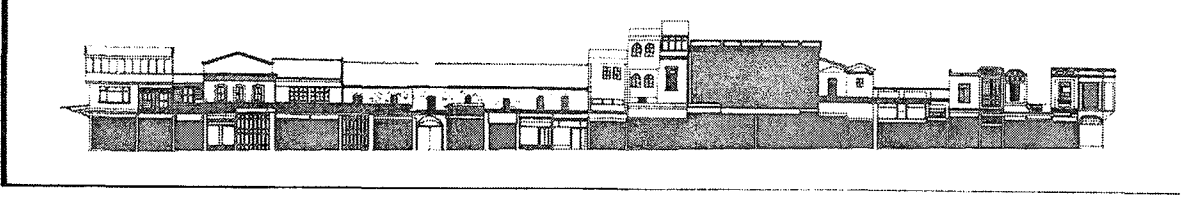
Şekil 7. 5 Meydan perspektifi.

Şekil 7. 6 Meydan cephesi ve çarşıdan kesit.

Şekil 7. 7 Kültür meydanından kesitler.

Şekil 7. 8 Siluet.

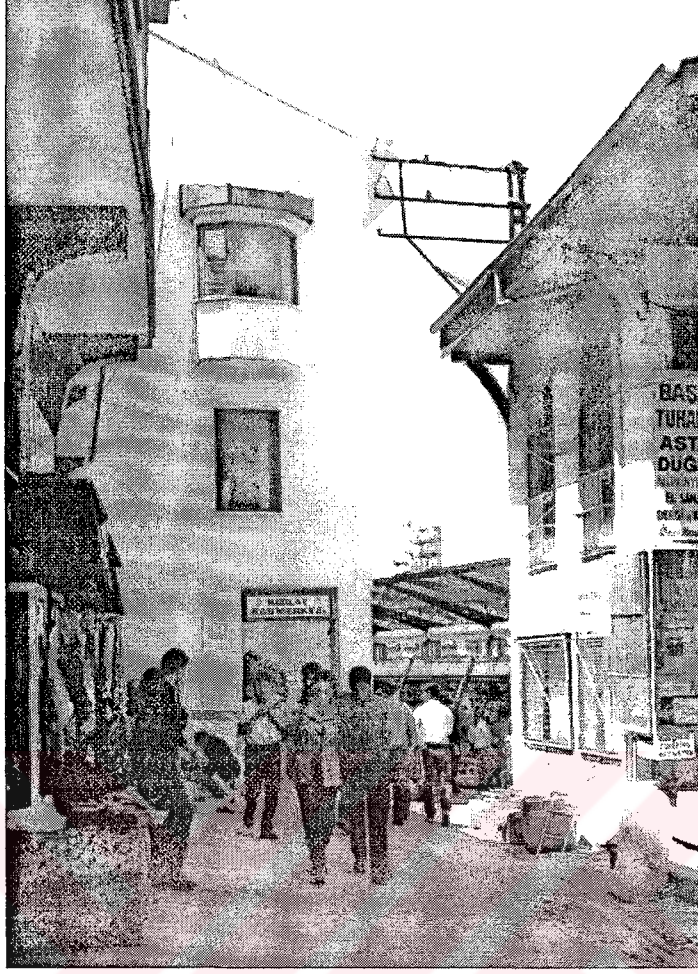
Çiçekçiler :

Meydan önündeki tek sıralı satış birimi düzeninden, İmaret Sokağında, iki sırada, karşılıklı 6+4'er dükkanın oluşturduğu düzene geçilmiştir. Bu aynı zamanda tüm doğa koşullarını bertaraf eden çatısı yarı şeffaf bir örtü ile örtülmüş ve geceleri bir pasaj gibi aydınlatılabilen yeni tanımlanmış bir sokaktır.

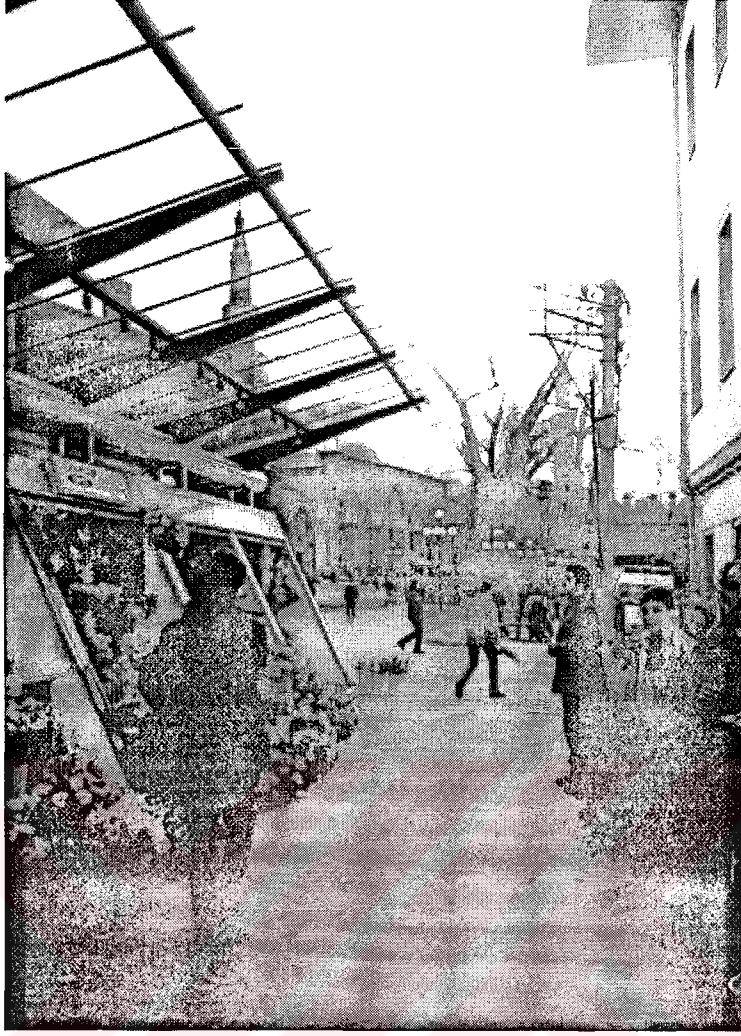
Resim 7.4 Tarihi Kent Merkezinde proje kapsamında uygulanan çiçekçiler ünitesi modern ve uyumlu.

Çiçekçiler artık bu haliyle artık önünden geçilen değil içinden geçilen dükkanlar grubundan oluşmaktadır.

Resim 7.5 Çiçekçiler ünitesinin bağladığı sokaktan görünüşü, karşıda kıızılay binası.

Çiçekçi sayısını aynen korumanın ötesinde uygulama projeleri safhasında bu sayının daha artabilmesini önlemek için ağaç ve kent mobilyası türünden engeller oluşturulacaktır. Her dükkan cephesi 3.25 m boyunda, geceleri içeri doğru da katlanabilen çiçek raflarından düşünülmüştür. Böylece şu ana kadar bir bekçi kontrolünde geceleri açıkta duran çiçekler iklim koşullarına karşı korunabilirken, çağdaş mimarlık örnekleriyle kurgulanmış dükkan birimleri ve hafif çelik strüktürlü saçağın oluşturduğu sokak, Meydan-Nilüfer çarşısı arasındaki akışı güçlendirmektedir.

Resim 7.6 Çiçekçiler ünitesinin şeffaf üst örtüsünden Orhan Camiinin minaresi de görülebiliyor.

Nilüfer Çarşısı

Çarşı esnafının şu anki pozisyonu Tuzhan Cephesine yapışık olan birimler hariç aynen korunmaktadır. Her esnaf yeri, küçük plan tadilleriyle sıhhileştirilecek, ve tümüne yeni bir modüler sistemle çağdaş bir görünüm kazandıracak. Tuzhan Cephesinden kalkan birimler, şimdiki kullanımda boş olan orta alana yerleştirilecek dükkan kullanım m²'si ortalaması 5.5 olan değer 5'e indirilerek gerekli alan yaratılacaktır. Şimdiki çeyiz eşyası satan eski İmaret Çıkmazı'nın olduğu yer, Sokak Kahvesi şeklinde düzenlenerek çarşının bu noktaya çıkışı güçlendirilecektir. Çiçekçiler ile kesintisiz akışın sağlanabilmesi için mevcut nalbur ve onun uzantısı olan depo yıkılacak, nalbura, hemen bitişiğindeki binanın ikizinin

Rekonstrüksiyonu ile yaratılan alandan yer tahsis edilecektir. Tuzhan bağlantısı için geniş olmayan bir kapı yaratılarak yaya akışı sağlanacaktır. Bu her iki fonksiyon alanına aktivite getirecek bir yaklaşımdır. Çatı şu anki derme çatma örüntüsünden kurtarılarak geleneksel formda biçimlenmiş çelik konstrüksiyonda ve orta bölümü şeffaf, polikarbonat olarak düşünülmektedir.

Tuzhan :

1454 yılında yapılmış olan bu han, geçmişine yakışır bir şekilde ilk haline döndürülecektir. Hanın Nilüfer Çarşısı'na komşu olan cephesindeki dükkanlar kaldırılarak han ortaya çıkarılacaktır. Nilüfer Çarşısı çatısı ile hanın birleştiği bölümdeki detay gerektiren hassasiyetle ele alınacak ve tarih ile bütünleşen hafif çatı konstrüksiyonu harmonik bir şekilde birbirini tamamlayacaktır. Geçirdiği yangın sonrasında tamamen yok olan doğu bölümünde yapılan yeni yapılar, yerinde bulunacak izler ve tarihsel belgeler sonunda tamamen yıkılacak, hazırlanacak restitüsyon projeleri sonunda özgün haline tamamlanacaktır. Han ortasındaki şadırvan, benzerine az rastlanan özel bir noktadır. Buradaki su çevre yapılarından tamamen farklı bir şebekeye sahip olup, "Uludağ'daki su kaynağı ile direkt bağlantıya" sahiptir. Uygulama sırasında özel bir itina ile ele alınacaktır.

Bu dört kentsel vurgu yukarıdaki açıklamalarda "Bağımsızlık" paralelindedir. Bağlam I no'lu özel proje alanı ve yakın çevresinin bütünleşik ele alınışıyla ortaya konmak zorundadır. İnşaat sırasında etaplamalar olabilecektir. Ama konunun "Anadolu" kültürüne rahatlıkla uzanabilen boyutu en küçük hatayı bile kaldıramayacağından proje bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Proje alanında oturan yaşayan ve çalışan nüfusun (sosyal yapının) koruma yenileme sonucu dışlanmasının önlenmesi, diğer bir deyişle "Gentrifikasyonu" değil de koruma ve yenilemenin bir sosyal planlama eşliğinde ele alınması, Rio Deklerasyonu, Habitat II sonuçları izleme platformu yerel gündem 21 verileri, bu alanda, ulaşılmak istenen "Kentsel Rönesans" doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Sonuç: Bu proje kapsamında ele alınan Tuzhan 1454 yılında yapılmış, 1854 depreminde önemli hasar görmüş ve sonraki yangınlarda doğu bölümü tamamen yok olmuştur. Bu bölümde yapılmış olan ticaret ünitelerinin, hanın restitüsyonunun yapılabilmesi için

yıkılması düşünülmektedir. Böylece han orijinal haline tamamlanabildiği gibi sokak da biraz daha rahatlatılarak ve bu noktada yaratılan ağaç grubu Nilüfer Çarşısı'na doğru ilerletilmiştir. Koruma imar planında Tahıl Hanı kuzeyinde düşünülen balık pazarı buraya alınmıştır. Üst kat büro olarak düşünülmektedir.

Nilüfer çarşısı planimetrik kurgusu korunmuş fakat derme çatma çatı örtüsü için Osmanlı Dönemi mimarisinde kullanılan formlardan hareketle yeni bir strüktür önerilmiştir. Bu çarşı çeper noktalarındaki sokak ve meydan ilişkisi dikkatle irdelenerek işporta türü satıcılar kaldırılmış, bu adanın odak noktası havuzla zenginleştirilmiş, gereksiz boşluklar kapatılarak gerekli görülenler güçlendirilmiştir. (Tuzhan-Nilüfer Çarşısı bağı)

Nilüfer Çarşısının açıldığı meydan Atatürk Caddesinden binalarla ayrılması, daha başka yaya alanlarını da toplayıcı sessiz bir odak oluşu ve pilot alanın çeperini oluşturması nedeni ile ayrı bir önemde ele alınmıştır. Burada Arolatların Ulu Cami meydanında uyguladıkları ve hatta burası içinde düşündükleri döşeme taraması devam ettirilmiş, belediye binası önündeki teraslardan meydana optik açılımı kısıtlayan çiçekçilerin sundurması buradan kaldırılarak meydanın doğusundaki boş alana yerleştirilmiştir.

Tuzhan'ın güneyindeki 19.yy geç dönemi Osmanlı evleri yenilenecek gençlik hosteli olarak kullanılması ve burada yaşayan öğrenciler bölgenin gece nüfusunun artışını sağlayarak şehir ticaret alanlarında görülen gece nüfusu problemine olumlu yönde katkıda bulunacakları düşünülmüştür.

Diğer pilot bölge alanlarının en önemli yapısı olan Eski Galle Pazarı Hanı 15.yy'da yapılmış ve bölgenin en eski hanlarından. 1906'da açılan Cumhuriyet Caddesi ile ortadan ikiye bölünmüş ve daha sonraki tahribatlarla bugüne sadece bir kısmı ulaşabilmiştir. Eldeki kalıntılar ve 1862 tarihli Suphi Bey haritası ışığında tamamlanabilmesi mümkün olan bu hanın ortasından geçen Cumhuriyet Caddesi buradan başka bir noktaya kaydırılabilmesi oldukça zor olduğundan bu noktada kaydırılan bir alt kotta han bütünlüğü sağlanmıştır. Tarihi belgelerde (Vakfiyelerin okunması ile) burada çevrenin yaygın olarak yararlandığı bir şadırvandan söz edilmektedir. Suphi Bey haritalarından yerinin saptadığını düşünülen şadırvanın yerine kademelenerek inen fiskiyeli bir havuz önerildi.

Düşünülen bu mekansal oluşumlar sonucunda Cumhuriyet Caddesine girenler (insan-araç) kendilerini aniden bir han içinde bulup, tarihsel hafızalarının geçmişinden izlerle karşılaşurlar (anıt havuz). Bu han ağırlıklı olarak insanların bir toplanma noktası olabilecek sosyal ve rekreatif amaçların öncelikli ele alındığı fonksiyonlarla yüklenecektir. Bu çökük meydan hanlar bölgesinden gelen Kütahya Hanının önündeki meydandan geçip Çancılar caddesi ile ilerleyen yayanın bir son noktası sayılabilir.

Yeni Tahıl Hanı ortasındaki yapılar yıkılarak, han tarihsel belgelerin ışığında tamamlanmış ve yerine bu bölgenin acil ihtiyacı olan yeşil doku önerilmiştir. Kullanımı tahıl ürünlerinin satıldığı perakende ticaret alanları olarak düşünülmüştür. Her iki handa da üst katlar ticaret ünitelerinin yönetildiği bölümler olarak düşünülmüştür.

Bu hanların kuzey kapılarının açıldığı alanda düzenlemeler yapılmış, imar planında belirtilen otopark korunmuş, Balık Pazarı Tuzhanın içine taşınarak han girişlerinin olduğu alanda bir kuzey meydanı oluşturulmuştur. Abdal Camii ve türbesi ile hanların giriş kapılarının olduğu bu alan özel bir düzenleme ve çekim noktalarından biridir. Bunlardan kuzey yönüne doğru ilerleyen aks Haşim İşcan Caddesine kadar açılmıştır.

Üçüncü pilot bölge alanındaki 1485 yılında yapılmış olan Davut Paşa Hamamı ele alınırken Bat Pazarı fonksiyonu korunmuştur. Tarihsel belgelere dayanarak (Alber Gabriel, A. Ayverdi, Suphi Bey haritası) bugün yıkılmış olan kuzey bölümü orijinal hale dönüştürülmüştür. Aslında bu hamam, geçirmiş olduğu bir çok yenileme sonucunda özgün halinden çok şey kaybetmiştir ama yine de kuzey bölümünün tamamlanabilmesi için yeterli röleleveler mevcuttur.

Bunun uygulanması sırasında araştırmaların derinliğine bağlı olarak hamamın ilk hali inşa edilebilir. Fonksiyon olarak hamam olabileceği gibi Hanlar müzesi, Toplantı salonu, Sergi salonu olarak da kullanılabilir. Tarihsel kaynaklar Davut Paşanın burada bir han yaptırdığını gösterir. Davut Paşa Hamamının şu an ayakta duran bölümüne geçmiş harita ve rölelevelerden bilinen kuzey bölümünü eklerken, kuzeydoğudaki dik açılı 'L' formundaki kalıntının hamamın rölevesine uymaması fakat kuzey bölümünde yerinin kesin olması

sonucunda bu kalıntıların hanın bir bölümü olduğu sonucuna varıldı.*

7.1.3 Zafer Plaza (Mimarları : Faruk Eşim & Hayri Anamurluoğlu)

Tarihi mirasımızın seçkin örnekleri ile bezenen Bursa'nın eski kentsel dokusu içinde, günümüz mimarlığını simgeleyen çağdaş bir yapı elde etmeyi amaçlayan bir tasarım gerçekleştirilmiştir.

Tasarlanan alışveriş ve eğlence merkezi, Cemal Nadir Caddesi üzerinde, bir tarafta tarihi Tophane yamaçlarına bakarken, diğer uçta eski hanlar (Pirinç Han v.d.) ve Tarihsel Ticaret Bölge ile direkt ilişkilidir.

Kentsel doku içinde ender olarak kendisini koruyabilmiş ancak ticari cazibesini kentin başka bölgelerine kaptırmış Zafer Meydanı, kentsel alanı içinde meydan seviyesinin üstüne yapı kitlesi getirilmeden tamamen toprak altında 6 katlı Alışveriş ve Eğlence Merkezi olarak projelendirilmiştir.

Burada ana tema kent yaşantısının eski alışılmış mekan (Zafer Meydanı) kurgusu bozulmadan güncel fonksiyonlarla desteklenerek yeni ve çağdaş bir kimlikle, yeniden kente sunulmasıdır.

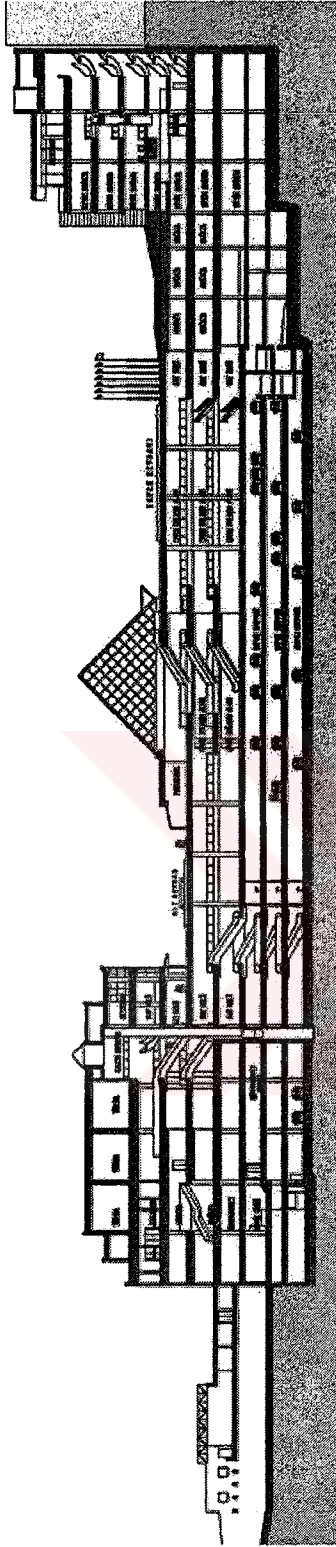
Meydanın ortasında aynı zamanda simgesel bir öge olarak ele alınan cam piramit, yer altında planlanan yapının "Ana Kapısı" ve "Tek Penceresi" niteliğindedir. Tarihi doku içinde geçmiş ile gelecek arasındaki en yalın ilişkiyi kurabileceği düşünülen asal geometrik form olarak seçilmiş olan Piramit, alışveriş merkezinin "Iceberg" benzeri görülen kütlesi gibi tasarlanmıştır.

Yaklaşık 55.000 m² inşaat alanına sahip Zafer Plaza Alışveriş ve Eğlence Merkezi içinde 2 adet çok katlı mağaza, çeşitli büyüklüklerde mağazalar, satış üniteleri, fast-food katı, spesiyal restoranlar, 4 adet sinema salonu, özel çocuk oyun alanları, çocuk bakım üniteleri, süpermarket, bütün bu mekanları birbirine bağlayan galeriler, yürüyen merdivenler, panoramik asansör ve çeşitli aktivite alanları mevcuttur. Bu birimler; birbirinden bağımsız klima teçhizatı, yangın ve güvenlik önlemleri, mağaza-müşteriler ve çevre gereksinimleri

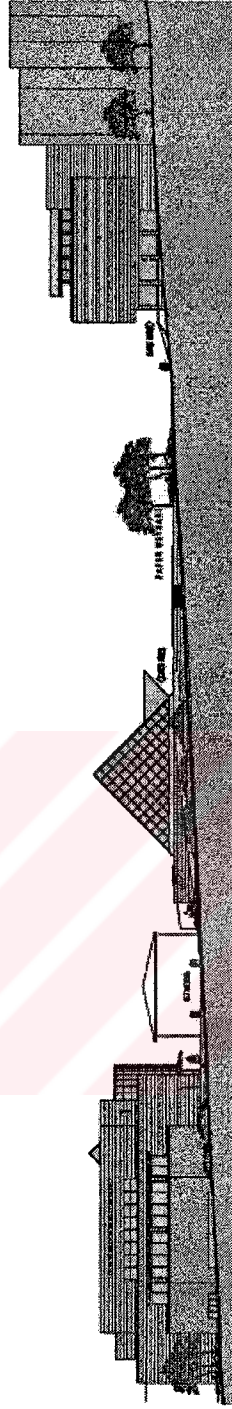
* Arkitekt Dergisi Ekim 1997 s: 55,56,57

için 600 oto kapasiteli otopark ile donatılmıştır. Tüm mağazalarda servis avlusundan başlamak üzere servis koridorları, servis asansörleri ve kiralık bağımsız depolar donanımı bulunmaktadır. Yapıda toplam 6 adet yangın merdiveni 24 adet yürüyen merdiven kullanılarak her türlü tedbir ve konfor ortamı gerçekleştirilmiştir.

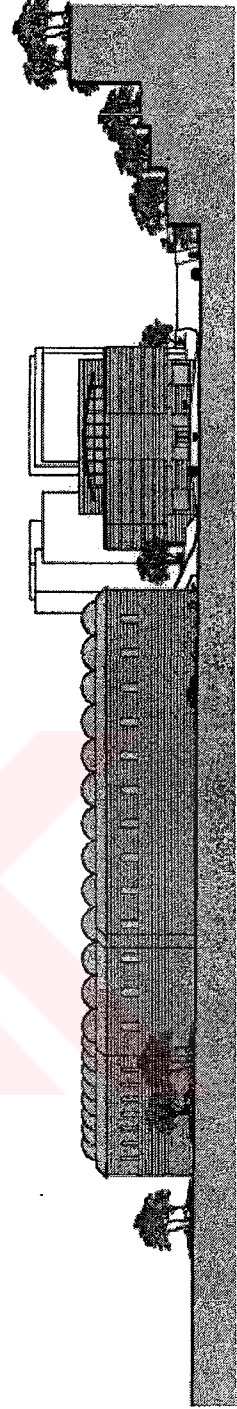

KESİT

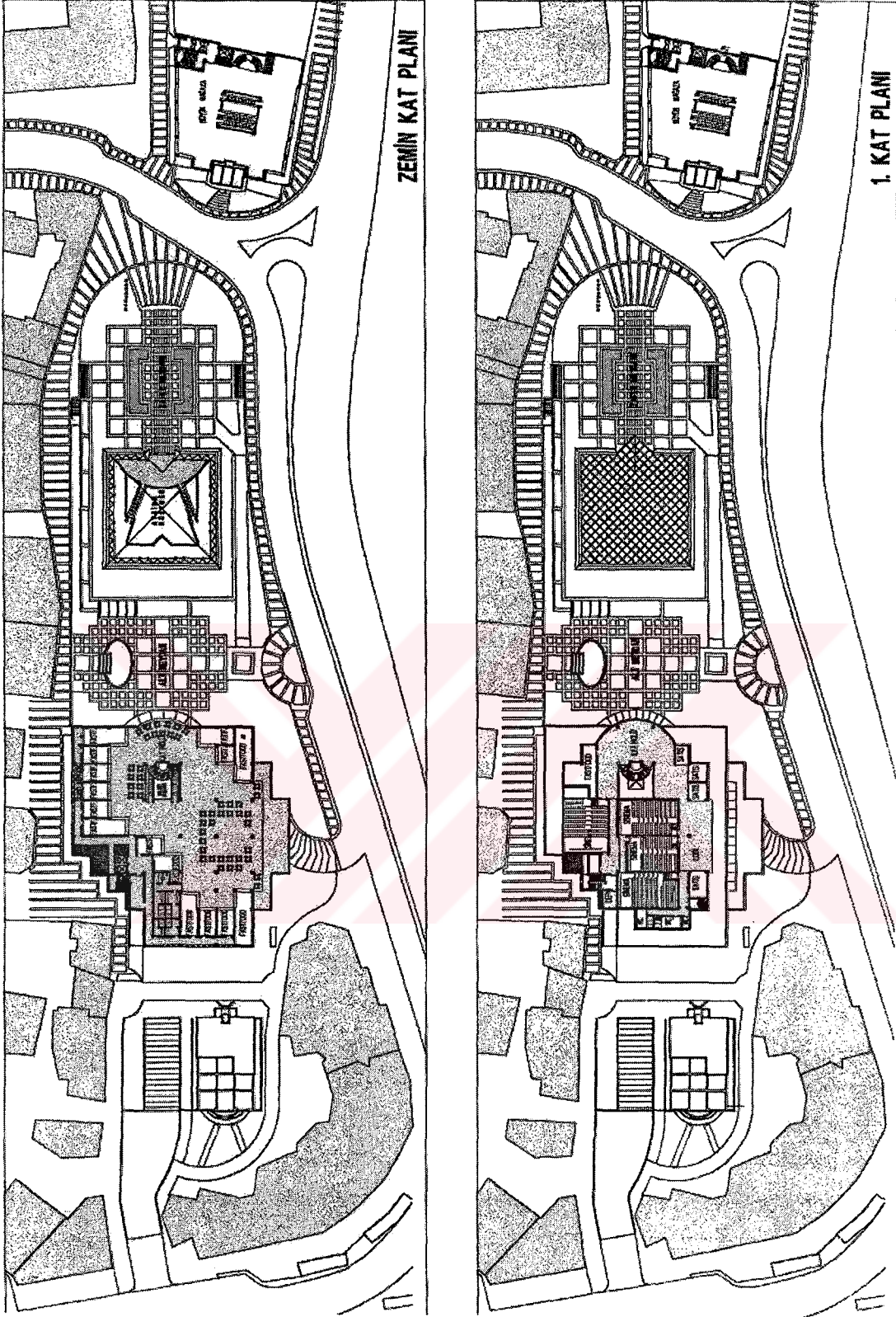

CEMALNADIR CADESİ GÖRÜNÜŞÜ

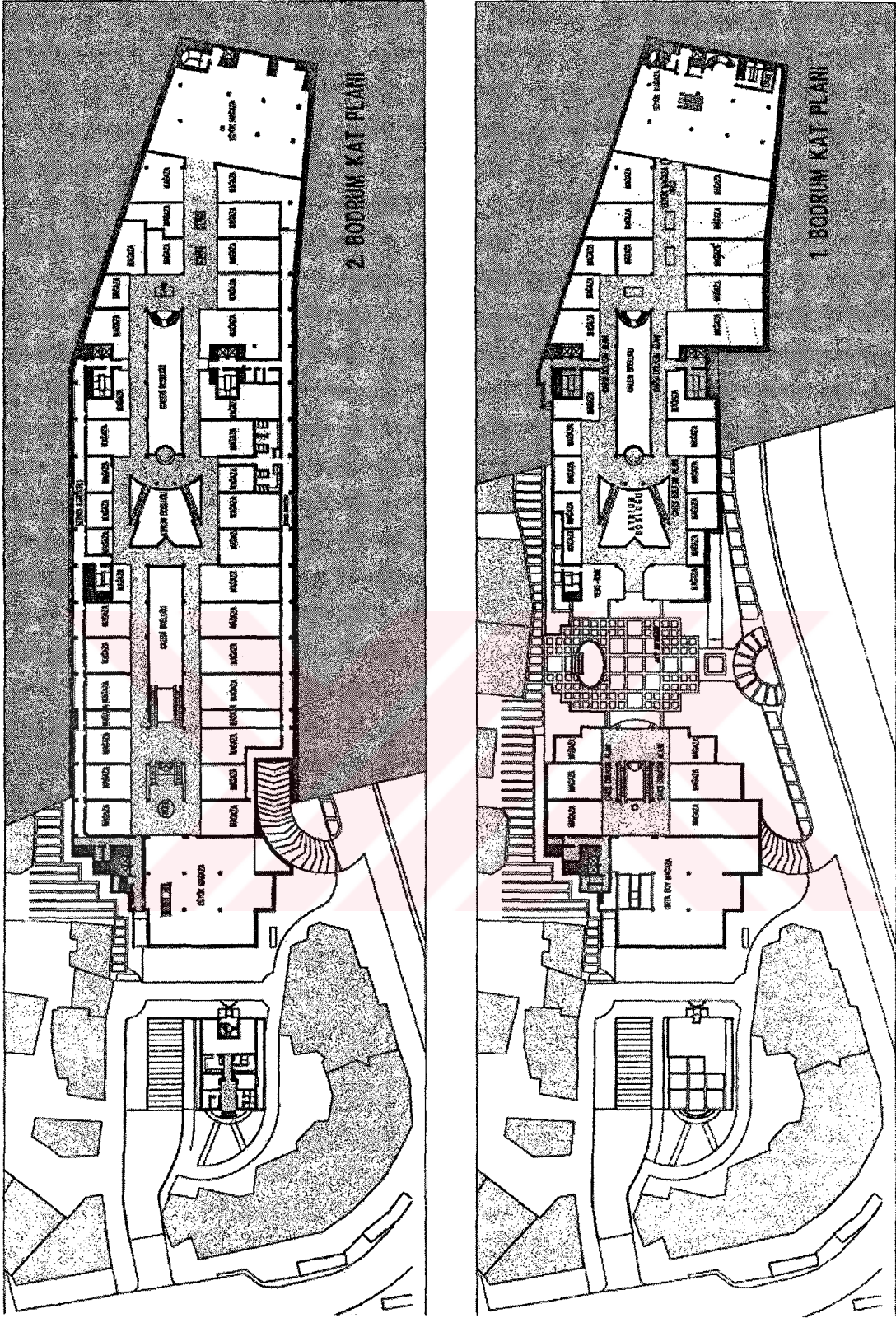

CUMHURİYET CADESİ GÖRÜNÜŞÜ

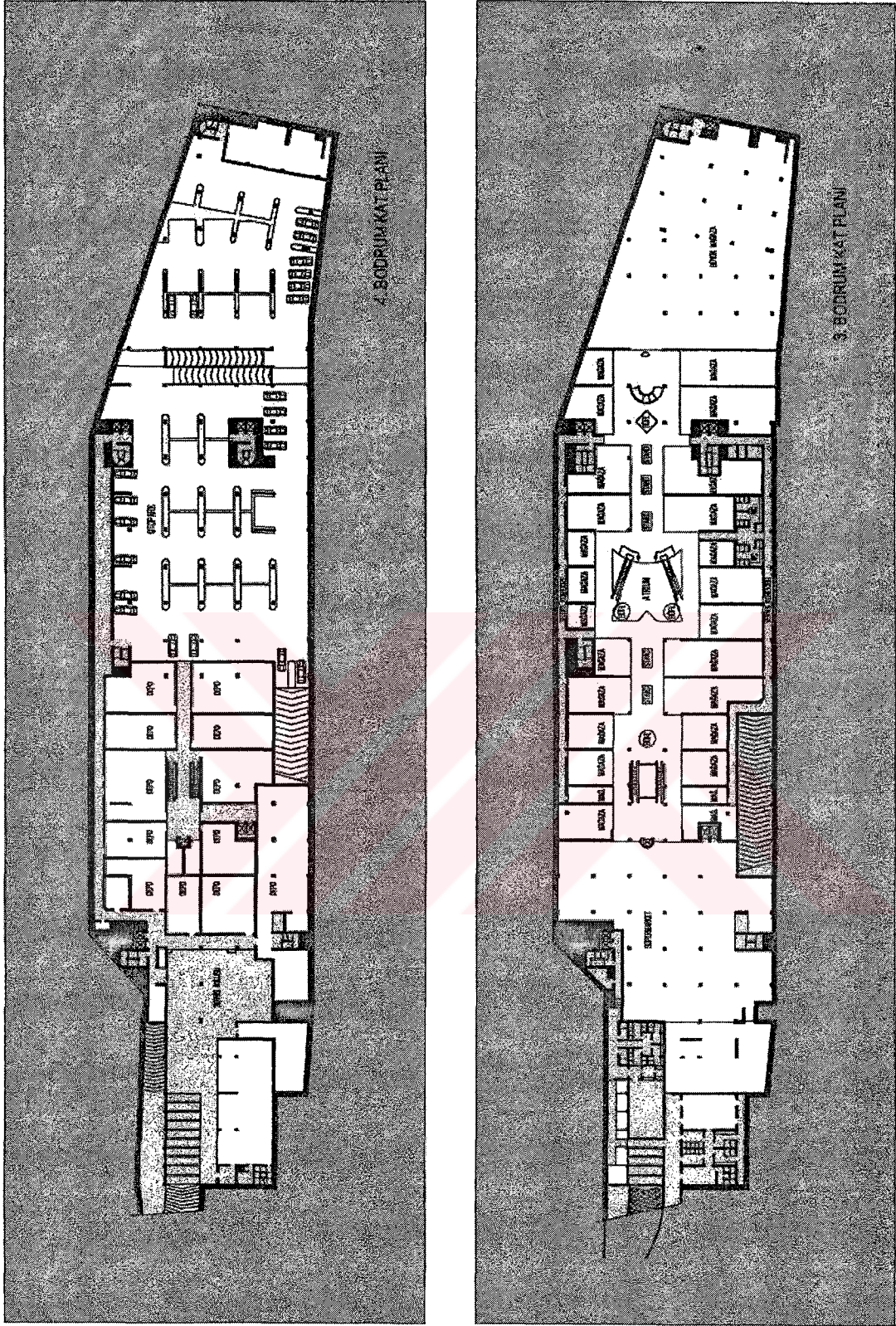
Şekil 7.9 Zafer Plaza Kesiti, Cemal Nadir Caddesi, Cumhuriyet Caddesi Görünüşü.

Şekil 7.10 Zafer Plaza Zemin Kat, 1. Kat Planı.

Şekil 7.11 Zafer Plaza 1. ve 2.Bodrum Kat Planları.

Şekil 7.12 Zafer Plaza 5. ve 6. Bodrum Kat Planı.

7.2 Tek Bina Ölçeğinde

7.2.1 Reyhan Çarşısı (Mimarı: Doruk Pamir)

Çevre İlişkileri

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce Reyhan İş Merkezi Projesine atanan bugünkü Bıçakçılar Çarşısı'nın yer aldığı alan, Kentsel Tasarım açısından ilginç topografik ve çevresel özellikler göstermektedir.

Yaklaşık 5500m² büyüklükteki alanın çeperindeki yol gabarileri esas alındığında, kuzey ile güney sınırları arasında 12 m'ye varan oldukça dik bir eğim görülmektedir. Genellikle düz alanlarda inşa edilen toplu alış-veriş merkezleri için ilk bakışta olumsuz gibi görünen bu özellik proje çözümünde yapının değişik katlarından dışarıya direkt çıkış olanağını sağlayan bir avantaja dönüştürülmüştür.

Proje alanı çevresindeki kent oluşumları ve dolaşım öğelerine bakıldığında çok değişik nitelik ve ölçekler izlenmektedir. Arsanın kuzey sınırını oluşturan arter, yoğun ve hızlı motor trafiğinin yer aldığı önemli bir arterdir. Önerilen yapı bu geniş ve trotuarlarında yoğun yaya dolaşımı olmayan sınırında en yüksek yüzeyleri ile algılanmakta, bir anlamda yolun büyük ölçeğini 20 m'ye varan boyutuyla katılmaktadır.

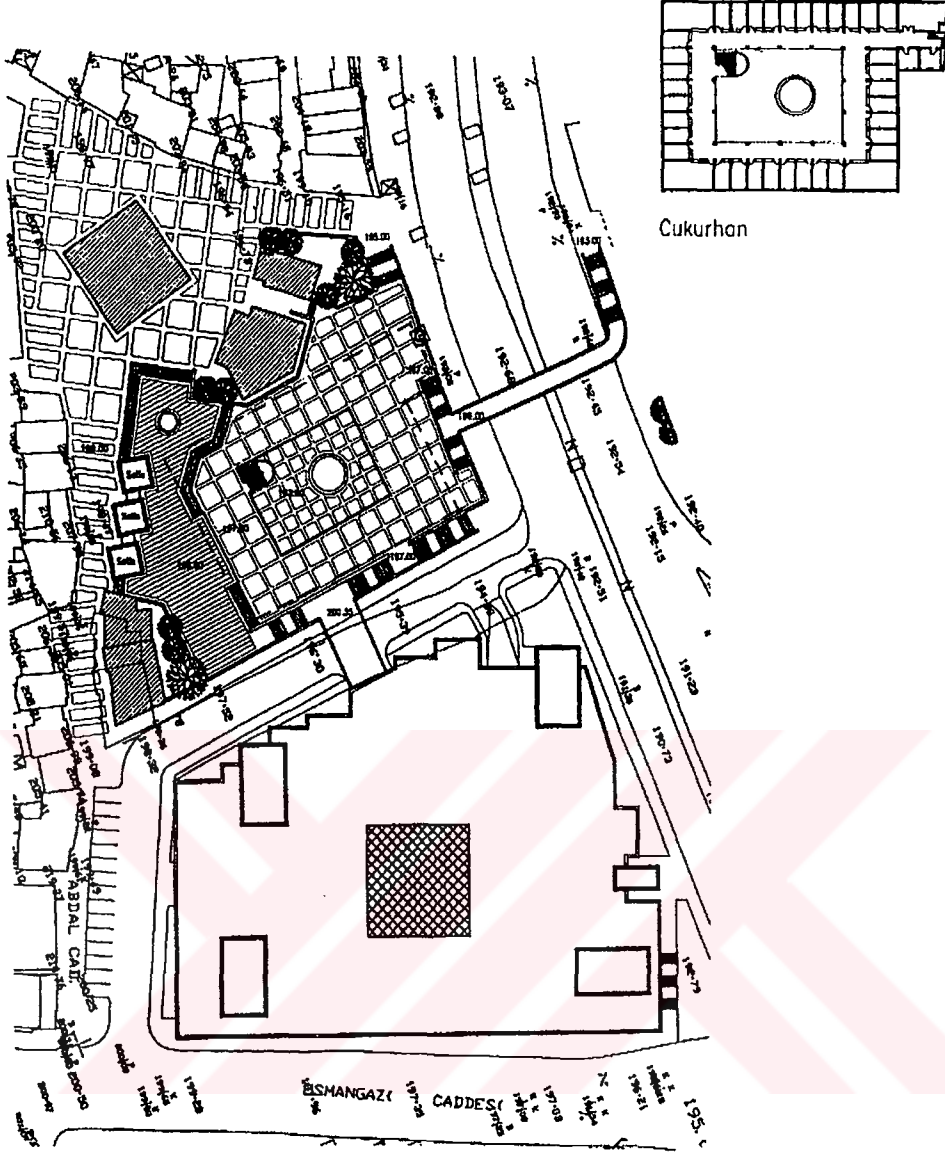
Yapının doğusundaki Osmangazi Caddesi ve yola koşut olarak Endüstri Meslek Lisesi 100m'ye varan cephesi ile yer almaktadır. Öneri yapı kütlesi bu yönde boyut ve yüksekliği ile Lise yapısıyla uyumlu bir ölçek beraberliği kurmaktadır. Yaya trafiğinin yoğun olduğu bu caddeye projede ön görülen korunmuş bir yaya arkadı insan ölçeğinde kentsel bir dolaşım boyutu getirmektedir ve bu yapıya caddeden bir giriş düşünülmüştür.

Proje alanının güneyinde, Abdal Caddesi ve bu caddeye koşut 2 ila 6 katlı yapılardan oluşan oldukça yoğun bir ticaret dokusu yer almaktadır. Öneri yapıya yoğun yaya trafiği olan bu yoldan diğer bir giriş verilmiştir.

Bıçakçılar çarşısının bir uzantısı olarak ancak düzensiz bir biçimde gelişmiş olan bir iki katlı yapılardan oluşan ticari alan ise proje alanının batı sınırını oluşturmaktadır. Bu alan için kapsamlı bir kent yenilemesi önerilmektedir. Tarihi değeri olan Abdal Camii ve 3 konut yapısı dışında buradaki tüm dükkanların kaldırılarak yerine yaya yoğunluklu bir

meydan önerilmektedir. Özel mülkiyette olan dükkanların tümünün kamulaştırılmasının Belediyeye getireceği mali külfet göz önüne alınarak bunun yerine aynı yörede yer alacak dükkan birimlerinin mal sahiplerine belirli bir model çerçevesinde verilmesi Belediye uzmanları ve danışmanlarıyla yapılan toplantılar sonucu benimsenmiştir.

Bu düşünceden hareket ederek, kavramsal düzeyde bir kentsel tasarım düzenlemesi önerilmiştir. Öneri bu alanda yaklaşık 80 m²'lik bir avlu ve revak etrafında toplam 800 m²'lik çeşitli büyüklükte dükkanlardan oluşan bir çökük ticaret merkezi öngörülmektedir. Böylelikle hem meydanın görsel açıklığı korunmuş hem de bu gün var olan kent işlevinin aynı yerde devam etmesi sağlanmıştır. Meydan üzerinde Abdal Caddesi köşesinde yer alan tarihi yapıların uzantısı olarak çok sınırlı bir yer üstü ticari yapılaşma önerilmektedir. Bu ufak birimler meydan üstünde yer alabilecek kahve, çayhane ve benzeri açık hava ticari kullanımında servis verebileceği gibi Abdal Caddesinin güney tarafındaki yapı dokusunu kuzeye yansıtmaktadır. Bu tutum Reyhan'ın batı cephesinde de devam ettirilmiştir. Yapının bu yöne bakan cephesinde büyük boyutlu düz yüzeylerden kaçınılmış ve belirli kırılmalar aracılığı ile yapının ölçeği düşürülmüştür. Ayrıca önerilen meydandan yapının üst katına bir yaya köprüsü aracılığıyla ulaşım sağlanmıştır.

Şekil 7.13 Reyhan Çarşısı Vaziyet Planı.

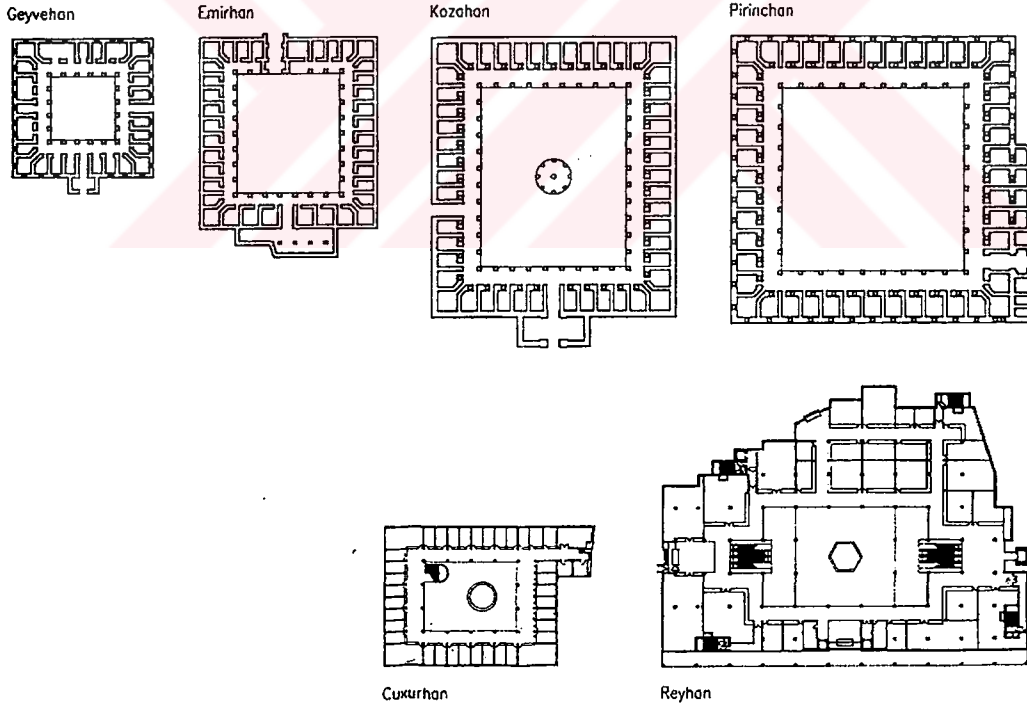
Ulaşım

Proje alanının Osmangazi Caddesi ve Abdal Caddesi'nin kesiştiği bir noktada olması hem araç hem de yaya trafiği açısından rahat bir ulaşım olanağı sağlamaktadır. 1. Bodrum katında yer alması öngörülen yemek ağırlıklı düzeye Osmangazi Caddesinden, çarşının zemin katına ise Abdal caddesinden hem-yüzey girişler düşünülmüştür.

Bursa'nın tarihi dokusu içinde önemli olan diğer bir yaya arteri ise, Hanlar ve Ulu Cami Bölgesini yöreye bağlayan ve O.D.T.Ü. tarafından hazırlanmış olan koruma planında yer alan Abdal Caddesi'nin güneyde kalan bölümüdür. Önerilen düzenleme de bu aks Abdal Camii ve Çukurhan'ın yer aldığı meydanla noktalanmakta ve buradan Reyhan'a yine doğuya dönerek devam eden Abdal Caddesi veya çarşının üst katına servis yolu üzerinden geçen köprü ile bağlanmaktadır. Ayrıca Çukur Han üstündeki meydandan doğu-batı yönündeki bulvarın kuzeyindeki tarihi bölgeye bir yaya köprüsü önerilerek bu aksın devamı önerilmiştir.

Bulvar üzerinde kurulması düşünülen raylı toplu taşıma sistemi gerçekleşince buradaki istasyondan Reyhan'ın bütün çarşı düzeylerine ulaşabilen bir asansör yapının kuzey kısmında önerilmiştir.

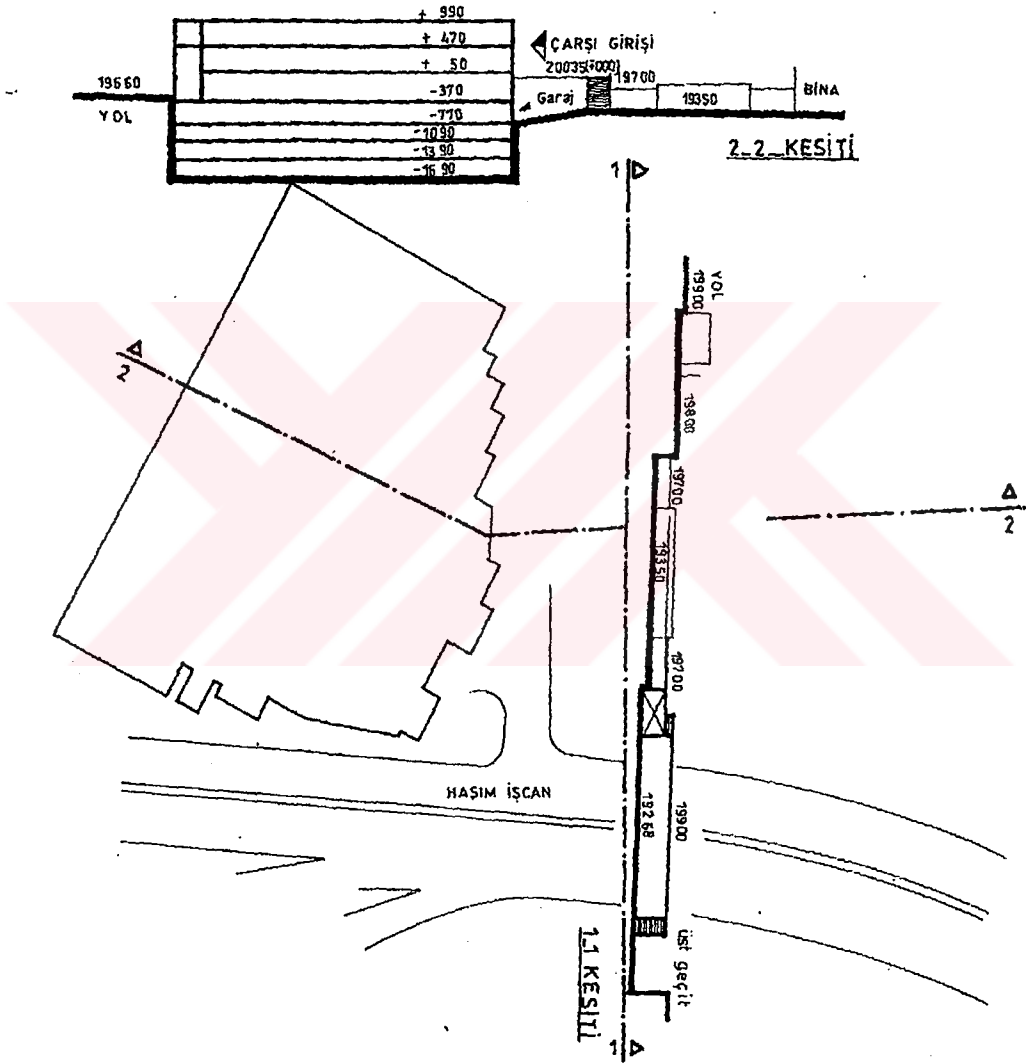
Reyhan ve Çukur Han tasarlanırken gerek dış gerekse içi avlu boyutlarının saptanmasında geleneksel Bursa Hanlarının boyutsal nitelikleri irdelenmiş ve önerinin bunlara uyumuna çalışılmıştır.

Şekil 7.14 Reyhan Çarşısı Boyutsal Analiz Şeması.

Mekansal Düzenleme

Yapının yaşanan bölümünün kurgusu bir atrium etrafında düzenlenen üç çarşı katından oluşmaktadır. Bunların altında ise bir servis ve üç garaj katı yer almaktadır. Çarşı katları ortadan atrium hacmi içinde iki takım eskalatör ile irtibatlamaktadır. Düşey servis bağlantıları ise çeperdeki çekirdekler aracılığı ile bütün katları birbirine bağlamaktadır.

Şekil 7.15 Reyhan Çarşısı Vaziyet Planı Kesiti.

İşlev Dağılımı

Çarşı düzeylerinden en alttaki yemek ağırlıklı ticari işlevlere olanak veren büyük boyutlarda bir "food court" etrafında düzenlenmiştir. Bu mekan avlunun ortasında öngörülen bir havuz ile zenginleştirilmiştir.

Osmangazi Caddesi'nden direkt girişi bulunan bu düzey mutfak işlevlerinin niteliği göz önüne alınarak bir servis koridoru ile beslenmektedir. Bu koridor aracılığı ile malzeme girişleri ve çöp atılması yine bu katta yer alan bir servis giriş ve avlusuna ulaşmaktadır.

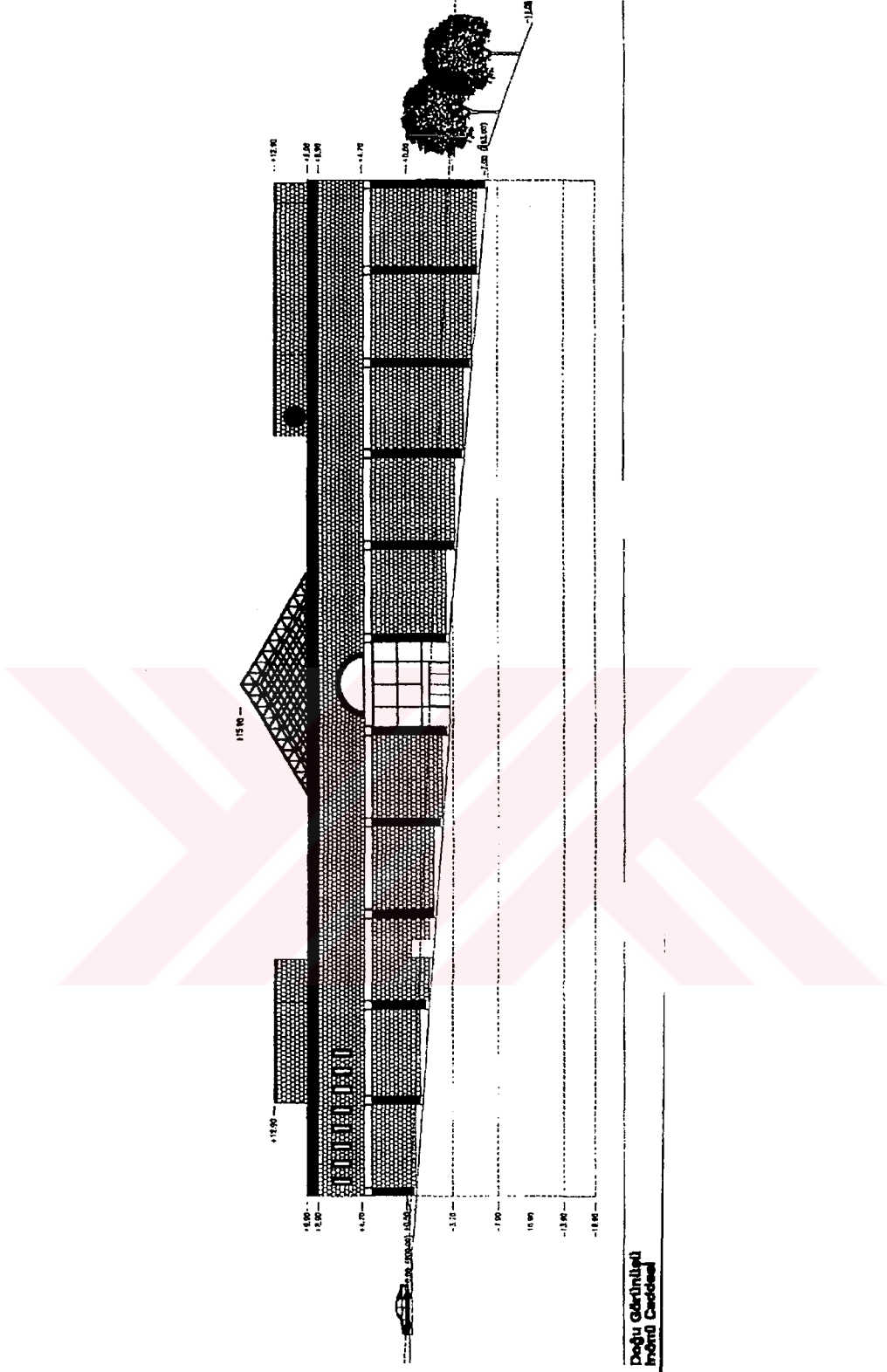
Orta Çarşı katında çeşitli büyüklükte dükkan birimleri yer almaktadır. Bu düzeye Abdal Caddesi'nden direkt olarak girilebilmektedir.

Üst düzeyde dükkanlar, iki cep sineması ve bir lokanta ile çarşı yönetim bürosu yer almaktadır. Ayrıca bu düzeyde video oyunlarının yer alacağı bir salon önerilmiştir.

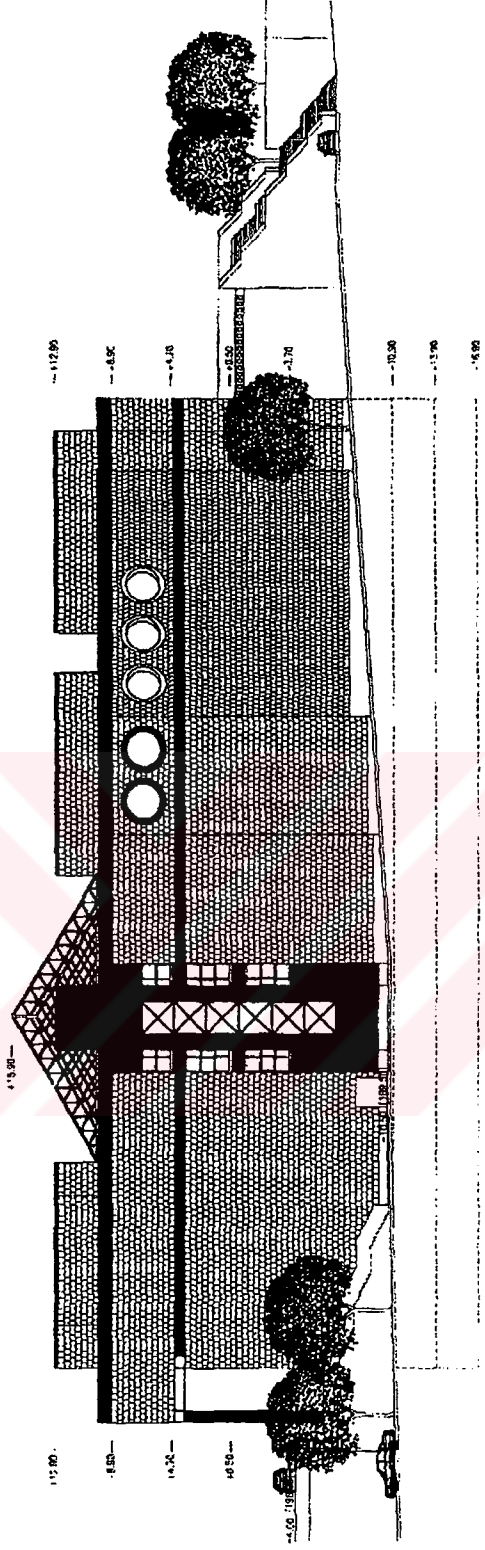
2.bodrum katı ticari depolar ve otopark olarak düzenlenmiştir. Bu kattaki otoparkın merkezdeki yönetim kadrosu tarafından kullanılacağı düşünülmüştür.

Diğer 3 bodrum katında otopark ve teknik hacimler yer almaktadır.

Binanın cephesinde tuğla ve taş gibi geleneksel malzemeler ile birlikte yapının çağdaşlığını vurgulayan çelik elemanlara yer verilmiştir. Dış cephelerdeki sınırlı cam yüzeyler alüminyum doğrama olarak düşünülmüştür.

Şekil 7.16 Reyhan Çarşısı Doğu Görünüşü

Şekil 7.17 Reyhan Çarşısı Kuzey Görünüşü.

7.3 1900 Sonrası Önemli Yapılar

7.3.1 Tayyare Kültür Merkezi (Mimarı: Arif Hikmet Koyunluoğlu)

Türk Tayyare Kültür Merkezi (bugünkü adıyla Türk Hava Kurumu) Bursa'ya bir sinema ve Tiyatro Binası yapılması için 1930 yılında uluslar arası mimari proje yarışması açmış, yarışmaya Türkiye ve Avrupa'dan bir çok mimar katılmıştır. Yarışmada birinciliği Cumhuriyet (Ulusal Mimarlık) Dönemi önemli mimarlarından Arif Hikmet Koyunluoğlu kazanmıştır.

Cumhuriyet dönemi önemli mimarlarından olan ve Atatürk'ün teklifleri ile Ankara Etnografya Müzesi, Türk Ocağı binalarının projelerini çizen mimar Arif Hikmet Koyunluoğlu'na Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılında 1981 yılında devlet sanatçısı ödülü verilmiştir. Tayyare Sineması, Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eserleri arasında mimari özellikleri açısından en sadeleştirilmiş ve güzel örneklerinden biridir.

1930 yılında inşaata başlanmış, zemin yapısının bozuk olması sağlam zemine inmenin teknik zorlukları ve getirdiği mali zorluklardan dolayı projede uygulama sırasında bir takım tadilatlar yapmak zorunda kalınmıştır. Bina bu şekilde bitirilmiş ve 1934 yılında sinema ve tiyatro binası olarak kullanıma açılmıştır ve tayyare Cemiyeti de bu binada işlevini sürdürmüştür.

Daha sonraki yıllarda bazı bölümlerdeki fonksiyon değişikliklerinin paralelinde yeni mekanlara gereksinim olması bir takım ilaveleri zorunlu kılmıştır. 1953 yılında Uçak Sokak üzerindeki kitleye 1. kat ilavesi, Bursa Belediyesi birimlerinin 1961 yılında binayı kullanmaya başlamasıyla birlikte, Atatürk Caddesi üzerindeki ön cephedeki kütleye 2. kat, 1971-1972 yıllarında 3. kat ilaveleri yapılmıştır. Bu ilaveler dışında binanın kısmi geçirmiş olduğu fonksiyon değişiklikleri nedeniyle, yeni bölmeler, pencere ve kapı boşlukları açmak ve ya mevcudu iptal etmek gibi bazı kısmi tadilatlar da yapılmıştır.

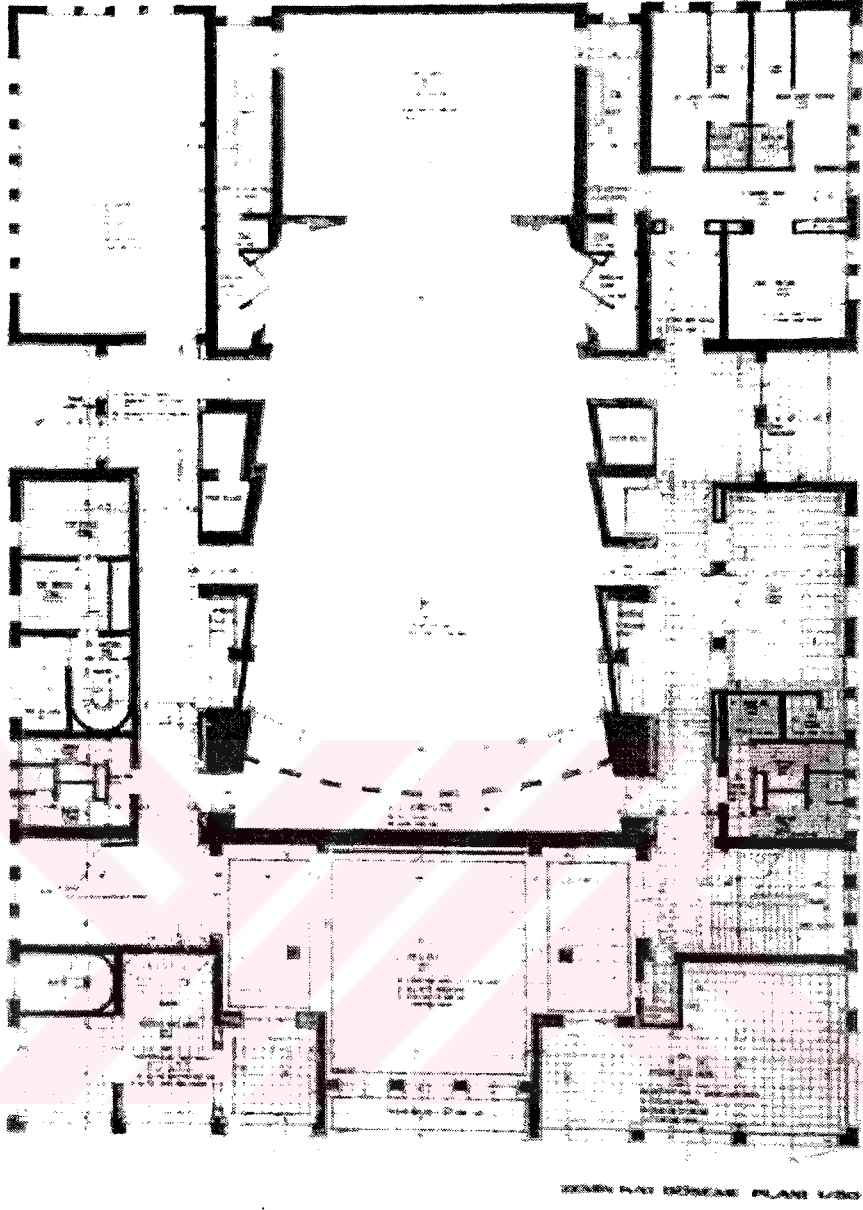
Bursa'da kültürel amaçlı kullanıma açık salonların yetersiz olması ve yapılış amacına uygun olmaması nedeniyle Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından, daha önceki yıllarda yapılan eklentilerden arındırılarak Kültür Merkezi olarak restorasyonuna karar verilmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından, Ankara Palas restorasyonunu gerçekleştirmiş olan Yük. Müh. Mimar Orhan Akyürek ve Mimar Mustafa Aytöre'ye Röleve Restorasyon

Projeleri hazırlanmış, Bursa kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu tarafından 13.08.1992 tarihinde onaylanarak, proje müelliflerinin sorumluluğunda inşaatı bitirilerek, 1994 yılında Kültür Merkezi olarak kullanıma açılmıştır.

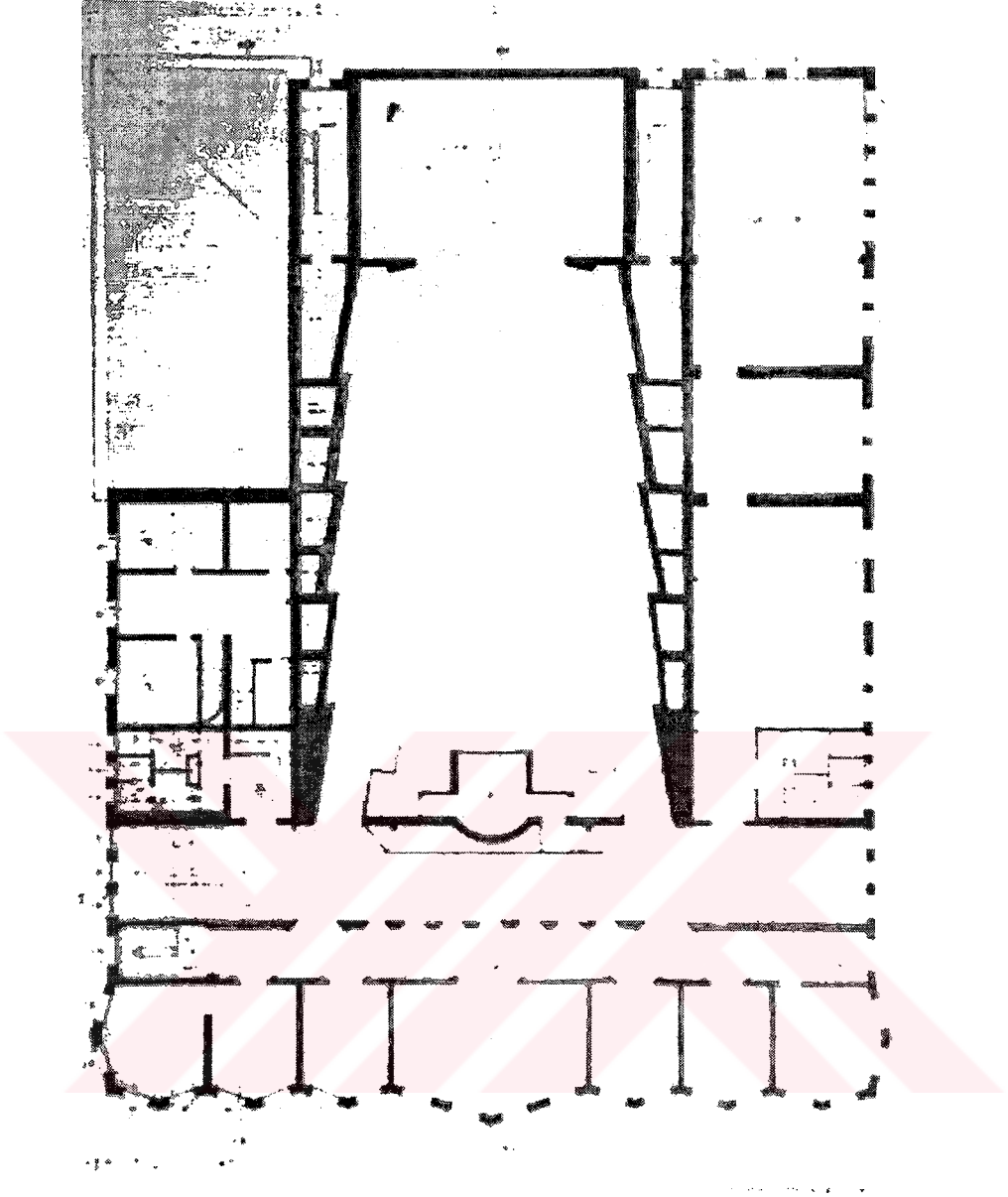
Bina aslına sadık kalınarak restorasyonu gerçekleştirilmiş ve yoğun kullanımıyla Bursa halkının kültür yaşamındaki yerini almıştır.*

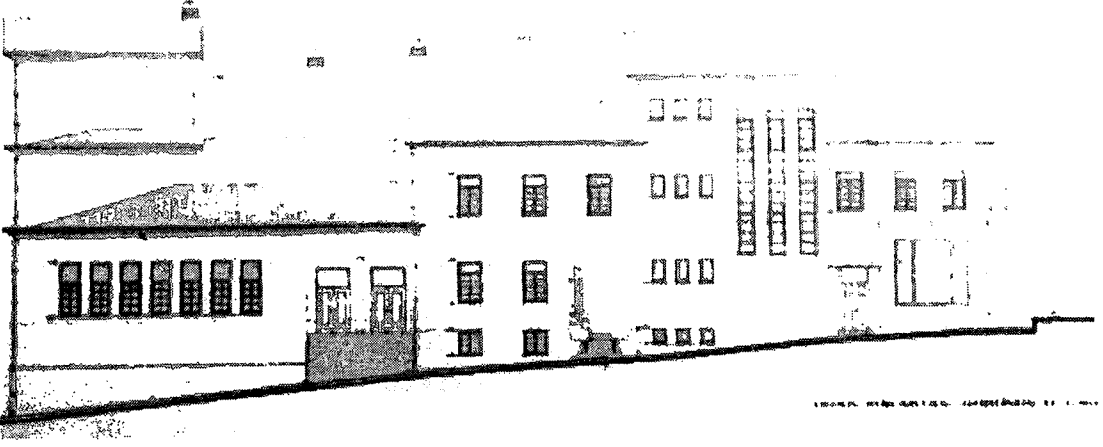
* Arkitekt Dergisi Ekim 1997 s: 55,56,57

Şekil 7.19 Tayyare Kültür Merkezi zemin kat planı. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999, sayı: 2.

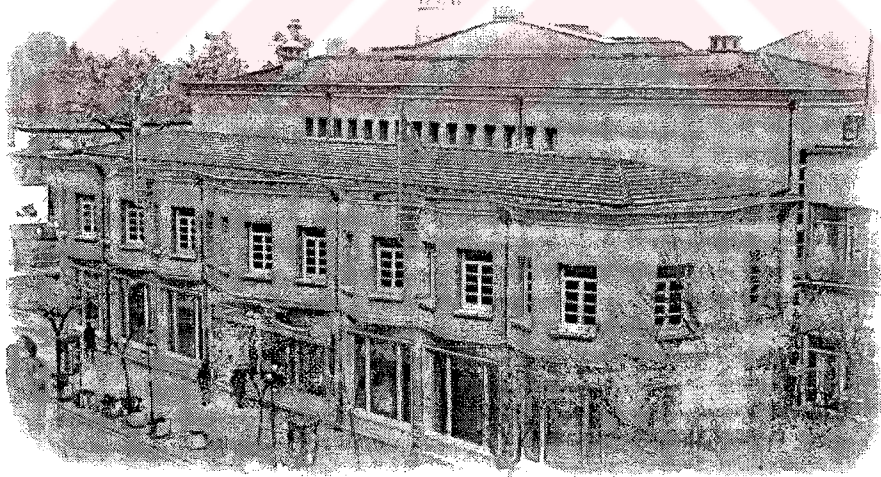
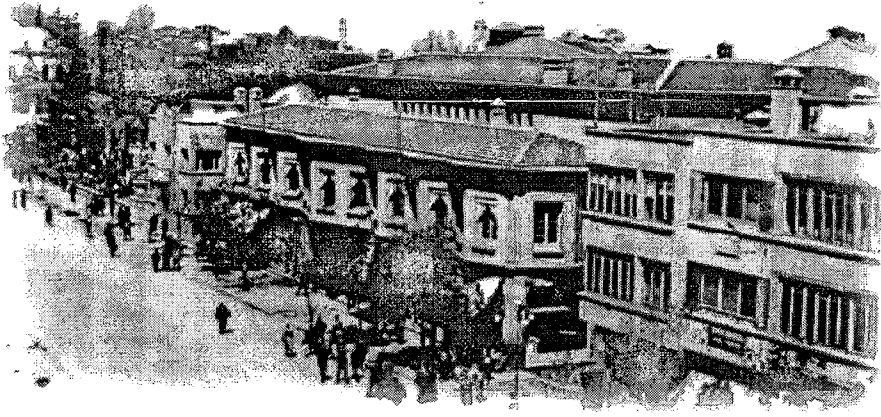
Şekil 7.20 Tayyare Kültür Merkezi Birinci kat planı. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999, sayı: 2.

Şekil 7.21 Tayyare Kültür Merkezi yan cephe. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi yıl: 1999,sayı: 2.

Şekil 7.22 Tayyare Kültür Merkezi ön cephe. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi, Yıl: 1999, sayı: 2.

Resim 7.7 Çeşitli Dönemlerde Tayyare Kültür Merkezi. Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi, Yıl:1999. Sayı: 2

Giriş Hali

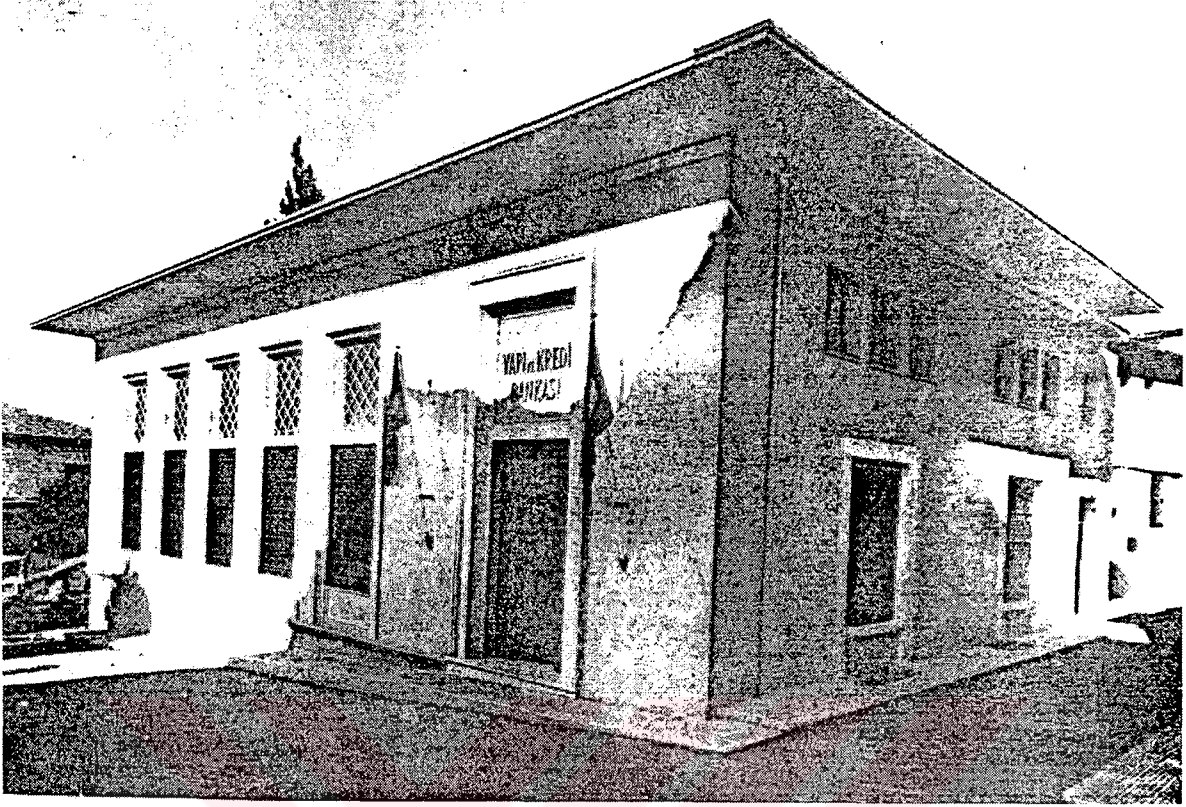
Cemal Nadir Sanat Galerisi

Sami Güner Sanat Galerisi

Resim 7.8 Şu anki kullanımıyla Tayyare Kültür Merkezi'nin çeşitli mekanlarından bakışlar.
Kaynak: Mimarlar Odası Bursa Şubesi Mimarlık dergisi mart 1999 yıl: 1 sayı: 2.

7.3.2 Yapı Kredi Binası (Mimarı: Emin Onat)

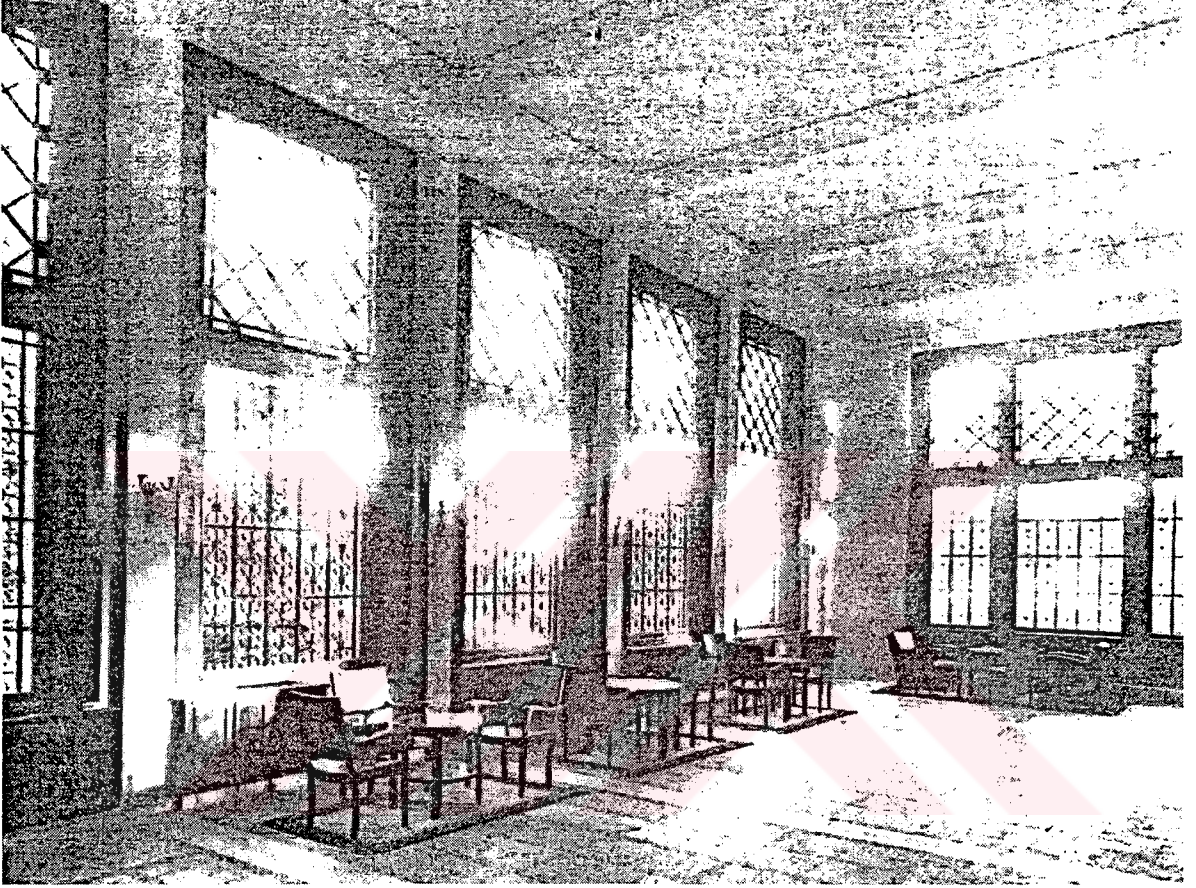

Resim 7.9 1950' li Yılların Yapı Kredi Şubesi Binası. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.

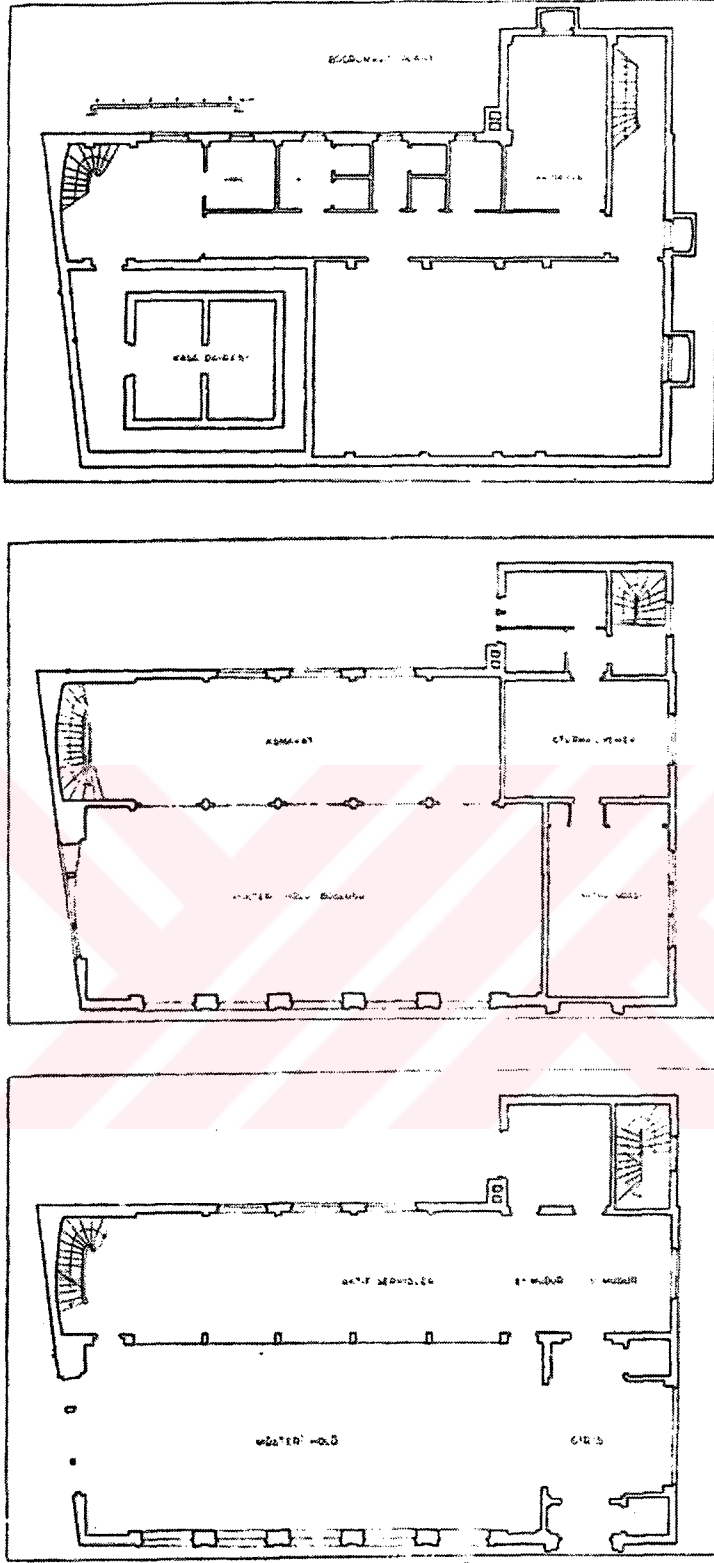
Hanlar bölgesi, MİA 'da belediye binasının arka girişindeki meydana bakan binalardan biri olan Yapı Kredi Bankasının Bursa şubesi 1948 yılında açılmıştır. Bursa'daki sivil mimarlık örneklerinden biri olan yapının mimarı Ord. Prof. Y. Mimar Emin Onat'tır.

Resim 7.10 Yapı Kredi Gişelerin Görünüşü. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.

Resim 7.11 Yapı Kredi Müşteri Holü. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209.

Şekil 7.23 Bursa Yapı Kredi Bankası Şubesi Kat Planları. Kaynak: Arkitekt dergisi yıl: 1949, sayı: 209

Bina, betonarmedir. Zemin kat müşteri holü ve müşteri ile ilgili servislere tahsis edilmiştir. Asma kata nispeten hafif servisler konmuştur. Bodrum katta, kasa dairesi, depo vb. müstemilat, birinci katta küçük bir misafir odası vardır.

Hol zemini mermerle karışık mozaik çini, bankolar ceviz, pencereler meşeden yapılmıştır. Dış sıva suni taş sıva olup kısmen taraklı, kısmen düzdür. Binanın dış mimarisinde sakin, sade bir etki yaratılmak istenmiştir.*

Günümüzdeki kullanımıyla ilk halinden farklı yanı sadece dekorasyonudur. Bu da zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçların sonucu olmakla birlikte yaratılan mekan bir banka fonksiyonu için oldukça ferah ve kullanışlıdır.

7.3.3 Belediye Binası

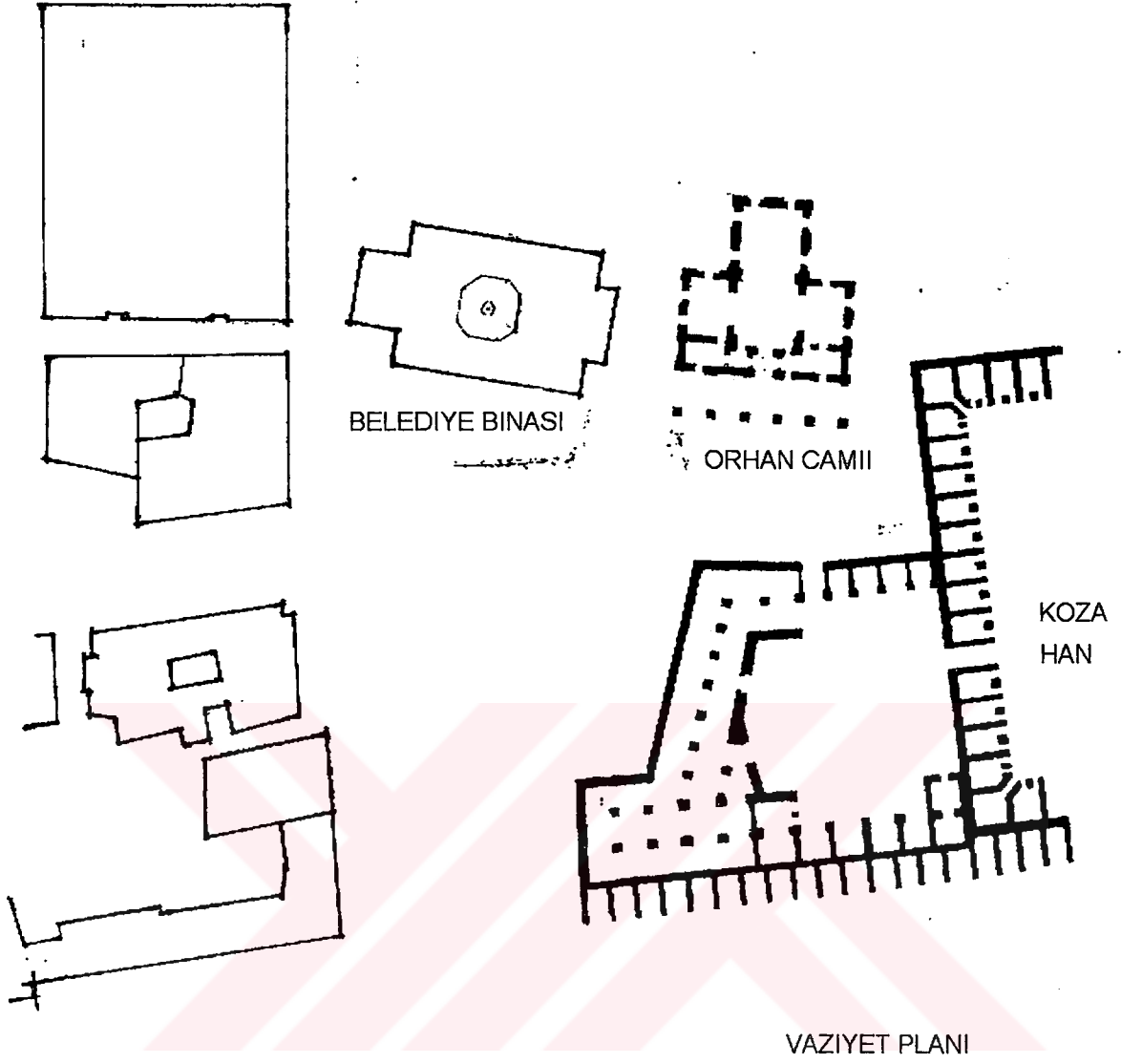

Resim 7.12 Belediye Binası yan cepheden görünüş

* Arkitekt dergisi sayı 209-210 yıl: 1949 s: 97-99.

Şekil 7.13 Belediye binasına meydandan bir bakış. Kaynak: Bursa anıtlar yüksek kurulu arşivi.

Şekil 7.24 Belediye Binası Vaziyet Planı. Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi

1879 yılında Ahmet Vefik Paşa'nın valiliği sırasında yedi ayda, mimar kalfası Kütahya'lı Şehbender'e yaptırılmıştır.

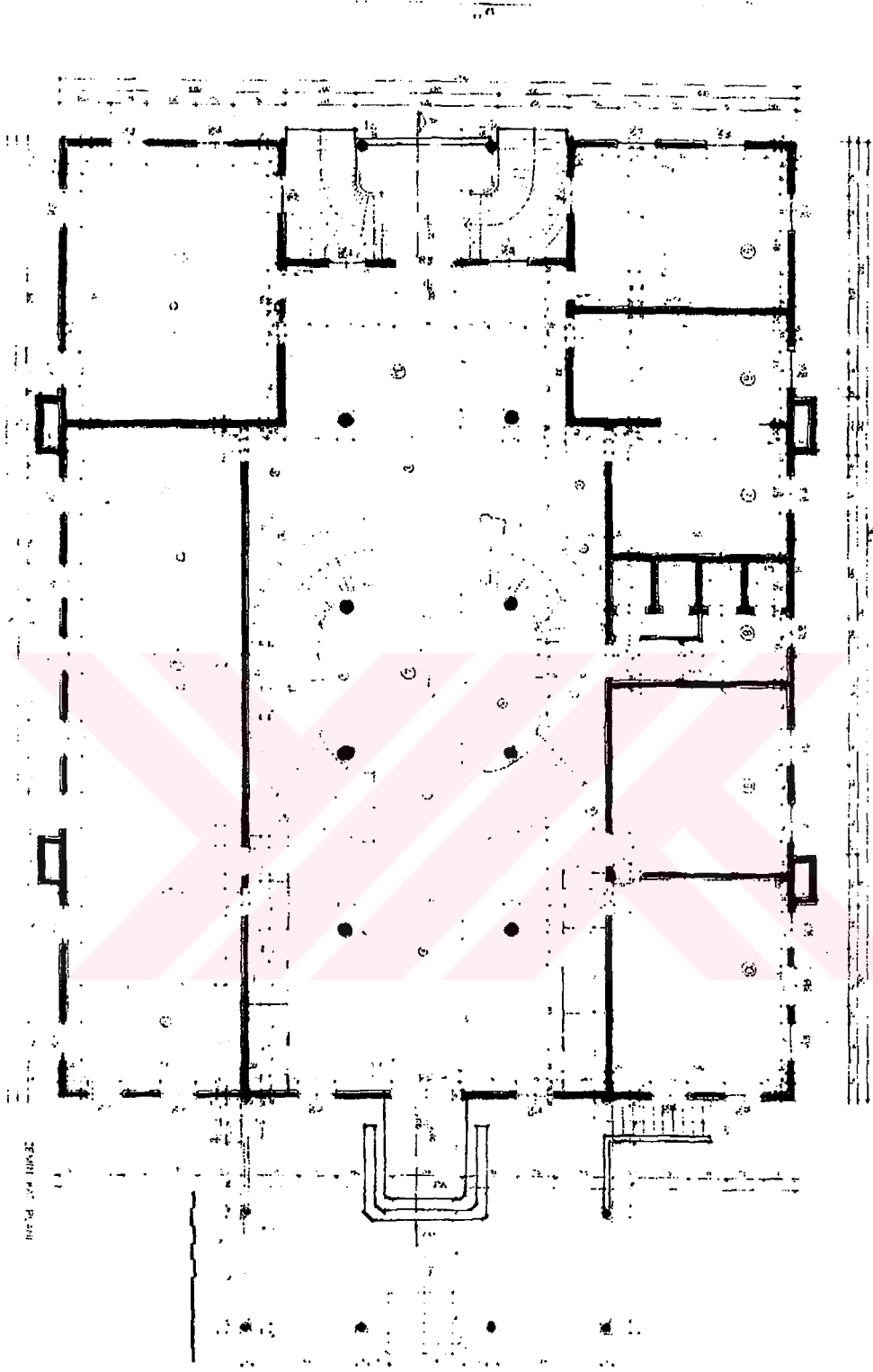
Su basman kotuna kadar kesme taştan olan yapının üst katları ahşap hatıllar arası tuğladır.

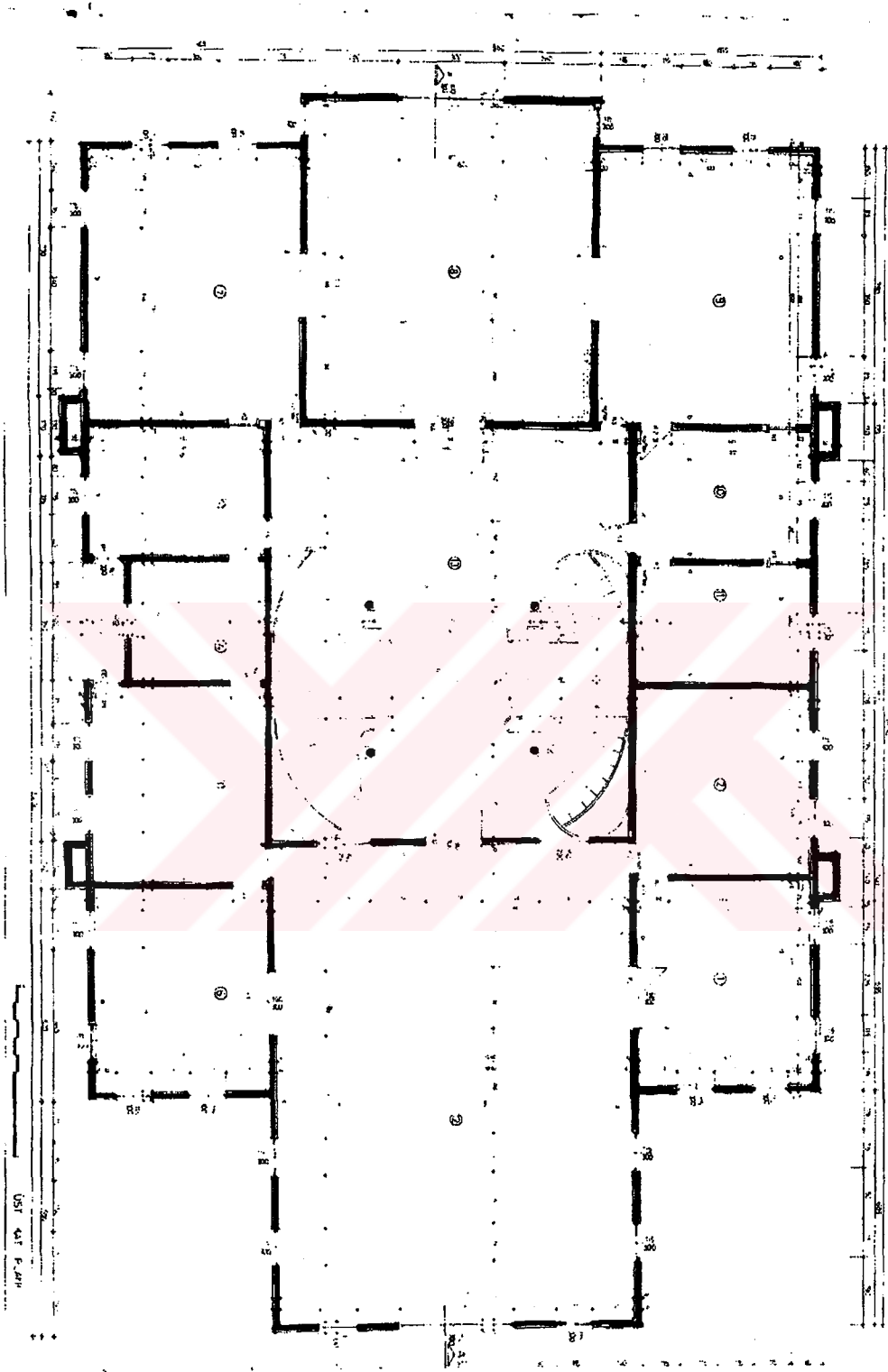
Resim 7.14 Belediye Binasından bir detey

Zemin kattan 1. kata etkileyici iki simetrik merdivenden çıkılmakta ve yüksek tavanlı hoş mekanlar yer almaktadır.*

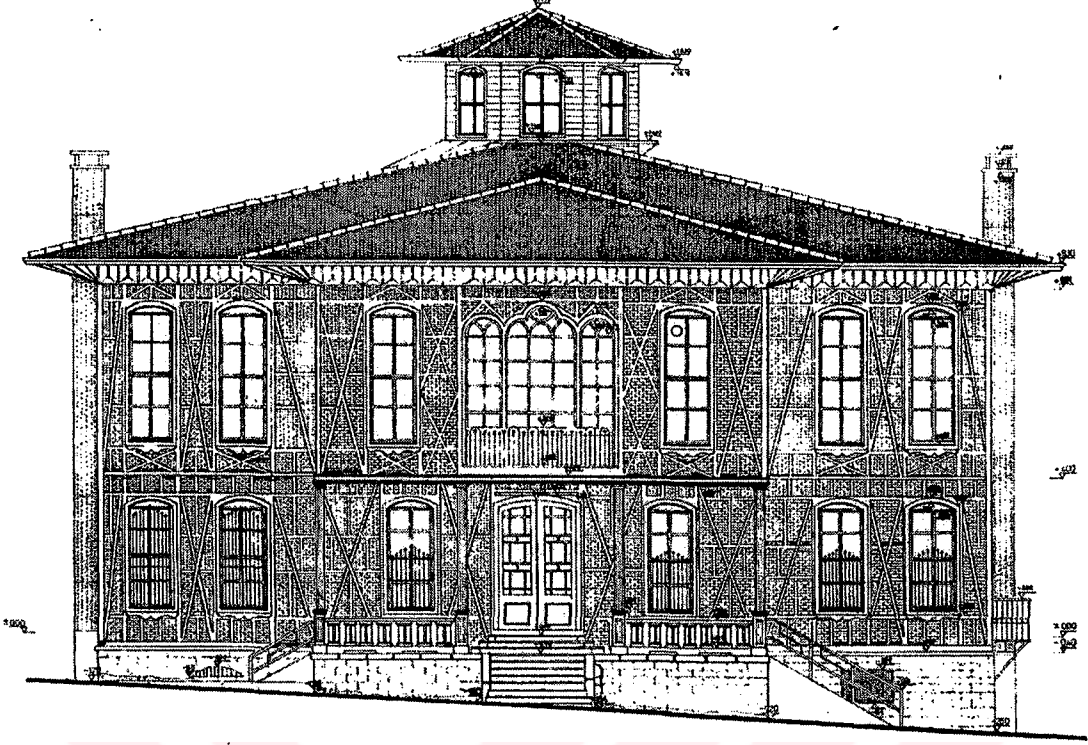
* Kaplanoğlu Raif, Bursa Anıtlar Ansiklopedisi, ss: 38

Şekil 7.25 Belediye Binası Zemin Kat Planı Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi

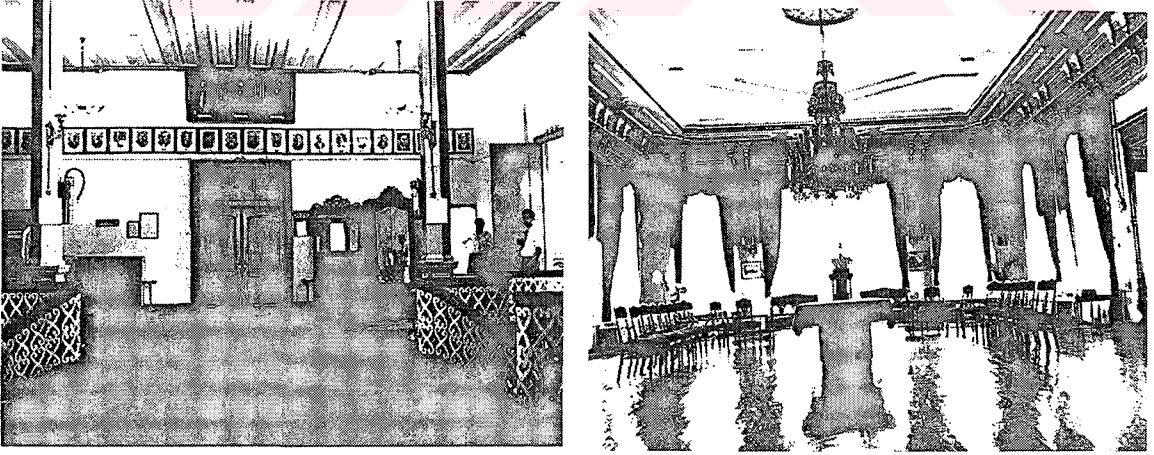

Şekil 7.26 Belediye Binası Üst Kat Planı Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.

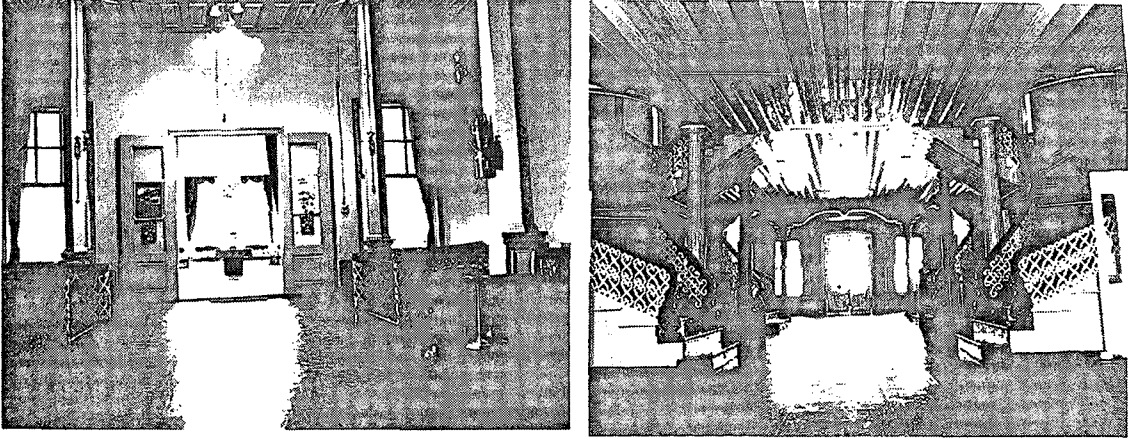

Şekil 7.27 Belediye Binası Ön Cephe Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi nazım plan bürosu arşivi.

Vali Reşit Paşa döneminde Büyük Salon genişletilerek bu günkü durumuna getirilmiştir.

Resim 7.15 Belediye Başkanlık Binası üst kat salonundan görüntüler.

Resim 7.16 Belediye Başkanlık Binası üst kat salonu ve alt kat salon girişinden görünüşler.

Binanın çatısının aktığı ve bina içinde boya badana gibi işlerin yapılması gerekliliği nedeniyle 1995 yılında koruma kuruluna müracaat edilmiş ve kurumun aldığı karar doğrultusunda çatı tamirati ve buna bağlı olarak boya-badana işlemlerine başlanmıştır. İlk etapta çatı ve kiremit tamiri daha sonra birinci kat ve zemin kat boya ve badana işlemleri yapılmıştır. Temenyeri köşkündeki onarım çalışmalarına başlandığında, bu binada bulunan Atatürk'e ait eşyalar, Büyükşehir Belediye Binası bodrum katında korunmuş, Atatürk'e ait eşyaların Kültür Bakanlığı'na teslim edilmesi sonucu boşalan bölümlere taşıyıcı nitelikteki çamur harçlı kagir duvarlarda çatlamlar bulunduğu, bu çatlamların araştırması yapıldığında bodrum katta bulunan tuvaletlerin eski kara lağımına bağlandığı ve bu kara lağım güzergahında kaymalar oluşması nedeniyle kapandığı, dolayısıyla binanın kanalizasyonunun bina altına aktığı, binada özellikle bodrumda pis kokuların ve rutubetin çok yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Binanın ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunması nedeniyle tehlikeye sebep olan kanalizasyon hattı tamamen yenilenmiştir.

Bodrum katta sonradan yapılan, günümüzde kullanılan 13,5x19x19 boyutlarındaki tuğlalar ile yapılan herhangi bir temeli ve taşıyıcı özelliği olmayan tuğla duvarlar yıkılarak kanalizasyon akması nedeniyle çatlayan duvarlar, betonarme perde, betonarme kolon ve L profiller ile sağlamlaştırılarak binanın temelleri daha güvenilir hale getirilmiştir. Binanın

tüm elektrik sistemi yenilenmiş, yangın alarm sistemi takılarak bina olası bir yangına karşı korunmuştur. Bina, Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından 1997 yılında aydınlatılmıştır.

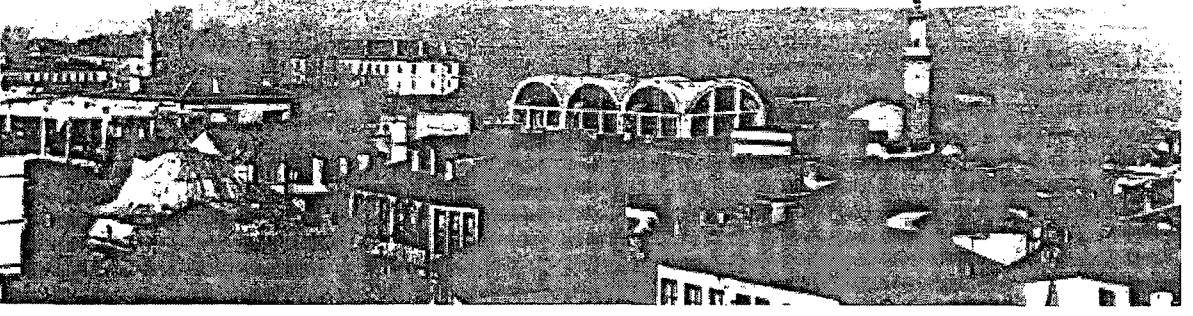
Böylece geçmiş dönemlerde 1. Katının nikah salonu olarak da kullanıldığı yapının, zemin ve 1. katları tarihi özelliklerine uygun olarak 1995 yılında yeniden düzenlenmiştir. Bodrum katı ise 1996 yılında restore edilmiş ve Yerel Gündem 21 çalışma merkezi olarak halka açılmıştır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Ofisi ve yan üniteleri ile Meclis ve Encümen Salonlarının zemin ve 1. katlarda yer aldığı binanın bodrum katında da Bursalıların Evi olarak adlandırılan Yerel Gündem 21 çalışma ve toplantı mekanları bulunmakta bu katta bir de kütüphane yer almaktadır.

Resim 7.17 Belediye Binası Yerel Gündem 21 toplantı salonu

7.3.4 Bursa Hal Ve arşı Binaları

Resim 7.18 Hal Binasının Hanlar Bölgesi içindeki yeri.

Bursa'da Tuz pazarı denilen bölgede Y. Mimar Muallim Halit Femir ve Feridun Akozan tarafından 1950 yılında inşa edilen hal binası, arşı ve dükkanlar kısmı ile asıl hal binası ve dükkanları olmak üzere, iki grup halinde tasarlanmıştır.

Eskiden beri Bursa'nın yiyecek maddeleri satan çarşısını teşkil eden bu bölgede mahalli tanzim amacıyla valilik, Bursa sanayi ve ticaret odasının mal sahibi olarak yardımını sağlamış ve bu sayede kapalı bir arşı ve dükkanlar inşa olunmak suretiyle Bursa şehrinin arşısı oluşmuştur.

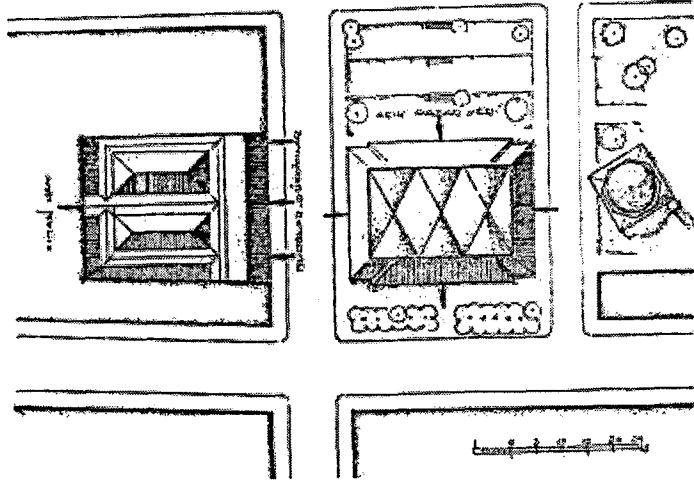
Hal binasını oluşturan kısımlar şunlardır:

Üstü örtülü 500 m² lik holde satışın yapıldığı arşı kısmı,

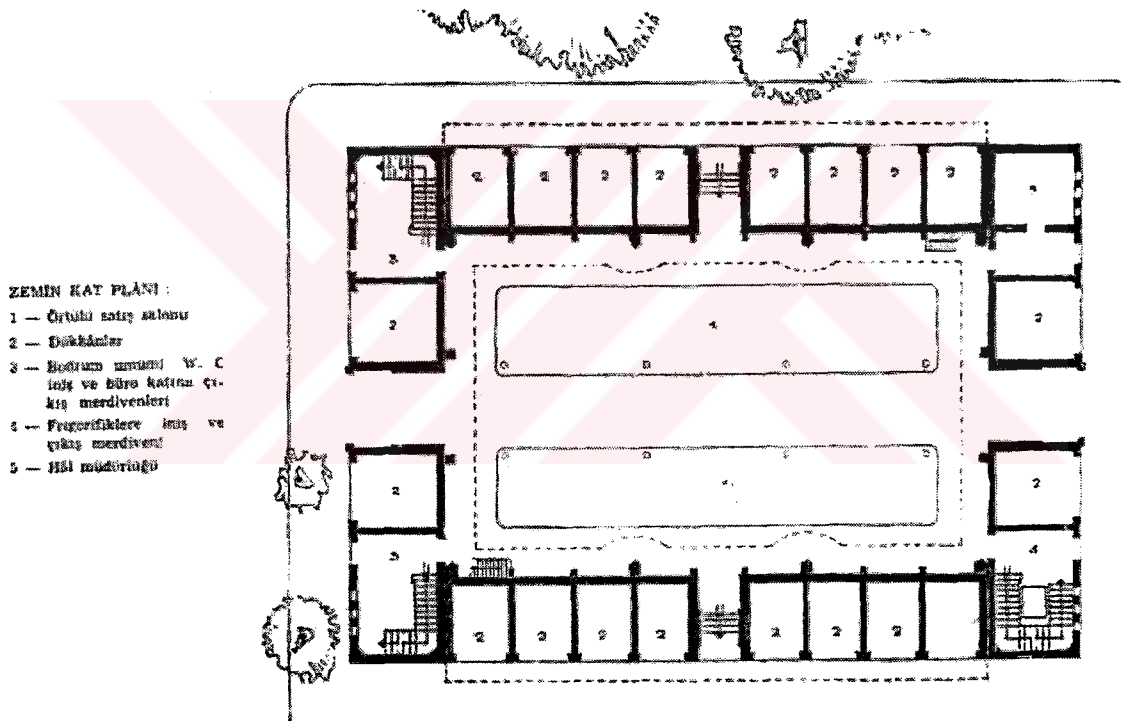
Bu kısmın etrafını çeviren dükkanlar ve girişler,

Birinci katta bürolar,

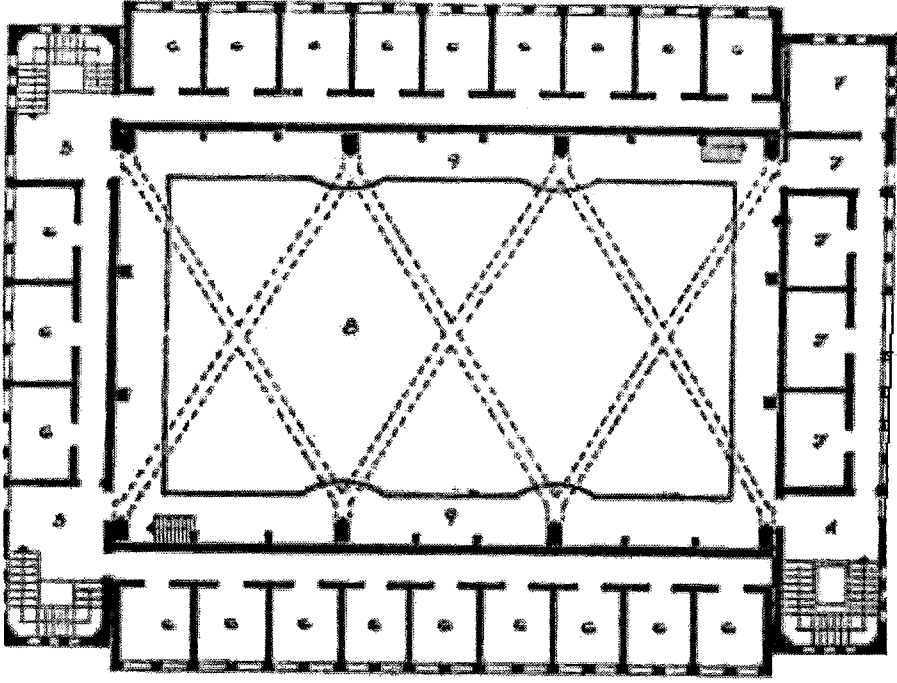
Bodrumda, her dükkana ait münferit depolar, genel depo, genel kullanımlı tuvaletler ve soğuk hava depoları.

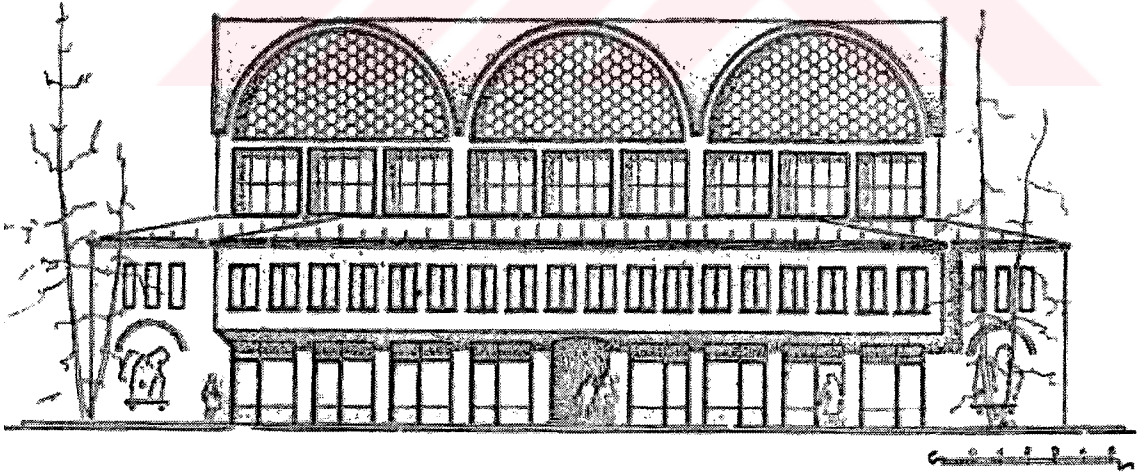
Şekil 7.28 Hal Binası vaziyet planı. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

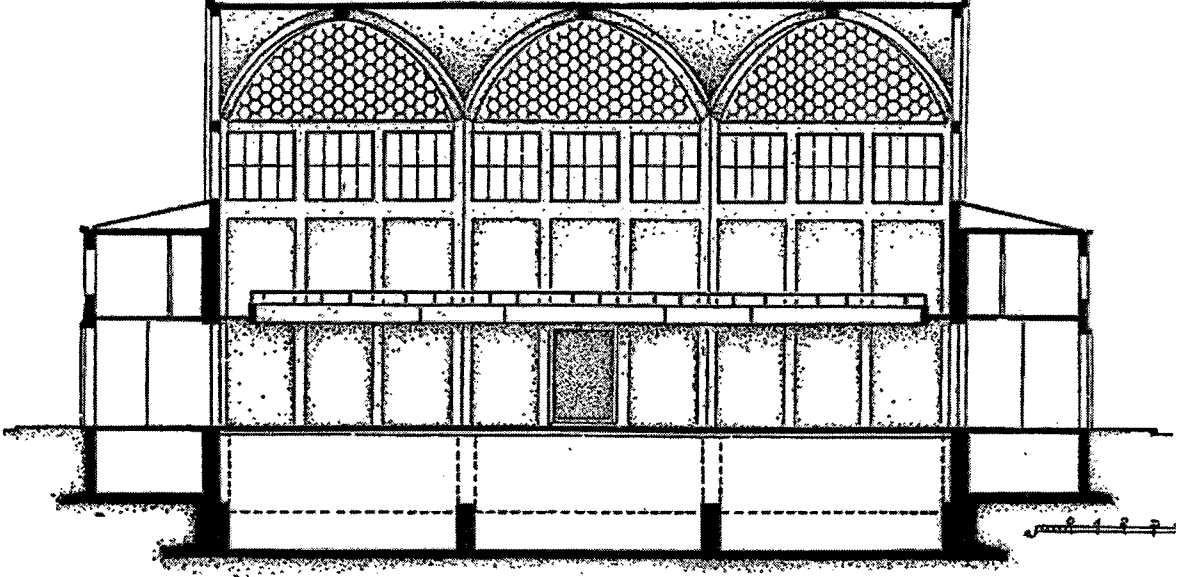
Şekil 7.29 Hal Binası zemin kat planı .Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

Şekil 7.30 Hal Binası 2. kat planı .Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950

Şekil 7.31 Hal Binası görünüş. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

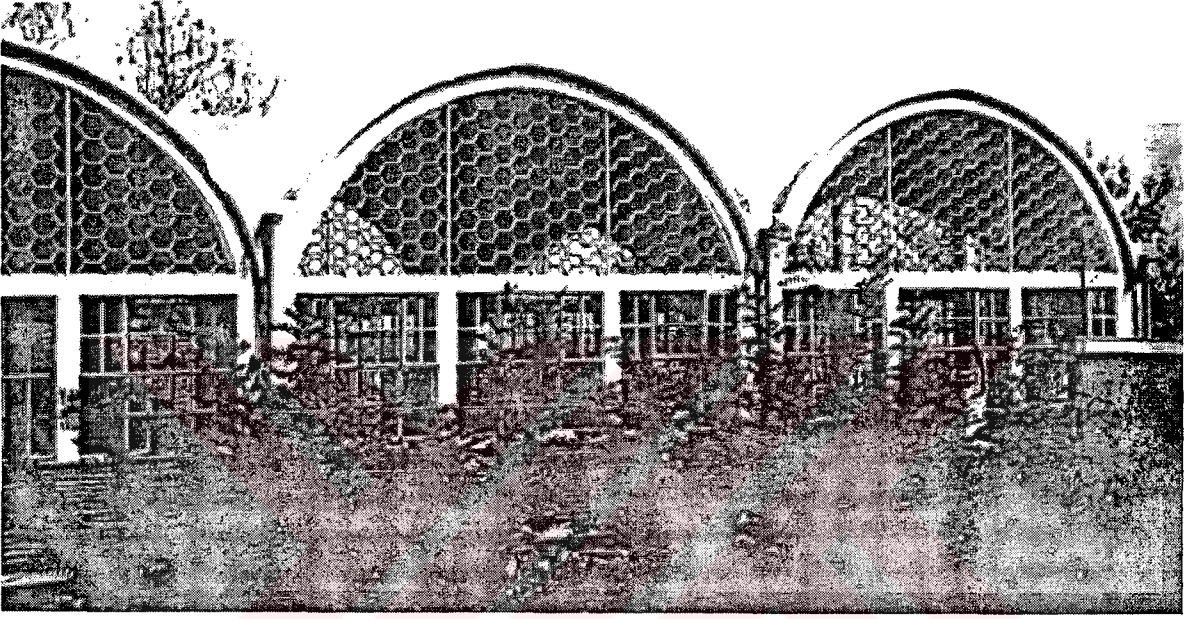

Şekil 7.32 Hal Binası kesiti. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

Çarşı kısmı ise çarşının diğer tarafına inşa edilmiş olup zemin katta dükkanları ve genel kullanımlı tuvaletleri ve üst katta da bir miktar büroları içermektedir. Bu kısmın bodrumunda kalorifer dairesi ile kömürlük bulunmaktadır. Binanın esas örtülü çarşı kısmı, betonarme iskelet, arası tuğla dolgu ile inşa edilmiştir. Diğer kısımlar ise, yığma tuğla duvarların taşıdığı, betonarme döşeme plakları şeklinde inşa olunmuştur.

Mimarlar şehrin mimari karakterini dikkate alarak ve yeni bir eser yapmakta olduklarını da gözden çıkarmayarak, ancak şehrin kubbe ve tonozlarını hatırlatan bir tasarım yapmışlardır. Bu nedenle ki çarşı kısmının örtüsünü, birbirlerini çapraz olarak geçen ikişer çerçevenin taşıdığı, tonoz şeklinde betonarme plak olarak tasarlamışlardır. Şehircilik açısından Bursa'ya kattığı fonksiyon itibariyle önemli bir yapıdır.*

* Arkitekt Dergisi Yıl: 1950 s: 147-152.

Resim 7.19 Halin bir dış görünüşü. Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

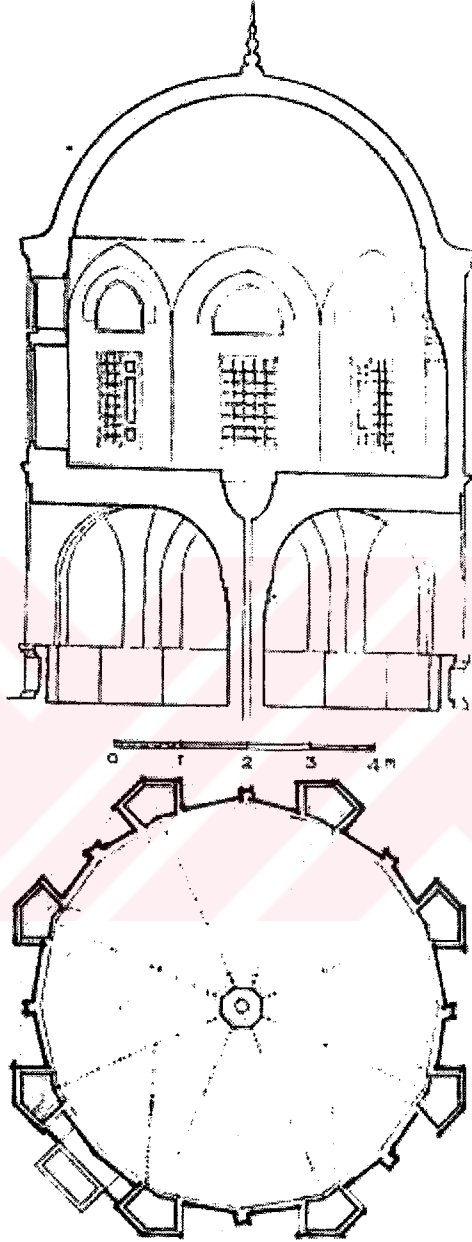
Resim 7.20 Halin içinden bir görünüş .Kaynak: arkitekt dergisi yıl 1950.

7.3.5 Koza Han restorasyonu

Bursa'da Sultan Beyazıt tarafından birçok sivil bina inşa edilmiş, bunların birçoğu da ayakta kalmıştır. Bunlardan en büyükleri, her biri çift katlı ve kırk odadan oluşan koza Han ve Fidan Han'dır. Koza Han 1490'da, Pirinç Han 1508'de inşa edilmiştir. Her iki han da İstanbul Beyazıt Camii vakfına bağlı olarak yaptırılmıştır.

Han-ı Cedid-i Evvel, Sırmakeş, Beylik Hanı Cedidi Amiri olarak bilinen ve en büyük hanlardan biri olan Koza Han. İpek kozası ticaretinde çok önemlidir. İsmi bu öneminden gelmektedir. Koza Han'ın mimarı "Abdülula bin Pulat Şah", mühendisi ise "Dücca bin Karaca" dır.

Koza Han 1490-1491 yılları arasında inşa edilmiş ve inşaatı 19 ay sürmüştür. Daha sonra mescidi yeterli gelmemiş, Hoca Mirir tarafından inşa edilen diğer mescit de harap durumda olunca Halil bin Elhak İvaz tarafından 1589'da yeni bir mescit yapılmıştır.

Şekil 7.32 — KOZA HANI, MESCİDİ

Şekil 7.33 Koza Han Mescit plan ve kesiti.

1632'de mimar İbrahim bin Abdülğani mescidi restore etmiş, han üç yıl sonra bir daha restorasyon görmüştür. 1985-1987 yılları arasında ise Bursa Koza Han Ensari İnşaat tarafından restore edilmiştir.

Koza Han'ın Orijinal Fonksiyonu

Koza Han hanlar bölgesinde Ulu Cami ve Orhan Camii arasında yer alır. 16. yy boyunca Bursa'ya ipek ticareti için gelenler genellikle Koza Han'da kaldı. İpek tüccarları her biri farklı katta iki oda kiralarlar, üst kattaki odayı gece kalmak ve ticaretle ilgili çalışmalar için alt kattaki odayı eşyalarını depolamak için kullanırlardı. Koza Han'ın doğusuna eklenmiş hayvanlar için ve depolama amaçlı ayrıca bir bölümü daha vardı. Selçuklu üslubunda olan şadırvan üzerinde klasik Osmanlı mescidi yükseliyordu. Koza Han'a kalmak ve ticaret için gelenler de bu mescidi kullandılar.

Resim 7.21 Koza Hanı Tak Kapısı.

Bugün Bursa'ya ticaret amacıyla gelenler eskiden olduğu gibi hayvanlarıyla gelmediklerinden biri tüccar için diğeri onun hayvanı için iki farklı mekana ihtiyaç yoktur. Çoğu zaman tüccarlar ticaret yapmak için Bursa'ya gelmek yerine haberleşme-iletişimi kurarak satıcılarla bağlantı kurarlar. Bursa'ya gelseler bile modern koşulları içeren mekanlarda konaklamayı, büyük restoranları, barları, gece kulüplerini tercih etmektedirler. Bunların tümünü dikkate aldığımızda Koza Han'ın orijinal fonksiyonu devam etmiyor veya edemiyor. Hanı eski fonksiyonu ile tekrar kullanmak istesek pek çok ilaveler yapılması gerekecek, bu da Hanın mimari öğelerine zarar verecektir.

Bilindiği gibi, Koza Han'ı hayatımızın bir parçası haline getirmek istersek, onu halkın kullanılabileceği bir mekan haline getirmemiz gerekecektir. Bu durumda burası için ticari bir kullanım düşünmek gerekir.

Hanın Mimari Karakteri

Şehirlerdeki ticari hanlar genellikle kapısız, iki katlı, ışınsal planlı odalardan oluşan ve merkezi bir avlu etrafında dönen açık galerilerden oluşur. Ayrıca etrafında dükkanlar da olabilir. Tüccarlar kendileri ve beraberinde getirdikleri eşyaları için gereken yerleri bu binalarda bulurlardı.

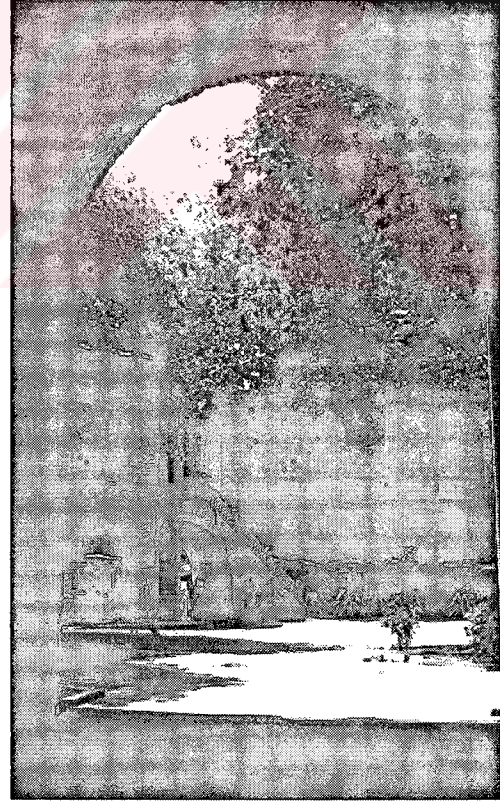

Resim 7.22 Bursa Koza Hanı İç avludan perspektif.

Resim 7.23 Bursa Koza Han iç avlusu

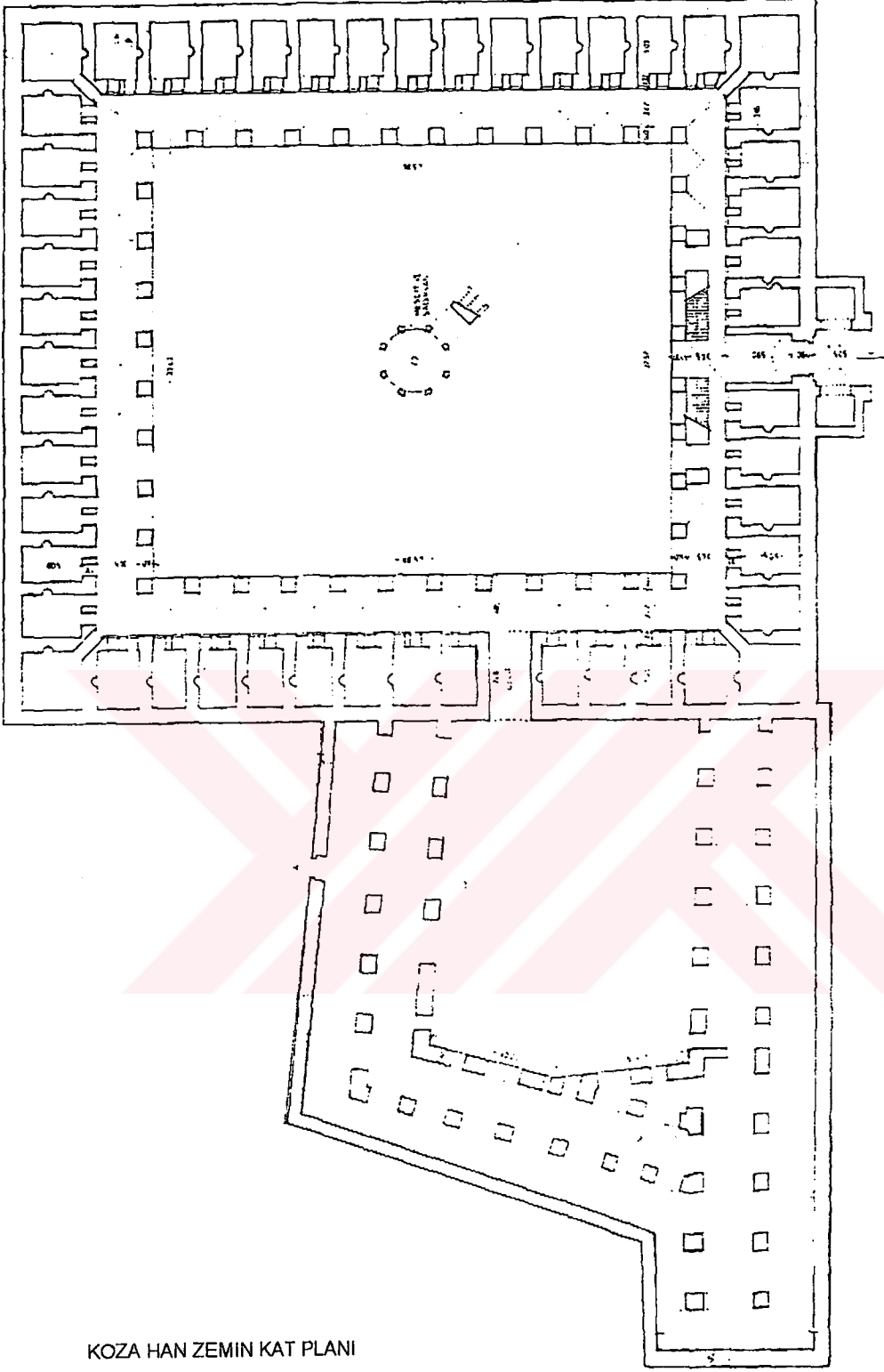
Koza Han iki katlı ana kütle ile çevrili kareye yakın bir avlu ve doğusuna eklenmiş, ahır ve depolama amaçlı küçük bir ikinci avludan oluşur. Bu han iki farklı avlu etrafında planlanmıştır. Çift katlı binaya taştan yapılmış ve yüksekçe düşünülmüş kemerli bir kapıdan girilir.

Resim 7. 24 Koza han girişinden perspektifler

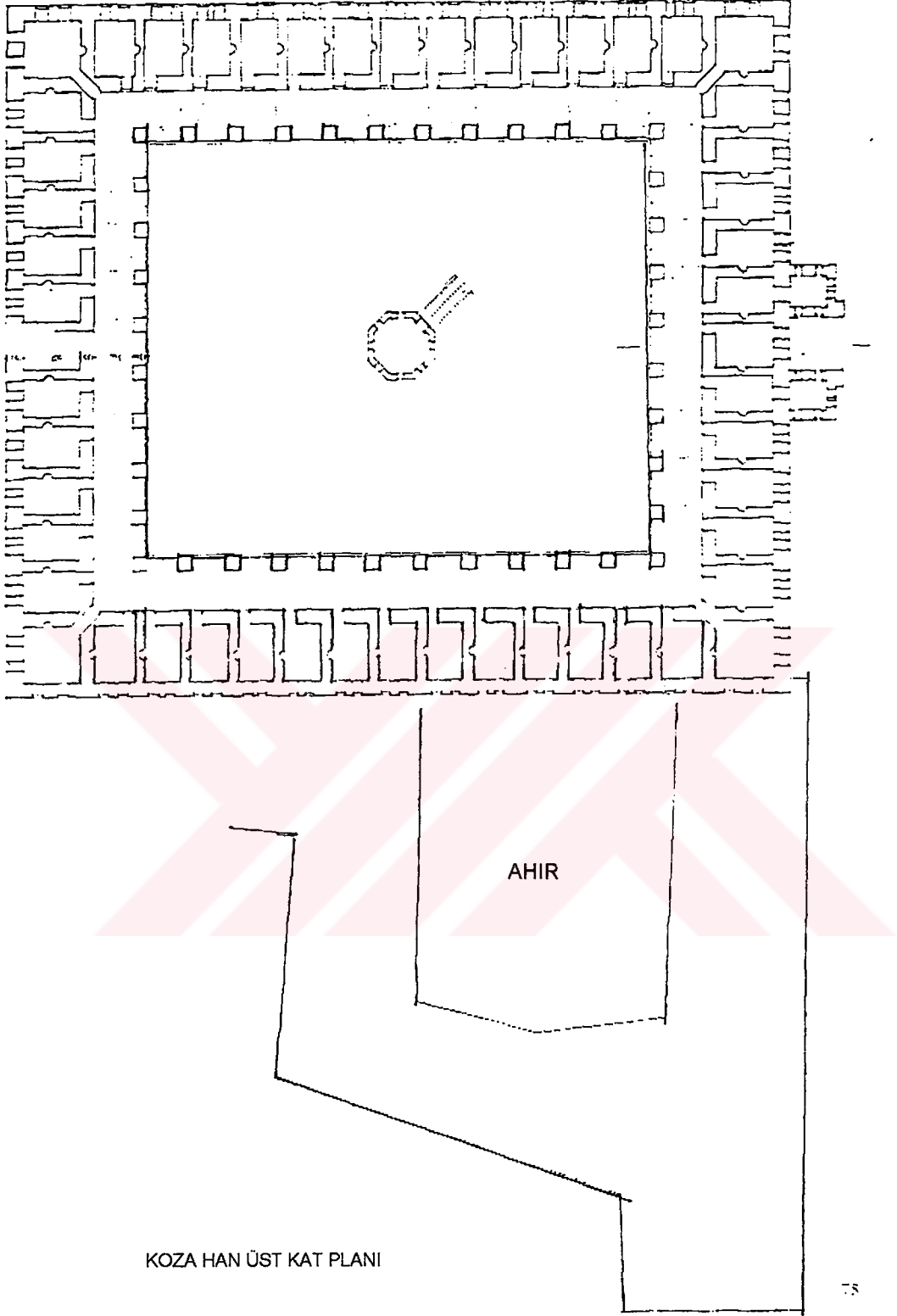
Girişin iki yanına yerleştirilen odalar mekanı örter ve dışardan geçen bir insan içerdeki mekanın güzelliğini algılayamaz. Giriş aynalı bir kubbeyle örtülmüştür. Buradan büyük avluya açılan dairesel kubbeli bir mekana ulaşılır. İlk katta tonozla örtülü 45 oda, ikinci katta yine tonozla örtülü 50 oda bulunur. İlk kattaki revaklar tonozla, ikinci kattaki tonozlar kubbelerle örtülmüştür. İkinci kattaki odaların dışa açılan iki penceresi vardır.

KOZA HAN ZEMİN KAT PLANI

Şekil 7.34 Bursa Koza Hanı alt kat planı.

Şekil 7.35 Bursa Koza Hanı üst kat planı.

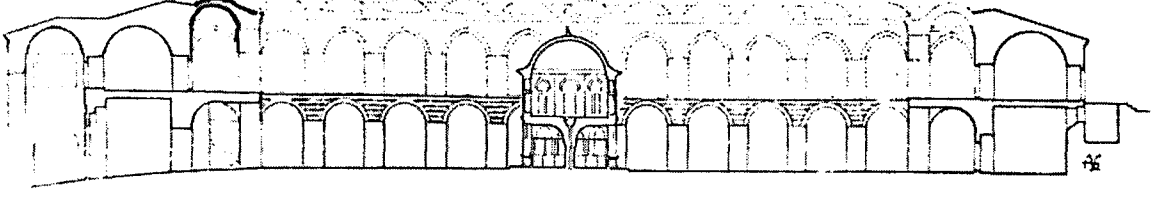

FIG. 133. — KOZA HANI. PLAN DU REZ-DE-CHAUSÉE ET COUPE.

Şekil 7.36 Koza Han'dan bir kesit.

Koza Han, Şadırvan üzerine oturtulmuş, sekiz tuğla kemerle taşındığı desteklemenin merkezini oluşturan, büyük sekizgen başlıklı merkezi bir kemerle örtülü olan bir kubbeden oluştuğu için Bursa'daki diğer hanlardan daha görkemlidir. Kubbe, yukarıda bahsedilen mescidin merkezindeki fiskiyeli havuzun üzerini örter. Buraya çok uzun zaman önce zarar görmüş, bir taş merdivenle ulaşılabilirdi. Avlu merkezinde yer alan bu mescitler eski Selçuklu Sultanlarından beri süre gelen bir özelliktir. Bursa gibi başkent kervansarayları daha ticari bir yapıya sahiptir.

Han bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile inşa edilmiştir. Bilhassa iç avlu ve alt kat revakı böyle yapılmıştır. Sonradan yapılan üst kat revakı kesme taştır. Alt yuvarlak kemerler tuğla, üst sivri kemerleri içlerde tuğla, düz yüzleri kesme taşla kaplanmıştır. Dış pencere kemerleri sivridir. Saçaklar tuğladan, kirpi saçaklıdır. Doğu ve batı duvarlarında, saçığın biraz altından, tuğladan bir süs kuşağının dolaştığı görülmektedir. Ahır tamamen moloz taştan ve kirpi saçaklıdır.*

Yeniden Fonksiyon Kazandırmadaki Sınırlar

Koza Han'ı yeniden kullanıma açma projesinin ilk adımı fonksiyon seçimi olmalıdır. Hanın orijinal konstrüksiyonuna zarar vermeyecek bir anlayış güdülmelidir. Tekrar kullanım projesinin sınırları tarif edilmeli, han planı ve fonksiyonel bağlantıları korunmalıdır. Dönüştürme işleminden sonra hanın orijinal formu hissedilmelidir. Yüklenen fonksiyonun bina ile ne kadar örtüşebildiğine bakılarak restorasyonla ilgili bir karara varılmalıdır.

* Kepecioğlu, Bursa Hanları,(1935), yazma eser, sıra no: 14

Koza Hanın Yeni Fonksiyonu

Zemin kattaki odaların çoğu iş yeri olarak kullanılmaktadır. Küçük çapta tekstil işi ile uğraşanların halka satışı bu dükkanlardan yapılmaktadır. İlk kattaki odalardan biri kafeterya olarak kullanılıyor. İnsanlar avludaki şadırvanın su sesi eşliğinde çaylarını kahvelerini, yudumlayabiliyorlar. İlk katın revakları odaları genişletmek için kapatılmış, kapatılan kısımlar dükkan vitrini haline getirilmiştir. Bu değişiklikler köşelerde problem yarattığı için köşelerdeki revaklar kapatılmamış açık bırakılmıştır. Ayrıca ahır odaları da şahsa özel dükkanlar olarak kullanılıyor. İkinci kattaki odalar küçük dükkanlar olarak kullanılıyor. Bu dükkanlarda, ipek, el yapımı ürünler, işlenmiş havlular satılmaktadır. Bazı sanatçılar resimlerini revakların kemerlerine asarak sergilemektedir.

İkinci katta koridor (revaklar) ile odalar arasındaki bağlantı devam etmektedir. Dükkan sahipleri vitrin ihtiyacındadırlar ama klimalar ve aydınlatma elemanları dükkan vitrinlerinde hoş olmayan bir görüntü oluşturmaktadır. Odalardan bir tanesi wc olarak kullanılmakta dolayısıyla burada orijinal kullanım söz konusu değildir.

Tabi ki böyle bir durumda yeni bir kullanıma adapte etmek oldukça zor. Adaptasyonun iki şekli de tartışılabilir. Öncelikle tarihi binanın getirdiği zorluklar söz konusu. Aynı zamanda yeni bir fonksiyon tarihi binaya zarar verebilecek bazı modern koşulları gerektirir. Özetle tarihi binaya yeterince saygılı bir denge kurmamız gereklidir. Örneğin hanın odaları dükkan olarak kullanıldığında bu fonksiyonun bazı gereksinimleri vardır. Bunlar büyük ve saydam dükkan pencereleri, havalandırma sistemi, ürünlerin sergilenebileceği raflar, dolaplar vs. Daha da ileri gidecek olursak mantıken mümkün olmamakla beraber daha büyük m² ler isteyeceklerdir.

Belki de Koza Han'a en uygun fonksiyon budur ama binanın bu fonksiyonla ne kadar mutlu olduğu tartışılır.

Han'da revaklar boyunca yürürken herhangi bir tarihi özellik hissedilmemektedir. Dükkan sahipleri ürünlerini alıcıların dikkatlerini çekebilmek için bu mekanı işgal ediyorlar. Bu nedenle insanlar bu kargaşanın içinde orijinal formu hissedememektedir. Buna ek olarak tuvaletler kötü durumdadır. Bu nedenlerle dönüşüm kabul edilebilir şekilde değildir. Bu

değişimden sonra Koza Han Bursa'nın ticari hayatının önemli bir parçası oldu. Bu açıdan bakılırsa dönüşüm başarılı olmuştur.

Ancak binanın boyutsal algılaması ve bütünlüğü açısından düşünürsek başarılı olduğunu söyleyemeyiz, ne odaların ne de revakların hanlara özgü mimari özellikleri korunmuş. Eklemeler (metal vitrin elemanları, oturaklar, aydınlatma elemanları vs.) tarihi binanın bütünlüğünü bozuyor. Tarihi binanın orijinal atmosferini, mekanlar arasındaki orijinal bağlantılarını bulamıyoruz. Yeni fonksiyon kazandırılması bütün bu hatalara sebep olarak gösterilemez. Dükkan sahiplerinin daha duyarlı olmaları gerekiyor eğer değilse, otoriteler tarafından buna izin verilmemesi gerekir. Ayrıca modern koşulların sağlanması konusunda da başarılı olunduğu söylenemez. Dükkan olarak yapılan yeni binalarda gereken modern koşulları ve standartları sağlamadığı için tarih bir binanın ticari olarak tekrar fonksiyonlandırılması başarılı olduğu takdirde tercih edileceği düşüncesindeyim.

Sonuç olarak, tarihi bir bina oluşu yeni fonksiyonundan daha önemli. Bu dönüşüm yapılırken her şeyden önce dönüşüm sınırları belirlenmeli, eğer belirlenen sınırlar içinde projelendirmede gereken koşullar sağlanırsa yeni fonksiyon arayışına gidilmeli. Belki diğer fonksiyon bu bina için daha uygun olabilecektir. Yeni fonksiyon düşünüldüğünde müze olması üzerinde durulabilir, Koza Han erken Osmanlı döneminin ticaret hayatı ve ipek ticareti ile ilgili fikirler verebilecek bir müze.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz dünyasında kentsel biçimlenme, mekan biçimlenmesi ve kentsel yaşam çelişkilerinin açıkça sergilendiği kentler gözlenmektedir.

Bugün sanayileşme sürecini aşmış ülkeler sanayileşmenin ilk yıllarında tarihsel ve kültürel mirasın sağlıklı değerlendirilmesi yolunda düştükleri çelişkileri önemli ölçüde aşmış bulunmaktadır.

Artık bu ülkeler sanayi olgusunun getirdiği yeni değerlerle tarihsel ve kültürel mirasını zenginleştirebilmektedir. Ülkemizde ise sanayileşme süreci içinde daha önceki deneylerin ışığında tarihsel ve kültürel mirasın değerlendirilmesinde ve kentsel mekan kazandırılmasında yeterince ön örnekler vardır. Ancak kent için böylesi zengin birikimler edinmek ve kente bu gerekli birikimlerle donatılmış planlama yöntemleriyle yaklaşılmamış olması kentsel mekanların niteliksizleşmesine ve değer kaybına neden olmuştur.

Diğer yandan, ülkemiz kentlerinin tarihsel gelişimi içinde Bursa önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla kentsel yapı ve yaşam özellikleri ile Bursa tarihsel gelişme sürecinde çok değerli birikimlere sahne olmuştur. İşte tarihten geleceğe uzanan yaşam çizgisinde Bursa bu değerlerini güçlkle korumaya çalışırken, öte yandan bunlara, çağdaş gereksinimlere uyum sağlayacak geliştirme politikalarını da belirlemek çabasıdır.

Bursa makroformu hızlı büyümüş bir sanayi kentinin sorunlarını yansıtır. 1960'lardan günümüze kadar üretilen çok sayıda imar planına rağmen konut alanlarının %65'i - diğer büyük şehirlerde olduğu gibi - yasadışı yöntemlerle gerçekleşmiştir. Sonuçta salt piyasa güçlerine bırakılmış bir planlama kent gelişmesini denetleyememekte; piyasa da kentin önemli sorunlarını çözümlenmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durumda yerel yönetimlerin farklı sosyal ve ekonomik yapıdaki kent parçalarında geçerli olabilecek farklı politikalar geliştirmesi ve iyi tasarlanmış politikalarla desteklenen plan ve projeler üretmesi gerekmektedir.

Bu olumsuz gelişmelere karşın ulusal nüfus artış hızında 1985'ten başlayarak hızlanan azalma önemli fırsatlar yaratmaktadır. Türkiye'nin 2020 yılı nüfusu 81.9 ile 84.4 milyon aralığında gerçekleşecektir. Nüfusun yaş gruplarına dağılımının şimdikinden çok farklı olacağı anlaşılıyor. Bu durumda Bursa kenti için, eğilim uzatması (trend extrapollasyonu)

yöntemiyle bulunan 3.7 veya 4.3 milyon düzeyindeki hedef nüfus büyüklükleri olası ve gerçekçi görülmemektedir. Kentin ulusal nüfus payının %1.5'tan %3'e yükselmesine tekabül eden 2.5 milyonluk bir hedef nüfus, makul bir büyüklüktür.

Asıl önemli olan nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımındaki dönüşümdür. 1960'larda 5-6 düzeyindeki toplam doğurganlık hızı 1993'te 2.1'e batı kesiminde 1.8 ve 1.5'e düşmüştür. Bu demografik dönüşümün ekonomik ve toplumsal sonuçları başka kaynaklarda ayrıntılandırılmış durumdadır.

Bursa'ya yönelik önceden kestirilmesi olanaksız yoğun balkan göçleri nedeniyle bu dönüşümün etkileri çok belirgin değildir. Buna rağmen, nüfus projeksiyonlarında 0-14 yaş grubunun hızla stabilize olduğu, ekonomik açıdan aktif ve yaşlı nüfusun arttığı, 20 yıllık bir dönemde de benzerleri gelişmiş batı ülkelerinde görülen nüfus yapılarına geçildiği görülüyor. Ekonomik açıdan aktif nüfustaki artışa karşılık, genç nüfusun stabilizasyonu kentsel refah düzeyinin artması ve yeni bir kent yönetim çerçevesinin oluşumu açısından fırsatlar sağlamamaktadır. Bu bağlamda, yalnız nüfus artışının yarattığı fiziksel hizmet gereksinimi karşılamayı amaçlayan politikaların terk edilerek, kentsel yaşamın kalitesini yükseltecek çok boyutlu politikalar geliştirilebilir. Sözgelimi genç nüfusun stabilizasyonu okullarda derslik sayılarını arttırmaktan çok eğitimin kalitesini yükseltmeyi amaçlayan politikaların geliştirilmesine olanak sağlar. 8 yıllık zorunlu eğitimin bu bağlamda gerçekleştirilebildiği, 11 yıllık zorunlu eğitimin gündemde olduğu düşünülmeli yerel yöntemlerin eğitimle olan bağları ve planlama yaklaşımları gözden geçirilmelidir. Benzer şekilde üniversitelere başvurular 2002'de stabilize olacak bu da yüksek eğitimin kalitesini yükseltecek fırsatlar yaratacaktır.

Yaşlı nüfusun mutlak ve oransal artışı; sosyal güvenlik fonlarının yönetimi kadar, sağlık, bakım ve barınma dinlenme ihtiyaçlarıyla ilgili tesis gereksinimi yaratacak, yaşlı nüfusun kent yaşamıyla bütünleşmesini sağlayacak faaliyetlerin yeniden kurgulanmasını gerektirecektir. Nüfus piramidindeki değişim kenti yeniden iktisadi bir cazibe merkezi haline getirecek ve istihdam yapısının çeşitlendirilmesi, hizmet sektörünün geliştirilmesi ve kentin MİA'sının yeniden yapılandırılması konusunda önemli fırsatlar sağlayacaktır.

Bütün bu dönüşümleri mevcut planlama anlayışıyla karşılamak mümkün olmamaktadır. Halihazır kent üzerinde 2.2 milyon nüfus öngören plan kararları vardır. Bursa örneğinde

planlarla yapılaşma hakları tahsisinin bu hakların pratikte kullanımı anlamına gelmediği dikkate alınarak, ilgili tarafların mutabakatıyla geliştirilebilecek, uygulanabilir, "örnek dönüşüm projeleri" üzerinde durulmalıdır. Kentin nüfus artışıyla uyumlu ve metropolitenleşme (desantralizasyon) fırsatlarını tümüyle ortadan kaldırılamayan bu yaklaşımın Bursa kentinin yeniden yapılanması için en gerçekçi çözüm olduğu söylenebilir. Bursa Büyükşehirinde 2020 planlama ilkelerini ve nüfus gelişimini sayısal ve niteliksel açıdan sürekli izleyecek dinamik bir planlamaya (monitoring) ihtiyaç vardır. Bu tür bir yaklaşım geliştirilinceye dek, kent açısından hayati önem taşıyan kesimlerde politik emrivakilerle istihdam ve yoğunluk artışlarına izin verilmemeli, planlama konusunda da, plan stokunu arttırmaktan çok uygulanabilir ve seçmeci planlamaya öncelik verilmelidir.

Kentlerimizin sosyo ekonomik yapısı, iç ve dış dünya toplumları ile ilişkilerinin son yüzyılda geçirdiği değişiklikler, onların bugünkü yapısında hem özellik hem de sorun olarak görebileceğimiz yönler oluşturur.

Yoğun dış ticaret ile kontrol mekanizmaları yan yana yaşayan yeni bir çift yapı oluşturmuştur.

Bursa'yı merkez olarak kabul eden fonksiyonların analizi (bölgesel toplama dağıtma faaliyetleri, bölgesel sanayi, bölge dışı sanayi, teknik ve idari hizmetler, küçük sanayi ve tamir, nüfus özellikleri, kent dokusu, ulaşım ağındaki değişimler) önem kazanacaktır. Bursa şehri ve yakın çevresi ile bütünleşen küçük ticaret (esnaf), metropoliten alan dışıyla ilişki kuran orta boy ticaret ve bunların yanında bölge, ülke, yurt dışı ile bütünleşen bankalarında dahil olduğu servis kategorisi ile son yıllarda etkinliği artmış olan sanayi ve imalattaki gelişmeler temel belirleyiciler olmaktadır.

1985 yılında Bursa Belediyesi çok yönlü kültürel etkinlikler başlatacaklarını bildirerek, bunun süreklilik kazanması için herkesi katkıya çağırmıştır. 13-18 Mayıs günlerinde, Bursa Belediyesi'nce "Tarih İçinde Bursa 85" başlığı altında bir hafta sürecek etkinlikler gerçekleştirilmiş, bu etkinliklerin sonucunda da bir bildiri yayınlanmıştır.

Bu bildiri de özetle şöyle denmektedir; Zengin bir doğal çevre içinde, tarihin en büyük uygarlıklarının doğduğu, geliştiği ülkede, yoğun doğal, tarihsel ve kültürel mirasın hızla elden çıkmakta olduğu, günümüzde, yerel yönetimlere büyük görevler ve sorumluluklar düşmektedir.

Ülkenin kültür bütünlüğü ve sürekliliğinin sağlanmasında "koruma, değerlendirme, yaşatma" kavramlarının vazgeçilmez olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu kavramların toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla doğru belirlenmesi, gerek halka gerekse sorumlu yönetim birimlerince doğru, açık ve inandırıcı biçimde aktarılması, başarının en önemi koşuludur.

Yerel yönetim birimleri çağdaş koruma-değerlendirme-yaşatma çalışmaları yönünde hızla örgütlenmeli, koruma ve yaşatma ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlar arasındaki kopukluklar giderilmelidir.

1985' de, Bursalı aydınlar, yerel yöneticiler ve ÇEKÜL kadroları, dayanışmaya dayalı ilk örgütlü tavrı ortaya koyarak, "Tarih İçinde Bursa 85 Sempozyumu"nu düzenlediler. Bir yandan 2000'li yılların Bursa profili çizilmeye çalışıldı, diğer yandan da "kentsel koruma ve yenileme uygulamaları" hayata geçirilmiş. Bu çabaların ardından Bursa "Avrupa Kenti" ödülüne ulaşmıştır. 1985 den tam on iki yıl sonra ve 2000'e sadece 3 kala, aynı sorumluluğu taşıyanlar güçlenmiş olarak "Yerelden Evrensele Bursa 21" etkinlikleri ile bir hesaplaşma başlatmışlardır. Geçmişin sorgulandığı 21. yy kentleri için yeni hedefler belirlenmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen etkinlikler içinde "Tarihi Kentte Yaşam Çevreleri" konulu mimari proje yarışması, "Bursa'nın Ufak Tefek Taşları" başlıklı karikatür yarışması, "Çevre Konulu Haber Değerlendirme" yarışması, çeşitli sergiler, konserler, belgesel film gösterileri ve paneller yer almıştır.

Son Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyetin 1923'den günümüze uzanan çizgisi içinde Türkiye'de tüm kentler, ortak özelliklerinin yanı sıra, buldukları bölgelerin özel koşullarının verdiği olanaklarla, kendilerine özgü bir çizgi geliştirmişlerdir. Türkiye'de değişik ölçeklerde her yerleşme yeri, ülke bölge bütünü içinde, dünü-bugünü-geleceği birlikte gözden geçirmeye çalışan bizler için de hiç kuşkusuz kentleri birbirinden ayıran ve birleştiren öğeleriyle de araştırmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle, her yerleşme yerinin kendine özgü koşulları, kimlik açıklaması için belirgin bir çıkış noktası oluştursa bile, kuruluş günlerinden gelişme evrelerine kadar geçirdikleri her aşama, onları etkileyen sayısız etken, hepsinin gerçek kimliğini belirler. Böyle bir yaklaşımla değişik aşamalarına tanık olduğumuz Bursa ele alındığında, kurulduğu yerin özel durumu, doğanın ona sağladığı sayısız olanak, tarihin her döneminde yüklendiği sorumluluklar birlikte gözden geçirildiğinde, bu kenti ayrıcalıklı kılan öğeler daha açık kendini ele verir. Bursa'da yakın

tarihinin önemi Türkiye'de 1950 sonrasının siyasal dalgalanmaları, dünyadaki gelişmelerin ülkemize yansması, ülke içinde her şeyi altüst eden "göç olgusu" dikkatle izlendiğinde Bursa, "kentsel kimliği" zorlayan her sorunu tümüyle içerir. Bu açıdan, burada özel koşulların sağladığı olanağın ne oranda "yanlışa yöneldiği", tarihin kazandırdığı inceliklerin ne oranda sağlıklı kılınacağı ise, ayrı bir tartışma konusudur.

Buradan hareketle; Bursa'yı büyük düşünmek önem kazanıyor. Bölgesi içinde, ülkede ve hatta bölge ülkeleri çerçevesinde, Akdeniz' de, Balkanlar' da ve nihayet dünyadaki yeri, konumu ile birlikte ele alınarak düşünülmesi gerekiyor. Retrospektif anlamda kente baktığımızda Bursa'yı hep tarih yüklü, bir kültür mirası yoğunlaşmasının olduğu yer olarak ele alıyoruz. Ama aynı zamanda Bursa'yı doğru değerlendirebilmek için sanayi kültürünün ortaya koyduğu miras açısından da bakmak gerekiyor. Dolayısıyla sanayi ve kent (Bursa) ilişkisi bağlamında yaklaşıldığında ortaya çıkan sanayiye ait mirasın hiç de doğru esaslar ve hedefler üzerine oturmadığı anlaşılıyor. Ve hiçbir zaman Bursa'nın burada yaratılan sanayinin geliştirilmesi perspektifinde ona yenik düşmemesi gereği beliriyor. Doğa-kültür mirası korunması yanında yeni değerler yaratılması, planlamasının da ötesinde bölgesel ve metropoliten ölçekte bir kentsel tasarım (urban design) anlayışıyla da yaklaşımlar ortaya konması gerekiyor. Ülkemizde henüz çok iyi kavranamamış olan fakat bu günün düzenleme anlayışında gerçek ve ciddi bir düzenleme aracı olarak kentsel tasarım yoluyla yeni görsel değerler estetik olgular; yaşanabilir, sürdürülebilir, çevreleri ekolojik denge içinde yaratmak, önceden resmetmek ve tesadüfilikten-olumsuzluktan- kurtarmak, aynı zamanda Bursa'nın makro formu ile gelişme biçimi, alternatiflerini ortaya koymak gerektiğini düşünüyorum. Bursa bir "kent-merkez" olarak, çevrenin gelişmesini yakalayacak kültürel ve ekonomik gelişmeler sunmalıdır. Uluslararası ölçekte kendini gösterme, ifade etme iradesini kullanmalıdır. 20. yüzyılın sonunu belirleyen yeni bir gelişme coğrafyası yaratılmasında metropolitenleşme olgusunda sanayi ve kültür mirasıyla; doğa ve kültür mirası hesaplaşması yapılmalıdır.

Rio de Jenerio'da Haziran 1992'de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansına (UNCED) katılan, gündem 21'i uygulamayı taahhüt eden ülkelerden biri de Türkiye'dir. Taahhüde göre ülkeler içinde il bazında örgütlenmeleri gereken, Yerel Gündem 21'ler oluşturulmalıdır. Bursa'da "Yerel Demokrasi Yoluyla Çevre Yönetimi" Uygulaması, Yerel Gündem 21 Çalışma Grupları, Kent Konseyi, SEDAM'lar (Semt

Danışma Merkezleri), Kadın İletişim Merkezi gibi mekanizmalarla anlam kazanmaktadır. Halkın, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, ilgili bütün sektörlerin ortak olarak katkılarını almayı hedefleyen bu mekanizmaların ana ilkesi, 21. Yüzyıla sürdürülebilir kalkınmayı başarma amacıyla girerken bir yönetim modeli olan gündem 21 çözümler paketini kullanmaktır. Bu ilkedен hareketle yaşanmakta olan gelişim sürdürülebilir bir nitelik kazanacaktır.

Sürdürülebilir gelişim, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını kapasitesini tehlikeye atmadan, şimdinin ihtiyaçlarını karşılama amacını güden gelişimdir.

Sürdürülebilir gelişim, gerçekte, uzun dönemde toplanıp bir araya gelecek risk ve rahatsızlıklardan kaçınmak için ihtiyaç duyulan önlemleri vurgulamaktan daha radikal bir iştir.

Sonsuz ileri-geri mesaj akışı ve iletişim ağları ile dolu bu dünyada, kamu sektörünün görevi; şehri bir bireyin bu şebekelerden haberdar olabileceği ve kolayca bu şebekelere girebileceği; bir sokak köşesinin bile demokratik tartışma ortamı olabileceği bir yer yapmak olmalıdır. Katılımcı yaklaşım, o yer sakinlerinin motivasyonu, ortaklıklar, demokrasinin araçlarına erişim, yerel gerçekliklere ve mevcut çıkarların çeşitliliğine daha derin bir anlayış verir; yerel kamu politikasının ve stratejisinin devam eden değerlendirmesine imkan veren bir tartışma ortamı sağlar.

Genel anlamda sürdürülebilir gelişim için belirlenen yeni stratejileri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Kültürel, şehirsел ve mimari mirası çoğaltmak ve açık alanları yenilemek,

Şehirsел fonksiyonların karışımını ve böylece yerleşim boyutunu muhafaza etmeyi tercih etmek,

Sosyal yerleşim dengesini muhafaza etmek veya eski haline sokmak,

Toplu taşımacılığın kalitesini arttırmak ve hususi vasıtaların kullanımını azaltmak,

Yerli aktiviteler geliştirmek, insanları cezbetmek ve kentin her yerinden ve her kesiminden insanların şehir merkezine ulaşımını sağlamak, merkezin her an yaşamasını sağlamak.

Bunun yanı sıra günümüz şehir merkezi politikaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Gelişim hedeflerini çeşitlendirmek. Burada seçilmiş olan strateji genel olarak yerleşimi de içeren merkezdeki fonksiyonları dikkate alır. Amaç gece ve gündüz şehir merkezine canlılık kazandırmak olmalıdır. Şehir merkezinin, insanın çok olduğu, günlük yaşamında bireyin birden fazla seçeneğinin olduğu bir yer olması lazımdır; çalışma, yaşama, dinlenme, kişisel gelişim, öğrenim vb.

Yerleşik nüfusun kaydını yapmak. Şehir merkezinde, çok az kimsenin yaşadığı yerlere özellikle gelir düzeyi yüksek aileleri çekmek. Gençlerin, özellikle öğrencilerin ve daha düşük gelirli insanların da orada oturmasını sağlamak. Burada yerleşime dönük geniş bir prosedür yelpazesini ve finansmanını -kamu ve özel sektör- kullanan bir rehabilitasyon stratejisi ortaya konmaktadır.

Metro–hafif yaylı sistemleri tedarik etmek veya mevcut olanları genişletmek suretiyle entegre ulaşım politikalarını tekrar başlatmak, yaya kaldırımlarını düzenlemek, otobüs hatlarını yeniden düzenlemek ve bunların hepsini dinamik şehirleşme stratejisi içinde bütünleştirmek.

İnsanlar şehirleri inşa ederler ve şehirler de sakinlerini şekillendirir. Şehri daha çekici kılan nedir sorusunun yansıması şehirselleşme fikrini bütünleştiren niteleyici yaklaşımda cevabını bulur.

Sokaklar ve binalar, şehir sakininin şehirle yaşadığı ilişkiyi etkiler. Binaların cephesi, sokak genişliği, binaların yüksekliği, gün ışığının nüfus edebilme kabiliyeti, gürültü seviyesi bir çevrenin, şehirselleşme kültürünün kaynağını teşkil eden mimari ve alan planlamasının bazı unsurlarıdır. Bu şehircilik anlayışı, şehir sakinlerinin şehirlerinde sembolik olarak kendini tanımlamasında ifadesini bulur. Şehirciler ne kadar ince işlenirse onların sebep oldukları etkiler yada rollerde o kadar zengin olur.

Bursa köklü geçmişi ve bu geçmişten günümüze gelen kültür varlıklarıyla korunması gereken kentlerimizden biridir. Metropolitenleşme süreci içinde kimlik ve kişiliğini hızla yitirmektedir. Bu nedenle öncelikle gerçek kimliğin belirlenmesi gereklidir.

Buradan hareketle Bursa için şu sonuçlara varabiliriz:

Bugün Bursa'nın işlevleri tam olarak belirlenmemiştir. Bursa bir tarihi başkent mi, açık müze olan turizm kenti mi, sanayi kenti mi, yoksa üniversite kenti mi sorularına yanıt arayarak kentsel faaliyetler ve bunlara bağlı olarak mekansal düzenlemelerin tasarımı yapılmalıdır.

Bütün bu faaliyetleri bünyesinde taşıyan Bursa'ya tek sektöre değil, birden çok sektöre dayalı bir kimlik kazandırılmalı, çeşitli sektörlerin belirli oranda yer aldığı bir kent kimliği kazandıracak planlar öngörülmelidir.

Tarihi kimliğin bozulmaması için kent merkezindeki yığılma durdurulmalı, tarihi eserler korunup, yenilenecek işlev kazandırılmalıdır.

Bursa kentinin gerçek kimliğinin belirlenmesine halkın katılımı gereklidir. Bu amaçla kent insanı devreye sokulmalı, yerel yönetim ve kent halkı bütünleşmelidir. Kent yönetimi bilgilenme açısından üniversite ile, plancı ile, koruma kurulları ile yakın işbirliği yapmalıdır.

Kentin düzenlenmesi çabaları halkla bütünleştirilmeli, her türlü kentsel kalite arttırılmalı, halkın kentine sahip çıkması ve kentlilik bilincinin yerleştirilmesine çalışılmalıdır.

Bursa'da gerçek anlamda korumanın gerçekleştirilmesinde ve kimlik arayışlarında, kent yönetimi işletmecilik bilinci ile yapılmalıdır[M61].

Merkez koruma geliştirme alanında, anıtsal yapıların korunmasında ve çevrelerinin düzenlenmesinde yapıya uygun kentsel mobilyalar kullanılmalı, yollarda kullanılan döşeme kaplamasının bile bu bütünlüğü bozmaması gereklidir.

Tarihi yapıların korunmasının yanı sıra kentsel mekanlarda süreklilik yaratılmasına da önem verilmelidir. Bu mekanların yaşayan mekanlar olabilmesinin sağlanması için çağdaş yaşamla bütünleşen fonksiyonlar verilmelidir.

Meydanların, yaya yollarının düzenlenmesinde, silüet oluşumlarında kentsel kalitenin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı ve bu mekanların tarihi çevreyle bütünleşmesi sağlanmalıdır.

Hanlar bölgesinde, açık mekanlarda kent mobilyalarının seçiminde tarihi çevreye uygun seçimler yapılmalıdır. Ayrıca, özenle korunmuş tarihi yapıların üzerinde yer alan reklam panolarına, tabelalara sınırlandırma getirilmeli, böylece bunların oluşturduğu bozuk görüntülerin yok edilmesi gereklidir. Cadde üzerinde bitişik nizamda yüksek yapılaşma görülmekte, Bu yapılaşmalar çeşitli hizmet fonksiyonlarını ve kamu yapılarını barındırmakta, burası Hanlar Bölgesi için bir tehdit unsuru yaratacak yapılaşma göstermediği sürece müdahale görmeyecek bir alan. Çöküntü bölgesi haline gelmiş, eski ayakkabı imalatçıların bulunduğu alan sağlıklılaştırılmalı ve bölgeye yeniden kazandırılmalıdır. Hanlar restore edilmeli ve kendi içinde fonksiyonel bütünlük sağlanmalıdır. Orta avluları açık alan olarak; toplanma dinlenme ihtiyaçlarını giderecek alanlar olarak projelendirilmelidir. Müzik aktiviteleri, resim sergileri ve el sanatları sergilerinin yapılabileceği uygun projeler geliştirilmelidir. Geleneksel perakende ticaretin yapıldığı ana yaya aksı olan kapalı çarşı aksı korunmalı ve sağlıklılaştırılmalıdır.

Kayhan Bölgesinde, sokaklarda oluşan sıkışıklığın giderilmesi, otopark sorununun çözülmesi gereklidir. Fakat alanda otopark için yeterli alan yoktur. Bunun için tarihi çevrenin dar sokaklarına araç trafiğinin girmemesi gereklidir.

Reyhan Bölgesinde, çevre kalitesinin çok düşük olduğu, bir çok tarihi yapının yıkılma durumuna geldiği, bu yapıların oluşturduğu mekanların da düzensiz ve bozulmuş mekanlar haline geldiği gözlenmiştir. Bu alan, kentsel tasarım ölçeğindeki düzenlemelerin ivedi yapılması gereken alandır. Hanlar Bölgesinde olduğu gibi bu alan da merkez fonksiyonlarını barındıran ana yola bitişik cepheli iş hanlarının yapılaşabileceği bir alan. Mevcut yapılaşma bu öneriyi desteklemekte. Bu bölge Reyhan Konut Bölgesini yeni merkezden ayıran tampon bölge özelliği sergilemekte. Organik dokusu, dar ve çıkmaz sokaklarıyla yaya dolaşımına olanak veren bir alandır. Alan sağlıklılaştırılmalı, konutlar restore edilmelidir. Geleneksel ve yeni merkezin barındıramayacağı tarihi evler, kültürel alan olarak değerlendirilmelidir. Sınırlı oranda konaklama, yeme-içme hizmetleri ile turistik amaçlı kullanıma dönüştürülebilir. Tarihi bir kent olan Bursa 'nın tanıtımı için bu alanda uygun projeler üretilmelidir. Yeni merkez ile geleneksel merkez arasındaki yaya sirkülasyonunu sağlayan bu ana aks etrafı, yayalara hizmet verecek dinlenme amaçlı açık alanlarla desteklenmelidir. Mevcutta bu aks üzerinde yer seçmiş olan mefruşat ve hazır giyim birimleri, gelişigüzelikten kurtarılmalıdır. Bu sıkıntının dokuyu tahrip etme kaygısı taşıdığından, bu alan içinde ticari fonksiyona izin verilmemelidir.

Sonuç olarak:

21. yüzyılda Bursa'nın ülke metropolleri arasındaki yeri, işlevi ve öneminin yeni bir kent yönetim anlayışı çerçevesinde geliştirilen yeni kentsel politikaların ve planlamanın başarisına bağlı olacağı görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde olduğu gibi Bursa'da da tarihsel ve kültürel mirasımızın korunması konusunda yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKLAR

Akseven, Celal E., (1970), Türk Sanatı, İstanbul.

Alkaya, N., (1994), "Bursa'da Nüfus-Şehirselleşme İlişkisi", MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.

Aslanapa, O., (1971), Turkish Art and Architecture, London.

Atamalaca, A.M., (1947), Bursa camii ve Anıtları Nasıl İncelenmeli, Uludağ, Sayı 83, Bursa.

Ataş, M., (1960), 50 Yıl Önce Bursa, Bursa.

Ayverdi, Ekrem H., (1953), Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Fatih Derneği Neşriyatı, İstanbul.

Arkitekt Dergisi, (1997 Haziran)

Aydın, O., (1997), "Bursa Kent Merkezinde Alışveriş Olgusunun Değişimi ve Kentsel Tasarım Bakış Açısından Değerlendirilmesi", MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, "Türkiye Nüfusu 1923-1994 Demografik Yapısı Ve Gelişimi -21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar. DİE Yayını 1995.

Bursa kent bütünü ve yakın çevresi nazım planı raporu imar ve iskan bakanlığı metropoliten planlama dairesi -temmuz 1976

Baykal, K., (1982), Bursa ve Anıtları, Bursa

Baykal, K., (1946), Bursa Koza Hanı ve mescidi, Bursa.

Bayrak, O., (1979), Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, İstanbul.

Batkan, Ö., (1996), "Bursa Kentsel Gelişim Ve Planlama Süreci". Bir masaldır Bursa kitabı, Yapı Kredi Yayınları, Bursa

Berkman, G., (1995), "Bursa Nazım Plan Çalışmaları, Ekonomik Çözümlemeler"-BİNTED ve Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Basılmamış rapor.

Betsy, H., (1980), Bursa Rehberi, Redhouse Yayınevi, İstanbul.

Bursa Ansiklopedisi, Akbank Yayını

Bursa Çevre Durum Raporu (1998 Aralık), Tanıtım Ofset, Bursa

Bursa Hanları, (1935), Bursa Halkevi Yayını, Bursa.

Bursa Merkez Koruma Geliştirme Projesi Açıklama Raporu, ODTÜ, 1989

Cezar, M., (1985), Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- Dönbekçioğlu, G.,(1994), "Geleneksel Kent Dokularında İşlevlerin Yüklenmesi Sorunsalı, Bursa Örneği", MSÜ Mimarlık Fakóltesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
- Ersoy, Ö., Menteş, T., (1995), "Bursa İli Nüfus Çalışması - BİNTEĞ ve Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı, Basılmamış rapor.
- Gülbaş, M., (1995), "Bursa'nın Kentsel Fiziki Strüktürü ve Kent Morfolojisi Değişimi", MSÜ Mimarlık Fakóltesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
- Güvenç, M.,(1995), Bursa Nazım Plan Çalışmaları Sosyal Ve Ekonomik Çözömler. BİNTEĞ / Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı Basılmamış Rapor.
- İlter, İ., (1969), Tarihi Türk Hanları, K.Y.G.M. Yayını, Ankara.
- Kepecioğlu, K., (1935), Bursa hanları, Halkevi Yayını, Bursa.
- Koyunluoğlu, A., (1935), İznik ve Bursa Tarihi, Bursa.
- Köseoğlu, N., (1946), Tarihte Bursa mahalleleri, Bursa Halkevi Yayını, Bursa.
- Kuban, D., (1985), Osmanlı Mimarisinde İç Mekan Teşekkölü, İTÜ Mimarlık Fakóltesi Yayını, İstanbul.
- Kuban, D., (1970), Türkiye Sanatı, İstanbul.
- ODTÜ Araştırma raporları: konut politikası geliştirme çalışması ve planlama stüdyosu (1998-99) raporları - basılmamış rapor.
- Özdeş, G., (1954), Türk Çarşıları, İTÜ Mimarlık Fakóltesi Yayını, İstanbul.
- Özeke, E., (1997), "Bursa Reyhan Kentsel Sit Alanında Koruma Kararları Doğrultusunda Yapılan Uygulamaların Değerlendirilmesi", MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özdemir , D., "Bursa Koruma Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri", (1994), MSÜ Mimarlık Fakóltesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
- Parvillee, L., (1874), Architecture at Deceration Turques au XV e Afecele, Paris
- Piliçer, H.,(1995), "Bursa Kentsel Gelişmesinde Planlama Koruma Kararlarına Yerel Yönetimlerin Etkileri", MSÜ Mimarlık Fakóltesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1999), "Bursa'nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi", Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Yapı ve Yaşam '99 Sempozyumu, Bursa.
- Tomsu, L., (1950), Bursa Evleri, İTÜ Mimarlık Fakóltesi Yayını, 153, İstanbul
- Town Planning and Sustainable Development, Habitat II, 1996.
- Türk Ansiklopedisi, (1956), Bursa Maddesi, Ankara.

TÜSİAD 1999, Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm Ve İzdüşümleri Tüsiad Yayını 1999/1 İstanbul.

Usta, G. K.,Doç. Dr., Usta, A., Yrd. Doç. Dr.,"Bursa'da Osmanlı Dönemi Han ve Kervansaray Yapılarının Kentsel Mekan Oluşumu Açısından Değerlendirilmesi." Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Yapı ve Yaşam '99 Sempozyumu, Bursa.

Ünsal, B., (1959), Turkish Islamic Architecture in Selçuk and Ottoman Time, London.

Yalman, B., (1997), Bursa, Yenilik Basımevi, İstanbul.

Yavaş, M., (1994),"Metropolitenleşme Süreci İçindeki Tarihi Kentlerde Görsel Kaynak Değerlerinin Planlamaya Etkisi: Bursa İçin Yeni Bir Metropoliten İmaj", MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.

Yenal, E., (1996) "Osmanlı Başkenti, Osmanlı Kenti Bursa", Bir masaldı Bursa Kitabı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Yücelt, N., (1948), Tarihte Bursa, Bursa

Yücelt, N., (1937), Bursa Tarih ve Coğrafyası, Bursa

EKLER

- Ek 1 Ertuğrul Mentеше'nin Hazırladığı Tarihi Eserler Haritası)
- Ek 2 1862 Suphi Bey Planı
- Ek 3 1960 Piccinato Planı
- Ek 4 1976 Planı
- Ek 5 1984 Planı
- Ek 6 Bursa Merkez Koruma Planı
- Ek 7 Bursa Dönemsel gelişim Analiz Tablosu
- Ek 8 Bursa MIA Fonksiyon analizi
- Ek 9 9.yy Merkez Gelişimi,
- Ek 10 1960-1975 Merkez Gelişimi,
- Ek 11 1975-1980 Merkez Gelişimi,
- Ek: 12- 1980-1998 Merkez Gelişimi
- Ek: 13- Bursa Merkez Yapısı Ticaret Dağılımı

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	24.08.1973	
Doğum Yeri	Doğubeyazıt	
Lise	1988-1990	İzmir İnönü Lisesi
Lisans	1991-1996	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	1996-1999	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilin Dalı, Mimari Tasarım Programı

Çalıştığı Kurumlar

1996-1997	Safi Yapı Sistemleri Ltd. Şti.
1997-1998	İntersystem Şirketler Grubu
1998-1998	Sabancı Holding İnşaat Dairesi
1998-1999	Serbest Çalışma
1999-Devam Ediyor	Muğla Belediyesi / Muğla Evlerini Yaşatma Projesi ve Yerel Gündem 21 Genel Koordinatörlüğü ve Serbest Çalışma.